Bu eserin müellifi Muhammed Birgivî hazretleri, Anadolu'muzda yetişmiş ve "İmam" (önder din âlimi) unvanıyla şereflenmiş büyük bir din âlimi, güvenilir bir rehberdir. Vâsiyetname" adıyla kaleme aldığı kitap asırlar boyunca, saraydaki padişahtan, kırdaki çobana kadar milyonlarca müslümana temel din ve ahlâk bilgilerini vermiş klasik bir eserdir. Elinizdeki bu kitap İmamı Birgivî'nin "Vâsiyetnâme"sine, diğer büyük bir din bilgini olan Kadızâde Ahmed Efendi'nin yaptığı şerhtir.

Temmetü'l-kitab
bi avnillahi'l-
Meliki'l-Vehhab

Bu faydalı kitabın
baskısı, Allah'ın
lütuf ve yardımıyle
hicri 1409, milâdi
1988 tarihinde
tamam olmuştur

Son sözümüz:
Elhamdülillah

dünya zenginlikleriyle oyalanmamak; âhirete dönük olmak.
13 — Ehl-i dünya ve ehl-i gaflet lüks, konfor, zevk u safâ pe-
şinde koşar ve helâl-haram demeden kuduz bir kazanç hırsı,
işret, fuhuş, sefahat ile meşgul olurken; ehl-i iman ve ehl-i
İslâm'ın geceyi gündüze katarak Allah'ın dinine, Resûlullah'-
ın sünnetine hizmet etmesi lâzımdır. Bu hizmetin başında da,
hem kendi çocuklarının, hem de Ümmet-i Muhammed'in ço-
cuklarının iyi yetişmesi, üstün ve kemâlli insanlar olması için
canla başla, malla çalışılması gelir. Böyle yetişen kimseler Al-
lah'ın dinini yüceltmek için çalışırlar. Dinsizliğin, ahlaksızlı-
ğın, küfrün, isyan ve tuğyanın dünyayı istilâ ettiği bir çağ-
da akıllı ve vicdanlı Müslümanın dinlenme, duraklama bil-
meden hizmet etmesi gerekir. Mü'minin tâtili Cennet'tedir.

14 — Ehl-i Sünnet ve cemaat Müslümanları, çeşitlilik içinde
bir birlik teşkil ederler. Bu çeşitlilik geniş bir rahmet, büyük
bir zenginliktir. Sünnî Müslümanlar esasta bir ve beraber olup,
teferruata âit bazı tâli hususlarda ise birtakım tariklere, ce-
maatlere, meşreblere ayrılmışlardır. Bu hali tabii karşılamak
gerekir. Bu çeşitlilik bizim için bir rahmettir. Çeşitlilik bir
vazife taksimi, hizmette yarışma demektir. Meşreb ve ce-
maat taassubuna kapılarak, diğerlerine cephe almak, düşman-
lık etmek büyük bir hıyanet ve cinayet olur. Öyleyse, çeşitli
tarikatlerin mensupları, Risâle-i Nur talebeleri, şu veya bu
efendinin bağlıları birbirlerini hep din kardeşi bilmeli, her-
hangi bir sürtüşme olmaksızın hizmetler yürütülmeli, bu ara
da bütün cemaatler birbirleriyle devamlı irtibat halinde bu
lunmalıdır.

15 — İslâm ümmeti için çok zararlı bir husus da, avam taba-
kasının «**bana göre... benim reyime göre... benim görüşüm
şöyledir...**» şeklinde şahsî fikir beyanında bulunması, ehliyeti
olmadığı halde reçete yazması, ahkâm kesmesi, işkembeden
konuşmasıdır. Bid'atçiler, zındıklar, nifak ehli, ehl-i İslâm
arasında şeytanî bir fikir özgürlüğünü körüklemektedirler.
Onlara uyulmamalıdır. Aksi halde ümmet içinde anarşi çıkar.
Tıpkı günümüzde olduğu gibi. Ehliyeti olmayanlar susmalı,
hakikat ehli konuşmalı ve toptan onlara itaat edilme-
lidir. Vesselâm.

riat âlimi olur, ne de tarikat şeyhi. Böyle bir icâzeti, ancak icâzetli hocalar, büyük emeklerle yetiştirdikleri, imtihan edilip başarısı görülen talebelerine verebilirler.

5 — İslâm bir ideoloji veya hümanizma değildir. Bu yüce ilahî nizamı kavmiyetçiliğe (etrak veya ekrad), particiliğe, küçük hesaplara, politik ayak oyunlarına, menfaat ve nüfuz hırsına âlet edenler hâin ve alçak kişilerdir, bunlar hizmet ehli değil, hezimet ehlidirler. Böylelerinin peşlerine düşenler (bilerek veya bilmeyerek) tahribata sebebiyet vermiş, dinimizin ve ümmetimizin temellerine dinamit koymuş olurlar. Bize en büyük zararı verenler bu türlü başarattır.

6 — Çağımızın büyük din âlimi Profesör Said Ramazan el-Bûtî **«İslâm Şeriatini tehdit eden en tehlikeli bid'at mezhebsizliktir»** adıyla bir kitap yazmıştır. Diğer bir yüksek sünni âlim, Düzceli merhum Muhammed Zâhid Kevseri hazretleri, **«Makalât»** adlı değerli eserinde **«Mezhebsizlik dinsizliğe köprüdür»** buyurmaktadır. Evet, bütün icâzetli (yani gerçek) din âlimlerimiz, itikad ve amelde ehl-i sünnet mezhebinden olmayı zaruri görmüşlerdir. Son zamanlarda, bazı dış ülkelerden gelen para yardımları ve çeşitli teşviklerle yayılan mezhebsizlik modası İslâmî uyanış ve kurtuluş hareketimizi baltalamakta; birliğimizi parçalamakta; enerjimizi tartışma ve ihtilâf bataklıklarında yok etmektedir.

7 — **«Asr-ı Saadet'te mezhep yoktu, o halde bid'attir!»** itirazı şeytanî bir desiseden, ahmakça bir hezeyandan ibarettir. Peygamberimizin sağlığında kitap şeklinde yazılıp toplanmış bir tek Mushaf nüshası bile yoktu. Bilahare Hz. Ebûbekir zamanında toplanıp yazılmıştır. Mezhebsizlerin mantığına göre, elimizdeki Mushaf'lar da mı bid'attir? Mushaf Kur'an-ı Kerim'in metnini (ilahî nazmı), mezhebler ise o ilahî kitaptan ve onun açıklaması olan sünnetten çıkarılan şer'î hükümleri ihtiva etmektedir. Hak mezhebler arasında temel meselelerde, ana maddelerde hiçbir ihtilâf yoktur. Teferruata ait görüş ayrılıkları ise İslâm fıkhının, hukukunun, kültürünün zenginliğini teşkil etmektedir. Hak mezhebler ortadan kalkar ve mezhebsizlik yayılırsa İslâm'ın sâfiyeti bozulur, bid'atler

hâkim olur. Mezhebsizlik ehl-i İslâm için en büyük belâ ve felâkettir.

8 — Bazı mezhebsizler işi iyice azıtarak Peygamberimize saygısızlık etmekte; sünnet-i seniyeyi hafife almakta, hadisleri inkâr etmektedir. Bunlar, kanserli hücreler gibidir.

9 — Müslümanların birleşmesi ve yücelmesi için islamî bir hiyerarşi gereklidir. Bu da şeytanî bir özgürlük ile değil, rahmanî bir itaat ile mümkün olur. Birliğin zarurî şartları şunlardır: İtikad ve amelde ehl-i sünnet mezhebinden olmak; Müslümanlar içindeki yerini ve haddini bilip, kendi kafasına göre iş yapmamak, heva, heves ve re'yini terk edip, emir ve tavsiyelere uymak.

10 — Tasavvuf haktır? Ancak Şeriatsiz tasavvuf olmaz. Turuk-i aliyye dinimize ve ümmetimize çok yararlı hizmetler etmektedir. Rehberi olmayanın rehberi şeytandır. Adları ne olursa olsun, bütün hak tarikler, **«Tarikat-ı Muhammediye»** dir.

11 — Müslümanların örnek alacakları ve model olarak kabul edecekleri gerçek mücâhidler, Peygamberimizin ve sâlih seleflerimizin yolunda yürüyen hakiki önderler Salâhaddin Eyyûbî, İmam Şâmil, Emir Abdülkadir ve benzerleri gibi şahsiyetlerdir. Cemaleddin Afganî, Muhammed Abduh ve benzeri mason kişiler; diğer mezhebsiz ve bid'atçi bulaşık adamlar; Reşad Halife gibi yalancı peygamberler, deccallar Müslümanlara asla örnek ve önder olamazlar.

12 — Her Müslümana düşen önemli vazifeler şunlardır: a - İtikadını tashih etmek, yâni inançta ve amelde ehl-i sünnet mezhebinden olmak. b - İlmihalini öğrenmek. c - Başta beş vakit namaz olmak üzere öğrendiği ilmi hayata uygulamak. ç - Nefsiyle ve şeytanla cihad etmek. d - Allah'la olan «misakı»nın, Resûlullah'a ettiği biâtın şuur ve idraki içinde olmak; gerçek İslâm büyüklerine (ulu'l-emr) itaat etmek ve asla birliği bozmamak. e - İstikametten (doğruluktan), ihlâstan ayrılmamak; kurtarıcı iyi huylarla bezenmek, helâk edici kötü huylardan arınmak. f - Ehl-i dünya olmamak, geçici

EK

Müslümanların dikkatlerine bazı önemli meseleler

1 — Kur'an-ı Kerim'in tefsirini (açıklamasını) yapmak; ondan ve hadislerden şer'î, fıkhî, dinî hüküm çıkartmak ancak **icâzetli** din âlimlerinin yetkisi dahilinde olan bir iştir. Din âlimi olmayan; Arapça bilmeyen; **âlet** ilimlerini ve **'âli** ilimleri tahsil edip icâzetli bir âlimden icâzet almamış bulunan câhillerin ve heveskârların Kur'an tefsirine, din hakkında kendi hevâ, heves ve re'yleriyle fikir beyânına yeltenmeleri İslâm'a ve Müslümanlara büyük zarar verir, İslâm ümmeti içinde anarşiye yol açar, Müslümanların felâketine sebebiyet verir; kâfirlerin ekmeğine yağ sürer. Ehliyeti olmayan icâzetsiz kişilerin fikir ve aksiyon plânında at oynattıkları bir Müslüman toplumda birlik olmaz; böyle bir toplum felâh bulmaz. Bugün Müslümanların içinde bulundukları zilletli durumun ana sebebi budur.

2 — İcâzeti, ehliyeti, liyakatı olmayan ehl-i sünnet dışı kişilerin yaptıkları tefsir, tercüme ve meâller birer **«hevâ ve re'y tefsiri»** olup yararlı değil, zararlıdır; bunları okuma metoduyla sağlam din bilgisi edinilemez; bunlar okunmamalıdır. Para hırsıyle, yâni bozuk niyetle yayınlanan bu kabil kitaplar din kitabı sayılamaz.

3 — Dinimizi, Allah'ın ve Resûlünün rızalarına uygun olarak anlayıp öğrenmenin yolu ehliyetli, liyakatli, icâzetli sünnî din âlimlerinin kitaplarını (akaid, fıkıh, ilmihal, ahlâk, tasavvuf v.s.) okumakla mümkün olur. Kur'an meâli, hadis tercümesi okumakla olmaz.

4 — İcâzetli âlim demek, ucu Allah'ın Resûlüne uzanan geçerli bir diplomaya sahip olmak demektir. İcâzetsiz ne Şe-

bu pek kıymetli kitaptan tam istifade etmeyi hepimize nasib eylesin. Sadeleştirme esnasında yanlışlık vâki' olduysa, önce Allahü Teâlâ'dan, sonra Peygamber Efendimiz (aleyhisselâm) ve bu kitabı yazan İmâm Birgivî ve Kadızâde hazretlerinin ruhlarından, sonra da okuyuculardan, bu hakiri afv etmelerini dilerim. Allahü Teâlâ kalblerimizi, Ehl-i Sünnet İtikadı ile süslesin. Kendi sevgisi ve sevdiklerinin sevgisi ile doldursun. Dünyadan yüz çevirip kendi ile bulundursun. Hepimizi İslâm Dini'nin hizmetçisi eylesin. Bu duayı Habîbinin (aleyhisselâm) hürmetine kabul buyursun.

Âmin!

19 Mart 1973
Pazartesi

A. Faruk MEYÂN
14 Sefer 1393
Pazartesi

İçindekiler

lir. Velhâsıl bir kadın) tanyeri ağardıktan sonra, akşama kadar her ne zaman (kan görürse, namaz ve oruçtan vaz geçmelidir. Eğer üç gün olmadan kesilse, namaz vaktinin sonuna kadar beklemelidir. Vaktin sonunda yine kan gelirse namaz kılmamalıdır. Gelmezse, abdest alıp namaz kılmalıdır.) Gusül lâzım değildir. (Sonra tekrar kan gelirse, tekrar namazdan vaz geçmelidir.) Kesilirse namaz vaktinin sonuna kadar beklemeli, gelmezse, abdest alıp namazını kılmalıdır. Üç güne kadar böyle yaparsa, gusül lâzım değildir. Yalnız abdest yeter. Ama üç günden sonra bu minvâl üzere (kesilse her namaz vaktinin sonuna kadar beklemeli, gelmezse gusletmelidir.) Çünkü hayız müddeti dolmuştur. (Namaz kılmalıdır. Kan gelirse namazdan vaz geçmelidir. Böylece on güne kadar böyle devam etmelidir. Ondan sonra) yani on gün tamam olduktan sonra (gusledip namaz kılmalıdır. Kan gelse de) mani değildir. (Nifasda da hüküm böyledir. Fakat onda her kesildiği zaman gusül lâzımdır. Bir günde de kesilse) yine gusül lâzımdır. Ta ki kırk gün tamam oluncaya kadar böyledir.

(Ama) nifâs halinde (tanyeri ağarmadan kan kesilse, niyyet edip oruç tutmalıdır. Kuşluk vakti veya ikindiden sonra tekrar kan gelse, oruç olmaz. Sonra o günü tekrar kazâ etmelidir. Eğer düşük düşerse, parmağı veya saçı veya ağzı veya burnu) yani böyle bir uzvu (belli ise, tam çocuk doğurmuş gibi nifâs olur). Ve onun âdeti çıkar. Câriye ise ümm-i veled olur. Doğum şartına bağlanan talâk vâki' olur ve ettiyse, yemininde hânis olur. (Hiçbir yeri belli değil ise, nifâs olmaz. Lâkin üç gün veya daha fazla akarsa, hayız olur. Eğer hayızdan kesileli on beş) gün (veya daha fazla olup da düşürdüyse, böyledir. Üç günden az zamanda kesilirse ve hayız kesildiğinden beri onbeş gün) tamam (olmamış ise, hayız değildir; burun kanı gibidir). Çünkü tahr'-in [hayızsız günlerin] en az müddeti onbeş gündür. Fetvâ da böyledir. (Namazını kılar, orucunu tutar, kocasıyla yatar. Gusül lâzım değildir).

Bir kadın ikiz doğurursa, nifası birinci doğumdan, iddeti ikinci doğumdan hesâb edilir.

Hayız ve hâmilelikten kesilme zamanında ihtilâf olun-

da. Bazı âlimlere göre kat'î bir vakit söylenemez. Çünkü kadın kısmı, bu hususta aynı değildir. Esas da budur. Bazıları altmış yaşında kalır demişlerdir. Çeşitli söyleyenler olmuştur. Birincisine göre kesilse ve tekrar kan görse, hayızdır. Boşanacak olsa, ay hesabı ile iddet çekerken tamam olmadan kan akarsa, zikredilen iddet bozulur; hayız ile hesab etmek lâzımdır. Bu, iddeti tamam olduktan sonra kan gelse, iddeti tamam ve doğru olur.

NASİHAT: Evlenmek isteyen din kardeşlerim, çok mühim ve lüzumlu birkaç noktaya dikkat etmelidirler! Önce soyu temiz, güzel ahlâkı ile tanınmış, güzel terbiye almış olan bir hanımı istemelidir. Dengi olmak şarttır. Fakir olan, zengin kızını istememelidir. Çok fakir ise, evlendiği zaman yiyecek, giyecek ve oturacak gibi ihtiyaçları yerine getiremeyecek ise, evlenmesi câiz değildir. Çocuğu olanla evlenmelidir. Çünkü bir kimsenin dünyaya gelmesine ve sonra cennete girmesine sebep olmak, büyük saâdettir. Terbiyesi güzel olmayıp, soyu aşağı olanı çöplükte açılan çiçeğe benzetmişlerdir. Meşrebi lâtif, tabiatı zarif ve güzellik ile mevsûf olandan dünyaya gelen çocuk, her şekilde babasının göz bebeği ve annesinin ciğerpâresi olur. Bu dünyada devam eden bir ağaç ve bu gül bahçesinde baha biçilmeyen yüzlerce taze yaprağı olan bir gül yetiştirmeye gayret etmelidir.

«Rabbenâheblenâ min ezvâcinâ ve zürriyyâtinâ kurrete a'yünin vec'alnâ lilmüttekıyne imâmâ» [Furkan s. Â. 74] gibi dualara devam etmelidir ki, meâl-i şerifi şöyledir: **«Ey Rabbimiz, bize zevcelerimizden ve nesillerimizden gözlerimizin bebeği olacak sâlih insanlar ihsan et. Bizi takvâ sahiblerine rehber kıl!»**.

Her şeyi yaratan ve en iyi bilen Allahü Teâlâ'nın yardımıyle sözümüz burada tamam oldu.

★

Elhamdulillâh. Birgivi risâlesi şerhinin sâdeleştirilmesi burada bitti. Allahü Teâlâ iki dünya saâdetine vesile olan,

HAYIZ VE NİFAS

Kadınların, evlilerin ve kadınların velîsi olanların bilmesi ve öğrenmesi çok mühim ve çok lüzumlu bilgilerdir. Hayız, bulûğa eren hanımın, bir hastalıktan ötürü değil, âdet olarak rahminden akan kana denir. Nifâs ise, doğumdan sonra akan kana derler. Bu hallerde bulunan kadınların hususî hükümleri vardır.

Bu halde namaz kılmaz, kılmadıklarını sonra kazâ da etmez. Oruç tutmaz, fakat sonra kazâ eder. Hayzı görününce bulûğa erdi, denir. Bu hâlde kocasıyle cima' etmesi haram olur. Helâl diyen kâfir olur. Bilmeden edip, sonra bilirse istiğfâr etmesi vâcib olur. Hayzın başlangıç zamanı ise, bir altun, sonu ise yarım altun sadaka vermek müstehabdır. Hayzı üç olduğu zaman talâk adedi var ise tamam olur. Câriyenin istibrâsı tamam olur. Hayız halinde Kur'ân-ı Kerîm okuması haram olur. Mushafı ve âyet-i kerîme yazılmış şeyleri tutması haram olur. Hac için tavâf etmek haram olur. Mescide girmesi câiz olmaz. Zaruret olursa girebilir. Kesildiği zaman gusletmek farz olur. Çünkü hayız müddeti tamam olduğu saat temizlikle hüküm olunur. Gusülden önce cima' etmemek müstehabdır. Hayız halinde tesbih, tehlîl, evrâd ve dualar okumak câizdir.

(Hayzın en az müddeti üç gündür). Geceler de dahildir. Yani üç gün üç gecedir. Müfta-bih olan budur. (En çok on gündür). Peygamberimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) buyurdu ki: «Hayzın en azı üç, en çoğu on gündür». Üç günden az veya on günden çok kan gelse hayız değildir. Ona istihâze denir.

(Nifasın en az zamanı için bir sınır yoktur. Kesildiği zaman, hemen gusledip, namaz kılmak ve oruç tutmak lâzımdır). Bir saatte de kesilse, gusül etmek vâcibdir. Tekrar gelirse gene nifâs olur. Bir iki saatte kesilse, yine gusletmek farz olur. Bu şekilde bin defa da olsa, en çok müddeti doluncaya kadar böyledir. (Nifâsın en çoğu kırk gündür).

Hayız halinde (kan üç gün dolmadan kesilse, hayız sanıp namaz kılmadıysa, kazâ etmelidir). Zira istihâze namaz için özür değildir. (Gusül lâzım değildir. Üç gün veya daha fazla bir zamanda kesilirse, gusül lâzımdır). Çünkü hayız olmasında şüphe kalmamıştır. (On gün tamam olunca kesilse de, kesilmese de, gusül edip, namaz kılar). Çünkü şeriatın hükümlerine ma'ni olmaz.

(Nifasta kırk gün tamam olunca, kesilmese de gusül edip namazını kılar). Zira ondan sonrası istihâzedir. Özür değildir.

(Hayız ve nifas günlerinde hangi çeşit kan gelse), sarı, mavi, toprak rengi ve diğer renklerde (saf kan hükmündedir. Sarı olsun, bulanık olsun aynıdır. Hayzın on günü veya nifâsın kırk günü içinde, bir iki gün kan kesilse, bitti sanıp gusledip oruç tutsa, fakat sonra hayız ve nifâs müddeti içinde tekrar kan gelse, o tuttuğu orucu kazâ etmek lâzımdır). Zira o, oruç değildir. Kesildiği zaman, tekrar gusletmek lâzımdır. (Âdetinden önce kesilse, fakat üç gün tamam kan geldikten sonra olsa, gusledip, namaz kılmalıdır). Oruç tutmamalıdır. (Fakat kocası ile yatmamalıdır.) Yani cima etmemelidir. Tâ ki (âdeti geçmeyince. Nifâs da böyledir. Eğer âdetinde kesilmese, fakat tam on günde veya daha az zamanda kesilse, hepsi hayızdır). Çünkü âdet bir defa ile değişir. İmam Yûsuf mezhebinde müftâ-bih budur. İmâm A'zam ve İmâm Muhammed âdet, iki kere ile değişir dediler. (On gün tamam olup da, kesilmezse) ve fakat önceki hayzındaki âdeti [yani kirli kaldığı müddeti] meselâ beş gün olsa (âdetten sonrakiler hayız olmaz. O günlerin namazını kaza etmelidir. Nifâsın kırkı da, hayzın onu gibidir).

Meselâ bir kadın birinci doğumunda yirmi beş gün nifâs görmek âdeti ise, ikinci nifâsı kırk gün tamam olsa yahud eksik olsa, birinci âdeti değişip, hepsi nifâs olur. Kırk günü geçti ise, birinci âdetinden fazlası nifâs değildir.

(Ramazanda tanyeri ağardıktan sonra, hayız yahut nifâs kesilse o gün yiyip içmemelidir). Oruçlulara benzemelidir. (Fakat oruç olmaz, kazası lâzımdır. Tanyeri ağardıktan sonra, kan gelse, ikindiden sonra da olsa, yiyip içebi-

(Tebârekte rabbenâ ve teâleyte) — Ey bizim Rabbimiz! Sen azamet ve yüksek şan sıfatları ile ezelî ve ebedî olarak mevsûfsun.

(Allahümme innî e'ûzü birıdâke min sahtike) — Yâ Allah, muhakkak ki ben, senin gazabından rızâna sığınır, iltica ederim.

(Ve bi muâfâtike min ukubetike) — Ukubetinden afvına sığınırım.

(Ve eûzü bike minke) — Senden sana sığınırım. Yani senden korkarım ve senden ümid ederim. Bu, tevhidin kemâlini ve ihlâsı içine almaktadır.

(Lâ uhsî senâen aleyke) — Sana senâ etmeye gücüm yetmez.

(Ente kemâ esneyte alâ nefsik) — Senin Zât-ı azimüşşânına lâyık senâ ettiğin gibi, senâ edemem. O senâları sayamam. Zira kullar âcizdirler.

MÜSEBBİAT-I AŞERE

Yani on çeşit evrâd vardır ki, yedişer kere okunur.

1 — **(Fâtiha)**
2 — **(Âyete'l-Kürsî)**
3 — **(Kul yâ eyyühe'l-kâfirûn)**
4 — **(Kul hüvallahü ehad)**
5 — **(Kul e'ûzü birabbi'l-felâk)**
6 — **(Kul e'ûzü birabbi'n-nas)**
7 — **(Sübhanellahi velhamdülillâhi ve lâ ilâhe illâllahü vallahü ekber ve lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâhi'l-aliyyi'l-azim).** Bunların mânâları yukarıda geçti.

8 — **(Allahümme salli alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammedin ve sellim).**

9 — **(Allahümmağfir lî)** — Yâ Rabbi, bütün günahlarımı mağfiret eyle! **(ve livâlideyye)** — Babamı ve annemi mağfiret eyle! **(Ve licemî'il mü'minine)** — Bütün imân sahiblerini mağfiret et!

10 — **(Allahümmef'al binâ ve bihim)** — Yâ Allah, sen

bize ve diğer mü'minlere ihsân eyle! **(Âcilen)** — Şimdiki halde, **(ve âcilen)** — gelecek zamanda. **(Fiddini veddünya ve'l-âhıreti)** — Din, dünya ve âhiret işlerinde. **(Mâ ente lehû ehlün)** — Sahibi sen olduğun ihsânları ver. **(Ve lâ tef'al binâ ve bihim)** — Bizlere ve onlara eyleme. **(Yâ mevlânâ mâ nahnü lehû ehlün)** — Yani: Ey bizim yardımcımız! Her ne kadar müstehak isek de bize günahlarımıza karşılık azâb ve suâl eyleme. **(İnneke gafûrun)** — Muhakkak ki sen, günahları çok mağfiret edicisin. **(Halîmün)** — Acele etmeyicisin. **(Cevâdün)** — Karşılıksız ni'met ve Cennet bağışlayıcısın. **(Kerimün)** — İkrâm edicisin. **(Ra'ûfün)** — Ziyâdesi ile merhamet edicisin. **(Rahîm)** — Saâdet-i ebediyye ihsân edicisin.

Bu duâların kabulünde ve faydalarının iki dünyada müşâhede olunmasında şüphe yoktur. Hısn-ı Hasîn ve Aliyyü'l-Kaari'nin topladığı duâlar gibi ve diğer büyük âlimlerin itibar edip vird ettikleri [**Delâil-i hayrat** ve **Câliyetü'l-ekdar**] gibi kitabları dâimâ okumalıdır.

SENÂ VE İSTİFTÂH

(Sübhânekellahümme) — Ey Allahım! Sen zamandan, mekândan, yönden, cisim ve cismânî olmaktan münezzehsin. Ortağın ve eşin yoktur. Olmak da mümkün değildir. Yaratıcı sensin, senden başka yaratıcı yoktur. Olmak da mümkün değildir. Şânına lâyık olmayan noksanlardan münezzehsin!

(Ve bihamdike) — Ezelî ve ebedî olarak kemâl sıfatları ile mevsûfsun. Ta'zim yoluyla sana hamd eylemeye hazır olduğum halde tesbih ederim.

(Vetebâre kesmüke) — Senin şerefli ismin mübârek ve muazzamdır.

(Ve teâlâ ceddüke) — Senin şânın ve kemâl sıfatların yüksektir.

(Ve lâilâhe gayrük) — Senden gayri ma'bûd yoktur.

K U N Û T

(Allahümme) — Yâ Allah!

(İnnâ nestainüke) — Muhakkak ki, biz bütün mü'minler, bütün mühim işlerimizde yahut tâat ve iyiliklerimizde yardımı senden isteriz.

(Ve nestağfirüke) — Bütün büyük ve küçük günahlarımız için mağfiret ve bağışlanmayı senden isteriz.

(Ve nestehdike) — İyi işlere kılavuzluğu, hayırlı murâdlara irşâdı senden isteriz.

(Ve nü'minü bike) — Sana dâima imân ederiz.

(Ve ne tûbü ileyke) — Günahlarımıza pişman olup, sana rücû' ederiz.

(Ve netevekkelü aleyke) — Sana tevekkül ve itimad ederiz.

(Ve nüsni aleyke'l-hayre küllehu) — Bütün iyiliklerle sana senâ ve hamd ederiz.

(Neşkürüke) — Sana şükrederiz.

(Ve lâ nekfürüke) — Senin ni'metlerine küfrân etmeyiz. Bir rivâyette **(Ve nehna'u leke)** diye bildirilmiştir. Yâni, Sana hudû' ve tezellül ederiz.

(Ve nahleu) — Sana karşı azanları red, men ve itibâr mertebesinde azlederiz.

(Ve netrükü men yefcürük) — Sana karşı azanları ve fücûr edenleri terkederiz. Yani kâfirleri ve müşrikleri sevmeyiz. Onlara garab ederiz. Çünkü Allah için sevmek ve yine Allah için buğz etmek en üstün amellerdendir.

(Allahümme iyyâke na'büdü) — Yâ Allah, biz ancak sana ibâdet ederiz. Senden başkasına değil.

(Ve leke nüsalli ve nescüdü) — Senin için namaz kılıp secde ederiz.

(Ve ileyke nes'â) — Ancak senin rızâna ve âhiret saâdetine çalışırız.

(Ve nahfidü nercü rahmeteke) — Sana kulluk etmeye acele edip, rahmetini umarız.

(Venehşâ azabeke) — Azâbından korkarız.

(İnne azabeke bilküffâri mülhık) — Muhakkak ki senin azabın kâfirlere ulaşır. Mülhık yerine mülhak da denir.

İmam Hüseyin bin Ali'den (radıyallahü anhüma) ve diğer selef-i sâlihinden bildirilen bu duayı da eklemelidir.

(Allahümmehdini fimen hedeyte) — Yâ Allah, hidâyet ettiğin kullar arasında bana da hidâyet ve irşâd eyle.

(Ve âfini fimen âfeyte) — Bütün sıkıntı ve belâlardan âfiyyet ve selâmet verdiğin kullar arasında bana da âfiyyet ve selâmet ihsân eyle!

(Ve tevlini fimen tevelleyte) — Koruduğun ve muhâfaza ettiğin kullar arasında beni de koru!

(Ve bârik li fimâ a'tayte) — Ve bana verdiğin ni'metlerde çok iyilikler ihsân eyle!

(Ve kıni şerremâ kadayte) — Yarattıklarının şerrinden beni koru.

(İnneke takdi ve lâ yukdâ aleyke) — Muhakkak ki sen hükmedersin ve sana hükmolunmaz.

(Ve innehû lâ yezillü men vâleyte) — Muhakkak ki senin koruduğun kimse zelîl olmaz.

(Ve lâ ye'izzü men âdeyte) — Senin sevmeyip buğz ettiğin aziz olmaz.

kimsenin yanında imamdan başka birisi Kur'ân okusa, bir yere kadar okuyup, sonrasını okuyamazsa, hatırlayamazsa, namaz kılan bu kimse hatırlayamadığı yeri ona söylese, namazı bozulur. Ama imam namazda okurken imam bir yeri hatırlayamazsa veya unutsa, cemaatten biri hatırlatıverse, bozulmaz. Bazı âlimler, eğer imam namaz câiz olacak kadar okuduysa, ona hatırlatmak câiz olmaz dediler. Bu meselede fukahânın sözü çoktur.

— (Namazda, Mushaf'tan okumak namazı bozar). İmam A'zam böyle buyurmuştur. İki imam ise mekrûhtur dediler.

— (Yemek yemek ve su içmek).

— (Mânâ bozulacak kadar yanlış okumak). Yani Kur'ân-ı Kerîm'de benzeri olmazsa ve mânâsı çok değişirse namaz bozulur. **Gurabâ** [garibler] yerine **gubârâ** [toz, toprak] demek gibi. Bu meselede de çok söz vardır. Kitaplardaki **zelletü'l-kâri** kısımlarına müracaat edilmelidir. Okuduğu Kur'ân'ın mânâsını bilmelidir ki, değişip değişmediğini anlayabilsin.

— (Selâm almak ve bile bile selâm vermek). Çünkü konuşmak gibi olur. (Ama tehıyyat bitti sanıp, yanlışlıkla selâm verse, namazı bozulmaz. Secde-i sehiv lâzım olur). Her ne zaman namazın vâciblerinden birini terketse secde-i sehiv vâcib olur. [Bir farz veya vâcibi vaktinden önce veya sonra yapan da secde-i sehiv eder].

TEHİYYAT VE TEŞEHHÜD

(Ettehiyyâtü lillâhi) — Yani söz ile olan ibâdetler yalnız Allahü Teâlâ'ya mahsustur.

(Vessalevâtü) — Beden ile yapılan ibâdetler de ona mahsustur.

(Vettayyibâtü) — Mal ile olan ibâdetler de ona mahsustur. Buraya kadar olan kısım hadîs-i şeriftir. Yani Peygamber Efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) okumuştur.

(Esselâmü aleyke eyyühennebiyyü ve rahmetullahi ve berekâtühü) — Her iki dünyada selâmet, kurtuluş ve Allahü Teâlâ'nın büyük rahmeti ve bereketleri yani iyiliklerin çok olması senin üzerinedir, seninle beraberdir. Burası Allahü Teâlâ'nın kelâmıdır.

(Esselâmü aleynâ ve alâ ibadillâhi's sâlihîn) — Her iki dünya da selâmet bizim ve diğer sâlih kulların üzerine olsun. Bunu da Peygamber Efendimiz söylemiştir.

(Eşhedü enlâ ilâhe illâllah) — Şehâdet ederim ki, Allahü Teâlâ birdir. Ortağı ve eşi yoktur. Yaratırı ancak odur. Ondan gayri yaratıcı yoktur. Olması da mümkün değildir.

(Ve eşhedü enne Muhammeden abdühü ve resûlühü — Ve yine şehâdet ederim ki, elbette Hazret-i Muhammed, Allahü Teâlâ'nın kuludur ve resûlüdür. Bu da Cebrâil Aleyhisselâmın sözüdür. Mi'râc gecesinde söylenmiştir demişlerdir.

S A L Â V A T

(Allahümme salli alâ Muhammedin) — Ey Allahım! Sen, Muhammed Mustafa'ya ta'zim ve ikrâm eyle!

(Ve alâ âli Muhammed) — Muhammed Mustafa'nın âline ve etbâına ikrâm eyle!

(Kemâ salleyte alâ İbrâhime ve alâ âli İbrahîm) — İbrâhim Halilullaha ve etbâına ikrâm ettiğin gibi.

(İnneke hamidün mecid) — Yârabbi, muhakkak ki, hamd u senâ sana mahsustur. Azamet ve kibriyâ sahibi sensin!

(Allahümme bârik alâ Muhammedin) — Yâ Allah! Sen Muhammed Mustafa'ya bereketler, yani her çeşit iyiliği ver!

(Ve alâ âli Muhammed) — Muhammed Aleyhisselâmın etbâına da çok iyilikler ver!

(Kemâ bârekte alâ İbrâhime) — İbrâhim Aleyhisselâma verdiğin bereketler gibi.

(Ve alâ âli İbrâhim) — İbrâhim Aleyhisselâmın evlâd ve etbâına çok iyilikler verdiğin gibi.

(İnneke hamidün mecid) — Yâ Rabbi, muhakkak ki sen, mahmûdsun, yani çok hamdedilensin! Azamet ve kibriyâ sahibi sensin!

geçen, bunun günahını bilseydi kırk yıl bekler, geçmezdi. buyurdu.

— (Âyetleri ve tesbihleri parmakla saymak) mekrûhtur.

— (İmamın mihrâbda yalnız durması) mekrûhtur. Mihrâ bın içi geniş olur da, imam tamamen mihrâb içinde kalırsa mekrûhtur. (Ayakları mihrâbdan geride olur ve secde ettiği zaman, mihrâb içinde secde ederse mekrûh değildir).

— (İmamın mihrâbdan başka yerde kılması) mekrûhtur. Özür olursa mekrûh olmaz.

— (İmamın yalnız alçakta olup cemaatin yüksekte olması veya cemaatin hepsi alçakta olup imamın yüksekte olması) mekrûhtur. Bu yüksekliğe bazı âlimler bir adam boyu, bazıları da bir arşın miktarı [68 cm.] demişlerdir. (Ama cemaatin bir kısmı imam ile aynı seviyede olsa mekrûh olmaz).

— (Besmeleyi sesli okumak).

— (Âmin kelimesini sesli söylemek).

— (Okuduğu sûre veya âyeti rükû'a inerken tamamlamak, intikallerde [rükünler arasında] okunması gereken şeyleri, intikal tamam olduktan sonra söylemek). Yani tekbirleri yerlerinden ayırmak, her zikir ve kıraati, gerektiği yer ve zamanından başka yer ve zamanda söylemek. Bunda iki mekrûh vardır. Biri yerinden ayırmak, diğeri de yeri ve zamanı olmayan yerde söylemektir. Her şey, yerinde olmak iyidir.

— (Rükû' ve secdelerdeki tesbihleri başını kaldırdıktan sonra söylemek). Bunlarda ikişer mekrûh vardır.

— (Kâh sağına ve kâh soluna eğilmek) ve salınmak. Huşû'u gideren abes bir şeydir.

— Özürsüz (bir ayak üzerinde durmak).

— (Bile bile bir şey koklamak). Gül veya anber gibi. İsteyerek koklamamsa zarar vermez.

NAMAZI BOZANLAR: — (Namaz kılarken konuşmak). İsteyerek, istemeyerek, uykuda veya uyanırken, az veya çok olsun hepsi aynıdır.

— (Kendi işitecek kadar gülmek) namazı bozar. (Ama abdesti bozmaz). Başkası duyacak kadar gülerse abdesti de bozulur.

— (Ah etmek). Yani a harfini uzatarak inlemek. Oh veya eyvâh demek.

— (Bir musibetten veya ağrıdan) veya sızıdan (yüksek sesle ağlamak namazı bozar. Fakat Cenneti veya Cehennemi hatırlayarak ağlamak zarar vermez).

— (Bir zaruret olmadan boğazını öksürerek ayıklamak). Ama boğazında balgam birikmek şeklinde olup, nefes almaya engel olursa veya akarırsa zararı yoktur. Namazı bozulmaz.

— (Sakız çiğnemek, saçını ve sakalını üç defa taramak). Birbiri arkasından bir rükûnde olursa, namazı bozar.

— (Kılını koparmak, bit öldürmek) gibi şeyler amel-i kesir cinsindendir. Namazı bozarlar.

— (Her birinde elini kaldırarak üç kere bir yerini kaşımak).

— [Hayvan üzerinde namaz kılarken] (bir rükûnde iki ayağıyla hayvanı dürtmek) veya (bir ayağıyla üç kere dürtmek).

— (Bir rükûnde imamın önüne geçmek [imamdan önce rükûa varıp doğrulmak gibi]).

— (Zaruretsiz bir yerden iki saf kadar yürümek). Ama bir saf kadar yürüse, dursa; ve yine yürüse, dursa böylece ne kadar yürüse namazı bozulmaz diye **Hülâsa** ve diğer kitaplarda bildirilmiştir.

— (Secdede iki ayağını [bir rükûn miktarı] kaldırmak). Birini kaldırırsa namazı bozulmaz.

— (İmama uyduğu zaman bir kadınla beraber durmak namazı bozar. Kadın geride durmalıdır. İmam, kadınların imamı olmaya niyyet ettiyse böyledir. Yoksa kadının namazı câiz olmaz). Bu hususta birkaç şart vardır: **Birincisi**, erkekle kadın bir imama uymuş olmalıdır. **İkincisi**, kadın yetişkin olmalıdır. **Üçüncüsü**, namazlarının yönleri aynı olmalıdır. **Dördüncüsü**, aralarında bir şey olmamalıdır. **Beşincisi**, hiç olmazsa, bir rükûn edâ edecek kadar beraber bulunmalıdır. **Altıncısı**, cenaze namazından başka namaz olmalıdır. Bu sûrette erkeğin namazı bozulur.

— (Yüzünü ve göğsünü beraber kıbleden ayırmak). Özürsüz yalnız yüzünü ayırsa zarar vermez.

— (İmamdan başkasına hatırlatmak). Yani namaz kılan

malıdır. Çünkü şeytandan olduğu hadis-i şerifte bildirilmiştir.

— (Kaftanını omuzlarına) veya başına (alıp, kollarını koltuğundan çıkarmak [yani; omuzuna atmak]). Yahudi ve Hıristiyanlara benzediği için.

— (İki ökçesi üzerine oturmak).

— İnciklerini dikip (köpek gibi oturmak).

— (Gözünü yummak). Bunlar yasaktır.

— Tezellül için olmadan (baş açık kılmak). Çok tazarru ve tezellül için olursa, mekrûh değildir.

— (Secdede ve tehıyyatta el ve ayağın parmaklarını kıbleden ayırmak). Çünkü parmakları kolları doğrultusunda olmalıdır. Ayakları kıbleye doğru yönelmelidir.

— (Saf arkasında yalnız durup imama uymak. Önünde açık yer varken...) Bu mekrûhtur. Açık yer yok ise, imam rükû'a varıncaya kadar beklemelidir. Çünkü o zamana kadar bir kimsenin gelmesi ve beraber kılmaları, saf olmaları mümkündür. Gelmezse yalnız durmalıdır. Önden birini çekmemelidir. Zira zamanımızdaki insanların çoğu bilgisiz olduğundan, namazı bozulmaya ve münakaşaya sebep olur.

— (Kabre karşı namaz kılmak ve necâsete karşı namaz kılmak arada perde olmazsa) mekrûhdur. Pis kokan yerler de böyledir.

— (Bir kadınla beraber durup başka başka namaz kılmak).

— (Sıkışmış iken namaz kılmak). Küçük ve büyük abdest ve gaz sıkıştırması gibi. Namaz esnasında da sıkışsa yine böyledir.

— (Secdeden kalkarken dizini ellerinden önce kaldırmak, secdede iken bir ayağını kaldırmak). İki ayağını kaldırırsa namazı bozulur. [Bir secde müddetince].

— (Üflemek). Sesi duyulacak kadar olursa mekrûhtur. İki veya üç harf duyulursa, namazı bozulur.

— (İmamdan önce, rükû'a eğilmek) ve imamdan önce rükû'dan kalkmak.

— (İmamdan önce secdeye gitmek ve imamdan önce secdeden kalkmak). Peygamber Efendimiz (sallallahü aleyhi ve-

sellem) buyurdu ki: **«İmamdan önce başını kaldıran, başının eşek başı gibi olmasından korkmaz mı?»**

— (Secdeye inerken, dizlerinden önce ellerini yere koymak).

— Özürsüz (yere ve duvara dayanıp kalkmak).

— Özürsüz (namaz içinde alnından bir şey silmek).

— Özürsüz (bir sûre atlamak). Evvelki rek'âtta okuduğu sûreden sonra gelen sûreyi ikinci rek'âtta okumayıp, ondan sonraki sûreyi okumak uygun değildir. Aradan iki sûreyi atlayıp, üçüncü okunabilir demişlerdir.

— (İkinci rek'âtta, birinci rek'âtta okuduğunun üstünden okumak). İster bütün sûre olsun, ister âyet olsun aynıdır.

— (Farz namazda, bir rek'âtta bir sûreyi tekrar okumak ve iki rek'âtta bile bile aynı sûreyi okumak) mekrûhtur. Başka sûre bilmiyorsa mekrûh olmaz. Nâfile namazında da mekrûh değildir.

— (İkinci rek'âtta okuduğu evvelki rek'âtta okuduğundan üç âyeti fazla olmak).

— (İmamın arkasında Kur'ân okumak). Bu ziyâde mekrûhtur.

— (Tülbentin üstüne secde etmek). Özürsüz mekrûhtur. Zira secdede yerin sertliğini hissetmek şarttır. Alnının üstünde, sarığının kemerine secde eylese ve alnını yere değdirmese câiz değildir.

— (Ayakta iken bastona veya duvara dayanmak) özürsüz mekrûhdur.

— (Rükû'a indiği veya rükû'dan kalktığı zaman, ellerini yukarı kaldırmak). Özürsüz (omuzları ve kolları açık namaz kılmak).

— (Önünden insan geçmek ihtimali olan yerde sütreyi terk etmek). İmamın sütresi cemaat için de kâfidir. Sütrenin boyu bir arşın ve parmak kalınlığında olmalıdır. Yakın dikmeli, sağ veya sol kaşı hizasına dikmelidir. Mescidde ilerde yer varken, geride durmak mekrûhtur. Öndeki safa gitmek için, önünden geçmek câizdir. Başka bir şey için önünden geçmek günahtır. Peygamber Efendimiz (sallallahü aleyhi vesellem), **«Namaz kılan bir kimsenin önünden**

nız birinci rek'atta iftitah tekbirinden sonra okumak) sünnettir. Eû'zü ile Besmele kırâate tâbidir. Muhtar kavil budur. Onun için, imama uyanlar okumaz. İmam okur.

— (Kıyâmda sağ elini sol eli üzerine koyup, erkekler göbeği altında kadınlar göğsü üzerinde bağlamak). Sağ eliyle sol eli üzerinden pekçe tutup, sol el bileğini sağ elinin baş parmağı ve küçük parmağı ile halka gibi kavramalıdır.

— (Fâtiha'yı okuduktan sonra veya imamdan dinledikten sonra yavaşça âmin demek).

— (Rükû'a ve secdeye inerken ve secdeden kalkarken **Allahü ekber** demek).

— (Rükû'da üç kere **sübhane rabbiyel azim** demek).

Bunun mânâsı şudur: Benim Rabbim zamandan, mekândan, yönden, cisim ve cismânî olmaktan münezzehtir. Ortağı ve benzeri yoktur. Olması da mümkün değildir. Yaratıcı O'dur. O'ndan başka yaratıcı yoktur. Olması da mümkün değildir. Mânevî azamet ve kibriyâ sahibidir.

En azı budur, yani üç defa demektir. Eksik olursa mekruhtur. Tek olmak (yani, üç beş, yedi... gibi) güzeldir. Beş, yedi veya daha çok derse daha iyidir. Bazı fukahâ, cemâatin üç yapabilmesi için, imâm beş defa söylemelidir dediler.

— (Rükû'da elleri dizleri üstüne koyup, parmaklarını açmak, baş ve arkası düz olmak, rükû'dan kalkarken **Semiallahü limen hamideh demek)** sünnettir. Allahü Teâlâ hamdedenlerin hamdini kabul etti demektir. (Bunu imam söyler. Cemâat **rabbena lekel hamd** der). Ey bizim rabbimiz, hamd ancak sana mahsustur demektir. (Yalnız kılarsa, ikisini de söylemelidir). Doğrusu budur.

— (Secdede üç **defa sübhane rabbiyel a'lâ** demek). Mânâsı yukardakinin aynıdır.

— (Secdede alnını ve burnunu yere koymak). Ebû Hanîfe'ye göre, özrü olmadan yalnız burnu üzerine secde etmek câizdir, fakat mekruhtur. İki imama göre kat'iyyen câiz değildir. Özürsüz yalnız alnı üzerine secde etmek mekrûh değildir. Mekrûh diyenler de olmuştur.

— (Secdede el parmaklarını birbirine değdirmek, karnını oyluğundan ayırmak, kollarını yerden kaldırmak erkek-

lere sünnettir. Kadınların karnını oyluklarına yapıştırması, kollarını yere değdirmesi sünnettir). Ayak parmaklarının uçları, diz kapaklarının uçları ve yüzü üzerine secde etmek lâzımdır.

— (Tehıyyat okurken, ellerini oylukları üzerine koymalı, parmakları kendi halinde bırakmalıdır). Çok açmamalı, çok da yummamalıdır. Dizlerini tutmamalıdır.

— (Tehıyyat okumaya oturduğu zaman sol ayağı üzerine oturup sağ ayağını dikmek erkeklere sünnettir. Kadınların iki ayağını sağ tarafından çıkarıp, sol tarafı üzerine oturmaları sünnettir. Namazın sonunda tehıyyattan sonra salâvat duâlarını okumak, önce sağına, sonra soluna selâm vermek sünnettir).

NAMAZIN MEKRÛHLARI. — (Namazda iken boynunu eğip) zaruret olmadan (bakmak).

— (Elbisesiyle veya bedeniyle oynamak). Çünkü lüzumsuzdur.

— (Secde yerinden zaruretsiz taş ayıklamak). Bir kere olursa mekrûh olmaz.

— (Parmağını çıtlatmak). Bu her zaman mekrûhtur. Lût kavminin işidir demişlerdir.

— (Elini böğrüne koymak). Yasak edilmiştir.

— (Bağdaş kurmak).

— (Özürsüz bir veya iki kere bir yerini kaşımak). Bir rükünde üç defa kaşırsa, namazı bozulur.

— (Büyüklerin huzuruna çıkamayacağı elbise ile namaz kılmak). Yani iyi elbisesi varken eski püskü, kirli paslı elbise ile namaz kılmak.

— (İnsanın yüzüne karşı namaz kılmak). Önünde perde olmazsa ve zarûret de bulunmazsa mekrûhdur.

— (Ateşe karşı namaz kılmak). Mecûsîlere benzediği için. (Ama muma ve kandile karşı kılmak mekrûh değildir). Burada benzeme yoktur.

— (Önünde, üzerinde veya kaftanında canlı resmi bulunmak). Seçilmeyecek kadar küçükse veya başı kesik olup eksik ise, yahud canlı resmi değil ise, mekrûh değildir.

— (Gerinmek ve esnemek). Esneme gelince ağzını yum-

değdirmek İmâm A'zam'a göre câizdir. Yine ondan bir rivâyette ve iki imâma göre, özürsüz yalnız burun üzerine secde câiz değildir. Alnında ve burnunda özür olursa, imâ ile secde etmelidir.

SON TEHİYYATTA OTURMAK: (Her namazın, sonunda, tehiyyat okuyacak kadar oturmak) farzdır.

Bu sayılan rükünleri sırası ile yapmak da farzdır. Yani rükû'dan önce kıyâm, secdeden önce rükû yapmalı, sırayı bozmamalıdır. Ebû Hanife'ye göre Hurûc bisun'ihi farzdır. Yani namazın sonunda, namazdan çıkmak kasdı ile bir şey yapmaktır.

NAMAZIN VÂCİBLERİ: Vâcibi bile bile terk etmek tahrîmen mekrûhtur. İâdesi, yani yeniden kılması vâcib olur. Noksanlıyle câiz olur. Unutarak terk ederse, secde-i sehiv vâcib olur.

— (İki rekâtta Fâtiha okumak.) İmâm A'zam'a göre böyledir. Zamm-ı sûreden önce okumak ve tamam okumak vâcibdir. İmâm Şâfiî, rükndür, yani *farzdır* dedi. İmâm Mâlik Fâtiha ile bir miktar Kur'ân okumak farzdır, dedi.

— (Fâtiha'dan sonra bir sûre veya üç âyet veya üç âyet miktarı uzun bir âyet okumak) vâcibdir.

— (İlk iki rek'âtları kırâat için tayin etmek, iki secdeyi birbiri ardınca yapmak, rükû'da, secdede ve rükû'dan kalkıp doğruldukta —buna kavme denir— ve evvelki secdeden kalkıp doğruldukta —ki buna celse denir— en az bir kere sübhânallah diyecek kadar eylenmek) vâcibdir. Buna ta'dil-i erkân denir. İmâm Ebû Yûsuf ve Şâfiî'ye göre farzdır. İki imâmın bir rivâyetinde sünnettir. Lâkin vâcib olması daha kuvvetlidir. Halk bu meseleden gâfildir.

— Dört veya üç rek'ât olan namazlarda, iki rek'atı kıldıktan sonra tehıyyat okuyacak kadar oturmak; namaz içinde ve sonunda oturduğu zaman tahiyyat okumak. Bir kere selâm vermek) vâcibdir. Ebû Ca'fer Hinduvânî selâma sünnettir dedi. Bildirildi ki, bir gün bir Arabî gelip, Resûlullahın (sallallahü aleyhi ve sellem) huzurunda namaz kıldı. Fakat hafif kılıp ta'dil-i erkâna iyice riâyet etmedi. Peygamberimiz aleyhisselâm onu görünce, **«Ey kimse, kalk namazını**

yeniden kıl», buyurdu. O da tekrar önceki gibi kıldı. Yine emredip, namazını bir daha kıl buyurdu. Velhâsıl üç kere böyle kılınca, Arabî, «Ya Resûlallah, bana namaz kılmasını öğretin» diye arzetti. Bunun üzerine Peygamberimiz Muhammed (aleyhisselâtü vesselâm) ona namazın farzlarını, vâciblerini, sünnetlerini ve edeblerini öğretti. Bunun için, imâmlarımız tâdil-i erkâna riâyet etmek lâzımdır dediler.

Fıkıh âlimleri buyurdular ki, namazın sonunda selâm verince, **«Esselâmü aleyküm ve rahmetullah»** deyip, hafaza meleklerine ve cemâatten yanında bulunanlara niyyet eylemeli, imama da niyyet eylemelidir.

Herkesin yanında kaç melek bulunduğunda ihtilâf olundu. Bazıları beş, bazıları altmış melek tayin edilmiştir, bazı âlimler de yüz altmış melek vardır diye bildirmişlerdir. Selâm verirken onlara niyyet eylemeli, dalgınlığa gelmemelidir.

— (Namazın sonunda bayram tekbîrleri [ni okumak] vâcibtir. (Öğle ve ikindi namazlarının farzlarında Kur'ân-ı Kerîm'i gizli okumak) vâcibdir. İmâm olsun veya yalnız kılsın aynıdır.

— (Akşam, yatsı, sabah ve cum'a farzlarında şayet imâm ise sesli okuması lâzımdır). Yalnız kılarsa dilediği gibi okur. Sesli okuması daha iyidir. Çünkü cemaate benzemiş olur. Bazı rivâyetlerde ona birçok melek cemâat olur, diye gelmiştir. (Gece kılınan nâfilelerde de dilediği gibi okur).

NAMAZIN SÜNNETLERİ: Sünneti terketmekle namaz bozulmaz. Bilerek bilmeyerek aynıdır. Fakat itaba müstahak olur. Kitabların çoğunda böyle bildirildi.

— (İftitah tekbîrinde ellerini kaldırmak. Erkekler kulak memesine kadar kaldırmaktır). Bazı âlimler, erkekler baş parmaklarını kulaklarının yumuşağına değdirir dediler. Bayram namazları [yani tekbîrleri] de böyledir. (Kadınlar çenesine kadar kaldırır). Muhtar kavil budur. Kunutta ve cenazede de böyledir.

— (Sübhâneke, Eû'zü ve Besmele okumak. bu üçünü gizli okumak, her nazamda Fâtiha'dan önce Besmele okumak, zamm-ı sûreden önce okumamak, Sübhâneke ve Eû'züyü yal-

Akşamın evvel vakti, güneşin batması, sonu ise şafağın kaybolma zamanıdır. Ebû Hanîfe'ye göre şafak, kırmızılıktan sonra olan beyazlıktır. İmâm Yûsuf ve İmâm Muhammed'e göre kırmızılıktır. Bunu da Ebû Hanîfe'den bildirmişlerdir.

Yatsının evvel vakti, şafağın kaybolmasıdır. Sonu ise fecr-i sâdıkın başlamasıdır. Vitrin vakti, yatsının farzından sonradır. Teravihin vakti, yatsı namazından fecr-i sâdıka kadardır. Bazı âlimlere göre yatsının farzıyla vitir arasıdır. Bazılarına göre ise bütün gecedir.

(Necâsetten tahâret): (Bedenini, kaftanını) ve üzerinde bulunan diğer elbise ve çamaşırlarını, (ayaklarının durduğu yeri, elin değdiği yeri, necâsetten temizlemektir). Yani namaza durduğu yer temiz olmalıdır.

(Hadesten tahâret): (Abdest almak. Su bulamazsa veya) su bulup kendisi (hasta olup) abdest için (su kullanamazsa veya) su dokunursa, hastalığım artar diye korkarsa, teyemmüm etmelidir). Teyemmüm daha önce anlatıldı.

(Namaza başlarken **Allahü ekber** demek) İmâm A'zam mezhebinde şarttır. Allahü Teâlâ'nın azametini gösteren sözlerin birisiyle namaza başlamak câizdir. Meselâ **Allahü ecell**, yahut **Allahü a'zam**, yahut **Errahmânü ekber**, yahut **lâ ilâhe illâllah** demek gibi. İmam Ebû Yûsuf'a göre, tekbir getirebilenler, **Allahü ekber, Allahü ekber**, yahut **Allahü'l-kebir** demelidir; bunlardan başkasını söylemek câiz değildir. Fakat dua mânâsına gelen söz ile başlamak câiz olmaz. **Allahü'mmagfirli** veya **erhamni** gibi.

NAMAZIN İÇİNDEKİ FARZLAR

(Bunlara rükün denir). Şimdi bunları anlatalım:

KIYÂM: Farz namazda (gücü yetiyorsa ayakta durmak). Vâcib Nâfile ve sünnetleri özürsüz oturarak kılmak câizdir. İmâm A'zam'a göre gemi dan namazda kıyâm da vâcibdir. Ebû Yûsuf giderken, farzı özürsüz oturarak kılmak câizdir. Gemi ve İmâm Muhammed'e göre özürsüz câiz değildir. Gemi sahilde durup, karaya oturmuş ise, içinde namaz kılmak câiz sadır. Sallanıyorsa ve fakat dışarı karaya çıkmak imkânı varsa, orada namaz kılmak câiz değildir. Gemi giderken dışarı çıkmak mümkün olursa, karada kılmak lâzımdır. İçinde câiz olmaz. İnsanlar bu meseleyi bilmiyor demişlerdir.

KIRAAT ve RÜKÛ': (İki rek'atta birer âyet Kur'ân-ı Kerîm okumak). Ebû Yûsuf ve İmâm Muhammed'e göre üç kısa âyettir. Yahut uzun bir âyettir. Nâfile namazların, vitrin ve sabah namazının bütün rek'âtlarında kıraat farzdır demişlerdir. Öğle, ikindi, akşam ve yatsının farzlarının iki rek'atlarında farzdır. (Her rek'atta bir rükû') vardır. Namaz kılan başını eğse, fakat sırtı düz olmasa, eğer rükû' haline daha yakın ise, rükû'u câiz olur. Kıyâma, yani ayakta durmaya yakın ise, rükû'u câiz olmaz. Çünkü kıyâmda sayılır. Rükû'da sayılmaz. Bir kimse imama, rükû'da iken yetişse, rükû'daki hali, kıyâmda olma halinden rükû'a yakın ise, gelenin kıyâmdan tekbir alıp uyması doğru olur. Çünkü tekbirin şartı, yalnız kıyâmda iken yapılmaktır. Acele edip, rükû'a daha yakın olduğu halde tekbir alırsa, uymuş sayılmaz.

SECDE: (Her rek'atta iki secde lâzımdır). Secde, alnını yere veya yere bitişik şeyler üzerine koymaktır. En güzel şekli, alnın, burnun, ellerin, dizlerin ve ayakların yere değmesidir. Bir kimse, özrü olmadan, yalnız alnı üzerine secde yapsa câiz olduğunda ittifak vardır. Fakat zâhir kavle göre mekrûhtur. Resûl-i Kâinat (sallallahü aleyhi ve sellem) alın ve burun ile secde ederdi. Özürsüz, yalnız burnunu yere

N A M A Z

NAMAZIN DIŞINDAKİ FARZLAR

(Bunlara şart denir). Bile bile veya unutarak terkedilir-
se, namaz olmaz.

— **(Namaz kılarken avret yerini örtmek):** (Erkeğin avret
yeri, göbeği altından dizi altına kadardır). Göbek avret de-
ğildir. Lâkin diz avrettir. (Câriyenin) —gerek mükâtebe ve
müdebbere (*) ve gerek ümmülveled olsun, siyah olsun, be-
yaz olsun— (dahi böyledir). Lâkin (fazladan olarak arkası ve
karnı da avrettir. Hür olan kadının her yeri avrettir. Sadece
eli, el ayası ve ayakları avret değildir). Bir görüşe göre el
arkası ve ayakları dahi avrettir. (Saçları da avrettir). Namaz-
da (örtmek lâzımdır). Uçlarını bile göstermemelidir. Kocamış
(karıcık olsa) da (tenha ve karanlık yerde de) ve gece içinde
(kılsa) da saçları tamamen örtmesi lâzımdır.

— **(Niyyet etmek):** (Namaza başlamadan niyyet etmek
farzdır). Niyyetle namaz arasında dünya ameli, meselâ yemek
içmek gibi şeyler olmamalıdır. Olursa, yeniden niyyet etmek
lâzım olur. En iyisi, niyyetin namaza başlama anında olma-
sıdır. Bazıları, birinci rükû'dan önce, bazıları rükû'dan kal-
kınca ve bazıları da Sübhaneke okunurken niyyet câizdir de-
mişlerdir. Bazıları da namaza girdikten sonra câiz değildir
demişlerdir. (Şu vaktin farzına diye niyyet etmelidir). Eğer
(farz kılıyorsa) böyle der. Cum'a namazında, Cum'anın far-
zına deyip, şu vaktin farzına dememelidir. Cum'ada rekât-
ların sayısını söylemek ve tayin etmeye lüzum yoktur. (Sün-
netse, şu vaktin sünnetine demelidir). Vitir namazında vâcib
demeyip, vitir namazına diye niyyet etmelidir. Bayram na-
mazları da böyledir. (Nâfile namazlarda niyyet ettim namaza
demek yetişir). Terâvihde ve müekked olan sünnetlerde, niy-
yet ettim namaza, demek yetişir. Eğer (imama uyup) namaz

(*) Mükâtebe: Âzâd edilmesi, belli bir bedeli tamamlayıp öde-
mesine bağlı olan câriye.
Müdebbere: Âzâdı efendisinin ölümüne bağlı olan câriye.

kılıyorsa, bu yapılan niyyetlere ilâve olarak, (uydum şu ima-
ma demek lâzımdır). En iyisi budur. İmam tekbiri alır al-
maz niyyet etmelidir. Uydum Zeyd'e dese ve İmam Zeyd ol-
mayıp Amr olsa, yeniden uymak lâzım gelir. İmam tekbir
almadan önce, imama uydum dese, âlimlerin çoğu câizdir de-
mişlerdir. Ama imamdan önce tekbir almaması şarttır.

(Niyyet, kalb ile) amele (kasdetmektir). Ayrıca (dil ile
söylemek lâzım değildir). Dil ile de söylemeye bazıları müs-
tehabdır demişlerdir. Bazıları ise bid'attır demişlerdir. Muh-
tar olan budur ki, (derse de zararı yoktur. Niyyet ile iftitah
tekbirinin arasını kesmemelidir). Bir münasebetsiz iş karış-
tırmamalıdır.

(Kıbleye dönmek): Kâbe'den başka memleketlerin halkı
Kâbe-i Mükerreme'nin tarafına dönmelidir. Tam Kâbe'ye isâ-
bet etmesi şart değildir. Fakat Mekke'de bulunanların yüzü-
nün tam bir isabetle Kâbe'ye yönelmiş olması şarttır. Kıble-
ye dönemeyenlerin kıblesi, dönebildikleri taraftır. Kâbe-i Mu-
azzama tarafını bildiren kimse olmazsa, aramak lâzımdır. So-
ruşturmakla hangi tarafın kıble olmasında zann-ı gâlibi mey-
dana gelirse, o tarafa dönmek lâzımdır. Yanılsa da, yeniden
kılması gerekmez. Soruşturmadan namaza durursa, namazı
fâsid olur. İsabet ettiğini bilse de böyledir. Meğer ki namaz-
dan sonra isabet ettiği anlaşıla.

(Vaktinde kılmak): Her namazın bir vakti vardır. Her
vaktin evveli ve sonu vardır. Efdal saati vardır. Allahü Teâ-
lâ her vakti geniş edip, kullara zorluk dilemedi.

Sabah namazının evvel vakti, fecr-i sâdık'ın başlaması-
dır. Sonu ise güneşin doğmasıdır. Henüz ışıkların çıktığı ve
karanlığın dağıldığı vakit efdal, yani en iyi zamanıdır.

Öğle namazının evvel vakti, güneş tepeye geldiği zaman-
dır. Sonu, —güneşin tam tepede olduğu zamandan başka—
her şeyin gölgesinin iki misli kadar olmasıdır. Ebû Hanîfe'ye
göre böyledir. İmâmeyn'e, yani Ebû Yûsuf ve İmâm Muham-
med'e göre bir mislidir. Bunu da Ebû Hanîfe'den bildiriyor-
lar.

İkindinin evvel vakti, iki kavle göre öğlenin son vakti
çıktığı zamandır. Sonu ise güneşin batma zamanıdır.

kalmamalıdır. Suyu kullanamazlarsa abdestsiz olanlar ve
hayz ve nifastan kesilenler böylece teyemmüm ederler

Suyu kullanmaktan âciz olmak, suyun bir mil kadar uzak
olması veya hasta olup, suyu kullanmaya gücü olmamaktır.
Yahut insanı donduracak kadar veya hasta edecek kadar so-
ğuk olsa, şehirde de olsa teyemmüm eder. Yahut suyu az
olup, abdestte veya gusülde kullanırsa, kendisi veya hayvanı
susuz kalacaksa, yahut su yanında yırtıcı hayvan ve düşman
olup, alması tehlikeli ise, yahut yanında kova olmasa, yahut
cenaze ve bayram namazını kaçırmak korkusu olsa, teyem-
müm câiz olur. Vaktinden önce de câizdir. Ama vakit ve cu-
ma namazlarını kaçırma korkusu olursa da câiz olmaz. Bir
kimse uykudan uyanıp, ihtilâm olduğunu görse, abdeste yete-
cek kadar su olsa, gusül edecek kadar su olmasa, teyemmüm
eder. Abdest alması vâcib değildir.

Teyemmüm toprak ve toprak cinsinden olan, ateşte yanıp
kül olmayan şeylerle yapılır. Abdesti bozan şeyler, teyem-
mümü de bozar. Suyu kullanabilecek hâle gelmek de bozar.

GUSLÜN FARZLARI. (Bir kere ağzına su vermek, bir ke-
re burnuna su vermek ve bir kere bütün bedenini yıkamak-
tır). İğne ucu kadar yer kuru kalmamalıdır. Hattâ sünnetsiz
olanların, zekerin kabuğunun içini yıkaması farzdır. Müftâ-
bih olan görüş budur. Göbeğini, kaşlarını, bıyığını, kaşını
ve bütün sakalını, fercin dışını, saç aralarını, kulak delikleri-
ni dikkatlice yıkamak farzdır.

GUSLÜN SÜNNETLERİ: — (Evvelinde abdest almak)
Durduğu yere su biriktiriyorsa, ayaklarını gusülden sonra yı-
kamalıdır.

— (Niyyet etmek).

— (Bedeninde) bevl ve meni gibi (necâset varsa, önce-
den yıkamak).

— (Bedenini üç defa yıkamak).

— (Önce sağ, sonra sol omuzuna, daha sonra başına ve
diğer âzâlarına su dökmek). Bedenini ovmak. Bazıları vâcib
demişlerdir. Diğer bir rivâyette sünnetten sayılmıştır.

GUSLÜ GEREKTİREN HALLER: (Uyanıkken veya uyur-

ken şehvetle meni çıkmak). Yüksek yerden düşmek ile veya ağır bir şey kaldırmakla ve korkmakla meni çıkarsa, gusül lâzım olmaz. Çünkü şehvet ile akma yoktur. Meni, belinden şehvetle ayrılsa ve zekerini eli ile tutsa, meni tamam olduktan sonra, şehvetsiz olarak dışarı çıksa, İmâm Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed'e göre gusül lâzım olur. İmam Yûsuf'a göre lâzım gelmez.

— (Zekerin sünnet olduğu yer) veya o kadar bir miktarı (kadının fercine) veya bir kimsenin arkasına (girse, inzâl olmasa da, ikisinin de gusül abdesti alması lâzım olur). İkisi de âkıl bâliğ ise böyledir. Ama birisi bâliğ değilse gusül ona lâzım olmaz.

— (Uykudan kalkınca, yatağında veya donunda meni veya mezi bulmak). İhtilâm olduğuna kuvvetli bir alâmettir. İhtilâm olduğunu unutmak veya hatırlayamamak mümkün olduğundan gusül lâzım olur. Kişi ehliyle oynaştığında âletinden çıkan sıvıya mezi denir.

— (Yattığı zaman zekeri hareket hâlinde olmadığı halde kalktığında zekeri ucunda sıvı bulmak) guslü gerektirir. Çünkü ihtilâmı unutmak, ihtimâli kuvvetlidir. Yattığı zaman zekeri hareket halinde ise, mezi olmak ihtimâli zannı gâlibdir.

— (Hayzı ve nifâsı kesilmek). Cünüb veya hayızlı iken Müslüman olana ve ihtilâm ve inzâl ile bâliğ olana gusül etmek vâcibdir. Cum'a ve bayram gusülleri sünnettir.

mizin veya eshâbından bildirilen] duaları okumaktır. Burada bazı müstehab ve edebler sünnetten sayılmıştır.

ABDESTİN MEKRÛHLARI: — (Sağ eliyle sümkürmek).
— (Üçden fazla) veya (az yıkamak). Sağ eli, temiz ve hürmet edilecek şeylerde, sol eli ise kötü ve aşağı şeylerde kullanmak sünnettir. Üçten az yapmak sünnete muhâliftir. Çok yapmak da israftır.

— (Güneşte ısınmış su ile abdest almak mekrûhtur). Fakat ateşte ısınmış su ile abdest almak mekrûh değildir. En iyisi soğukça su ile abdest almaktır.

— (Suyu yüzüne kuvvetlice çarpmak), abdest arasında lüzumsuz şeyler söylemek, birbiri arkasından yıkamamak, tertibi bozmak ve diğer sünnetleri terketmek mekrûhtur.

ABDESTİ BOZAN ŞEYLER: — (Önden ve arkadan çıkan necâset ve yel). Fakat yel, yani gaz, kadının ve erkeğin önünden çıkarsa, abdesti bozmaz. Ancak İmâm Muhammed'den bir rivâyette bozar. Müfezzât olan [iki yolu birleşmiş olan] kadının önünden pis ve kokulu yel çıkarsa, tekrar abdest alması müstehabdır. Bir kimsenin dübürü kımıldasa, yel çıkmadığını bilirse, abdestini bozmaz. Arkadan kurt çıkarsa abdesti bozar.

— (Bedenden çıkan kan, irin ve sarı su, gusülde yıkaması lâzım olan yerden çıkıp akarsa) abdesti bozar. Çıkmasa, yahut çıkıp akmasa abdesti bozmaz. Meselâ idrâr içerden gelip âletinin içinde birikse, dışarı çıkmasa ve gözün içinde olan çıbandan cerahat akıp, gözün bir tarafına gitse, dışarı çıkmasa abdesti bozulmaz. Bir büyük yara içinde kan ve irin birikse, dışarı çıkmasa abdesti bozulmaz. Bir pis ve necis şey, yaratıldığı yerde iken, ona necâset hükmü verilmez. Abdesti bozanlardan sayılmaz.

— (Ağız dolusu kusmak). Tutamayacağı ve konuşamayacağı kadar ağzının dolması, ağız dolusu kusmaktır. (Balgam ise bozmaz). İster baştan gelsin, ister mideden yukarı çıksın aynıdır. Ebû Yûsuf balgam karından gelip, ağız dolusu olursa, bozar buyurdu.

Ebû Yûsuf'a göre meclis, İmâm Muhammed'e göre sebeb müteberdir. Meselâ bir mecliste birkaç kere geğirmekle,

birkaç kere kussa ve hepsinin toplamı ağız dolusu olsa Ebû Yûsuf'a göre abdesti bozar. İmâm Muhammed'e göre bozmaz. Ama bir geğirmekle birkaç kere az az kussa, toplam miktarı ağız dolusu olsa, meclis gerek bir olsun gerek olmasın İmâm Muhammed'e göre bozar.

— (Yatarak veya bir şeye dayanarak uyumak, dayandığı şey alındığında düşerse abdesti bozulur). Çünkü bu vaziyette, a'zâları gevşeyip, abdesti bozulmak zann-ı gâlib ve kuvvetli sebeptir.

— (Delirmek). Abdestinin bozulup bozulmadığını fark edemediği için, tekrar aklı gelirse abdest alması lâzım olur.

— (Bayılmak). Kendini kaybetmek.

— (Sarhoş olmak). Yürürken iki tarafa da yalpalayarak yürümek gibi hâllerde insan abdesti bozulduğunu fark edemez.

— (Namaz içinde yüksek sesle gülmek). Kendisi ve yanındaki duyacak kadar olursa abdesti gider. Yalnız kendi işitecek kadar gülerse, abdesti bozulmaz, ama namazı bozulur. Ama abdest eğer gusül ile olursa, yahut cenaze namazında yüksek sesle gülerse veya gülen çocuk ise bu üç şekilde abdesti bozulmaz.

— (Çıplak olarak hanımına sarılmak). Zekeri fercine dokunup kalkmak, önden olsun veya arkadan olsun.

Zekerine, hanımına ve dübürüne dokunmak abdesti bozmaz.

TEYEMMÜM: Teyemmümün hükümlerini bilmek herkese lâzımdır. Çünkü abdest ve guslün yerini tutar. Su bulunmadığı veya kullanılamadığı zaman, gusül ve abdest yerine teyemmüm edilir.

Teyemmümde niyyet lâzımdır. Teyemmüm şöyle yapılır: Elleriyle bir kere yere vurur, ellerine toz bulaşırsa silkeler. Yüzünü kaplayıp mesheder. Sonra ellerini bir kere daha yere vurup, sol eli parmaklarının içleri ile, sağ eli parmakları uçlarından başlayarak dirseğe kadar çeker. Sol koluna da böyle yapar. Dirsekleri de mesh etmek lâzımdır. Eğer iki vuruş ile, yüz ve kollarını meshedemezse, bir kere daha vurmalıdır. Yüzünde ve kollarında meshedilmemiş yer, kat'iyyen

(Güneşe veya aya karşı abdest bozmak mekrûhdur). Hadîs-i şerifte böyledir.

İSTİBRA: Sidiğin kesilmesi demektir. Bevlin yani sidiğin kesildiğine kalbi mutmain oluncaya kadar beklemelidir. Önünü soğuk su ile yıkarsa, bevil çabuk kesilir. İnsanların hâline göre değişir. Herkes kendi hâlini bilir. Sol eliyle bevil çıkan âletini dibinden sıkmalı, bevlin damlasını ve yaşlığını bırakmamalıdır. Maksat temizliktir. Nasıl olursa olsun.

ABDESTİN FARZLARI: (Bir kere yüzünü yıkamak farzdır). Saç biten yerden çene altına kadar, bir kulak yumuşağından diğer kulak yumuşağına kadar olan yere yüz denir. Kulakla sakal başı arasını yıkamak farzdır.

— (Dirsekleri ile beraber bir kere kollarını yıkamak). Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf ve İmâm Muhammed'in sözü böyledir.

— (Başın dörtte birini bir kere meshetmek). İmâm A'zam mezhebi böyledir. Parmaklarının ucu kadar meshetmek zaîf rivâyettir.

— (Bir kere ayaklarını topukları ile yıkamak). İmam A'zam mezhebi böyledir ki, dirsekler ve topuklar yıkanmaya girerler.

ABDESTİN SÜNNETLERİ: (Önce üç defa ellerini bileklerine kadar yıkamak). İster uykudan kalkmış olsun, ister olmasın.

— (Başlarken **Bismillâhil'azîm, velhamdülillâhi alâ dînil İslâm** demek) yahut **elhamdülillâhillezî ce'alel-mâe tahûren vel İslâme nûren** demelidir.

— (Misvak kullanmak). Yanında misvak yoksa, parmakları ile hilâllamalıdır.

— (Ağzına üç kere su vermek, burnuna üç kere su vermek). Oruçlu değilse, iyice çalkalamalı ve burnuna çekmelidir.

— (Abdest alırken ara vermemek). Yani âzâlarında olan yaşlık kurumadan abdesti bitirmek.

— (Kulağını baştan artan su ile mesh etmek). Şahâdet parmağını kulağının içine sokup, baş parmağı ile kulağının arkasını meshetmelidir.

— (Tertibe riâyet etmek). Yani sırası ile yapmak. Sıra abdest hakkında nâzil olan âyet-i kerimedeki (Mâide sûresi Â. 6) sıradır. Meâl-i şerifi şöyledir: **«Ey îmân edenler! Namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi ve dirseklere kadar ellerinizi ve başınıza mesh edip her iki topuğa kadar ayaklarınızı yıkayın. Eğer cünüb olduysanız boy abdesti alın. Eğer hasta olmuşsanız, yahud bir sefer üzerindeyseniz veya içinizden biri ayak yolundan gelmişse yahud da kadınlara dokunmuşsanız ve bu halde su da bulamamışsanız o vakit tertemiz bir toprakla teyemmüm edin, binaenaleyh** (niyyetle) **ondan yüzlerinize ve ellerinize sürün. Allah sizin üzerinize bir güçlük yapmak istemez, fakat iyice temizlenmenizi ve üstünüzdeki nimetinin tamamlanmasını ister. Tâ ki şükredesiniz.»**

— (Parmaklarını hilâllamak). Hadîs-i şerifte geldi ki, **«Cehennem ateşi parmak aralarınızı hilâllamadan önce parmaklarınızı hilâllayınız».** El ve ayak parmaklarının aralarını hilâllamak lâzımdır. Bir elini diğer elinin üstüne getirerek, parmaklarını, parmakları arasına sokup hilâllamalıdır. Sol elinin küçük parmağı ile, sağ ayağının küçük parmağından başlayıp ve altından sokup sol ayağının küçük parmağında bitirmelidir.

— (Yıkanan her yeri üç defa yıkamak). Musannif bu sözle yıkamayı meshetmekten ayırdı. Çünkü mesh bir kere olur. (Başı kaplayarak meshetmek), iki ellerinin (küçük parmaktan itibaren) üçer parmağını başın önüne koyup, baş ve şehâdet parmaklarını kaldırarak, arkaya doğru çekerek, sonra el ayalarını indirip başın yan taraflarından arkadan öne doğru getirerek, başladığı yere gelinceye kadar devam ettirerek yapılır. Hadîs-i şerifte böyle gelmiştir.

— (Önce abdeste) abdestsizlikten kurtulmak, Allahü Teâlâ'nın emrine uymak ve namaz kılmak için (niyyet etmek).

— (Abdeste sağdan başlamak).

— (Meshe alından başlamak).

— (Ellerini ve ayaklarını yıkamaya parmaklarından başlamak). Her uzvu yıkarken me'sûr olan (Peygamber efendi-

gelirsin. Âhiret halleri zordur. Hiç durma, şeriat ilimlerini öğrenmeye, güzel ahlâk edinmeye ve sâlih ameller yapmaya gayret et. Ölümüne hazırlan. Gidilecek yol uzaktır. Azığını bol al. Sakın boş oturup amelden uzak olma. Eksik de etme. Zira işsizler, tenbeller âhirette pişman olurlar. Fakat fayda vermez. Ölüm zamanında pişmanlık işe yaramaz. Ey kıymetli oğlum! Çok gayret et, çok çalış. Gece gündüz ilimle ve amelle uğraş. Dâimâ amel et. Güzel çalış, amellerin sâlih olsun.

Oğlu uykudan uyandı. Benim ecelim yaklaştı, çaresiz öleceğim, âhirete gideceğim dedi. Ölüm ve âhirette işe yarayacak şeyleri ve işleri yaptı. Üçüncü gece vefât etti. Üç mezar hikâyesi burada tamam oldu.

Sâlihlerden biri rüyâda Cennete girdi. Yüksek yıldız gibi bir saray gördü. Kimin olduğunu sordu. İmâm Muhammed'indir dediler. Ondan yüksek bir saray daha gördü. Kimin olduğunu sorunca, Ebû Yûsuf'undur dediler. Ebû Hanîfe'nin sarayı neredeDİR dedi. O, o kadar yüksektir ki, görünmez dediler. Birçok muhaddisleri Cennette gördüler. Sebebini sordular. Çok salâvat okumamız sebebiyle mağfiret olunduk ve Cennete girdik dediler.

Sallâllahü alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ âlihi ve sahbihî ve sellem.

VASİYYETLERE EK

Musannif merhum, buraya kadar olan vasiyyetlere ame-
le ait şer'î hükümleri ilâve edip, bunlara ek vasiyyetler adı-
nı verdi. Bunları bilmek vâcibdir.

İSTİNCA: Necâseti temizlemeye denir. (Helâda) yük-
sekçe bir yere (oturduktan sonra) abdest bozması bitince (ne-
câset) çıkan yeri taş ve benzeri ile silmek sünnettir. Taş sa-
yısının tek olması müstehabdır. Dikkat etmeli, bedenine bu-
laştırmamalıdır. (Su ile yıkamak edebdir. Etraftaki kıllara
necâset bulaşırsa, taş ile silinmek yetmez; su ile yıkamak
lâzım olur). İnsanların yanında avret yerini açmamalıdır.
Oruçlu değilse, necâset çıkan yeri gevşek tutmalı, iki ve-
ya üç parmağının içi ile, kaba necâseti giderip, sonra su ile
yıkamalıdır. Parmaklarını yıkadığı yerden kaldırmamak şart
değildir. Her defasında elini yıkamak şarttır. Sağ eliyle su
döküp, sol eliyle yıkamalıdır. Her defasında sol elini yıka-
mak lâzımdır. İmâmeyn'e (yani İmâm Ebû Yûsuf ve İmâm
Muhammed'e) göre önce önünü, sonra arkasını yıkamalıdır.
İmam A'zam'a göre önce arkasını sonra önünü yıkamalıdır.
Maksat necâsetten kalanları temizlemek ve gidermektir. Na-
sıl kolay olursa öyle yapılabilir.

(Sağ eli ile silinmek veya yıkamak mekrûhdur). Özür-
lü ise değildir (Sol el ile yapmak lâzımdır). Çünkü sünnet
böyledir. Cin tâifesinin yiyeceği olan (kemik ile yahud) da-
ha ziyade kirleteceği için (hayvan pisliği ile yahud insan ve
hayvan yiyecekleri ile silinmek mekrûhtur). Çünkü insan-
ların yedikleri şeye hürmet etmek lâzımdır. Hayvanlara gı-
da olan şeyler ise lüzumludur. Diğer lüzumlu şeyler de böy-
ledir. Kirleten şeyle, keskin ve sivri şeylerle silinmek de mek-
rûhdur.

Abdest bozmak ve istinca etmek için (kıbleye karşı yü-
zünü veya arkasını dönmek mekrûhdur). Avret yeri açık
ve bir perde yok ise, evde ve sahrâda olsun aynı şeydir.

na dedi ki: Takvâ sahibleri için âhirette bir başka hayat vardır. O hakiki hayattır. Yok olmaz.

Ebû Ca'fer dedi ki: Bişr-i Hâfî ile Ma'rûf-ı Kerhî'yi rüyâda gördüm. Bana doğru geliyorlardı. Nereden geldiklerini sordum. Cennet-i Firdevs'e gidip, orada Kelîmullah Mûsâ Aleyhisselâmı ziyaret edip geldik, dediler.

Âmm Harbî dedi ki: Bişr-i Hâfî'yi rüyâda gördüm nereden geliyorsun, dedim. İlliyyîn'den, dedi. Ahmed bin Hanbel ne haldedir, dedim. Abdülvehhab ile huzûr-ı mânevide yiyip içiyorlar, dedi.

İbn Sa'd, Sâlim bin Abdullah'dan, o da ensârdan bir sahabîden bildirdi. O sahabî (radıyallahü anh) buyurdu ki: Ömer bin Hattâb'ı (radıyallahü anh) rüyâda göstermesi için Allahü Teâlâ'ya duâ ettim. On sene sonra gördüm. Eliyle alnını siliyordu. Terlemişti. Ya Emire'l-mü'minin, ne gibi zor bir iş yaptın, dedim. Buyurdu ki: Şimdi hesabdan kurtuldum. Eğer Allahü Teâlâ bana rahmet etmeseydi, işim tamamdı.

İbn Asâkir, İbn Yezîd'den anlattı: Trablus'ta üç mezar gördüm. Birinde şöyle yazılmıştı: Mezara giden ve başına neler geleceğini düşünen kimse yaşamaktan nasıl lezzet alır! Diğerlerinde şu Arabca şiir yazılmıştı:

Kendisine, muhakkak, Hak suâl soracaktır,
Bunu bilen hayâttan bilmem nasıl zevk alır,
Kullarının hakkını elbette alacaktır;
Yaratanın yaptığı şüphesiz hayırlıdır.

Üçüncüsünde de bunlara benzeyen şu şiir vardı:

Ni'metlerin çabucak elden çıkacağına
İnanan bu hayâttan bilmem nasıl zevk alır
Kendine mülk-i azîm arzolunacağına
İnanır ve devâmlı büyük bir köşkte kalır.

Oradaki âlimlerden birine sordum. Dedi ki: Bunlar üç kardeş idi, birisi hükümdarın yakın adamı, askerinin kumandanı, ikincisi de tüccar ve zengin idi. Üçüncüsü ise zâ-

hid ve sâlih idi. Zâhid olanın ölümü yaklaşmıştı. Sultanın yakın adamı olan kardeşi gelip hatırını sordu. Bir vasiyyetin var mı, dedi. Benim malım yoktur, borcum da yoktur. Fakat vasiyyetim odur ki, beni techiz, tekfin ve definden sonra mezar taşına bu sözümü yazasınız. Üç gün sonra da ziyaretime gelesiniz. Bir ibret alacağınızı sanıyorum. Dediği gibi yapıp üçüncü gün mezarını ziyarete geldiler. Dua edip Kur'ân-ı Kerîm okuduktan sonra, yüksek bir ses duydular. Korkup evlerine kaçtılar. O gece onu rüyâda görüp, o sesi sordular. Dedi ki:

Bir melek kamçı ile gelip bana, dünyada iken bir mazlum gördün de, niçin yardım etmedin deyip, kamçı ile bana vurdu. O ses, o idi. Sabah olunca, o da mallarını ve emlâkleri bırakıp zâhid oldu. Onun da ölümü yaklaşınca, bir gün tüccar olan kardeşi hatırını sormaya geldi. Bir vasiyyetin var mı dedi. Malım yoktur, borcum da yoktur, fakat bir vasiyyetim vardır, o da beni kardeşimin yanına defnedersiniz ve bu şiiri mezar taşına yazarsınız ve üç gün sonra mezarımı ziyarete gelirsiniz, umarım ki bir ibret alırsınız, dedi. O da kardeşinin dediği gibi yaptı. Üç gün sonra kabrini ziyarete gitti ve dua etti. Kuvvetli bir ses duydu. Aklı başından gitti. Dönüp evine geldi. Gece rüyada kardeşini gördü. Âhirette hâlin nasıldır, dedi. Cevabında, iyiliklere kavuştum. Günahdan tevbe etmek, tevbe edeni her türlü iyiliğe kavuşturur, dedi. Diğer kardeşimin hali nasıldır dedi. O imamlar ve sâlihler ile beraberdir cevabını verdi. Bizim hâlimiz ne olur, dedi. Bir iyilik yapan âhirette sevabını bulur, ni'met ve saâdete kavuşur. Hayatının kıymetini bil. Çok gayret et buyurdu.

Sabah olunca, gafletten uyanıp tevbe etti. Günahlardan elini çekti. Tâatlere devam etti. Bir oğlu yetişti. Kendisine ölüm yaklaşınca dünyadan âhirete davet olununca oğlu, babacığım bir vasiyyetin var mı, dedi. Vasiyyetim odur ki, beni kardeşlerimin yanına defnedesiniz ve mezar taşına şu sözleri yazasınız. Üç gün sonra kabrimi ziyaret edesiniz, dedi.

Oğlu da bunları yerine getirdi. Üçüncü gün ziyaretine gidince kuvvetli bir ses duydu. Çok korktu. Evine gitti. Babasını rüyâda gördü. Dedi ki: Ey oğlum! Yakında sen bize

musibet ve keder günlerinde ziyâfet vermek mekrûhtur. Çün-kü üzüntü ve elem günleridir. Câhiliyyetten kalmıştır.

Ölen kimse vasıyyet edip, malının üçte birinden, şu ka-dar yemek yapıp, fakirler ve zenginler yesin derse, zengin-lerin yemesi haramdır. Çünkü maksadı sadakadır. Velhâsıl ziyâfet vermemeli, sevinç izhar edilmemelidir. (Fakat) se-vâbını (ruhuma vermek üzere sadaka versinler, çok ihsân-da bulunsunlar). Fakirleri doyursunlar. (Allahü Teâlâ kabul eylesin. Paraları yoksa, ekmek, pirinç, yağ, tuz, soğan ve ne yapabilirse, az olsun çok olsun, Allahü Teâlâ için verip sevabını) kalbleriyle ve (dilleriyle bu fakire bağışlasınlar). Ölüye faydası olduğu muhakkaktır. (Dua ederken beni an-sınlar, unutup gitmesinler). Arada sırada kabir ziyareti yap-malı, fakat şeriata uygun olmasına dikkat etmelidir. Edebsiz-lik ve şeriata uymayan bid'at şeyler yapmamalıdır.

(Çocuklarıma vasiyyetim olsun ki) dünyada iyi yaşamak düşüncesiyle âdetle alâkalı mekteblerde (hocalık yapmaya gitmesinler). Kadılık ve müderrislik yapmasınlar. Kadılık is-temek için (Kadı asker kapısına devam etmesinler). Fetvâ ki-tablarında bildirildi ki, rüşvet ile kadılık alsa kadı olmaz. Hükmederse, hükmü geçmez. Rüşvet aldığı şeyde hükmü-nün geçmediğinde icmâ' vardır. Fâsıkın kadı olması câiz de-ğildir.

(Kadı ve bey kapılarına isteyerek gitmesinler). Rızıkla-rını onlardan istemesinler. Zamanımızdaki tâliblerin çoğu bu nasihatin aksini yapıyorlar. Birçokları bu kapılarda çalışma-dıkları ve medresede müderris olmadıkları için üzülüyor, esef ediyor, ilim tahsili ettiklerine pişman oluyorlar. Eğer böyle olacağını bilseydik, okumazdık dediklerini duyuyoruz. Bu sözlerinden, bütün maksatlarının dünya olduğu kalble-rinde makaam sevgisi bulunduğu anlaşılıyor. İlmin faziletve üstünlüğü ve âlimlerin halleri hakkında olan âyet-i kerîme ve hadîs-i şerifleri çok düşünmelidir. İlim tahsilinden mak-sat, yalnız Allah rızâsı ve âhiret olmalıdır.

(Allahü Teâlâ'ya tevekkül edip faydalı ilimlerin) yani şeriat ilimlerinin (elde edilmesine ve) sâdık talebeye (neş-rine) ve öğretilmesine gayret edip, ömrünün sonuna kadar

sâlih ameller işlemeye ve takvâ üzere olmaya çalışmalıdır. Haramdan sakınmalıdır. (Bir kimseden mâl ve makam istememelidir. Helâlden gelenden kaçmamalıdır). **«Allahü Teâlâ'dan korkanı, Allahü Teâlâ dünyada ve âhirette her darlıktan kurtarır. Ona düşünmediği yerden rızık verir. Allahü Teâlâ'ya tevekkül edene Allahü Teâlâ yetişir. İhtiya-cını ihsan eder, başkasına muhtaç etmez»** âyet-i kerîmesini dâima düşünerek okumalıdır). Rızıklarını Allahü Teâlâ'dan istemelidir. Herkesin muradını, istediğini veren O'dur.

(Bu kitâbın tasnifi takriben dokuzyüz yetmiş [hicri] yı-lında tamam oldu). Bu şerh binyüz yetmiş yılı, Safer ayının on dördüncü Cumartesi günü ikindiden sonra tamam oldu. Önce ve sonra Allahü Teâlâ'ya hamdolsun. Peygamberi Mu-hammed Aleyhisselâma, âline ve ashâbına ve sonra da ilmi ile amel eden âlimlere salât ü selâm olsun!

BAZI RÜYÂLAR: Burada selef-i sâlihinden bazı rüyâ-ları bildirelim. Rüyâlarında âhirete gidenleri görmüşler, ki-taplarında yazmışlardır. **Şerhi's-Sudûr**'da bildirildi ki: İbn Ebi'd-Dünya ve İbn Sa'd, Muhammed bin Ziyâd el-İlhânî'-den bildirdiler. Adaf bin Hars Abdullah bin Âis'e, «Öldük-ten sonra bizimle görüşüp, âhiretteki hâlinizi bize haber ve-rirseniz iyi olur» dedi. Vefâtından sonra, rüyâda görünüp dedi ki: Kurtuldum, ama biraz güçlük çektim. Allahü Teâlâ günahları afveder. Ancak şer işlerde ve çirkin amellerde devamlı ve ısrarlı olanlara azâb hazırdır.

Yahyâ bin Eyyûb buyurdu ki: İki kişi aralarında söz-leştiler. Hangisi önce âhirete giderse, rüyâda diğerine ha-lini bildirecek. Biri ölünce, rüyâda diğerine göründü... O da sual edip, Hasan-ı Basrî ne haldedir, dedi. Cennette yüksek bir sultan olmuştur, cevabını verdi. Yine sual edip, İbn Sîrîn nerdedir, dedi. İstediği derecelerde zevk ediyor, fakat Ha-san-ı Basrî ile İbn Sîrîn arasında çok fark vardır, cevabını verdi.

Ebû Bekr el-Hayyât buyurdu ki: Rüyâda kabristana git-tim. Gördüm ki, kabirlerde bulunanlar oturmuşlar. Cennet reyhanları ile ni'metlenirler. Benim bir dostum var idi. Adı Mahfûz idi. Orada onu gördüm. Kendisine, ey Mahfûz! Alla-hü Teâlâ sana ne türlü lütfetti, sen ölmedin mi? dedim. Ba-

ettiğimde beni defnettiğiniz zaman, mezarımın yanında durup bana: Ya Ümmü Şeybe! **Lâ ilâhe illallah**, de, diye telkin edesin» dedi. Vefât edince defnettik. Ben de dediği gibi telkin ettim. Sonra o gece annemi rüyada gördüm. Bana, «Ey oğlum! Az kalsın helâk oluyordum, eğer **lâ ilâhe illallah** telkiniyle imdâdıma yetişmeseydin azâba düçar olurdum» dedi. Velhâsıl selef-i sâlihîn kabir üzerinde telkin vermeyi müstehab görmüşlerdir; ihmâl edilmemelidir.— Muhakkak ki, sen Allahü Teâlâ'nın Rab olduğuna râzı olmuştun. Din olarak da İslâm dinini kabul etmiş, buna râzı olmuştun. Kur'ân-ı Kerim'i kendine imam kabul etmiş, ona uymuştun. Kâbe'nin kıble olduğuna râzı olmuştun. Mü'minlerin kardeşin olduğuna râzı olmuştun. Benim Rabbim Allahü Teâlâ'dır. İbâdete ondan başka lâyık olan yoktur. Celâl ve ikram sahibi olan Allahü Teâlâ Arş-ı A'zam'ın Rabbidir, demektir.

(Sonra üç kere: Ya Muhammed) bu fakire [Kadizâde'ye] ya Ahmed **(kul ilâhe illallah)**. De ki, Allahü Teâlâ'dan gayri ibâdete lâyık ve müstahak olan yoktur. (Üç kere de: Ya Muhammed) ya Ahmed **(kul rabbiyallahü)**. De ki, Rabbim Allahü Teâlâ'dır. **(Ve dîniyel İslâmü)** ve dinim İslâmdır. **(Ve nebiyyi Muhammedü aleyhis salavatü vesselâm)** ve peygamberim Muhammed aleyhisselâmdır, desin.

(Lütfedip bu telkinleri yavaş yavaş, teenni ile, mânâsını düşünerek söylesin. Çabuk çabuk, okuyup gitmesin. Sonra, **Rabbi lâ tezernî ferden ve ente hayrul vârisîn**, desin). Mânâsı: Ya Rabbi! Sen bunu yalnız bırakma. Sen mâliklerin hayırlısısın, demektir. İşte telkin burada tamam oldu.

Bundan sonra evlâdım ve akrabam, mezarımın yanında bir miktar daha kalırsa güzel olur. Çünkü ben onlarla bir arada bulunmuş yakınlık etmiş olurum. (Sonra dönüp evlerine gitsinler).

Ölü mezara yeni girdiğinde yurdundan ve çoluk çocuğundan ayrı düşmüş bir kimse gibi, üzüntülü ve mahzûn olur. Beni iyi dua ile anan kimse olur mu diye bekler. Bunun için birkaç gün dua etmelidir. Ruhunu Kur'ân-ı Kerim okuyarak ve diğer sadaka ve ihsanlar ile şâd etmelidir.

(Üzerime binâ [türbe] yapmasınlar. Çadır kurmasınlar. Nöbet tutmasınlar). Mum yakmasınlar. Zira mekrûh olduğu

muteber kitablarda açıkça yazılıdır. Hadis-i şeriflerle yasaklanmıştır. Kabir üzerine yağmur yağması, rüzgâr esmesi ve bazı hayvanların basması, ölünün günahlarına kefâret olur. Üzerinde ot bitmek de kefârettir demişlerdir. **Tuhfetü'l-Fetâva**'da, «Ölen âlimlerden meşâyıhdan ve sâdâttan ise, üzerine türbe yapmak mekrûh değildir. Türbeden maksat ziyaret edenlerin rahat etmesi ise böyledir» diye zikrolunan söz, cumhûr-ı ulemâya ve hadis-i şeriflere muhâliftir.

(Baş ucuma, mezarımın yerini belli etmesi ve duaya sebep olması için büyükçe bir taş diksinler). Müstehabdır. Zira bildirildi ki, Osman bin Maz'ûn (radıyallahü anh) vefât ettiği zaman, Peygamberimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) mübârek eli ile bir taş getirip, kabrinin baş ucuna koyup, **«Kardeşimin mezarına işâret olsun. Ehlinden vefat edeni yanına defin ederim»** buyurdu.

Mezar taşına ölünün ismini ve dua yazılmasında bir beis yoktur.

(Kabrim yıkılacak olursa, tâmir etsinler. Üzerime toprak döküp, balık sırtı gibi yapıp, yeni kabir gibi yapsınlar. Bir karış kadar yüksek yapsınlar. Açıp içerden yapmasınlar). Lüzumsuz yere mallarını israf etmesinler. Bid'at olan şeylerden kaçınsınlar.

(Ve dahi) benden sonra hayatta kalan (ehlime ve evlâdıma), insaflı din kardeşlerime, âhiret azabından korkan mü'minlere (vasiyyetim olsun ki, üzerime ağıt yakmasınlar) (*). Feryâd ile figân etmesinler. Çünkü hadis-i şerifte **«Ölü, dirilerin ağlamasından azâba düçâr olur»** buyuruldu. (Aşırı derece övmesinler). Günah ve ayıblarını da söylemeyenler. Allahü Teâlâ'dan mağfiret ve rahmet istesinler. (Öldüğüm günde, yedisinde, kırkında ve sene-i devriyyesinde yemek pişirip) insanlara (ziyâfet vermesinler). Eğer küçük çocuğu varsa, bıraktığı maldan yemek pişirip dağıtmak yetim hakkı yemek olur. Câiz olmaz. Bu günlerde yemek pişirip, ziyâfet vermek hiçbir şekilde câiz değildir. Mekrûhtur. Âlimler bunu beğenmemişlerdir. Râzı olmamışlardır. Zira

(*) Ölünün faziletlerini sayarak ağlama, mersiye okuma.

habdır; ölü mağfiret edilmemişse, mağfirete kavuşur. Mağfirete kavuşmuş ise, okuyan da mağfiret olur. «Bir kimse kabristanda onbir defa İhlâs okuyup, sevabını ölülere bağışlarsa, ölüler sayısı kadar ona sevab verilir» diye hadîs-i şerifte bildirilmiştir.

(Âyete'l-Kürsî, Yâ sîn sûresi ve Bakara sûresini sonuna kadar okusunlar). Mülk sûresini de okumalıdır. (Bu okuduğumuz Kur'ân-ı Kerîm'in sevabını bu ölüye bağışladık diye ağızdan söylesinler). Dünyalık için okumamalıdır. Ancak Allahü Teâlâ'nın rızâsı için okumalıdır. Bu şerefli sûreleri, kabristanda okumak hakkında, çok hadîs-i şerif ve rivâyetler vardır. «Kabirde bulunanların azâbları hafifler. Okuyana ölülerin sayısı kadar sevab verilir» gibi.

Ebû Hanîfe (rahmetullahi aleyh) hazretleri, kabristanda Kur'ân-ı Kerîm okumaya izin vermemiştir. İmâm Muhammed izin vermiştir. Müftâbih olan da budur.

ORUÇ VE YEMİN KEFÂRETLERİ: (Kur'ân-ı Kerîm ve dua tamam olduktan sonra, yakın velîm) yahut vâsî-i muhtarım (lütfedip, kalmış olan yüz altmış akçanın, altmış akçasını altmış fakire versinler. Bu fakirin oruç kefâretine niyyet etsinler. Yüzünü de yüz fakire versinler. Yemin kefâretine niyyet etsinler). Dil ile söylemek şart değildir. Fakat bu zamanda bu kadar akça yetişmez. Yarım sa' buğday kaç akça ederse, öyle hesab etmelidir.

Musannifin bu sözünden maksadı örnek vermektir. Gâfil olmamalıdır. Bu sûrette bir oruç kefâreti ödenmiş olur. On tane de yemin kefâreti verilmiş olur. Çünkü bir yemin kefâreti on fakire verilir. Bir oruç kefâreti, altmış fakire verilir.

Bir Ramazanda birkaç kefâret icâbeden hal meydana gelirse, bir kefâret yetişir. Fakat yemin kefâreti ayrı ayrı gerekir. Bunda icmâ vardır demişlerdir. Lâkin **Kunye** fetevâsında şöyle bildirildi ki: Allahü Teâlâ'ya yeminler çok oldukta bir sayılır. Hepsinden bir kefaret ile kurtulunur. Şihabü'l-Eimme buyurdu ki: Bu, İmâm Muhammed'in ictihâdıdır ve bana göre muhtâr budur.

Köle âzâd edebilenler köle âzâd etmelidir. Her şeyin en doğrusunu Allahü Teâlâ bilir.

TELKİN: Bütün bunlardan sonra, mezarımın yanından dağılmasınlar. Ancak sâlih ve âlim bir Müslüman, mezarımın başında kalsın. Yüzüme karşı ayakta dursun). Kalbini bütün düşüncelerden uzak tutup (desin ki, ey Muhammed bin Meryem) bu fakir için, ya Ahmed bin Âmine. (Bunu üç defa söylesin). İmâm Sekafî **Erbain** kitabında senedlerini vererek bildiriyor. Saîd-i Ezdî buyurdu ki, Ebû Umâme'nin (radıyallahü anh) yanına gittim. Ruhunu teslim etmek üzere idi. Bana dedi ki: Ey Saîd, Ben öldüğüm zaman, Resûl-i Kâinat (sallallahü aleyhi ve sellem) bize nasıl emrettiyse, bana da öyle yapınız. Buyurdu ki: **«Sizden biriniz vefât ettiği zaman, defnolununca, biriniz başı ucunda dursun ve: Ey filân bin filân desin. Zira ölü duyar. Tekrar ey filân bin filân desin. O zaman oturur. Ve tekrar, ey filân bin filân desin. Ölü, beni irşâd eyle Allahü Teâlâ sana rahmet etsin der».**

(Ondan sonra: **Üzkürül ahdellezi harecte aleyhi min ed-dünya şehâdete en lâ ilâhe illâhu vahdehu lâ şerikelehu ve enne Muhammeden resûlullahi ve ennel cennete hakkun ve enne nâra hakkun ve ennel ba'se hakkun ve ennes sâate âtiyetün lâ reybe fîha ve ennellâhe teâlâ yeb'asu men filkubûri ve enneke radîte billâhi rabben ve bilislâmi dinen ve bimuhammedin aleyhisselâmü nebiyyen ve bikur'âni imamen ve rabbillahü lâ ilâhe illâ hüve ve hüve rabbül arşil azim,** desin). Mânâsı: Hatırla o ahdi ki, dünyadan o ahd üzere çıktın idi. O ahd, Allah'tan başka kendisine ibâdet edilmeye lâyık hiç kimse yoktur, sadece Allahü Teâlâ vardır, diye şehâdet etmektir. Onu hatırla. Allahü Teâlâ birdir, ortağı yoktur. Muhakkak ki, Muhammed aleyhissalavatü vesselâm Hak Teâlâ'nın resûlüdür. Muhakkak ki, cennet vardır, haktır. Ve cehennem vardır, haktır. Muhakkak ki, Kıyâmet zamanı gelecektir, onda asla şübhe yoktur. Muhakkak ki, mezarda olanları diriltir. —Duanın buraasına geldikte Münker ve Nekir birbirlerinin eline yapışıp: «Biz ne için suâl edelim bu kimseye ki, onun hücceti ve cevabı kendisine telkin olunuyor» derler.

Rivâyete göre Şeybe bin Ebi Şeybe (rahimehümallah) buyurdu ki: Annem bana vasiyyet edip, «Ey oğlum! Vefat

Banları dört karışa kadar olmasını câiz görmüşlerdir. Başka yerden toprak getirmesinler. (Defin işi bitince, üzerine bir desti su döksünler). Mendûbdur. Selef-i sâlihînden bazıları böyle vasiyyet etmiştir. (Su dökmeye baş tarafından başlayıp, ayaklarına kadar devam etsinler. Din kardeşlerinden birisi mezarının başında dursun ve **«Allahümme câfi'l-arza an cenbihâ ve sa'id rûhahâ ve lekkıhâ minke rıdvânen»** desin). Mânâsı: Allah'ım. Sen bu ölünün toprağını iki tarafından uzak ve geniş eyle, ruhuna yükseklik ve saadet ver ve rızanı ihsan et, demektir.

(Ve bir kişi de, **«İnna lillahi ve inna ileyhi raciûne allahümme nezelebike ve ente hayru menzûlin câfi'l-arza an cenbeyhi iftah ebvâbe's-semâi lirûhihi ve akbelhü minke bikabûlin hasenin ve sebbit inde'l-mesâili mantıkahû»** desin). Mânâsı: Muhakkak ki bizler memlûkiyet ve mahlûkiyet cihetinden Allah içiniz. Ve muhakkak ki bizler Hak Teâlâ'nın emrine ve manevi huzuruna rücû edicileriz. Ey Allah'ım! Bu ölü senin emrine nüzûl ve rücû etti. Kendisine nüzûl ve rücû olunanların hayırlısısın. Bu kimsenin iki tarafından yerini genişlet ve gök kapılarını bu ölünün ruhu için aç. Onu sen güzel kabul ile kabul et. Münker ve Nekir suâli ve başka suâller zamanında dilini sâbit ve konuşur eyle, demektir.

(Bir kişi de, **«Allahümme hazâ abdüke ve ente a'lemü bihi minhâ ve lâ na'lemu minhü illâ hayren ve kad ecleستehü litüselehû allahümme fesebbithü bilkavli essâbiti fi'l-âhireti kemâ sebbettehü filhayatü'd-dünya allahümme erhamtü ve elhiknû ve nebiyyihi Muhammedin aleyhissalavatü vesselâmü ve lâtudıllena ba'dehu ve lâtahrimnâ ecrehû»** desin). Mânâsı: Ey Allah'ım! Şu ölü kimse senin kulundur. Sen bunu bizden daha iyi bilirsin. Bizler onun kendisi ve amelleri hakkında sadece iyi şeyler biliriz. Muhakkak ki, sen kendisine sual etmek için yere koydun. Ya Rab! Bunu âhirette sâbit kıl ve hak sözle sâbit kıl. Dünya hayatında da sâbit kıldığın gibi. Ya Rab! Sen buna merhamet eyle ve peygamberi olan Muhammed Mustafa sallallahü aleyhi ve sellemin zümresine ve cemaatine ulaştır. Ve ondan sonra bizleri sapıklıkta ve azgınlıkta bırakma. Ve sevabından bizleri mahrum etme, demektir.

(Sonra orada hazır bulunanlara da, kardeşiniz için mağfiret taleb edin ve Hak Teâlâ'dan tesbit isteyin, desin). Yani, Münker ve Nekir suâli zamanında dilinin doğru cevabla söyleyici olmasını, doğru itikadların kalbine ilham olunmasını ve bunda sabit kılınmasını isteyin.

Bu duaları bir kimse veya birkaç kimse okusa, meyyite çok büyük faydası vardır. Bazı âlimler buyurdu ki, defni zamanında ölü için dua etmek, yardım etmektir. Zira cemâat olup namazını kılmak, bir grup insanların cömert ve kerem sahibi bir hükümdarın kapısında toplanıp bir günahkâr için bazı âlimler buyurdu ki, ölüyü gömdükten sonra, birkaç kişinin kabrin yanında durması müstehabdır. Yüzüne karşı dua etseler ölüye yardımdır.

İmâm Şâfiî de böyle buyurmuştur. İmâm Hasan hazretleri buyurdu ki, bir kimse kabristana gitse ve **«Allahümme rabbil ecsâdil bâliyeti vel izâmil nahire elleti haracet mia addünya ve hiye bike mü'minetün edhil aleyhim ravhan minke ve selâmen minni»** = Ey çürümüş cesetlerin ve dökülmüş kemiklerin Rabbi! O cesedlerin ve kemiklerin sahibleri dünyadan çıktıkları zaman, sana iman getirmişlerdi. Onlara senin tarafından rahmet ver. Benden de selâm eyle, dese oradaki ölülerin sayısı kadar defterine sevab yazılır.

MEZAR BAŞINDA OKUMAK: (Bütün bu işlerden sonra oturup Kur'ân-ı Kerim okusunlar). Zamanımızda defin ederken Kur'ân-ı Kerim okuyorlar. Diğerleri dinlemiyorlar. Okuyan günahkâr oluyor. Bundan çok sakınmak lâzımdır.

Kur'ân-ı Kerim okurken, edeblerini gözeterek, tecvid kâidelerine uyarak hüzünlü bir sesle okumalı, diğerleri susup dinlemelidir. Hâlis niyyet ile (Bakara sûresinin başını ve sonunu) okumalıdır. Abdullah bin Ömer (radıyallahü anhüma) başı ucunda, Bakara sûresinin başını ve sonunu okumalarını vasiyyet etmiştir.

(Tebâreke ve yedi kere İhlâs sûresini, Fâtiha ve Kul'ecûzüleri ve bunlardan sonra tekrar onbir defa İhlâs sûresini okusunlar). Ebu Bekir bin Saîd (rahimehullah) buyurdu ki: Kabir ziyaretinde yedi kere İhlâs sûresini okumak müste-

dır. (Üçlemeye riâyet etsinler). Çünkü sünnettir. (Suyu çok döküp, israf etmesinler. Saçımı ve sakalımı hatmî ile kaynamış suyla yıkasınlar). Yoksa sabun gibi bir şeyle yıkamalıdır.

(Üzerime son dökülen suya kâfûr atsınlar). Başıma ve sakalıma hanût (*), secdeye giden a'zâlarıma kâfûr koysunlar. Gülsuyu da koysunlar. Eğer bedenimden bir şey çıkarsa, hemen onu yıkasınlar. Gasl ve abdesti yenilemesinler. (Yakın velimiz lütfedip, kalan akçadan yıkayana ve dökene) meselâ (yirmişer akça versin. Sonra kefene sarsınlar).

CENAZE NAMAZI

Farz-ı kifâyedir. (Ondan sonra cenaze namazımı kılmaya hazırlansınlar. Dostlarıma haber versinler). Cenaze ile beraber gidenlerin ve namazda bulunanların her adımına bir kırat sevâb verilir. O kırat Uhud Dağı kadardır. Kabrine kadar gidenlere ikişer kırat sevab verilir. Günahları mağfiret olunur. Dereceleri yükselir diye hadis-i şeriflerde bildirilmiştir.

(Namazımda yüz kişi bulunmasına gayret etsinler). Hadis-i şerifte geldi ki: **«Yüz mü'min bir ölünün namazını kılıp, ona dua ve şefâat eyleseler, Allahü Teâlâ kabul eyler.»** (Hiç olmazsa, bâri kırk kişi bulunsun). Hadis-i şerifte geldi ki: **«Şirkten temiz kırk mü'min, bir ölü üzerine namaz kılıp dua ve şefâat eyleseler Allahü Teâlâ kabul eder».** (Namazımda bulunan cemâat üç saftan eksik olmasın, fazla olursa zararı yoktur). Güzel olur. (Yedi kişi de olsa, üç saf olsunlar). Müstehabdır.

Hadis-i şeriflerde geldi ki: **«Ölen bir mü'min üzerine, üç saf mü'min namaz kılsa, Allahü Teâlâ o ölüyü mağfiret edip, Cennete koyar.»** Bunun için dostlarım cenazemi, cemâati çok olan câmiye götürmeye gayret etsinler.

(Cenâzem getirildikte sesli zikretmesinler). Müezzin yürütmesinler. Zira fukahâ-i kirâm (rahimehümullah) bunu yasaklamışlardır. Muteber kitablarda böyle yazılıdır.

(*) Hanût: Ölüyü tahnit etmekte kullanılan ilaç.

(Kabrin yanına gelince, dostlarımdan sâlih bir kimse kabrime insin). Bir kişi yetmezse yetecek kadar insin. Ölen kadın ise, mahremlerinden yakın olanının kabrine inmesi iyidir. Bulunmazsa, takvâ sahiplerinden olanların inmesi iyi olur demişlerdir.

(Bu fakiri, mezarın içine indirsinler. **«Bismillâhi ve billâhi ve alâ milleti Resûlillâhi»** deyip lâhdin içine koysunlar). Bazı rivâyetlerde ve **billâhi** sözü yoktur. Yani bu ölüyü, Allahü Teâlâ'nın ismi şerifinden yardım dileyerek, Allahü Teâlâ'nın yardımı ile ve Resûl-i Kâinâtın (sallallahü aleyhi ve sellem) milleti üzerine kabrine koyduk demektir. (Kıbleye çevirsinler). Kefenin uçları bağlı ise çözsünler. Sonra kerpiç ile lahdin ağzını yapsınlar). Kireç ve çamur ile yapmasınlar (Ve, **Allahümme ecirna min eşşeytani ve min azâbi'l-kabri,** desinler). Ey Allahım! Bu ölüyü şeytandan ve kabir azabından koru, demektir. Hadis-i şerifte geldi ki.

«Ölüye sual olunup, Rabbin kimdir? denildiği zaman şeytan görünüp, benim deyip kendine işâret eder. Bu büyük bir imtihandır. Korkunç bir fitnedir». Bunun için bu duayı okumak lâzımdır. Bir rivâyete göre; **Allahümme eizhü min eşşeytani'r-racim,** demek de müstehabdır; mânâsı aynıdır.

Üzerine toprak örterken, **«Bismillâh, el mülkü lillâh, vel-kudretü lillâh, vel-izzetü lillâh, ve'l-'afvü lillah, velmağfiretü lillah, verrahmetü lillah»** deyip, sonra **«Küllü men aleyha fânin. Ve yebkâ vechü rabbike zü'l-celâli ve'l-ikrâm»** (Rahman sûresi. Â. 26-27). **«Minhâ halaknâküm ve fihâ nü'îdüküm ve minhâ muhrîcüküm târeten uhrâ»** (Tâ-Hâ sûresi, Â. 55). **«Za'amellezine keferû en len yub'asu kul belâ ve rabbî letüb'asünne sümme letünebbeünne bimâ amiltüm ve zâlike alellahi yesir»** (Teğaabün sûresi. Â: 7) âyetlerini okumak ve **«Eşhedü ennellahe yuhyî ve yumitu eüzübillahi min şerri mahe'di'l-mevt»** demek hadis-i şeriflerde bildirilmiştir.

(Kerpiç bulunmaz ise, kamış dayasınlar. Ağaç, kiremit, hasır ve tabut koymasınlar). Yumuşak toprakta lahd mümkün olmazsa tabut câiz olur. (Kuru toprak üzerine koyup, sonra çukuru doldursunlar. Balık sırtı gibi yapsınlar). Dörtgen şeklinde yapmasınlar. (Bir karıştan yüksek etmesinler.)

lar için) ve birkaç devir (kul hakları için yapsınlar). Fâsid kazançlar ve bâtıl satışlar buna dahildir. Birkaç devir de üzerinde vâcib olan diğer şeyler için yapmalıdır. Kefâretler için devretmek câiz değildir, aynını vermek vâcibdir.

Meselâ yemin kefâretinde on fakire, oruç kefâretinde altmış fakire beş yüz yirmi dirhem buğday, yahut kıymetini vermek lâzımdır. Yahut bir fakire yemin keffâreti için on gün, oruç kefâreti için altmış gün beşyüz yirmi dirhem buğday veya karşılığını vermek lâzımdır. Devretmek olmaz.

(Bundan sonra gümüş veya altunlar hangi fakirde kalırsa, lütfedip kendi arzûsuyla) ve rızâsıyla (velî olan akrabama) veyâ vasiyy-i muhtarıma (hibe etsin. O da eline alıp kabul ettim desin). Hibe etmezse, kendi malıdır. Zorla alınmaz. (Sonra velî olan akrabam, yüz akçasını ayırıp, o iki fakire ellişer akça versin). Bu sadakanın sevabını hususî olarak bu fakire bağışlasınlar.

KABİR KAZMAK

(Bundan sonra iki kimse bulup, Müslüman mezarlığında bir) sâlih (kimsenin kabri yanında kabrimi kazdırsınlar). Fâsıkların, zâlimlerin ve câhillerin mezarlarının yanında kazmamalıdır. Zira insan dünyada iyi komşudan rahat edip, kötü komşudan eziyet gördüğü gibi, kabirde de böyledir. Ebû Naîm'in, Ebû Hüreyre'den bildirdiği hadis-i şerifte, **«Ölünüzü, sâlih kimselerin kabirleri ortasında defn ediniz. Zira sağ bir kimsenin kötü komşudan eziyet çektiği gibi, ölü de yaramaz komşudan eziyet çeker»** buyuruldu.

(Kazmak için yirmişer akça versinler. Bu parayı asıl maldan versinler). Kabrin (derinliği, boyumca olsun. Eni yarısı kadar olsun). Muhtâr olan budur. Bazı fakîhler dediler ki, orta boylu kimsenin göğsü hizâsına kadar olsun. Bu en aşağı derecesidir. İçerisi genişçe olsun. (Tamam kazıldıktan sonra, kıble tarafını kazsınlar, bedenim sığacak kadar geniş ve derince olsun). Buna lahd derler. Mümkünse yapmalıdır. Müstehabdır. Nitekim hadis-i şerifte, **«Lahd bizim içindir yarık bizden olmayanlar içindir»** buyuruldu.

Ancak toprak yumuşak ve gevşek olup, lahd yapılamaz

sa, toprağı yarmak ve bu halde tabut ile koymak câiz olur. Ama kadınlar için, toprak nasıl olursa olsun, tabutla gömmek müstehabdır dediler.

TEKFİN

(Sonra kefen işine baksınlar. Orta bezden olup, isrâf etmesinler). Beyaz pamukludan yapmalıdır. En güzeli budur demişlerdir. Bazı fukahâ bayramda giydiği gibi olmalıdır demişlerdir. Bazıları da, çok defa giyindiği gibi olmalıdır demişlerdir. Velhâsıl ölü, güzel kefenle mesrûr olur.

(Kefeni asıl maldan yapsınlar). Erkeklere göre üç parça olması sünnettir. Bu parçalar da izâr, lifâfe ve kamîstir. Yani gömlek olup boyundan ayağına kadar örter. İzar ve lifâfe zarûridir.

Kadınların kefeni beş parça olup, izar, kamîs, hımar, hırka, lifâfedir, üç tanesi zarûridir. İzâr, lifâfe ve hımar.

(Kefen tamam dikildikten sonra evvelce bahsettiğimiz gibi etrafına buhur gezdirsinler). Üç veya yedi kere olmak iyidir.

ÖLÜ YIKAMA

(Bundan sonra yıkama hazırlığına başlasınlar. Yıkama tahtasını [teneşir] koysunlar). Bazı fakîhler, kıbleye doğru uzatmalıdır, dedi, bazıları da, yüzü kıbleye karşı olmalıdır dediler. Bazı âlimler de mümkün olduğu gibi yapmalıdır dediler. Mümkün olursa yüzünün kıbleye gelmesi güzeldir. [Teneşirin] (etrafında buhur gezdirsinler) ölüyü üzerine sonra koysunlar. (Ondan sonra bir sâlih kimse yıkasın ve biri su koysun).

Yıkayanın yakın akrabadan olması iyi olur. Yahut takvâ sahibi, sâlih bir kimse yıkamalıdır. (Yanlarında, ikisinden başka kimse olmasın. Sünnet üzere yıkasınlar). Hanefi mezhebinde elbisesinden çıkarmak lâzımdır. Şafiî mezhebinde elbiseyle yıkamak lâzımdır. Avret yerlerini örtmelidir.

(Önce abdest aldırsınlar). Ellerinden başlamalıdır. Hanefî mezhebinde mazmaza ve istinşâk olmaz. Şafiî mezhebinde lâzımdır. Ama başa mesh etmek hususunda ittifak var-

NAMAZ İSKATI

Biliniz ki, ölüye ait dört hak vardır:

1 — Techiz ve tekfin etmek.
2 — Borçlarını ödemek.
3 — Bıraktığı malın üçte birini vasiyyetlerine vermek.
4 — Bıraktıklarını vârislerine taksim etmek.

(Yakın velim olan) yani, baba gibi çok yakın bir akraba veya seçmiş olduğu vâsî (helâl kazancı olan bir kimseden üçyüz akça borç alsın). Bu bir misâldir. Yoksa bundan çok veya az olabilir. (Eğer yanımda bu kadar para yoksa) devir ile fidye câiz olur. Kabul edilmesi ümid edilir. Eğer parası veya malın üçte biri, fidyeye yetişirse, aynını vasiyyet etmek vâcibdir. Etmezse, âsî olur. Diğer farzlar da böyledir. Vasiyyet çok olup, bir kısmı farz, bir kısmı nâfile olsa, üçte biri de hepsine yetişmezse, farz olanları yapmak lâzımdır. Üzerinde kalmış namaz, zekât, hac, oruç veya vâciblerden bayram namazı, kurban ve mal adağı gibi şeyler varsa ve üçte bir hepsine yetişmezse, üçte bir tevzi olunup, devir edilir.

Bunun gibi bir kimsenin üzerinde vâcib olmasa, fakat namazlarından bazısında fesât veya kerâhât ihtimali için bir miktar şeyler devir vasiyyet eylese câiz olur. Bir günlük oruç için, bir sadaka-i fıtır kadar fidye vermelidir. Bir vakit namaz için de böyledir. Buğdaydan yarım sa', arpa, hurma ve üzümden bir sa' vermeli, yahut fiyatları kadar akça vermelidir.

(Fakir ve tama'kâr olmayan iki kimse bulsunlar). Kat'iyyen nisâba mâlik olmamalıdırlar. Zira fakir olmak şarttır. İkiden fazla olursa da bir mâni yoktur. Ölenin akrabalarından olsa da câizdir. Fakir olan bu kimselerin (bu fakirden istifade edenlerden olması daha iyi olur). Çünkü üstâdlarının hakkını gözettiklerinden, itinâ göstermeleri ve şeriata uygun yapmaları kuvvetle zannolunur. (Bunları tenha bir yere götürsünler. Üçünden başka orada kimse olmasın). İçin en doğrusu da budur. Zira uygun yapmak, yanılmamak ve mânilerden

...sin olmak, tenha yerde daha iyi olur. (O üçyüz akçayı [yani gümüşü, yoksa altun olur] hesab edip, kaç günlük namaza karşılık olursa, Muhammed bin Pîr Ali'nin, o kadar namazının iskatı için, şunu sana verdim desin. O da eline alıp, kabul ettim desin. Gümüşü veya altunu alana, aldığı paranın şer'an kendi mülkü olduğunu bildirsinler). Meseleyi bilmeye, devre başlamadan önce bildirmek daha iyi olur. Lutfedip böyle işlerimi cahillere yaptırmasınlar.

(O fakir, diğerine, Muhammed bin Pîr Ali'nin namaz iskatı için, şunu sana verdim desin. O da eline alıp, kabul ettim desin. Kendi malı olduğunu bilsin). Musannif (rahimehullah) ehemmiyetini bildirmek için bunu söyledi. Çünkü kendi malı olmazsa, emânet veya âriyyet olarak verseler, senin malındır demeseler, devir bâtıl olur. Velhâsıl onun malı olmak ve bunu ona bildirmek şarttır.

(Lütfedip, o da yanındakine, yukarıdaki bildirdiğimiz şekilde versin). Ömrüm zamanı adedine göre, (tamam devretsinler. Doğum tarihim [hicrî] dokuzyüz yirmi dokuz Cemâzil evvelinin onuncu günüdür]. Bu fakirin de [yani Kadızâde Hazretlerinin] doğum tarihi, bin yüz otuz üç senesi, Ramazan-ı şerifinin onyedinci cum'a gecesi [ezânî saatie] birdir. (Ölüm tarihim ne zaman olursa on iki yılını) bulûğdan öncedir diye (düşsünler). Erkekler için on iki, kadınlar için dokuz yıl bülûğdan önce sayılır. Fukahâdan bazılarının sözü böyledir.

İhtiyâtlı olduğu için Musannif bunu kabul etti. Ama bülûğa erme alâmeti, erkekte ihtilâm, kadında hayız görmedir. Bu alâmetlerin görünmesi bilinmezse, erkekte ve kadında bülûğ haddi onbeş yaşından hesab edilir demişlerdir.

Bülûğ zamanını çıktıktan sonra (ne kadar kalırsa, onun için devir etsinler). Kılınan namazların da fesâd ve kerâhat ihtimâlinden dolayı devre girmesi iyi olur. (Vitir namazını bile hesap etsinler). Altı vakit namaz üzerinden hesab etsinler. (Bir vakit namaz için beşyüz yirmi dirhem buğday hesap etsinler). Bu yarım sa'dır. Arpadan ve hurmadan bir sa' hesap etmelidir. Bu da bin kırk dirhem eder.

(Birkaç devir de, verilmemiş zekâtlar için ve) birkaç devir (sadaka-ı fıtır için, birkaç devir kalmış kurbanlar ve adak-

İmâm Suyûtî'nin **Şerhi's-Sudûr**'da bildirdiği kabir azâbına âit hadîs-i şeriflerden bir kısmını burada yazmak uygun görüldü. Allahü Teâlâ bu muhtaç kulunu ve diğer dostlarını emin olan peygamberlerinin hürmetine kabir azâbından ve mahşer yerinin zorluğundan korusun. Âmin.

«Yatsı namazından gâfil olanlara ve diğer namazlarını vaktinde kılmayıp, başka vakitte kılanlara, melekler, büyük siyah taşlar ile vururlar. Beyinleri bir tarafa, taş bir tarafa düşüp, tekrar başları düzelip, tekrar vururlar. Böylece azâb olunurlar.»

«Müslümanlar arasında söz taşıyanların ağızlarına melekler, demirden bir âlet sokup, sağ tarafına kadar ayırırlar. Sonra ağzının sol tarafına sokup, sol kulağına kadar ayırırlar. Tekrar ağızları düzelip, tekrar böyle azâb olunurlar.»

«Fâiz yiyenler, kandan büyük bir ırmak içerisinde hapsedilip, tencerenin ateşle kaynaması gibi kaynatılır. Irmağın etrafını melekler çevirir. Ellerinde taş gibi sert şeyler vardır. Irmaktan birisi dışarı çıksa, melek elindeki şeyi ona doğru atar, ağzına vurup kan revan olur. Tekrar ırmağa düşer. Böylece azâb olunurlar. Karınları büyüyüp oda gibi olur. Kalkmak istese, kalkamaz düşer.»

«Livâta edenler ve ettirenler, aşağısı yukarısından dar olan bir yerde, çıplak olarak dururlar. Aşağılarından ateş ile kızdırılıp, onlardan pis kokular çıkar. Böylece şiddetli ateşlerle azâb olunurlar.»

«Zina edenlerin hepsi yüksek bir karatepe gibi yerde çıplak olarak hapsedilir, aşağılarından, arkalarından ateş püskürtülüp, ağızlarından, burunlarında, kulaklarından ve gözlerinden çıkar. Onlardan pis kokular çıkar. Böylece azâb olunurlar.»

«Zina eden kadınları memelerinden asarlar. Böyle azâb olunurlar.»

«Yetim malını zulüm ile yiyenlerin dudakları, deve dudağı gibi büyük sarkmış olur. Ağızları açılıp, ateşleri lokma gibi içine atarlar. Boğazları ve karınları ateş ile dolup, aşağılarından çıkarlar. Böylece azâb olunurlar.»

«İnsanları gıybet edip ayıblayanların, böğürlerindeki et-

leri koparılıp lokma gibi ağızlarına sokulur. Onlara, bunu ye, çünkü dünyada da din kardeşlerinin etini böyle yerdin denir.»

«Zekât ve sadaka vermeyenlere, deve dikeni, zakkum ve Cehennem taşlarını yedirirler. Etrafını azâb kuşatır.»

Büyük günah işleyenler ve fâsıklar için türlü türlü azâblar vardır. Allahü Teâlâ hepimizi mağfiret edip azâb ve hesabdan âzâdeylesin. Âmin!

İmâm Tirmizî, **Şerhi's-Sudûr**'da Huzeyfe Hazretlerinden bildirdi. Buyurdu ki: Kabirde ve âhirette hesâb vardır. Kabirde hesâb olunan kurtulur. Kıyâmette hesâb olunan azâb görür.

İmâm Tirmizî buyurdu ki: Mü'min kabirde hesâb olunursa, yarın işi kolay olur. Çünkü kabir âleminde işleri görülüp, cezası verilince, yarın kıyâmet günü kabrinden temiz olarak kalkar. İşi ve cezâsı kabirde tamam olursa böyledir. Tamam olmayıp, kıyâmete bir şey kalırsa, o da ehven olur.

Her şeyin doğrusunu Allahü Teâlâ daha iyi bilir.

Bir kimse sâlih bir amel işleyip sevabını bir kimseye bağışlasa ona ulaşır. Bu sevabı mü'minlerin ruhuna melekler getirirler. İmâm Taberânî Evsât'ında Enes'in (radıyallahü anh) bildirdiği şu hadîs-i şerifi yazıyor:

«Bir ev halkından bir mü'min vefât etse, onlar sadaka ve hayır edip, sevabını ona bağışlasalar, Cebrâil Aleyhisselâm onu, nurdan bir tabak içine koyup, kabrinin kenarından seslenip: Ey derin mezar sahibi! Sana çoluk çocuğun hediyye gönderdi, şunu kabul et der. O da alıp çok sevinir. Etrafında bulunup kendilerine hediyye gönderilmeyen komşuları üzülür.»

Böyle hadîs-i şerifler ve haberler çoktur. Ölen akrabaları unutmamalıdır. Sevap göndermelidir, onları mahrum etmemelidir.

yah kimseler gelip, kendileri ve elbiseleri pislikten ve leşten fena kokar. Onun arkadaşı olup, biz senin işlediğin kötü amellerinizdir derler.

Nefislerimizin kötülüğünden, amellerimizdeki günahlardan ve kabirde korkmaktan Allahü Teâlâ'ya sığınırız!

Hadîs-i şerifte geldi ki: **«Herkesin gökte iki kapısı vardır. Birinden rızkı iner, diğerinden iyi ameli yukarı çıkar. Ölünce o kapılar kapanır».** Bir mü'min ölünce, namaz kıldığı ve secde ettiği yerler birbirine seslenip, filân mü'min vefât etmiş deyip ağlarlar. Gök de ağlar. Secde ettiği yerler ağlar. Yer der ki, benim üzerimde bu mü'min iyilik ve tâat ederdi. Gök der ki, bu mü'minin tâati benden çıkardı. İbâdet ettiği yerler, kıyâmet günü hüsn-i hâline şâhidlik yaparlar.

Bir mü'min can verince, diğer mü'minlerin ruhları ona gelip, tanıdıklarından, dostlarından sual ederler. Filân kimse nasıldır derler. Çocuklarından, evlerinden sorarlar.

Bahrü'l-Kelâm kitabında der ki: **(Ruhlar dört kısımdır):**

1 — **Peygamberlerin ruhları** (aleyhimüsselâm), cesetleri şekline girer, misk ve kâfûr gibi güzel kokarlar. Cennette yiyip içerler. Türlü türlü ni'metler ile ni'metlenirler. Gece olunca, Arş-ı a'lâ altında nurlu ve asılı olan kandillere girerler.

2 — **Şehidlerin ruhları**, cesetlerinden çıkınca, yeşil kuşların kursaklarında olup, Cennette yiyip içip, türlü ni'metler ile ni'metlenirler. Gece olunca, Arş-ı a'lâ altında, nurdan ve asılı duran kandillere girerler.

3 — **Müslümanlardan mütî' olanların ruhları** Cennet bahçelerinde zevk ve safa ederler. Fakat yemezler ve içmezler. Cennetlere ve derecelere bakarlar.

4 — **Mü'minlerden âsi olanların ruhları**, gök ile yer arasında havada dururlar.

Kâfirlerin ruhları ise, Siccîn'de, siyah kuşların kursağında, yedi kat yerin dibinde azâb olunurlar. (Cesetleri azâb ve elemi duyar).

Bir kimse âhirete borçlu giderse, mahbûs olur. Dünyadaki vârisleri ödeyinceye kadar devam eder.

Mü'minlerin küçükken ölen çocukları Cennettedir. Kimi Hazret-i İbrâhim (aleyhisselâm) yanında, kimisi hanımı Sâre'nin (radıyallahü anha) yanında bulunurlar. Âhirette analarına ve babalarına teslim edilirler.

Azâbdan kurtulup, ni'mete kavuşanların ruhları birbiri ile görüşüp, birbirlerini ziyaret ederler. İmâm Ahmed'in Müsned'inde, Kâ'b bin Mâlik rivâyetiyle sâbit olan hadîs-i şerifte, **«Mü'minin ruhu uçucudur ve Cennet ağaçlarından meyveler yiyip zevk ve safâ üzere olur. Allahü Teâlâ onu kıyâmette cesedine koyuncaya kadar devam eder»** buyuruldu.

Hâfız bin Kesîr (rahmetullahi aleyh) buyurdu ki: Bu hadîs-i şerifte, bütün mü'minlere müjdeler vardır ki, onların ruhları Cennette seyrân ve temâşâ edip, yiyip içerler. Bunun gibi daha birçok hadîs-i şerifler vardır. Ama azâb görenler için değillerdir. Zira onlar tutuklu ve azâb içindedirler.

Şehidlerden bir kısmı vardır ki, Cennet kapısı yanında Bârık adındaki ırmak etrafında, yeşil kubbeler altında bulunurlar. Cennetten onlara her zaman rızık gelir.

Dünyada olanların yaptıkları işler, âhirette olan saâdete kavuşmuşlara arz olunur. **Necmeddin** risâlesinde ve diğer hadis kitaplarında yazıyor ki: İmâm Tirmizî **Nevâdirü'l-Usûl** kitabında, Abdülgafur'dan, o da babasından, o da ceddinden bildiriyor ki: Resûl-i Kâinât (sallallahü aleyhi ve sellem) buyurdu: **«Amel defterleri pazartesi ve perşembe günleri Allahü Teâlâ'ya arz olunur. Peygamberlere, babalara ve analara Cum'a günü arz olunur. Onların sevablarına sevinirler ve yüzlerinin nuru artar. Evlâdlarının salih amellerinden râzı olurlar. O halde Allahü Teâlâ'dan korkunuz ve günah işlemekle ölülerinize eziyyet vermeyiniz, onları mahzun etmeyiniz.»**

Yine aynı risâlede yazıyor ki: Ebû Eyyûb (radıyallahü anh) gazâ için İstanbul'a gelince, Müslümanlardan biri nasihat edip dedi ki: Bir kimse sabahleyin bir amel etse, akşam olunca âhirette olan akrabasına arz olunur. Akşam amel etse, sabahleyin akrabalarına arz olunur. Ebû Eyyûb bu nasihatı işitip dua etti ve, «Yâ rabbi, âhirette olan Ubâde İbn Sâmit ve Sa'd İbn Ubade'den sana sığınırım. Onlar âhirete gittikten sonra ettiğim kusurlardan dolayı bana kızmasınlar» dedi.

nında olanları bilmez, tanımaz? diye sordum. Buyurdu ki «Gördüğü zaman, yani melekü'l-mevt ve diğer melekleri gördüğü zaman, dünya halkı onun gözünden kaybolur.»

Bir mü'min dünyadan ayrılıp, âhirete yöneldiği zaman, ona gökten beş yüz kadar rahmet melekleri gelir. Yüzleri beyaz, güneş gibi nurlu. Yanlarında Cennet ipeklerinden ipekler vardır. Cennet kokularından kokular vardır. Gelip o mü'minin etrafında tam bir edeble otururlar. Sonra can alıcı melek gelip, başucuna oturur ve der ki:

Ey mutmainne olan nefs, Allahü Teâlâ'nın mağfiret ve rızâsına gel. Bedenden çık. Allahü Teâlâ senden râzı, sen de ondan râzı olduğun halde Cennete ve saadet-i ebediyyeye kavuş. Ruh bu müjde ve beşâreti işitince, kolaylıkla bedenden çıkar.

Melekler onu tutar ve beyaz ipeği ona giydirirler. Cennet kokusu sürüp, miskden daha güzel kokar. Melekler onu alıp, göğe doğru götürürler. Hangi melek topluluğuna uğrasalar, hepsi yakınlık gösterip, güzel edâ ile konuşurlar. Dünya göğüne varınca, gök kapısı açılır. Melekler ona ikrâm edip, tâzim ile yakınlık gösterirler. Her gökte bu şekilde ikrâm görüp, yedinci kat göğe varırlar. Melekler onu Allahü Teâlâ'ya arzederler. Allahü Teâlâ buyurur ki:

Bu kulumun adını îmân sahiblerinin defterine ve Cennete gireceklerin dîvânına yazınız. İlliyyîndeki kitaba kaydediniz ve yere indirip cesedinin yanına götürünüz. Çünkü ben kullarımı topraktan yarattım. Yine toprağa koyarım.

Tekrar topraktan çıkarıp mahşere götürürüm. Sonra melekler, hemen ruhu cesedine getirirler. Münker ve Nekir gelip Rabbin kimdir derler. O da Allahdır der. Dinin nedir derler. İslâm dinidir der. Âhir zamanda gelip, İslâm dinini getiren, kendisine gökten Kur'ân-ı Kerim inen peygambere itikadın nasıldır derler. O peygamber, Allahü Teâlâ'nın Resûlüdür. Ben ona îmân ettim der. Nerden bildin derler. Kur'ân-ı Kerim okudum, inandım, tasdik ettim der. Sonra bir ses gelip, «Bu mü'min doğru söyledi, sâdıktır. Cennetten ona sündüs ve istebrak döşekleri getirin, Cennet kaftanları giydirin ve Cennet tarafına doğru yüksek bir kapı

açın» der. Ona Cennetten kapı açarlar. Güzel kokular ve rahmetler gelip, kabri göz alabildiğine büyük olup, içi rahmet, güzel koku ve nur ile dolar. Bahçeler ve köşkler görünür. Yüzleri güzel, elbiseleri güzel kimseler gelip, güzel arkadaş olurlar. Siz kimsiniz diye onlara sorar. Biz, senin hâlis olarak sevip işlediğin sâlih amelleriniz derler. Âlimlerin ...ları kabirlerinde nur olur ve kabirleri her taraftan göz alabildiğine geniş olur.

Yârabbi, bu büyük saadet ve kurtuluşu, bu büyük izzet ve şerefi bize ihsân eyle. Kabrimizi geniş ve nurlu eyle. Sâlih amellerimizi bize iyi arkadaş eyle. Çünkü sen, veliyyüttevfîk ve nîmerrefiksin! Âmin!

Bir kâfirin dünyadan ayrılıp, âhiret yolculuğuna çıkma zamanı geldiğinde ona gökten azâb melekleri gelir. Siyah ve heybetlidirler. Ağızlarından ve burunlarından ateşler çıkar. Yanlarında eski çul parçaları vardır. Ruhunu ona sararlar. Melekler, o kâfirin etrafını sarıp dururlar. Sonra can alıcı melek gelir, «Ey habis nefs! Şimdi cesedinden çık. Allahü Teâlâ'nın gazabına ve azâbına ulaş» deyip, yüzüne ve arkasına vurarak, gayet eziyet ve şiddetle dışarı çıkarıp, o çul parçasına sarıp, murdar leş gibi kokarak gök'e doğru gider. Rastladıkları bütün melekler, bu murdar habis ruh kimdir! derler. Alan melekler filân oğlu filân kâfirin ruhudur deyip, kötü ismile haber verirler. Onlar da la'net ederler. Dünya göğüne varıp, kapıyı çalınca, kapı açılmaz. Allahü Teâlâ buyurur ki:

«Bu kimse kâfirdir. Adını kâfirler ve Cehennemlikler defterine yazınız». Ruhunu Siccine doğru öyle şiddetli atarlar ki, yedi kat yerin dibine iner. Sonra ruhunu cesedine getirirler. Münker ve Nekir gelip Rabbin kimdir? derler. O ise şaşırıp, ha ha! Bilmem der. Dinin nedir? derler. Ha ha! Bilmem der. Âhir zamanda gönderilen peygamber kimdir? Ona itikadın nasıldır? derler. Ha ha! Bilmem der. Onlar da ona, çeşit çeşit azâb ederler. Gökten bir ses gelir. O kâfirin kabrine Cehennem ateşi getirip doldurun, ona Cehennemden bir kapı açın der. Cehennemin harareti ve ateşi ona hücum edip, kabri ateş dolar. Orada azâb içinde olur. Kabri daralıp, kaburga kemikleri birbirine geçer. Yanına çirkin ve si-

dan sonra yine iyiliği kalırsa, ölümü ona kolay ederim. Böylece bütün iyiliklerinin karşılığını görüp, âhirete sevabsız gelir ve yeri Cehennem olur.»

Yine aynı kısımda, **Nevâdirü'l-Usûl**'den naklen bildirdiler ki, Selmân-ı Fârisî'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerifte, «**Ölüm halinde olanın üç şeyine bakınız ve dikkat ediniz: Alnı ve yanakları terlerse, gözlerinden yaş akarsa ve burun delikleri şişip açılırsa, ona Allahü Teâlâ'nın rahmeti inmiştir. Genç deve gibi horlarsa, yüzünün rengi çok solarsa ve ağzının yanları köpürürse, ona Allahü Teâlâ'dan azâb inmiştir.**» buyuruldu.

Aynı kitabda, can almaya gelen meleklerin ve muhtezarın (son nefesini vermek üzere olan kişinin) hallerinin anlatıldığı yerde yazıyor ki: İbn Ebi'd-Dünya ve İbn Mende derler ki: Câbir bin Abdullah (r.a.) buyurdu ki: Bir kimse Resûlullaha (sallallahü aleyhi ve sellem) sual edip, Allahü Teâlâ'nın, «**Dünyada ve âhirette onlar için müjde vardır**» âyet-i kerimesindeki müjdeyi sordu. Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) buyurdu ki: «**Dünyadaki müjde, mü'minlerin güzel rüyâlar görmesi ve buna sevinmeleri, âhiretteki müjde ise ölüm zamanında kendisine, Allahü Teâlâ seni mezara kadar götürenleri de mağfiret etti diye verilen müjdedir.**» İmâm Mücâhid, Allahü Teâlâ'nın, «**Rabbimiz Allahü Teâlâ'dır deyip, sonra istikaamet üzere olurlar**» âyet-i kerimesinde olan müjdeyi, ölüm hâlinde olan müjde diye tefsir etmiştir.

İmâm Süfyân buyurdu ki, îman sahibi olanlara üç yerde müjde olunur: Ölürken, kabrinden kalkarken ve büyük korku zamanındadır.

Müjdeyle alâkalı rivâyetler çoktur. İbn Mes'ud'dan rivâyet olundu ki, «**Ölüm meleği mü'min ruhunu kabz etmeye geldiğinde, «Rabbin sana selâm etti» diye haber verir.**» İbn Ebî Şeybe, İbn Ebi'd-Dünya ve Hâkem bu hadîs için sahîhdir dediler. İmâm Beyhakî ve İmâm Suyûtî de **Şuâbü'l-Iman**'da Berâ bin Âzib (radıyallahu anh) den naklen zikrettiler.

Hak Teâlâ Kur'ân-ı Kerîmde, «**Kendisine kavuşacakları gün onlara edeceği sağlık dileği selâmdır**» (Ahzab sûresi, Â. 44) buyuruyor.

Ayrıca İbn Mübârek ve İmâm Beyhakî, **Şuâbü'l-İmân**'da, Ebu'l-Kasım bin Mende **Kitâbü'l-Ahvâl**'de bildirdiler ki, Muhammed bin Kâ'b el-Kurezî şöyle buyurdu: «Mü'minin canı boğazına geldiği zaman, ölüm meleği ona selâm verip, esselâmü aleyke ya veliyyallah, Hak Teâlâ sana selâm ediyor, der». Kurezî sonra şu mealdeki âyet-i kerimeyi okudu: «**Ki, bunlar meleklerin pâk ve âsûde olarak canlarını alacakları kimselerdir. «Selâm** (ve selâmet) **size. İşlemekte devam ettiğiniz** (iyi hareketlerin amellerin) **karşılığı olmak üzere girin cennete» derler.»**

Bu mevzuda daha geniş malûmat isteyenler **Şerhi's-Sudûr** gibi hadis kitablarına baksınlar.

Allahu Teâlâ'nın sevgili kullarına ölüm safâdır. Çünkü rahat, rahmet, çeşitli keremler, ikrâmlar, mübârek makaamlara kavuşmak, saidlerin, iyilerin ruhları ile görüşmek ölümden sonra olur.

Ölürken, arkadaşları, dostları ve bulunduğu meclisler ona görünür. İlim meclislerinde bulunup, âlimlerle arkadaş olmuş ise, o anda sâlih ilim meclisleri ve âlimler görünür. Aşağı, kötü kimseler ile arkadaş olup, çirkin toplantılarda bulunmuşsa, öyle aşağı ve çirkin yerler ve şeytanlar görünür.

Kirâmen kâtibîn melekleri ona görünür. O kimse, iyi yerlere gidip iyi ve faydalı sözler dinlemiş ise, yanında bulunan Hafaza melekleri derler ki: «Allahu Teâlâ sana rahmet etsin. Senden râzı olsun. Seninle beraber iyi meclislerde bulunduk. İyi sözler dinledik. Çok defa ilim ve amel meclislerine gider, bizi iyi yerlere götürürdün. Biz senden hoşnud idik. Allahu Teâlâ da senden râzı olsun» O kimse, günah olan toplantılara gidip, kötü sözler dinlemiş ve söylemiş ise, Hafaza melekleri ölüm zamanında ona, «Allahu Teâlâ senden râzı olmasın. Biz senden eziyet çekerdik. Hayli zamandır ki, bizi kötü toplantılara götürür, kötü sözler dinletirdin. Allahu Teâlâ sana iyilik vermesin. Şimdi ömrün tamam olup senden kurtulduk» derler.

İbn Mâce, Ebû Mûsâ'dan bildirdi. O da diyor ki, Resûlullahdan (sallallahü aleyhi ve sellem), insan ne zaman ya-

(Kıbleye döndürüp, sağ tarafıma yatırsınlar). Çünkü melekler o taraftan gelirler. Yanımda güzel kokulu buhur yaksınlar kötü kokuları gidersinler. Yüzümün kıbleye karşı olması ve sağ tarafıma yatmam sünnettir. Çünkü mezarda da böyle yatacağım. Sonra gelen büyük âlimler buyurdular ki: Arkası üzerine yatıp, ayakları kıbleye doğru uzanıp, baş biraz yüksek olmalıdır. Başının yüksek olması yüzünün kıbleye gelmesi içindir. Bu da câizdir ve can vermek bu şekilde daha kolay olur.

(Yâsin sûresini okusunlar). **Şerhi's-Sudûr** kitâbının ölüm hastalığı kısmında yazıyor ki, Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem), **«Ölüm hâlinde olanların yanında Yâ sîn okuyunuz»** buyurdu.

(Ölürken yanıma kadın ve çocuk koymasınlar. Ağlayıp inleyip feryâd etmesinler. Sâlih din kardeşlerim yanımda bulunsunlar. Kalbleriyle teveccüh edip, bu fakir için selâmetle imânla gitmek (ve şeytanın şerrinden kurtulmamı dilesinler). Allahü Teâlâ hepimizi şeytânın şerrinden emin edip, imân ve İslâm, selâmet ve saâdet ile cân vermemizi nasip etsin. Yâ rabbî bu duâyı, peygamberlerin efendisi olan Habîbinin hürmetine kabul eyle. Âmin!

(Ruhum kabzolununca gözlerimi kapayıp, çenemi bağlasınlar). Çünkü müstehabdır. (Bir kaba buhur koyup, üç beş veya yedi kere etrafımda döndürsünler). Ölüye ikrâm ve kötü kokuları gidermek için yapılması müstehabdır. Lütfedip güzel kokulardan kullansınlar.

FAYDA: Burada bir miktar nasihat etmek, bilgi vermek icabediyor. Tâ ki can vermenin keyfiyeti ve ruhların mekânları hakkındaki bilgileri tefsir ve hadîs kitablarından okuyamayan din kardeşlerim, bu bilgilerden mahrum kalmasınlar. Âhiret için çalışıp dünyaya bakıp aldanmasınlar. İlmihâllerine, güzel ahlâka, sâlih amellere ve diğer iyi işleri yapmaya çalışsınlar. Burada anlatılan hadîs-i şerîfler ve diğer bilgiler **Şerhi's-Sudûr** kitabından alınmıştır.

Aklı olan herkes, her canlının öleceğini bilir. Ölüme hiçbir çare ve ilâç olmaz. Nitekim bir şiirde deniliyor ki: «Tabiblere ne oldu ki, hastaların hastalıklarına ilâç edip ah-

hatine sebeb olduğu hastalıktan kendileri can verirler. İlâç veren tabibler, ilâç alan hastalar, uzak memleketlerden ilâçları getiren tüccarlar, eczacılar ve ilâç satın alanlar. Ölüme çâre bulamayıp, can verdiler.»

Dünyada hükümdâr olup hesâbsız hazinelere, askerlere, nice memleketler ve bütün cihana hükmedenlerin hiçbiri ölüme çare bulamayıp, sonunda can vermişler, mezarları bile unutulmuştur. Aklı olan bunların hâllerinden ibret alıp, her çeşit tâat, ibâdet ve iyi işler ile meşgul olur. Çok yapmaya çalışır. Dünyanın geçici süsüne haris olmaz, onu istemez.

Şerhi's-Sudûr kitabının, **«Nezîrü'l-mevt»** faslında şöyle deniyor: Peygamberlerden (aleyhimüsselâm) bazıları melekü'l-mevte [yani can alıcı meleğe] sorup, senin haber vericilerin var mıdır? İnsanlar senin geleceğini onlarla anlasınlar, günahlardan sakınıp, ölümden korksunlar dedi. Melekü'l-mevt dedi ki: Benim çok habercilerim vardır. Bütün hastalıklar ve ağrılar ve ihtiyârlık benim habercilerimdir. Bir kimse bunlardan ibret almazsa, tevbekâr olmazsa, ona geldiğim zaman, sana birbiri arkasından haberciler gelmedi mi? Niçin uyanmadın? Ben bir haberciyim ki, benden sonra haberci gelmez, derim.

Aynı kitabda, son nefeste imânla gitmenin alâmetleri kısmında deniyor ki: Hazret-i Enes'den (radıyallahü anh) İmâm Tirmizî ve Hâkim'in bildirdikleri hadîs-i şerîfte, **«Allahü Teâlâ bir kulunun hayrını murad ederse onu çalıştırır»** buyuruldu. Ne şekilde çalıştırır, diye sorulunca, **«Ölmeden önce sâlih ameller yapmaya muvaffak eder»** buyuruldu.

Ölüm hâli kısmında der ki: Allahü Teâlâ buyurdu: **«Ben bir kuluma âhirette rahmet dilersem, onun günahlarının cezasını ona dünyada çektiririm. Bedenine hastalık, çoluk çocuğuna musibet veririm. Rızkını ve geçimini dar ederim. Bundan sonra yine günahları kalırsa, ölümü ona şiddetli ve zor ederim. Böylece âhirete günahsız olarak gelip, rahmetime ve yüksek derecelere kavuşur. İzzetime yemin ederim ki, bir kuluma azâb etmeyi dilersem, onun iyiliklerinin karşılığını dünyada veririm. Bedenini sağlam, rızkını ve geçimini geniş ederim. Çoluk çocuğuna emniyet ve rahat veririm. Bun-**

mamında ise ümidi korkusundan çok olmalı ve Allahü Teâlâ bütün günahlarımı, küçük-büyük afv ve mağfiret eder diye zan ederek ruhunu teslim eylemelidir. Zikr ile meşgul olup, başka bir şey aklına getirmemelidir.

Bunun gibi, yanında bulunan dostlarım, yaptığı güzel iyilikleri söyleyip: Senin şöyle şöyle sevabların vardır. Allahü Teâlâ sana rahmet ve mağfiret eder, desinler.

Eğer üzerinde, Allahü Teâlâ'nın ve kullara haklarından bir şey yok ise, vasiyyet etmek müstahabdır. Varsa vasiyyet vâcibdir. Acaba zamanımızda hiçbir kimse var mıdır ki, bu iki kısım hakkı hayatta iken yerine getirmiş ve bütün ömründe sâlih ameller yapıp, bu hakların hepsini edâ etmiş olsun. Çok kimseler vardır ki, âhirete giderken, şeriata uygun olmayan şekilde vasiyyet edip günah işleyerek can verir. Şeriata uygun vasiyyetler, burada anlatılanlardır. Hadis-i şeriflerde geldi ki: **«Bir mü'minin vasiyyetsiz iki gece geçirmesi helâl değildir».** Şeriata uygun vasiyyet edip, can veren, millet-i Muhammediyye, şerîat-ı Ahmediyye ve sünnet-i nebeviyye üzerine can verip, saâdet-i ebediyyeye ve Muhammed Aleyhisselâmın şefaatine kavuşur. Vasiyyetsiz gidene, Allah korusun, günah üzere can verip, ruhlar âleminde konuşmasına izin verilmez.

(Kelime-i şehâdeti telkin etsinler). Sünnet olan esas telkin budur. Hadis-i şeriflerde, **«Ölümü yaklaşanlarınıza kelime-i şehâdet telkin ediniz, hâtırlatınız»** buyuruldu. (Yanımda) işitecek kadar söyleyip, **(Lâ ilâhe illâllah Muhammedün resûlullah, eşhedü en lâ ilâhe illâllâhü vahdehû lâşerikeleh ve eşhedü enne Muhammeden abdühû ve resûlüh desinler)** Kelime-i şehâdeti (söyle diye zorlamasınlar). Bir kere olsun dersem, ne güzel. Demezsem o sekerât ve ağır zamanda söyletmek için ısrar etmesinler. Zira sıhhatte iken her zaman söylediğim kelime-i şehâdet yeter. Ölüm ânı, diğer zamanlara benzemez. O zaman insan neler görür. Ne ağrılar, ne acılar çeker. Ölüm acısı, bin kılıç darbesinden acıdır.

(Kelime-i tevhidi söyledikten sonra, başka şey konuşursam yeniden) kelime-i tevhidi (telkin etsinler. Söylemezsem, o da yetişir). Böylece son sözüm kelime-i tevhid olsun. Nite-

kim hadîs-i şerifte, **«Bir kimsenin son sözü lâ ilâhe illâllah olsa, Cennete girer». «Can verirken bir mü'min lâ ilâhe illâllah derse, canı rahat bulur, yüzü nûrlu olur. Can verme acısını duymaz. Kendine neş'e ve sürûr verdiren rahmet meleklerini görür. Âhirette ona nûr olur.»** buyuruldu.

Yanımda bulunan dostlarım, din kardeşlerim kalb ve dilleri ile bana hayır dua edip, saâdet ve îmânla gitmem için Allahü Teâlâ'ya yalvarsınlar. Yaptıkları bu duaya, orada bulunan melekler, **âmin!** derler. Bu zaman, dua ve yalvarma zamanıdır. Boş oturmaya ve durmaya gelmez. Yanımda dünya işlerinden konuşmasınlar. Hep Allahü Teâlâ'nın rahmetinin genişliğinden ve mağfiretinin bolluğundan, Resûlullahın (sallallahü aleyhi ve sellem) şefâatinin çokluğundan konuşsunlar. **«Şefâatim, ümmetimden büyük günahlılar içindir»** hadîs-i şerifi gibi.

(Tevbe etmeyi hâtırlatsınlar). İstiğfâr etmeyi de söylesinler. Zira hadîs-i şerifte geldi ki: **«Allahü Teâlâ, can boğaza varıncaya kadar, mü'minin tevbesini kabûl eder.»** Yanımda, bütün günâhlara tevbe ettim, pişman oldum. Allahü Teâlâ'ya sığındım, estağfirullahe'l-azim desinler. Belki ben de onlara katılır, tevbe istiğfâr ederim.

Bedenimi temizlemeyi (başımı kazımayı, koltuk ve kasık kıllarını yolmayı) ve tıraş etmeyi (bıyık kırkmayı, sakalım tıraş olmuşsa, koyuvermeyi, tırnak kesmeyi) ve diğer sünnet olan şeyleri hatırlatsınlar. (Çünkü bunlar) hayatta iken olur. (Öldükten sonra yapılmaz). Mü'minlerin sağlığında süsleri olup, öldükten sonra bunlara ihtiyaç yoktur.

(Mümkünse gusül ettirsinler, değilse abdest aldırsınlar). Bu da mümkün (olmazsa teyemmüm ettirsinler). **Şerhi's-Sudûr** kitabında, ölüm hastalığı zamanında söylemesi faydalı olan sözler kısmında diyor ki: İmâm Mücâhid (rahmetullahi aleyh) buyurdu ki, İbn Abbas (radıyallahü anhümâ) bana nasîhat edip: Sakın abdestsiz uykuya yatma. Zira rûhlar hangi halde alınırsa, kıyâmet günü o halde dirilir. Yine aynı kitâbda anlatılır. Hazret-i Enes'den (radıyallahü anh) İmâm Taberânî'nin bildirdiği hadîs-i şerifte, **«Can alıcı melek kendisine geldiği zaman abdestli bulunan kimse, şehidlik mertebesine kavuşur»** buyuruldu.

SON NEFES VE ÖLÜME DAİR VASİYYETLER

Burada anlatılacak meseleler, ruhu teslim etmesi yaklaşıp, âhirete gitmeye hazırlananlara ve ruhu teslim ettikten sonra, ölülere ait vasiyyetler ve emirlerdir. Herkesin bilmesi ve gereği ile amel etmesi vâcibdir.

Hepimiz bu fâni dünyada misafiriz, yolcuyuz. Âhiret yolcusuyuz. Kimse bu dünyada kalmaz. Bu dünyadan çok kimseler gitti. Adları, şanları kalmadı. Kimi, sultan olup, ihtişam içinde yaşayıp, bu memleketler ve ülkeler ve bu saltanat benimdir derdi. Tâbi olanları, malları, hazineleri, memleketleri ve mülkü ona fayda vermedi. Hepsini burada bırakıp, amelleri ile gitti.

Bu dünyada iki kısım akıllılar, iyilikle anılır. Amel defterleri sevabla dolu olup, her an ruhları rahmet ve mağfiret ile şâd ve mesrûr olur. Bir kısmı, dünyada Allahü Teâlâ'nın kullarına ilim öğretirler. Doğru din kitabı yazarlar. Onların ruhları kıyâmete kadar iyilikle anılır. Sevablar ile daima mesrûr olur. Allahü Teâlâ onlara rahmet eylesin! Bu âlimlerin şeref ve izzeti başkalarında yoktur. Çünkü bunların adları kitaplarda anılır. Ruhları a'lâ-i illiyyinde peygamberlerin (aleyhimüsselâm) meclislerinde, onların sohbetlerinin şerefi ile şereflenirler. İlimleri ve yazdıkları kitapları, dünyada kalıp, imân sahibleri o kitaplardan istifade edip, her iki dünyanın şeref ve izzetine ve ebedî saadete kavuşurlar. Cennetin yüksek derecelerine ulaşırlar.

Bir kısmı da, fâni dünyada iyi evlâd bırakıp, onların iyi duaları ile sevabları artar. Adları iyilikle anılır, ruhları şâd olur. Yahud mal ve paraları ile hayrat ve iyi işler yapar. Cami, mescid, medrese ve diğer hayırlı işler gibi işler yapıp giderler. Hayratları durdukça, sevabları artar. Ruhları hayır dualarla sürûr içinde olur. Adları iyilikle anılır.

Akıllı olanların, bu geçici dünyada hayırlı bir eser bırakıp, adlarının iyilikle anılmasını, ruhlarının şâd olmasını istemeleri gerekir.

(Hastalığım artınca iyâdetime) yani hatırımı sormaya (gelen din kardeşlerim, İhlâs sûresini okumayı bana hatırlatsın, telkin etsinler). Hadîs-i şeriflerde geldi ki: **«Ölüm hastalığında İhlâs sûresini okuyan, mezarda fitne görmez, kabir sıkmasından emin olur. Melekler onu elleri ile getirip Sırattan Cennete götürürler.»** (Ve **Allahümme e'ınnî 'alâ münkerâti'l-mevt ve sekerâti'l-mevt**, demeyi telkin etsinler). Bu hadîs-i şeriftir. Resûl-i Kâinât aleyhi efdalü's-salavât ve ekmelü't-tahiyyât âlem-i dünyadan Cennet-i ulyaya gideceği zaman böyle dua etmişlerdir. Mânâsı şöyledir: **Allahım! Ölümün sekerâtı ve şiddetleri için bana yardım ve imdat et.**

Mü'minlerin annesi Hazret-i Âişe (radıyallahü anha) buyurdu ki, o esnada, Resûlullahın yanına bir tas su koydular. Suyu alıp, yüzüne sürerdi ve böyle dua ederdi. Son duası, **ya Rabbi, beni mağfiret et, bana acı ve beni refik-i a'lâya ulaştır** oldu. Hazret-i Âişe (radıyallahü anha) buyurdu ki: Önceleri âhirete kolaylıkla gidenlere gıbta ederdim. Resûlullahın vefâtını görünce, kolay gidenlere gıpta etmedim.

(Allahü Teâlâ'nın rahmetini ve recâya ait âyet-i kerîme ve hadîs-i şerifleri hatırlatsınlar). Meselâ:

«Kul ya 'ibâdiyellezine esrefû 'alâ enfüsihim lâ taknetu min rahmetillahi innallahe yağfiru'z-zünûbe cemî'an innehû hüve'l-gafurü'r-rahîm» âyet-i kerîmesini okuyup mânâsını açıklasınlar (*). [Âyet-i kerîmenin meâli şöyledir: **«De ki: Ey nefslerine karşı hadden aşırı hareket edenler! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Çünkü Allah bütün günahları mağfiret eder. Şübhesiz ki O, çok mağfiret edici, çok esirgeyicidir.»** —Zümer sûresi, Â. 53—] Rahmet ve şefaata dair hadîs-i şeriflerden, ashâb-ı kiramın (rıdvanullahi teâlâ aleyhim ecmain) sözlerinden ve menkıbelerinden anlatsınlar ve açıklasınlar.

Hadîs-i şerifte geldi ki: **«Ölüm zamanında Allahü Teâlâ'ya hüsn-i zan ederek can veriniz.»** Âlimlerimiz buyurdu ki: İnsan gençken, sağlamken, korkusu ümidinden, ölüm za-

---

(*) Resûlullah (Sallallahü aleyhi ve sellem)in bu âyet için şu meâlde bir hadîs-i şerîfi vardır: **«Bu âyeti ne dünyaya ne de dünyada bulunan bir şeye değişirim.»** (Medarik)

kıymeti bilmez olurlar. Velhâsıl çocuklarını köleleri gibi tutup çok yakınlık göstermemelidir. Ara sıra azarlamalı, gerekirse dövmeli ve böylece çocuğun tabîatında bulunan haselik, küstahlık ve diğer kötü huyları gidermeye gayret etmelidir. Ancak bu yolla tabîatları lâtif, huyları güzel, sözleri tatlı, tavırları mülâyim, amelleri sâlih ve niyyetleri iyilik olur. Dünya ve âhirette şeref ve izzet, letâfet ve saâdet ile mevsuf olurlar. Ana ve baba terbiyesinin çocuklara te'siri çok büyüktür.

Sakalı çıkıncaya kadar çocukları başkaları ile sokağa ve gezmeye göndermemelidir. Çünkü bir kuş yavrusu yuvasından çıkarsa, elbette yırtıcı bir kuşun avı olur. Yahut rüzgâr onu inciterek helâk eder. Bir meyve ağacının dalları duvardan sokağa sarkarsa, elbette gelen geçen, el atıp meyvesini yerler. Çocuklar bülûğa erişince, evlendirmelidir. Hadîs-i şerîfte, «**Sizin kötünüz, bekâr olup evlenmeyeninizdir**» buyuruldu. Ne olursa olsun, şerîata uygun terbiye etmelidir.

(Bunun gibi, talebesini de oğulları gibi terbiye etmeli korumalıdır). Çünkü onlar da manevî oğullarıdır. Abdullah bin Abbas (radıyallahü anhümâ) buyurdu ki: «İnsanlardan en çok sevdiklerim talebemdir. İnsanlar arasından gelip, dersimde bulunup benden ilim öğrenirler. Elimden gelse üzerlerine sinek kondurmazdım.» Talebesine rıfk ve tevâzu' üzere ve mülâyim olmalıdır. Bir hadîs-i şerîfte, «**Rıfk ile öğretiniz. Sertlik ve şiddet göstermeyiniz. Rıfk ile öğreten, sertlikle öğretenden hayırlıdır**» buyuruldu. Bunun gibi, kendinden ilim öğrenenlere daima nasihat etmeli, dünyadan soğutup, âhiret saâdetine rağbet ettirmelidir.

(Daima istiğfar etmelidir). Hadîs-i şerîflerde geldi ki: **«Her hastalığın ilâcı vardır. Günah hastalıklarının ilâcı ancak istiğfardır. İstiğfar istemeye devam edenleri Allahü Teâlâ dünya belâlarından, gam, üzüntü ve elemlerden kurtarır. Düşünmediği yerlerden rızkını verir ve daima istiğfar edenler, elbette kurtulur. Malında bereket olur. Evlâdı çok, rızkı geniş olur.»**

(**Elhamdü lillâhi ale't-tevfîk** sözünü dilinden eksik etmemelidir). Yani bütün hamd ü senâlar Allahü Teâlâ'ya mahsustur. Tevfîk üzerine ki, bizi îmâna ve İslâma muvaffak

kılıp, tâat ve ibâdet etmeyi bize nasîb eyledi. Fısk ve fücûr sahiplerinden etmedi. Cahillerden de eylemedi. **(Vestağfirullahe min külli taksîr)** sözüne de devam etmelidir. Yani her bir günahtan dolayı Allahü Teâlâ'dan mağfiret isterim, demektir. Ayrıca seyyid-i istiğfar olan:

«Rabbenâ âtinâ fi'd-dünya haseneten ve fi'l-âhireti haseneten ve kınâ azâbe'n-nâr» ve **«Rabbenağfirlenâ ve li ihvâninellezîne sebekûnâ bi'l-îmâni ve lâ tec'al fî kulûbinâ gıllen lillezîne âmenû rabbenâ inneke raûfun rahîm»** âyet-i kerîmelerini ve benzeri duaları çok okumalı ve gafil durmamalıdır.

larını sormaya ve bir makam ve mevkiye geçince (tebrik etmeye göndermemelidir). İzin vermemelidir. Kadınlar izinsiz çıkarsa, hadîs-i şerîflerde geldi ki: **«Gökte ve yerde olan rahmet ve azâb melekleri evine gelinceye kadar ona lânet ederler.»** Erkeğin izni ile çıkarsa ikisi de âsî olur.

Kadınların, dinde, gitmesi câiz olan yerler yedidir:

1 — Anasını, babasını ziyarete gitmek.
2 — Hasta oldukları zaman hallerini sormaya gitmek.
3 — Bir musîbet gelince, onlara baş sağlığına gitmek.
4 — Mahremlerini [yani görüşmesi günah olmayan yakın akrabasını] ziyarete gitmek.
5 — Ölü yıkayıcı ise ölü yıkamaya gitmek.
6 — Ebe ise doğuma gitmek.
7 — Bir kimsede alacağı varsa, alacağını almaya veya borcu varsa ödemeye gitmek.

Bu şekillerde izinli ve izinsiz evinden çıkıp gidebilir. Hacetmeye gitmek dahi böyledir, eğer üzerine farz olmuş ise. Bilinmesi lâzım olan ilmihâl bilgilerini öğrenmeye gitmek de böyledir. Kocası öğretecek seviyede değilse câizdir. Bunlardan başka şeylere izin vermek câiz değildir.

(Büyük işlerde kadın sözüne uymamalıdır. Ev ve geçim hususunda arada sırada kadının sözüne uymalıdır. Güzel geçinip bazı kusurlarına göz yummalıdır. Günahlarına göz yummamalıdır). Yani bazı eksikliklerini afvetmelidir. Hadîs-i şerîfte geldi ki: **«Kadınlar eğri kemikten yaratılmıştır. Doğrultmak istersen kırarsın. Kendi haline bırakırsan eğri kalır.»** Bunun için bazan nasîhat bazan da müdârâ etmelidir.

ÇOCUK TERBİYESİ

(**Erkek oğlanlara,** ipek kaftan, takke, kuşak ve sîr ipekli elbiseler giydirmemelidir). Erkeklerin ipek giymesi câiz değildir, haramdır. Kadınlara helâldir. Erkek çocuklara giydiren günahkâr olur. Saf ipekten elbise giymek haramdır. Ama çözgüsü ipek, atkısı iplik veya pamuk olan elbisenin zararı yoktur. [Çünkü kumaşın atkısı mühimdir, çözgüsünün değeri

yoktur. Atkısı ipek olup, çözgüsü ipek olmayan elbise, saf ipek gibi haramdır. Sun'i ipek giymek erkeklere de helâldir. Çünkü bunlar, parlak pamuk bileşikleridir. **Tam İlmihâl**]. Saf ipek olan kumaştan yastık yapmak, oda döşemek, perde yapıp kapıya ve diğer yerlere asmak da Ebû Hanîfe'ye (rahmetullahi aleyh) göre câizdir. Zararı yoktur. İmâm Ebû Yûsuf ve İmâm Muhammed (rahımehümullah) mekrûhdur demişlerdir. Bunun gibi bir elbisenin kenarında iki, üç veya dört parmak kadar yaprak gibi ipek olsa, zararı yoktur, câizdir.

Erkek çocukların (ellerine ve ayaklarına kına yakmamalıdır). Anası ve babası günaha girer.

(Oğlanları ve kızları yedi yaşında namaza başlatmalıdır. On yaşına girince namaz kılmazsa dövmelidir). Hadîs-i şerîfte, **«Evlâdınıza yedi yaşında iken namaz kılmayı emrediniz. On yaşında döverek kıldırınız»** buyurmuştur. Bunun gibi çocuklarını küçükken ilim meclisine, sâlihlerin sohbetine, cömertliğe ve diğer güzel ahlâklara, sâlih amellere alıştırmalıdır. Böylece daha küçükken huy edinirler, alışırlar ve büyüdükleri zaman da, dünyada Müslümanlar tarafından övülür. Allahü Teâlâ katında makbul olup âhirette sâidler ve sıddîklarla bulunur. Çocuklarını nazlamamalı, şımartmamalı, yüz vermemelidir. Ara sıra azarlamalıdır. Çünkü anne ve baba çocuklarına çok yakınlık gösterirse, her sözlerini kabul eder, istediklerini verirse, büyüyünce küstah, egoist ve kibirli olur. Her yerde canının istediğini yaptırmaya çalışır.

Küçük çocuklara süslü elbiseler ve ziynet eşyası ile süs yapmamalıdır. Çünkü büyüdüğü zaman süslü ve kıymetli elbise bulamazsa, aza kanâat etmek güçlerine gidip, Allahü Teâlâ'nın ihsân ettiği ni'mete aşağılık gözü ile bakar, küfrân-ı ni'met etmiş olur.

Çocuklarını küçükken hocaya verip, hocanın azarlamasını, sıkıştırmasını çocuğu için ni'met ve fayda bilmelidir... Eğer hoca aşırı gitmiyorsa... Çocukları gücenip, korkup hocadan kaçarlarsa, azarlayıp tekrar hocaya göndermelidir. Onların keyiflerine göre hareket etmemelidir. Çocuklarına uyup, hocaya kızıp, alıp başka hocaya verip, çocuklarımızı azarlamasınlar diye düşünerek, çocuklarını korur ve hatırlarını gözetirse, çocukları büyüyünce haşin ve kibirli olup, hoca ve ilim

lâyemûtu biyedihi'l-hayru ve hüve alâ külli şey'in kadîr. demelidir).

(Misvak kullanmaya devam etmelidir.) Faydası çoktur. Şeytanlar kaçar. Melekler yakın gelir. Allahü Teâlâ rı- olur.

Misvakla alınan abdestle iki rek'at namaz kılmak misvaksız yetmiş rek'at namazdan efdaldir. Bilhassa zamanımızda bu sünnetlerin çoğu terk olunmuştur. İnsanları cahillik ve fesad kaplamıştır. Hadis-i şerifte, **«Ümmetimin fesadı zamanında sünnetime sarılan ve tutunana yüz şehîd sevabı verilir»** buyuruldu. (Bilhassa namaz kılacağı zaman, abdest alırken, uykudan kalktığı zaman, Kur'ân-ı Kerim okuyacağı zaman, tefsir, hadis) ve diğer din ilimlerini (bildireceği zaman) misvak kullanmak çok mühim ve pek fazîletlidir.

(Dualarına Allahü Teâlâ'ya hamd ve senâ ile ve Resûlüne), âline ve eshâbına (salât u selâm ile başlamalıdır). Dualarını yine böyle bitirmelidir. Kabul edilmeye sebep olur, demişlerdir. (Dua ederken bütün mü'minleri anmalı, annesini - babasını, hocalarını, kardeşlerini isimleri ile ayrıca anmalıdır). Hükümdarlarını, velinimetlerini ve iyiliklerini gördüğü kimseleri de dualarında anmalıdır. (Yalvararak ve gizli dua etmelidir). Nitekim Allahü Teâlâ, **«Ey kullar, rabbinize tazarru' yalvarma ve gizli dua ile dua ediniz»** buyuruyor. (Yalnızken Allahü Teâlâ'ya tazarru' ve tezellüller edip, günahlarını kabullenip ağlamalıdır). Hadis-i şeriflerde bildirildi ki: Çaresiz kalmışların ve mazlumların duaları kabul edilir. Ananın - babanın çocukları hakkında duaları makbuldür. Âdil beylerin ve sâlihlerin duaları makbuldür. Câmilerin, Kur'ân-ı Kerim ve ilim meclisinde, Beytullah'da, Mültezem'de, Müzdelife'de, Arafat Dağı'nda, Minâ'da, şeytan taşlama yerlerinde, Medine-i Münevvere'de, Resûlullah'ın mescidinde, Ravza-i Mutahhara'da, şerefli ve mübarek yer ve makamlarda yaptıkları dualar makbuldür. Anasına babasına itâat edenlerin ve misafirlerin duaları makbuldür. Oruçluların iftar vaktinde bir mü'min kardeşi için gıyâbında yaptıkları dualar makbuldür. Bunun gibi bütün Müslümanların duası makbuldür. Ancak zalimlerin ve sıla-i rahmi kesenlerin

duası makbul değildir. Dua ettim duam kabul olmadı, diyenin de duası kabul olmaz.

(Allahü Teâlâ'dan) İslâm dininde (istikaamet ve) günahları için (afv) ve vücûdu için (âfiyet) istemelidir. Zira dünya ni'metlerinin hepsinin üstüne âfiyet ve beden sıhhatidir demişlerdir. Allahü Teâlâ'dan (rızâ ve tevfik istemelidir). Bunun gibi (imânın gitmesinden korkup, daima hüsn-i hâtime istemelidir. İslâm ni'metine her zaman şükretmelidir). Bir ni'metin şükrüne devam edilirse, o ni'met dâimî ve sâbit olur ve artar.

Bazı marifet sahipleri buyurmuşlardır ki: **İmânsız gitme sebepleri sekizdir:**

1 — İtikadda bid'at,
2 — Dünya sevgisi ve makam sevgisi gâlib olup şehvetlerine uymak,
3 — Allahü Teâlâ'nın kullarına zulmetmek,
4 — İslâm ni'metine şükrü terk etmek,
5 — İslâmın gideceğinden korkmamak,
6 — Beş vakit namazı terketmek,
7 — Fâiz yemek,
8 — Allahü Teâlâ'nın veli ve sâlih kullarına düşmanlık etmek. İlmihâlini öğrenmemek, dinini kayırmamak ve dilini fuhuş olan sözlerden korumamak da imansız gitmeye sebep olur.

(Çoluk çocuğuna ve zevcelerine ilmihâlini öğretip, şeriata uymayan şeylerden korumalıdır, men etmelidir. Bunun gibi, emri altında bulunanlara da ilmihâllerini öğretip, onları korumalıdır. Önce Ehl-i Sünnet İtikadını, sonra amele ait ilimleri, sonra ahlâk ilmini, daha sonra da muamelât bilgilerini öğretmelidir. Bu bilgilere **İlmihâl** denir. Bunları bilmek herkese farz-ı ayndır. Çocuklara daha küçükken Ehl-i Sünnet İtikadını ve Kur'ân-ı Kerim okumasını öğretmeli, sünnet ettirmeli ve geçimini te'min edeceği bir iş, bir san'at öğretmelidir.

(Hanımlarını nâmahremlerin yanına, evine göndermemeli, düğüne, hamama ve yabancılara hasta ziyaretine) yani evlenmesi câiz olan yabancı kimseler hasta olunca hâl ve hatır-

Lâ ilâhe illallahü'l-Hakîmü'l-Kerîm. Sübhanallah Rabbi'l-Arşi'l-Azîm. Elhamdülillahi Rabbi'l-âlemîn. Es'elüke mûcibâti rahmetike ve'l-ganiymete min külli birrin ve's-selâmete min külli ismin lâ tedau lî zenben illâ gaferteHu ve lâ hemmen illâ ferrectehu ve lâ hâceten leke fihâ radiye illâ kadeytehâ ya erhame'r-râhimîn.

(Davud —aleyhisselâm— orucu tutmalıdır). Davud orucu diye bir gün oruç tutup bir gün tutmamaya derler. (Bu olmazsa, Pazartesi ve Perşembe günleri tutmalıdır, bu da olmazsa eyyâm-ı beyd'i tutmalıdır). Her ayın on üçüncü, on dördüncü ve onbeşinci günlerine eyyâm-ı beyd denir. Bir ay oruç yerine geçer. Orucun fazileti hakkında çok hadis-i şerif vardır. Allahü Teâlâ, **«Oruç benim içindir ve onun karşılığını ve sevabını ancak ben veririm»** buyurdu.

(**Her gece Tebâreke** sûresini okumalıdır). Kabir azâbından kurtulmaya sebep olması hakkında birçok hadis-i şerifler vardır. **Vâkı'a sûresi** de fakirlikten kurtulmaya sebeptir.

TEHECCÜD NAMAZI: (Teheccüd namazını terketmemelidir. En az iki, en çok on iki rek'attır). Geceleyin uykuyu terkedip, abdest almak ve namaz kılmak, nefs-i emmâreye ve şeytana büyük muhâlefet olduğundan onun iki rek'atı, gündüz kılınan nafile yüz bin rek'at namazdan faziletlidir. Allahü Teâlâ teheccüd kılanları övmüştür: **«Yanları yataklarından uzaklaşır, korku ve ümid ile Rablerine dua ederler»** (Secde s. Â. 16).

(Sabah namazından sonra üç kere **E'ûzü billâhi's-semî'il alîm mine'ş-şeytâni'r-racîm** deyip **Haşr** sûresinin sonunu okumalıdır). **Hüvallahüllezî lâ ilâhe illâhû**'den sonuna kadar okuyanlara yetmiş bin melek müvekkel olup, onun için akşama kadar istiğfar ederler. Okuyan kimse o gün ölürse şehid olur. Akşamleyin de okursa fazileti yine böyledir. Böyle olduğu hadis-i şerifte bildirilmiştir.

(**Müsebbiat-ı aşereyi** sabahleyin ve ikindiden sonra okumalıdır). Bunun hakkında bir hadis-i şerif bilinmiyor. Ancak İbrâhîm-i Teymî bildirir ki; Kâbe-i Mükerreme'de Hazret-i Hızır Aleyhisselâma rastlamış, onunla görüşmüş, çok faziletlerini beyân etmiş, o da âhir zaman peygamberi Muham-

med Aleyhisselâmdan öğrenmiştir. Sabah akşam okumayı kendisine tavsiye buyurmuş olduğu, **İhyâu Ulûm ve Kûtü'l-Kulûb**'da geniş olarak yazılıdır.

İslâm dini, bedenle, sözle veya malla yapılan çeşitli ibâdetleri, farz, vâcib, sünnet ve müstehab olmak üzere geniş olarak bildirmiştir. Sonradan çıkma ve bid'at ameller meydana getirmeye lüzum yoktur. Din âlimlerimiz (rahmehümullah) buyurdular ki. Bütün bid'atlerin en kötüsü itikâda bid'attir. Çünkü bir kısmı küfürdür. Bazısı küfür değil, fakat bütün büyük günahlardan daha kötüdür. Adam öldürmekten ve zinâdan da kötüdür. İbâdette bid'at de çirkindir ve sapıklıktır. Bilhassa bir sünnet-i şerifenin terkine sebep olursa daha büyük dalâlet ve sapıklık olur. Gadîf bin Hâris'ten (radıyallahü anh) İmâm Taberânî'nin bildirdiği hadis-i şerifte, Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem), **«Her bir ümmet, peygamberlerinden sonra bir bid'at meydana çıkarınca, sünnetten onun mislini zâyi etti»** buyurdu. Sünneti zâyi ve terk etmek ise dalâlettir.

Hadis-i şeriflerde bildirilen zikir ve duaları hergün okumalıdır. Beş vakit namazdan sonra **Fatiha sûresini, Âyete'l-Kürsî'yi** ve:

«Şehidallahü ennehû lâ ilâhe illâ hüve ve'l-melâiketü ve ülü'l-ilmi kaaimen bi'l-kıstı. lâ ilâhe illâ hüve'l-azîzü'l-hakîm. İnne'd-dîne indallahi'l-İslâm...» (Âl-i İmrân, Â. 18 - 19)

«Kulillâhümme mâlike'l-mülki tü'ti'l-mülke men teşââ ve tenziü'l-mülke mimmen teşââ, ve tuizzü men teşââ ve tüzillü men teşââ, biyedike'l-hayr, inneke alâ külli şey'in kadîr.» (Âl-i İmrân. Â. 26)

«Âmenerresûlü bimâ ünzile ileyhi min rabbihi ve'l-mü'minûne küllün âmene billahi ve melâiketihi ve kütübihi ve rüsülihi lâ nüferriku beyne ahadin min rüsülihi ve kaalu semi'na ve eta'nâ gufraneke rabbenâ ve ileyke'l-masîr.» (Bakara. Â. 285) âyet-i celilelerini okumalıdır. (Bunlardan sonra on kere: **Lâilâhe illallahu vahdehu lâ şerikeleh lehül-mülkü ve lehülhamdü yuhyî ve yumîtu ve hüvel hayyüllezî**

terk edilirse, büyük hatâdır; korkulur. Farzının da kabul edilmemesine ihtimal vardır. Hor gördüğü için terk ederse imândan çıkar, öldürülmesi vâcib olur.

BİD'AT

(Bid'atlerden sakınmalıdır). Bid'at üç kısımdır:

1 — **İtikadda bid'at:** Ehl-i sünnet itikadına uymayan, ne kadar itikad varsa, hepsi itikadda bid'attir. Bazısı küfre varmıştır. Bazısı varmamıştır. Fakat hepsi de büyük günahlardan kötüdür. Hatta adam öldürmekten ve zinadan fenadır.

2 — **Amelde bid'at:** Bu da kötü ve dalâlettir. Fısktır. Bilhassa sünnet-i müekkedeye muhâlif ve zıt olup, onu yapmakla sünnet-i müekkedeyi terketmek gerekirse, daha büyük sapıklıktır. Sakınmak lâzımdır.

3 — **Âdette bid'at:** Yapılmasında sapıklık ve doğrudan ayrılma yoktur. Fakat yapmamak daha iyidir.

Hadîs-i şeriflerde şöyle buyuruldu: **«Her bid'at dalâlettir, her dalâlet ise Cehenneme götürür». «Bid'at sahibinin sâlih amelleri, orucu, haccı, ömresi, cihâdı, farzı, nâfilesi makbul olmaz. Kılın hamurdan çıkması gibi, kolaylıkla ve tedricen İslâmdan çıkar». «Bid'at sahibi, bid'atden tevbe etmedikçe tevbesi kabul olmaz. «Bid'at sahibini men' ve reddedene, Allahü Teâlâ saâdet ve hayırlı âkıbet ihsân eder.»**

FAZİLETLER

Bunlar müstehab sünnetlerdir, yapılmasında büyük sevab, dünya ve âhiret faydaları vardır.

KUŞLUK NAMAZI: (Fezâilden kuşluk namazını kılmaya devam etmelidir) Fakirlikten kurtulmaya ve işlerinin kolay gitmesine sebep olur. (En az iki, en çok sekiz rek'attır) İmâm Tirmizî'nin bildirdiği hadîs-i şerifte, **«Oniki rek'at kuşluk namazı kılana, Allahü Teâlâ Cennette altundan bir köşk ihsân eder»** buyuruldu.

EVVÂBİN NAMAZI: (Akşamdan sonra üç selâmla altı rek'at namaz kılmalıdır.) Bazı âlimler, akşamın iki rek'at

...nnetiyle altı rek'at olur dediler ve kavl-i muhtâr bunu gör...üler. Bazıları sünnetten ayrı olarak altı rek'at kılmalıdır. ...dediler ve bunu daha faydalı gördüler. Buna Evvâbin nama... denir. Hadîs-i şerifte, **«Bu namaza devam edene, on iki yıl... hasenât sevâbı verilir»** buyuruldu. (Ondan sonra yedi kere **Allahümme ecirni minennâr** demelidir). Ey Allah'ım, beni Cehennemden halâs et, demektir. Güzel duâdır. Böyle duâ eden kimseyi Allahü Teâlâ Cehennem'den âzâd eder. (Sabah namazının farzından sonra da yedi kere bunu okumalıdır. Yatsının farzından sonra, vitirden önce dört rek'at kılmalıdır).

TESBİH NAMAZI: Fazileti çok olan bir namazdır. Hadîs-i şerifte geldi ki: **«Bunun fazileti vardır. Günahların, önceki ve sonrakini, eskisini ve yenisini, hatâ ile yapılanları, bile bile olanları, küçüğünü ve büyüğünü, gizli ve âşikâre olanlarını Allahü Teâlâ, bu namaza her gün devam edenlerden afv ve mağfiret eder.»**

Dört rek'attır. Her rek'atta Fâtiha ve zamm-ı sûreden sonra, rükû'dan önce onbeş kere **Sübhânallahi vel hamdü lillâhi ve lâ ilâhe illallahü vallahü ekber** deyip rükûa varmalı, rükû'da üç kere **Sübhane rabbiyel azim** dedikten sonra on kere daha aynı duayı okumalı, rükû'dan kalkınca, on kere daha okumalı, secdeye varınca, üç kere **Sübhâne rabbiyel a'lâ** deyip sonra on kere daha okumalı, secdeden kalkınca, on kere daha okumalı, tekrar secdeye varınca on kere daha okumalı, secdeden kalkınca, ayağa kalkmadan on kere daha okumalıdır. Hepsi yetmiş beş eder. Her rek'atta böyle yapmalıdır. Her gün kılınırsa çok güzel olur. Yahut haftada, yahut ayda, yahut yılda, yahut ömründe bir kere kılmalıdır. [Cemaatle kılmak doğru değildir. Nâfile namazların cemaatle kılınmayacağı fıkıh kitaplarında ve İmâm Rabbânî'nin **Mektûbât**'ında yazılıdır].

HÂCET NAMAZI kılmalıdır. İki rek'attır. Bir kimsenin Allahü Teâlâ'dan bir isteği olsa, sünnete uygun abdest alsın, sonra iki rek'at namaz kılsın. Sonra Allahü Teâlâ'ya hamd ü senâ eylesin. Resûlüne salât u selâm eylesin ve şu duayı okusun:

münker etmelidir). Zira Muhammed Aleyhisselâmın ümmetinin diğer ümmetlerden üstünlüğü, emr-i mârûf ve nehy-i münker etmek sebebiyledir. Emr-i mârûf ve nehy-i münker edenlere Allahü Teâlâ yüksek dereceler verecektir. Bir şehirde fısk âşikâre olsa, Allahü Teâlâ o şehirde bulunanların hepsine musibet gönderir. Çocuklarına ve hayvanlarına da musibet gelir. **El ile nehy-i münker** etmek **devlet reislerinindir. Dil ile nehyetmek âlimlerin** vazifesidir. **Kalb ile nehyetmek** diğer **mü'minlerindir** demişlerdir. Kabul edileceği zan olunan yerde vâcib olur. Fitneye sebep olacağı düşünülürse terk vâcib olur. Zaruretsiz o yere gitmek câiz değildir. O şehri bırakıp başka şehre göçmek vâcib değildir. Eğer dinini ve zühdünü tam mânâsıyla korumak için hicret ederse güzel olur. Cennete girmeye lâyık olur. Şefaate mazhar olur.

Emr-i mârûf ve nehy-i münkerde, hâlis niyyet sahibi olmak, meseleyi nakli ile bilmek, sabredip, münakaşa ve kavga etmemek, hilm ve rıfk ile söylemek, fukahânın bu meselede ihtilâfları olup olmadığını bilmek gibi şartlar vardır.

(**Müdâhane** etmemelidir). Müdâhane lügatta bir şeyi zeytinyağı ile yağlamak mânâsındadır. Şeriatta, bir kimsenin günah ve kötü işini beğenip, kabahatini onun beğeneceği şekilde övmeye ve medhetmeye denir. Nitekim zamanımızda, zenginlerin meclisinde bulunup, dünya malı toplamak için, menfaatçı ve yankesicilerin zenginleri övmeleri ve ne güzel yapıyorsun demeleri gibi.

(Gerekirse **müdâra** etmelidir. Müdâra) kendinden zararı gidermek için) yumuşak sözler söyleyip, hasmının şiddetini yatıştırmak ve kötülüğünden kurtulmak için (olur). Söylediği söz de doğru olur.

(Çok gülmekten ve faydasız konuşmaktan sakınmalıdır.) Çünkü bunların ikisi de kalbi bozar, karartır. Bunlar sefihlik, akılsızlık alâmetleridir. Hataya düşürürler. Kur'ân-ı Kerîm'de, **«İnsanlar az gülsün»** buyuruldu. **«Hiç gülmesinler, çok ağlasınlar»** demektir. Zira ölüm, kabir, haşır, sual ve hesab, azâb, sırat, mizan gibi tehlikeli geçitler ve Cehennem korkusu göz önüne getirildiği zaman, gülmeye mecâl kalmaz. Daima ağlamak lâzım gelir. Bu tehlikeli geçitlerden kurtulup, Cennete girmedikçe, selâmet bulunmaz. Allahü Teâlâ hepimize kurtuluşu ve Cennete girmeyi nasib etsin, âmin!

Allahü Teâlâ'yı anmaktan ve doğru söz konuşmaktan başka söz söylemek insanın kalbini sertleştirir ve karartır. Rahmetten uzak olmaya sebep olur. Çok sakınmak lâzımdır.

(Para muâmelesinde bulunmamalı, yardım etmemeli, şâhid ve kâtib de olmamalıdır). Eğer faiz olursa kat'î haramdır. Zinadan büyük suçtur.

(Alış-verişte ve bütün muâmelelerde şeriata uymalıdır). Evlenmede, boşanmada, âzâd etmede, câriyeyi ümm-i veled edinmede, rehin almada ve vermede, emânet alıp vermede diğer tedbirlerde ve memleketi idare etmekte şeriatın emirlerine ve yasaklarına uymalıdır. Aykırı iş yapmaktan sakınmalıdır.

(Parayla imâmlık, müezzinlik yapmamalı, Kur'ân-ı Kerîm ve din ilimlerini [parayla] okutmamalıdır.) Selef-i sâlihînin yolu böyledir. Fakat müteahhirîn uleması bu hususlarda ücret alınmamasına cevâz verdiler.

(Hükümdar ve kadıasker ve kadı ve beylerin kapısına zaruret olmayınca gitmemelidir). Zaruret ve fayda iki kısımdır. **Biri şöyledir ki:** Bunlar, vâli ve hâkim olduklarından, şeriata uygun olan yerde, emirlerine uymak vâcibdir. Emir ve hüküm ile çağırsalar gitmek lâzım olur. **İkincisi,** bunların zulümlerini gidermek ve hakkı ifade için olursa, gitmeye ruhsat vardır. Nasihat edip müdâhane etmemek, yalan söylememek şarttır. Yalancıların en kötüsü hükümdara vâli ve âmirlere yalan söyleyendir demişlerdir.

(Cemâate devam etmelidir). Sahih hadislerde cemâatle namaz kılmak, yalnız kılmaktan yirmi yedi kat efdaldir, diye bildirilmiştir.

(Sünnet-i müekkedeleri terketmemelidir). Bir zaruret olmadıkça, müekked sünnetlerin terkine izin yoktur. Terk etmek, amelde bid'ate düşmektir, dalâlettir. İtibar etmeyerek

ziyaret etmeli, yahut haftada bir, yahut ayda bir kere ziyaret etmelidir.

(Kat'-ı rahm etmemelidir). Yani dostluğu, ziyaret ve yardımı kesmemelidir. Çünkü haramdır. Büyük günahdır. Allahü Teâlâ sıla-i rahmi kesen kimseden, rahmetini keser ve onu helâk eder. Hadîs-i şeriflerde geldi ki, bir kavmin içinde sıla-i rahmi terkeden bulunsa, üzerlerine rahmet inmez. Duaları kabul olmaz. Allahü Teâlâ bizi bundan korusun.

ANA - BABA HAKKI

(Anne ve babaya riayet etmeli, yüksek) sesle (konuşmamalıdır). Bazı işlerine incinip öf! dememelidir. Âyet-i kerîmede, **«Anne ve babaya öf! deme»** buyuruldu. Bir başka âyet-i kerîmede, **«Onlara acıyarak tevazu kanadını** (yerlere kadar) **indir ve: Yarab! Onlar beni çocukken nasıl terbiye ettilerse sen de kendilerini** (öylece) **esirge, de.»** buyuruldu

(Gadab ile bakmamalıdır). Bir kimse anasına ve babasına alçak gönüllü olarak ve şefkat ve merhametle baksa, Allahü Teâlâ ona çok sevablar ihsan eder ve ona rahmet nazarı ile bakar.

(Günah olmayan emirlerini yapmalıdır). Zira, **«Allahü Teâlâ'nın indinde günah olan şeylerde, insanlara itâat olunmaz.»** (*). kaidesine göre günah olan şeyde kimseye itâat câiz değildir. Bir kimsenin anası ve babası kâfir bile olsa, nafakalarını vermek ve hizmetlerini yapmak evlâdına vâcibdir. Küfür tarafına çekmezlerse, arada bir evlerine gitmek câizdir. Eğer küfür olan şeylerden birine dâvet etmesinden ve tedricen küfre çekmesinden korkulursa, evlerine ve yanlarına gitmesi câiz değildir. Bu vaziyet karşısında dostluğu kesmek vâcibdir. Nafakalarını bir kimse ile gönderir. Anası babası Ehl-i sünnetten değil ise, yine böyledir. Kiliseye ve meyhaneye götürmek câiz değildir. Çirkin bid'atlerin işlendiği yerlere götürmek de böyledir. Böyle yerlerden alıp, evine götürmek câizdir.

(*) Bu sözün hadîs-i şerîf olduğunu İmâm Menavî, İmâm Ahmed'in Müsned'inden alarak Künûzü'd-Dekâik'da bildiriyor. İbn Âbidîn'de de yazılıdır.

(Dövmesine ve bağırmasına sabretmelidir. Karşılık vermemelidir).

KOMŞU HAKLARI

(Komşularına riâyet etmelidir). Onlara eziyet verecek şeyler yapmamalıdır. Zira bir kimse komşusuna eziyet verse, onun evi âkibet komşusuna kalır. Komşu hakkı o kadar büyüktür ki, nerdeyse komşu komşuya vâris olacak derecededir. Ana, baba ve akraba hakkı gibidir. Yalnız verâset yoktur. Bir hadîs-i şerifde, **«Bir kimse komşusuna eziyet etse, bana eziyet etmiş gibi günahkâr olur»** buyuruldu.

(Kokulu yemek pişirince bir miktarını komşularına vermelidir). Çarşıdan meyve ve yiyecek şeyler alınca, komşularına ve komşu çocuklarına vermelidir. Eğer vermeyecekler ise, gizli götürüp, kendi çocuklarına verip evden dışarı çıkarmamalıdır. Komşuları fakir ise, ara sıra sadaka ve zekât vermekle ve hediye ile onlara ikramda bulunmalıdır. Fakirdir diye kıymet vermemezlik etmemelidir. Arada bir evine dâvet edip, hatırlarını sormalı, sofraya çağırıp beraber yemek yemelidir. Hasta olurlarsa evlerine gidip hâl ve hatırlarını sormalıdır. Vefat ederlerse, cenazesi ile beraber kadar gitmelidir. Herhalde komşuluk hakkını gözetmelidir.

(Mümkün olduğu kadar ihtiyaçlarını görmelidir). Bir zarara uğrarlarsa yardım etmeli ve bir iyilik gelirse tebrik etmelidir. Borç para isterlerse esirgememelidir. **«Sadakanın sevabı bir kat, borcun sevabı onsekiz katdır»** diye hadîs-i şerifte bildirilmiştir. Komşusundan izinsiz onun evine karşı yüksek bina yapmamalıdır. Onun bir taşına zarar vermemelidir. Gizli şeylerini yaymamalıdır. Gıybet etmemelidir. Haremleri tarafına gizlice bakmamalıdır. Her hususta diyanet ve salâh üzere dost ve kardeş olmalıdır.

(Diğer din kardeşlerini sevmelidir). Sâlihleri çok sevmelidir. Fâsıklara, fâcirlere ve zalimlere nasihat ve va'z etmelidir. Fısk, fücûr ve zulüm için buğzu fillâh etmelidir. Mülhidler ile dostluk etmemelidir. (Kusurlarını mümkün mertebe afvetmelidir). Elden geldiğince (emr-i mârûf ve nehy-i

sahibi, bu rivâyette genişlik vardır demiştir. **Tuhfe ve Müctebâ** kitaplarının sahipleri, Peygamber efendimizin ismi tekrar tekrar anılınca, tekrar tekrar salâvat getirmek de vâcib olur; demişlerdir. Fakat **Muhit**'te yazılıdır ki, **İmâm Şemsü'l-Eimme Serahsî** buyurdu ki, bir mecliste Peygamber efendimizin ismi tekrar tekrar anılınca, bir kere salât getirmek vâcibdir. Her defasında söylemek müstehabdır, vâcib değildir. Bütün âlimler bunun üzerinde ittifak etmişlerdir. **İbn Melek** şerhinde, fetvâ, İmâm Serahsî'nin sözü üzerinedir demiştir. **Kâfi** kitabının sahibi, en doğrusu budur demiştir. Kavl-i muhtar budur. Zira vücûbun tekrarına delil yoktur.

(Kitap yazarken de yazmalı, işaretle iktifâ etmemelidir. Çünkü, mekruhtur demişlerdir.

(Ashâb-ı kirâm) (rıdvanullahi aleyhim ecmain) (anıldığı zaman, radıyallahü teâlâ anh demelidir). Zira onlara ta'zim etmek lâzımdır. (Diğer âlimler ve meşâyih anıldıklarında rahmetullahi teâlâ aleyh demelidir). Terketmemelidir.

ÜSTÂD HAKKI

(Üstâdlarına ta'zim etmelidir). Kendisinden ilim öğrendiği üstâd ile, diğer âlimler ta'zim hususunda beraberdir demişlerdir. Hazret-i Ali bin Ebi Tâlib (radıyallahü teâlâ anh) buyurdu ki: Bana bir harf öğreten üstâdın kölesi olurum.

Üstâdın hakları çoktur. (Yol göstermek hariç önünden yürümemelidir. Ondan önce söze başlamamalıdır. Yanında sesini yükseltmemelidir). Yanında çok konuşmamalıdır. [illegible] zamanında sual sorup, ağırlık vermemelidir. Hastalanınca evine gidip hâl ve hâtırını sormalıdır. Ziyaretini terk etmemelidir. Rızâsını almaya uğraşıp, duasını istemelidir. Bedduâ etmesinden çok sakınmalıdır. (Hizmetini severek yapmalıdır). Hizmet edip saâdete kavuşmalıdır. Hayır duasını alıp, din şerefine kavuşmalıdır. Talebesinin nesebi, makaamı, şöhreti, yaşı ve salâhı üstâdlarından çok olsa da, yine üstâdlarına karşı tevâzu, ta'zim ve hizmet etmelidirler. Nasihatini kabul etmelidirler. (Velhâsıl, her yerde rızâsını gözetmelidir). İyi zamanlarında ve dua vakitlerinde hayır duasını niyâz etmelidirler.

Hiçbir hususta (itiraz ve münakaşa etmemelidir). Kendisini dövse veya bağırsa, nasihat bilmeli, incinmemelidir. (Müteallikatına da) yakınlarına ve akrabasına da (hürmet etmelidir). Bazı sırlarına vâkıf olursa ifşâ etmemelidir. Yanında bir kimseyi kötülememeli, gıybet etmemelidir. Bir başka üstâdı, onun yanında çok fazla medhetmemelidir. Yanında tam edeble oturmalı, tam önünde oturmamalıdır. Eğer üstâdının yazdığı kitablar varsa, gayret edip, yazmalı, okumalı ve istifâde etmeye çalışmalıdır. Bir başka mecliste üstâdını kötülerlerse, mümkün ise onları susturmalıdır. Olmazsa oradan kalkıp gitmelidir. Dersinde onun işareti ile iktifa edip, kendi görüş ve düşünüşlerini terketmelidir. Zira üstadın hatası, talebesine göre kendi reylerinden doğrudur. Üstadı hangi ilmi ve hangi kitabı uygun görürse, râzı olmalıdır. Zira üstad, tecrübelerinin çokluğu sebebiyle, talebenin derecelerini anlar. Onlara uygun kitabı bilir. Her hususta edeblere riâyet etmelidir.

(İslâm hükümdarına adâlet ve insaf) ve Müslümanlara merhamet (ve düşmanlarına gâlib gelmesi için dua etmelidir). Zira Müslümanların imâmıdır. Ona hayır dua etmek bütün mü'minlere vâcibdir. Şeriat işlerinde ona itâat etmelidir. (Zâlimdir deyip, bedduâ etmemelidir). İsyân etmemeli, azil etmemelidir. Islâhına ve insaflı olmasına dua etmelidirler.

SILA-I RAHİM

(Akrabaya sıla etmelidir). Vâcibdir. Ömrün bereketli olmasına sebeptir. Çok büyük sevabdır. Sıla demek, unutmayıp yakınlık göstermektir. Ziyaret ile, hediye göndermekle, eliyle veya diliyle yardım etmekle olur. En aşağı derecesi selâm vermek veya selâm göndermek ile olur. Sıla için muayyen bir zaman yoktur. Müslümanlar ne kadar zamanda sıla etmeyi âdet etmişlerse öyle yapılır.

Nikâhla alması haram olan akrabaya sıla etmek her halde vâcibdir. Fakat evlenmesi câiz olan akrabaya sıla etmek, vâcib midir, değil midir, hususunda ihtilâf olundu. Doğrusu vâcib değildir. Bazı âlimler buyurdular ki, gün aşırı

tarikatçılardan bir grub kimsenin toplanıp, nağme ve tega-
ni ile, mûsikî kâidelerine uyarak beyitler ve şiirler okuyup,
aşka getiren sesler ile bazı meşâyıhlarının, manzum sözlerini
dinledikleri yerlere denir. Böyle meclise gitmeye cevaz yok-
tur. Hele bilhassa orada ney, def, tabl gibi oyun âletleri bu-
lunursa hiç gidilmez. Genç oğlanlar, câhil bilgisiz, aşağı in-
sanlara karışmak olup, tamamen fısk meclisi olur. Bundan
Allahü Teâlâ'ya sığınırız. Orada raksedip dönerler. Ölçülü
harekete raks denir.

İmâm Kurtubî (rahmetullahi aleyh) buyurdu ki: Teganni
etmek def ve dümbelek çalmak ve raks etmek icma' ile ha-
ramdır. Ebû Hanîfe, İmâm Mâlik, İmâm Şâfiî ve İmâm Ah-
med bin Hanbel mezheblerinde haram olduğunda ittifak var-
dır. **Tatarhaniyye**'de, **Bezzaziyye**'de, İmâm Mahbubî kitabın-
da ve diğer fetvâlarda tarikatçıların dönmesi ve raksları ha-
ram olduğu bildiriliyor. Helâl olduğunu iddiâ edenler kâfir
olur, diye tasrih ediliyor. Hattâ **Tuhfe** kitabının sahibi bu-
yurdu ki, vecd ve muhabbet iddiasında bulunan sofiyi yük-
sek sesle bağırmaktan ve elbisesini yırtmaktan menetmek vâ-
cibdir. İmâm Zeylâî, Kudûrî'den bildirdi ki, sofilerin yap-
tıkları raks ve dönmeler ve simâ' haramdır. Öyle meclise
gitmek câiz değildir. Teganni ile diğer çalgılar, saz, ney, zur-
na ve kaval aynı şeydir.

Bildirildi ki, İbn Mes'ûd'un (radıyallahü anh) yaptırdığı
mescide bir gün bir kavim gelmiş. Tehlîl ve salâvat-ı şerîfeyi
sesli okurlardı. İbn Mes'ûd (radıyallahü anh) onların sesleri-
ni duyunca, yanlarına gidip, «Biz bu türlü yüksek sesle ve
topluca zikr yapmayı Resûlullahın zamanında görmedik. Siz
bid'at sahiblerisiniz» deyip, onları mescidinden çıkardı. Cü-
neyd-i Bağdâdî'nin (kuddise sirruh) simâ'dan tevbe ettiği mu-
teber kitaplarda yazılıdır. Ne kadar şaşılır ki, zamanımızda-
ki bozuk tarikatçılar, tam câhil ve inadcılardır. Böyle iken
muhabbetullah da'vâ düşüncesiyle, çeşit çeşit kötülükler
türlü türlü büyük günahlar işleyip, bazı günlerde simâ' hâne-
lerinde toplanıp teganni ve nağme ile beyitler ve şiirler okurlar.
Teganni ile raksederler, dönerler. Bir sürü zavallı câhiller de
onların etrafında bulunup, özenerek onları dinlerler. Böyle
büyük kabahat ve çeşit çeşit büyük günahların bir arada

bulunduğu yerde bulunmayı büyük bir ibadet sayarlar ve o
nağmeleri dinlemeyi, genç güzel oğlanların yüzüne bakmak-
tan meydana gelen şehvet lezzetini, kabahat bilmeyip, ibâdet-
te lezzet ve zikrullahda halâvet meydana geldi, büyük feyz
hâsıl oldu sanırlar. Allahü Teâlâ'ya sığınırız. Böyle kitab-
sızlar ancak Deccâl askerinin öncüleridir. Evlâdıma ve kar-
deşlerime ve bütün mü'minlere vasiyetim olsun ki, böyle kim-
selerle konuşup, görüşüp İslâm dininden uzaklaşmasınlar.
Muhammed Aleyhisselâmın şeriatine canla başla yapışsınlar.
İlmihâllerini öğrenip, ehl-i sünnet itikadını elde etsinler.

(**Teganni** ile zikir, ezân, Kur'ân-ı Kerîm ve duayı dinle-
meyip, teganniyi inkâr) ve teganni eden kimseyi red ve men'
(etmelidir). Rıza göstermemelidir. **Tatarhaniyye**'de, teganni
etmek ve dinlemek haram olduğunda icmâ ettiler. Haram ol-
masında fukahâ-yı kirâm (rahimehümullah) çok delil göste-
rip beyân ettiler, diye yazılıdır. Kadın olsun, erkek olsun
teganni edenin şahidliği makbul değildir diye avam kitap-
larında bile yazılıdır. Bir kimseye teganniye başladığı zaman,
iki şeytan gelip omuzları üzerine biner, ayakları ile o kimse-
nin göğsüne vururlar. Teganniden vaz geçinceye kadar devam
ederler, diye hadîs-i şerîfte bildirilmiştir.

(Allahü Teâlâ'nın ismi anıldığı zaman, duyanlar tâzim
etmelidir), çünkü vâcibdir. Terkeden günahkâr olur. **(Teâlâ
ve tebârek)** yahud **(azze ve celle)** yahud **(Sübhanellah)** yahud
(celle celâlüh demekle) tâzim etmelidir. Bir meclisde ne ka-
dar duyarsa o kadar söylemelidir. Bir defa demek yetişmez.
Kazâsı da mümkün olmaz. Ayrı ayrı **tâzim etmek** lâzımdır.

(Resûlullah'ın ve diğer peygamberlerin isimleri anıldığı
zaman salâvat getirmelidir). **Salâvatullahi ve selâmühü alâ
nebiyyina ve aleyhim ecmaîn** demelidir. Resûl-i Kâinat (aley-
hi efdalüssalâvâtı ve ekmelüttehiyyat) hazretlerine salâvat
getirmek hükmünde imâmlarımızdan çeşitli rivâyetler var-
dır. İmâm Ebü'l-Hasan-ı Kerhî (rahmetullahi aleyh), «Ömrün-
de bir kere salâvat getirmek farz-ı ayndır» buyurdu. İmâm
Tahâvî (aleyhirrahme) buyurur ki, Peygamber efendimizin
(sallallahü aleyhi ve sellem) ismi anıldığı zaman başka başka
salât getirmek farzdır. **Muhit** kitabının sahibi buyurur ki, her
ismi anıldığında salât getirmek vâcibdir. **Mudmerat** kitabının

dir. Ancak emr-i mârûf ve nehyi münkeri kaadir olan ve bundan mutazarrır olmayacak kimse yapmalıdır. [Zarar yalnız kendine ise yapabilir ve cihad sevâbı alır. Abdülkâdir-i Geylânî böyle buyuruyor] Fakat emr-i mârûf ve nehy-i münker farz-ı kifâyedir. Ülü'l-emr tarafından emr-i mârûf ve nehy-i münker yapmaya memûr edildiyse, ona farz-ı ayn olur.

İlmi ile amel eden (âlimlerin meclisinde bulunmalı). Öyle meclislerde ilim öğrenip câhil, kalmamalıdır. Şeytanlara uymamalıdır. Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) buyurdu ki: **«Bir saat ilim meclisinde bulunup, dinimde lâzım olanları öğrenmek bana, Kadir gecesini ihyâ etmekten sevgilidir.»** İbn Mâce'nin Ebû Zer'den (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerifte, **«Ey Ebû Zer, sabahleyin ilim meclisinde bulunup Kur'ân-ı Kerîm'den bir âyet-i kerîme öğrenmen, yüz rekât namaz kılmaktan hayırlıdır. Sabahleyin gidip üstâddan, şeriat ilimlerinden bir çeşit ilim öğrenmek, onunla amel olunsun veya olunmasın bin rekât namaz kılmaktan hayırlıdır»** buyuruldu. Bir çeşit demek, bir mes'ele de olsa demeyi içine alır. Amel olunsun veya olunmasın demek, bu mes'ele şu anda sana lâzım olsun veya olmasın demektir.

İlim kadar büyük bir şey yoktur. Öğrenmesi ve öğretmesi kadar büyük ibadet yoktur. Çalışıp faydalı ilim, sâlih amel ve güzel ahlâk sahibi olmalıdır. Tirmizî, İbn Abbas'dan (radıyallahü anhümâ) bildirir: Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) bir kimseye nasihat edip buyurdu ki: **«Beş şeyden önce beş şeyin kıymetini bil. İhtiyarlık gelmeden önce gençliğinin kıymetini bil».** Zira her kemâl gençlikte elde edilir. İlim ve amel gibi. Bedenin kuvveti kemâlde iken tâat ve ilim kazanılır. İhtiyarlık zamanında zaiflik, hastalık ve dermansızlık bulunduğundan ibâdet için kudreti olmaz, pişmanlıktan başka elinden bir şey gelmez. **«Hastalıktan önce sıhhatinin kıymetini bil».** Sıhhat ve âfiyet zamanını ni'met bilip, ilmi ve tâati çok yap. Çünkü hastalık bunlara mâni olur. **«Fakirlikten önce zenginliğinin kıymetini bil».** Malın ile iyilik edip, mal ile ibâdet eyle. Böylece âhirette çok sevab ve ecir bulursun. **«Meşguliyetten önce, boş vaktinin kıymetini bil».** Boş vakitlerinde din ilimlerini öğrenmeye ve sâlih ameller elde etmeye uğraş. Çoluk çocuk ve diğer işler seni meşgul

etmeden önce, marifet ve kemâle ve sâlih amelleri işlemeye gayret et. Abdullah bin Abbas'dan (radıyallahü anhümâ), İmâm Buharî'nin bildirdiği hadîs-i şerifte, **«İki büyük ni'met vardır ki, onlarda çok kimseler aldanmıştır. O nimetlerin kıymetini bilmezler. Biri beden sıhhati, diğeri boş vakti olduğu zamandır.»** buyuruldu. Bu iki nimet elden çıkınca ilme ve amele vermediklerine pişman olurlar. Nitekim diğer bir hadîs-i şerifte, **«Cennette bulunanlar, dünyada iken, ibâdet ve hayırlı bir iş yapmadıkları zamandan başkasına acımazlar»** buyuruldu. **«Ölümden önce hayatının kıymetini bil».** Hayatında hiç fırsat kaçırmadan din ilimlerini öğrenmeye ve sâlih amel yapmaya çok gayret et. Zira ölüm gelince, insan din ilimlerinden ve sâlih ameller işlemekten kesilir. Mü'minin herbir nefesi öyle kıymetli bir cevherdir ki, onun ile kimse, herhalde âhiret derecelerine kavuşmaya ve yüksek Cennet derecesine kavuşabilir. Ahiretini düşünen akıllı bir kimse, herhalde âhiret derecelerine kavuşmaya ve yüksek mertebelere sahip olmaya çalışır. Hadîs-i şerifin mânâsı burada tamam oldu. Bu hadîs-i şerifi, bütün nasihatları içine aldığından buraya yazdık. Allahü Teâlâ gereği ile amel etmeyi hepimize nasib eylesin. Âmin!

(İlimde ve amelde sika) güvenilir, itimad edilir (olanın fetvasıyla) ve cevabıyla (amel etmelidir). Dinin usûl ve furû' bilgilerini bilen âlimlerin sözü ile amel etmelidir. Âlim kılığında çok kimseler vardır ki, ilimden haberleri yoktur. Onların kılığına ve şöhretine itibar olunmaz. Nitekim yarım âlim din yıkar, yarım hekim beden yıkar demişlerdir. Zamanımızda çok cahiller, ilimden irşâddan haberi olmayan mağrûrlar âlim, şeyh ve mürşid adı altında insanları yoldan çıkarıyorlar. Böylelerinden Allahü Teâlâ'ya sığınırız. Bunlardan aslandan kaçar gibi kaçmak lâzımdır.

(Herkesin fetvâsıyla amel etmemelidir). Böylece dalâlet ve sapıklık uçurumuna düşmekten kurtulunur. Hangi mezhebde ise, o mezhebin mûteber kitablarında bildirilen fetvâlara uygun fetvâ olmadıkça amel etmemelidir. Ehlini bulmalıdır. Çalışıp, hata ve yanlış iş yapmamalıdır. Cahilliğe ve yanlış iş yapmaya râzı olmamalıdır.

(Simâ' meclisinde bulunmamalıdır). Simâ' meclisi diye

ÂHİRET YOLUNDAKİLERE VASİYYET

Bu kısımda âhiret yoluna giren mü'minlere vasiyyetler (öğütler, nasihatlar) vardır. En mühim ve lüzumlu vasiyyetler bunlardır. Zira şübhe yoktur ki hepimiz bu dünyada misafiriz. Yolcuyuz. Geldik gidiyoruz. Herkes bilir ki, yolcunun azığa ihtiyacı herkesten daha fazladır. Bu kısımda musannif (rahmetullahi aleyh) âhirete ait azığını bildirdiği için, buna en mühim bahis adını vermiştir. Çünkü gereği ile amel etmek, bütün Müslümanlar için, en mühim ve en lüzumlu şeydir.

(Ve dahi) kardeşlerime, evlâdıma, eshâbıma ve bütün mü'minlere (vasiyyetim) ve nasihatim (odur ki, Allahü Teâlâ'nın) şer'i şerifde (emrettiği şeyleri) üzerlerine farz veya vâcib olanları gayret edip (işlesinler. **Kazaya kalmış namazlarını kılsınlar**). Ne kadar olduklarını bilmezlerse, zann-ı gâlib ve tahmin ile amel etmelidir. Eğer çok kalmış ise tertibe riâyet edip, her beş vaktin evvelinde bir ezan okumak yeter. Lâkin her farzdan önce, bir ikaamet getirmelidir. Niyyet etmede iki şekil vardır. Birisi şöyledir ki, en önce kazaya kalmış sabah namazının farzına, veya öğle, ikindi, akşam veya yatsı namazının farzını kılmaya niyyet ettim der. İkinci şekilde, son kazaya kalmış sabah namazının, öğle, ikindi, akşam veya yatsı namazının farzını kılmaya niyyet ettim der. Vitir namazını da kaza etmelidir. Kazaya kalmış namazlarını bu şekilde kaza etmelidir.

Fukaha-yı kirâm (rahimehümullah) buyurdular ki, fâsid olan namazın kazası farzdır. Tahrimen mekrûh olan namazı tekrar kılmak vâcibdir.

(Kalmış zekâtlarını versinler). Bu farzı da kaza etmek farzdır. Zekât vermeyenlerin şiddetli azâb edileceği tehdidle bildirilmiştir. Allahü Teâlâ bizi bundan korusun.

(Oruçlarını tutsunlar). Kazası farz ve lâzımdır. Kazaya

kalan zekât ve oruçların miktarı bilinmez ise, zann-ı gâlib ile amel etmelidir.

(Hac lâzım ise, hac etsinler). Yâni mal ve beden kuvveti varsa, gücü yetiyorsa, yol da emin ise ve hac etmedi ise, yahud Allah korusun kendinden küfrü gerektiren sözlerin birisi sâdır olup, kâfir olduğundan önceki haccı bozulduğundan tekrar hac etmelidir. Beden kuvveti yoksa hac için bedel göndermelidir.

(İlmihâli öğrenmek herkese farz-ı ayndır). Çalışıp bunları öğrenmelidir. Öğrendikleri ile amel etmelidir. Ehl-i sünnet mezhebini ve akaidini ehlinden öğrenip itikad etmek, imânı olan herkese farzdır. Bu ilmi öğrenmelidir. Cahil kalmamalıdır. Çünkü şeriata uymayan itikadın zararı büyüktür. Bilhassa zamanımızda bid'atler yayıldı. Ehl-i sünnet akaidini bilenler azaldı. Cahillik bütün dünyayı kapladı.

Ehl-i sünnete uygun itikad ettikten sonra, kötü huy ve ahlâklardan sakınacak kadar ilmi ve güzel ahlâk ile ahlâklanacak kadar bilgisi olmak, erkek olsun, kadın olsun bütün mü'minlere farzdır.

Bundan sonra ahkâm-ı şer'iyyenin zâhir bilgilerini öğrenip, üzerine farz olan amellerin farzlarını ve vâciblerini yerine getirecek, haram, münker ve yasak olan şeylerden sakınacak kadar ilim öğrenmesi farzdır. Meselâ abdest, namaz, oruç, zengin ise zekât ve hac bilgileri bu kabildendir. Bir san'atla uğraşıyorsa, mesleğinde haramdan sakınacak kadar ilim öğrenmesi farzdır. Alışveriş bilgilerini öğrenmek gibi. Çünkü bir kimse, bu bilgileri öğrenmeden alışveriş ve ticarete başlarsa, şüphesiz fâiz yemiş ve kat'î bir haramı irtikâb etmiş olur. Velhâsıl her ilim müteallik olduğu malûmuna tâbidir demişlerdir.

Eğer bir şey farz veya haram ise onun ilmini öğrenmek farzdır. Eğer vâcib veya kerâhet-i tahrimiye ile mekrûh ise onun ilmini öğrenmek vâcibdir. Eğer sünnet veya kerâhet-i tenzihiye ile mekrûh ise onun ilmini öğrenmek sünnettir. Müstehabsa onun ilmi de müstehabdır. Mübahsa ilmi de mübah olur. Emr-i mârûf ve nehy-i münker yapmak da böyle

bine gelince: Âdem aleyhisselâmın Cennette buğday yemesi Cennetten dünyâya çıkmaya zâhirî sebep olmuştur. Binaenaleyh eşyâ umûmiyetle, sebebsiz meydana gelmediği için, buğday yeme işi olmasaydı, Cennetten çıkmamak anlaşılırdı demek olur. Bu takdirde küfür olmaz.

(Bir kimse, Âdem aleyhisselâm bez dokurdu dese, biri de, öyleyse biz çulhacı çocuklarıymışız dese, kâfir olur demişlerdir). Zirâ peygamberler (aleyhimüsselâm) çulhacılık, debbağlık ve hacamat yapmak gibi, aşağı, süflî san'atlardan berîdir. Şânlarına lâyık değildir.

(Bir kimse bir küçük günâh işlese, birisi de ona tevbe et dese, o da ne yaptım ki, tevbe edeyim dese, kâfir olur demişlerdir). Eğer o günâh kat'î delil ile sâbit olduysa, o günâhı ehemmiyetsiz veya helâl görmek, küfür olur.

(İki kişi münâkaşa etseler, biri diğerine gel ilme) yâhud âlimlere (gidelim dese, o da ben ilmi ne bileyim) veyâ âlimleri ne bileyim (dese, kâfir) ve mürted (olur. Zirâ ilmi) ve âlimleri (küçük görmektir). Bunun ise, küfür olduğu muhakkaktır.

(Kat'î haram olanları, şarab, domuz eti) ve fâiz (gibi, helâldir dese, yâhud kat'î helâl olana harâmdır dese kâfir olur). Kat'î delili inkâr ve Allahü Teâlâ'ya ve Resûlüne iftira ettiği için.

(Bütün dinlerde harâm olup, helâl olması hikmete muhâlif olan şeylerin, helâl olmasını arzû etmek küfürdür. Zinâ) ve livâta (ve doyduktan sonra yemek gibi). Demek ki, bunlar helâl olsaydı diye arzû etmek, hikmeti lüzûmsuz saymayı arzû etmek olur. Bu ise küfürdür.

(Ama şarabın helâl olmasını temennî etseler, kâfir olmaz demişlerdir). Çünkü helâl olması hikmete muhâlif değildir. Nitekim geçmiş dinlerde mübâh idi. İslâm dininin ilk zamanlarında da mübâh idi. Sonra haram oldu.

(Kur'ân-ı Kerîm'i konuşma, lâtife, mizah, şaka) ve dünya kelâmı (arasında kullanmak) küfürdür demişlerdir. Meselâ Yahyâ adlı bir kimseye: **Yâ Yahyâ hüzil kitâbe** [Yâ Yahyâ kitabı al] dese, kâfir olur demişlerdir). Kur'ân-ı Kerîm'e tâzim olmadığı için.

İbâdeti terkten küfür lâzım gelmez. Fakat hürmet ve tâ-

zimi terkten küfür lâzım gelir. Çünkü tâzim etmek, tâattan yüksek bir çeşittir demişlerdir.

Bir kimse mürted olduğunu inkâr eylese, Müslüman olduğuna hükmolunur.

Putperest olanlar, Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlullah deseler, Müslüman olduklarına hüküm olunur.

Bir Hıristiyan, ben Müslümanım dese, ihtilâf ettiler. Lâyık olan İslâmına hükmolunur.

Bir zimmiye [gayri müslime] İslâmı kabul et deseler, o da kabul ettim dese, Müslüman olduğuna hükmolunur.

kuvvet vermiştir ki, her nerede ve ne zamân çağırır isem, imdâdıma hâzır olur.

Görülüyor ki, Fahr-i Âlem (sallallahü aleyhi ve sellem) yeryüzünün her tarafından, o zamândan bugüne kadar ümmetinden herhangi biri ve hele, keşif, şühûd sâhibleri çağırınca, imdatlarına yetişir. Hızır Aleyhisselâmın rûhu, çağıranlardan bâzılarının imdatlarına geliyor. Melekler, rûh [can] almak için, bir ânda, istediği zamânda ve yerde bulunuyor. Şâziliyye yolunun reisi, Ebü'l-Hasen Ali Şâzilî (kuddise sirruh) diyor ki: «Her ân ve zamân, Peygamberimizin (sallallahü aleyhi ve sellem) mübârek yüzü, görümün önündedir».

Kitâbların yazdığı doğrudur. Fakat, tasavvufçuların sözü başkadır. Yâni evliyânın rûhları, Allahü Teâlâ gibi hâzırdır demek küfürdür. Allahü Teâlâ'nın âlim, kaadir ve mütekellim ve hâzır olması gibi, hiç kimse âlim, kaadir ve mütekellim ve hâzır değildir. Allahü Teâlâ'nın ilmi ve hayâtı ve kudreti ve hâzır olması ve başka bütün sıfatları, Allahü Teâlâ'ya yakışan bir hayât, ilim ve kelâm ve kudret ve huzûrdur. Mahlûkların hayâtı, ilmi ve kudreti ve kelâmı ise, kendileri gibi, sonradan olma ve zamanlı ve mekânlı ve çabuk geçip biten ve çeşitli şeylere bağlıdır. Bununla beraber, peygamberler (aleyhimüsselâm) ve evliyâ (aleyhimürrıdvan) ve âlimler (aleyhimürrahme) ve bütün mü'minler (rahımehümullah) âlimdir, hayydır, kaadirdir, hâzırdır ve mevcûddur denir. Bunlar, Allahü Teâlâ'nın âlim, hayy, kaadir, hâzır ve mevcûd olması gibi demek değildir. Allahü Teâlâ'nın hâzır olması ile, evliyânın rûhlarının hâzır olması arasında, çok fark vardır. O kitâbların yazıldığı zamânda, câhil tarikatçılar, böyle sözler söylüyordu. Kendilerini tasavvuf adamı göstermek için, pirimiz hâzır ve nâzırdır diyorlardı. Din âlimleri, fıkıh kitâblarını yazanlar, bu büyük günâhın yayılmaması için, böylece yazarak önlemişlerdir. Bununla beraber, bunlardan daha büyük olan, din imâmlarımız, bu işi daha umûmî, daha etraflı ve gereği gibi anlatmıştır. Allahü Teâlâ'nın sıfatlarına kimse şerik değildir. Bunların hepsi Lâ ilâhe illâllah kelimesinin içine girmektedir. Yâni ilâh olmaya, ibâdet olunmaya hakkı olan, kimse yoktur. Ancak, hiçbir sıfatında

şeriki bulunmayan, Allahü Teâlâ vardır. Bu mânâ iyi ve derin düşünülürse, iş kökünden çözülmüş olur.

Efendim! Bu cevabı böyle uzun ve açık yazdım. Çünkü, bu mes'ele, çok kimseleri şüpheye düşürmüştür. Turûk-ı Âliyye meşâyihinin âlim olması lâzımdır ki, böyle şübheleri herkesin anlayabileceği şekilde çözebilsin. Son zamanlarda, tekkeler câhillerin eline düştü. Dinden, imandan haberi olmayanlara şeyh denildi. Din düşmanları da, bu şeyhlerin sözlerini, oyunlarını ele alarak, dine hurafeler karıştırmıştır, İslâm dini bozulmuştur, dedi. Halbuki tarikatçıların sözlerini, işlerini, din sanmak, bunları tasavvuf büyükleri ile karıştırmak, çok yanlıştır. Dini bilmemek, anlamamaktır. Dinde söz sahibi olmak için Ehl-i sünnet âlimlerini tanımak, o büyüklerin kitâblarını okuyup, iyi anlayabilmek ve bildiğini yapmak lâzımdır. Böyle bir âlim bulunmazsa, din düşmanları meydanı boş bulup din adamı şekline girer. Va'zları ile, kitabları ile, gençlerin imânını çalmaya saldırarak, milleti, memleketi felâkete götürür. Tam İlmihâl - 7. baskı - İkinci cild, Madde 59, sahife 551].

★

(Ben şeriatı bilmem dese, kâfir olur demişlerdir). Şeriatı reddettiği ve küçümsediği için.

(Âdem peygamber buğday yemese, biz şaki olmazdık dese, kâfir olur demişlerdir). Zîrâ Âdem aleyhisselâmın buğday yemesi şakî olmaya sebep değildir. Çünkü herkes kendi irâdesiyle, iyiliği ve kötülüğü, saidliği veya şakiliği kesbeder, kazanır. Kur'ân-ı Kerîm'de, «Şakilik ve saidlik onlardandır» gibi âyet-i kerimeleri ve kesbi inkâr ettiği için küfür lâzım gelir.

[Âdem aleyhisselâm buğday yemeseydi] (biz dünyada olmazdık dese) küfründe (âlimler ihtilâf etmişlerdir). Küfür olmasının sebebi, Allahü Teâlâ bu dünyâyı Âdemoğlu ile mâmûr, onların tâatleri ile sülâlı ve münevver, nice peygamber, âlim ve müttekiler gönderip, bu hâl ve nizâm üzere olmasını murâd etmiştir. O halde Âdem aleyhisselâm buğday yemeseydi, biz dünyada olmazdık demek, Allahü Teâlâ'nın irâdetini inkâr etmeyi içine almaktadır. Kâfir olmadığının sebe-

fir olur demişlerdir). Bütün yerleri Allahü Teâlâ'ya mekân söylediği için, bu söz melâhidenin sözlerindendir.

(Meşâyihin ruhları hazırdır, bilirler dese, kâfir olur demişlerdir). Zira ruhların hazır olmaması gaybdır. Gayba hükmettiği için kâfir olur.

(Bu mektub, seyyid Abdülhakim Arvasî (rahmetullahi aleyh)) tarafından yazılmış olup, evliyâ ruhlarının, her yerde yardıma geldiklerini bildirmektedir:

İki cihan kardeşim Ali beyefendi!

Son mektubunuzu aldım. İstibşâr ettim. Hayırlı dualarınıza selâmlarımı terdîf ettim. Mektubunuzun sonunda, pek edebli bir şey soruyorsunuz.

SUAL: Halebî kitabının tercümesi olan Babadağı'nda ve Birgivi Vasiyetnamesi'nde, «Bir kimse evliyânın ruhları burada hazırdır dese, kâfir olur» diyor. Halbuki tasavvufcular arasında: «Pirimizin ruhu hazırdır, nâzırdır» sözü de meşhurdur. Bu iki sözün arasını bulmak nasıl olur?

CEVAB: Efendim! Bu iki kitabın dediği doğrudur. İki kitab da kıymetlidir. Allahü Teâlâ hâzırdır ve nâzırdır demek, Allahü Teâlâ ebedî ve ezelî olarak hâzırdır ve nâzırdır demektir. Böyle olduğunu bildirmek için, Allahü Teâlâ her zamanda ve her yerde hâzır ve nâzırdır derler. Halbuki Allahü Teâlâ zamanlı değildir ve mekânlı değildir. O halde, bu söz göründüğü üzere kalmaz, mecaz olur. Yani zamansız ve mekânsız, yani hiçbir yerde olmayarak hâzırdır [yani bulunur] ve nâzırdır [yani görür] demektir. Böyle olmasa, Allahü Teâlâ'yı zamanlı ve mekânlı bilmek olur.

Allahü Teâlâ hayy, âlim kadir ve mütekellim olarak ve sonsuz zamanlarda, hep hâzır ve nâzırdır. Hayât, ilim, kudret ve kelâm sıfatları zamansız ve mekânsız olduğu gibi, hâzır ve nâzır olması da, zaman ile ve mekân ile değildir. Allahü Teâlâ'nın sıfatlarının hepsi böyledir. Böylece, bir şey onun gibi değildir. Allahü Teâlâ'nın sıfatları, hep var

dır. Önleri ve sonları yokluk değildir. Meselâ, hâzırdır ve bu hâzır olmaktan önce, gâib değil idi. Bundan sonra bir hayâtsızlık, yani ölüm, cahillik olmayacağı gibi, gâib olmak da olmaz. Çünkü sıfatları da kendi gibi ezelî ve ebedîdir. Yani hep vardır. Hiçbir kimsenin sıfatları, onun sıfatlarına benzemez.

Melekler ve peygamberlerin (aleyhimüsselâm) ve evliyânın ruhları ve sâlih mü'minlerin ruhları, her kim nerede ve ne zaman ve her ne halde çağırırsa, orada bulunur, yardım ederler. Hızır Aleyhisselâmın sıkıntıda olanların imdâdına yetişmesi böyledir. Fahr-ı âlemin (sallallahü aleyhi ve sellem), ümmetinin herbirine, hele ölüm zamanında, imdâda yetişmesi de böyledir. Azrâil Aleyhisselâmın ruh [can] almak için, her anda, her yere gelmesi de böyledir. Her mürşid-i kâmilin, talebesine yetişmesi de, böyledir ki, bunlar zamanlı ve mekânlıdır, ezelî ve ebedî olarak değildir. Devamlı da değildir. Hâzır olmalarından önce, yok idiler. Bir zaman sonra da oradan tekrar yok olurlar. Allahü Teâlâ'nın hâzır olması ile, ruhların hâzır olması arasında çok fark vardır. Allahü Teâlâ'nın hâzır olması gibi, kimse hâzır değildir. Allahü Teâlâ'nın sıfatlarının hepsi de böyledir. Ne bir melek, ne bir nebî ve ne de resûl ve velî ve sâlih, Cenâb-ı Hakkın herhangi bir sıfatına ortak olabilir.

Evliyâlık ilminin derecesine yükselmemiş sâlike, mürşidlerin ruhları, her nerede ve her ne zaman çağrılırsa, imdâda yetişir diye öğretildi. Ruh, orada hâzır olmadan önce, yok idi. Bir zaman sonra, orada yine bulunmaz. Cenâb-ı Hak ruhların hâzır olduğu gibi hâzır olmaz. Çünkü böyle hâzır olmak, zamanlı ve mekânlıdır. Ruhlar da, Allahü Teâlâ'nın hâzır olduğu gibi, hâzır olamaz. Çünkü, Cenâb-ı Hakkın hâzır olması, zamanlı ve mekânlı değildir, ezelîdir, ebedîdir.

Birgivi Vasiyetnâmesi ve benzeri kıymetli kitablar demek istiyor ki:

Bir kimse eğer benim mürşidim, dâimî ve ezelî ve ebedî olarak hâzırdır ve nâzırdır dese, kâfir olur. Fakat bunlar diyor ki, Allahü Teâlâ benim mürşidimin rûhuna öyle bir

mıştır. Hazret-i Ömer (radıyallahü anh) Resûlullahdan (sallallahü aleyhi ve sellem) bildirdi: **«Bir kimseye istemeden bir şey verilirse onu alsın. Zira o, Allahü Teâlâ'nın verdiği bir rızıktır»** buyurdu. A'meş, İbrâhim Nehaî'nin emirlerden, sultanlardan hediye almakta beis yoktur, dediğini bildirdi. Habib bin Sâbit (radıyallahü anh) buyurdu ki, İbn Ömer ve İbn Abbas (radıyallahü anhüm) hazretlerine, Muhtar'dan hediye gelirdi. Onlar da kabul ederlerdi.

Fetâvâ-yı Bezzâzî'de deniyor ki, bir kimse bir yiyeceği gasbeylese, ağzından çiğnedikten sonra yutsa, Ebû Hanîfe'ye göre helâl yemiş olur.

Usûl-i Ahsetki'de der ki, bir kimse et gasbedip pişirdikten sonra satsa, onun yemesi ve dilediği kimseye yedirmesi câizdir. Birinci sahibi ister râzı olsun, ister râzı olmasın. İmâm Hasan ve İmâm Züfer (rahimehümullah) böyle içtihad buyurdular.

Ebu'l-Leys **Fetâvâ**'sında fakih Ebû Bekr-i Eskâf'dan bildirir: Bir kimse, bir başkasının etini gasbedip pişirse, yahud buğday gasb edip un yapsa, onun mülkü ve malı olur. [Fakat etin veya buğdayın] kıymetini sahibine vermesi vâcib olur. Ebû Hanîfe böyle buyurmuştur.

Mecmuâ'-n-Nevâzil'de bildirildi ki, bir kimse et gasbeylese de pişirse, yahud un gasbedip ekmek yapsa, sahibine kıymetini vermeden önce yemesi helâl olur. Ebû Hanîfe ve Züfer (rahimehümullah) böyle buyurmuşlardır.

Hülâsa'da der ki, gasbeden kimse, gasbettiği şey ile ticaret etse, kâr helâl olur. İmâm A'zam (rahimehullah) mezhebinde böyledir.

Bedayi'de der ki, bir kimse bir şeyi gasbeylese, onun mülkü olur. Lâkin kıymetini sahibine ödemek üzerine borç olur. Kıymetini ödemeden önce satsa, yahud hediye eylese, yahud sadaka verse, olur. Nitekim fâsid bey' ile satın aldığı şeyi kullanmak olur.

(Bir kimseye, gel ilim meclisine gidelim deseler, o da, ilim meclisinde benim ne işim var dese, yahud âlimlerin dediğini kim yapabilir dese, yahud fetvâları yere atsa, bundan ne olur dese, kâfir olur demişlerdir). Zira bunların hepsi, tâ-

zimi farz olanları, tahkir etmektir. İlim meclisinde benim ne işim var demek, ilmin farz olduğunu inkâr ve âlimlere kibirlenmektir. Âlimlerin dediğini kim yapabilir demek, Allahü Teâlâ bize yapamayacağımız şeyleri emretmiştir demektir. Kur'ân-ı Kerîm'de, **«Allahü Teâlâ insanlara yapamayacakları şeyleri emretmez. Kolaylık teklîf eder»** âyet-i kerîmesini inkâr etmeye cesarettir. Fetvâları yere atmak onu tahkirdir. Bunun gibi Kur'ân-ı Kerîm'i yahud ilim kitablarından birini çöplüğe veya ayak altına atsa, hakaretin ta kendisini yapmış olur. Küfür olduğu aşikârdır. Âlimlere hakaret gözü ile bakıp, bunlar kuzgunlar ve pilâvcılardır dese, küfürdür demişlerdir. Allahü Teâlâ'ya sığınırız.

(Zamanımız padişahına âdil dese kâfir olur demişlerdir). [Az veya çok] zulmettiği muhakkak olan bir kimseye âdil dediği için... Bazı işlerde adâlet etmekle âdil olmaz. Adl, udûl mânâsına, yani ekseriya doğrudan ayrılıcı mânâsında kullanılırsa küfür olmaz. Fakat bu mânâ pek kullanılmaz.

(Bir kimseye gel **şer'a** gidelim deseler, o da, kadı'nın adamları götürmeyince gitmem yahud ben şer'i ne bileyim dese) yahud biz kanuna bakarız, dese (kâfir olur demişlerdir). Zira şer'i şerîf halkın üzerine Hak Teâlâ'nın hüccetidir. Her kim ki Hak Teâlâ'nın hüccetine davet olunup gitmese ve itaat göstermese kâfir olduğu âşikârdır. (Ama **kadıya** gidelim deseler, kadının adamları götürmeyince gitmem, dese kâfir olmaz). Çünkü zamanımızda kadıların, bazan şeriatın hilâfına hükmetmek ihtimâli vardır. Bunun için kadıya itâat etmemekten, şeriata itâat etmemek lâzım gelmez. Bu yüzden kâfir olmaz. Adam götürmeyince gitmemden maksadı, dâ'vacı ile beraber gitmeye güvenemediği için olursa, bana söver, yahud beni döver diye korkarsa, küfür lâzım gelmez.

(Bir kimse küfür söylese, bir başkası da gülse) söyleyen de, (gülen de kâfir olur). Çünkü gülmek [o küfre] rızaya delildir. (Zarurî olarak gülerse müstesnadır demişlerdir). O söz aslında güldürücü olup, işitenler gayri ihtiyârî gülerse, bu takdirde kâfir olmaz. Fakat söyleyeni susturmak, veya oradan gitmek lâzımdır.

(Allahü Teâlâ'dan hâlî [yani boş] yer yoktur dese, kâ-

(Bir kimse, bir kimseye seni görmek bana can alıcı
görmek gibidir dese, Âlimler bunun küfründe ihtilâf ettiler.
Çoğu kâfir olur dedi. Zira can alıcı) Azrâil Aleyhisselâm (Al-
lahü Teâlâ'nın büyük) ve mukarreb (meleğidir. Meleği
gı görmek) hangisi olursa olsun (küfürdür.) Âlimlerin ço-
nun sözü budur. Kâfir olmaz diyenlerin sözü şöyledir ki, bu
sözden muradı meleği aşağılamak değil, belki ölümü kötü
görmektir. Yahud bir sâlih ve heybetli kimseye, can alıcı
gibidir dese, Azrâil Aleyhisselâm gibi heybetlidir demeyi
murad eylese, o kişi de sâlih, zâhid ve dindâr olsa, küfür ol-
maz. Bir habis fâsık kimseyi gördüğü zaman, şu kimse can
alıcı gibidir dese, meleği aşağılamaktır ve küfürdür, demiş-
lerdir.

(Bir kimse, namaz kılmamak iyi şeydir dese kâfir olur
demişlerdir). Büyük günahı iyi görüp, kötü şeye güzel dedi-
ği için.

(Bir kimseye, namaz kıl deseler, o da bana namaz kılmak
ağır bir iştir dese, kâfir olur demişlerdir). Eğer muradı Al-
lahü Teâlâ'ya i'tirâz ise, yahud namazı kötülemek ise, ya-
hud teklif-i mâlâyutaktır [takat yetmez bir tekliftir] demek
ise, şübhesiz küfürdür. Eğer namaz kılmak nefsime ve şey-
tanıma, zahmetli ibâdet gelir demek ise, kâfir olmaz. Fakat
cahilliğini ve uyuşukluğunu göstermiş olur.

(Bir kimse, Allahü Teâlâ gökte benim şahidimdir dese,
kâfir olur. Zira Allahü Teâlâ'ya yer isnâd etmiş olur. Allahü
Teâlâ mekândan [yani bir yerde bulunmaktan] berîdir). Al-
lahü Teâlâ için muhâldir. Bunun gibi Allahü Teâlâ hakkında
muhâl olan şeylerden hangisini Allahü Teâlâ için söylese
kâfir olur. Bundan Allahü Teâlâ'ya sığınırız.

(Bir kimse) anlatıp (Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sel-
lem) her yemek yediği zaman mübarek parmağını yalardı
dese, bir başka kimse, bu edebsizliktir dese kâfir olur). Sün-
neti kötülediği için. Bunun gibi peygamberlerin sünnetlerin-
den birisini beğenmese, râzı olmasa, yahud ayıblasa, bu da
nedir dese, o anda kâfir olur dediler.

(Bir kimse, rızık Allahdandır, lâkin kuldan hareket lâ-
zımdır dese, bu söz şirktir demişlerdir. Zira hareket de Al-

lah'dandır). Eğer hareket ve iş, kulun var etmesi ile olur demek ise şirk olduğu muhakkaktır.

(Bir kimse, Hıristiyan olmak, Yahudi olmaktan iyidir dese kâfir olur). Hıristiyanlık küfrüne iyi dediği için. İslâm dininden başka dinlerde hayır yoktur. Kötülükleri çoktur. **«Küfrün hepsi bir millettir»** sözü gereğince, bütün kâfirler kötüdür. Fakat bazı kâfirler, bazı kâfirlerden daha kötü ve fena olurlar. Bunun için (Yahudi, Hıristiyan'dan kötüdür demek lâzımdır demişlerdir.) Ama Hıristiyanlar mü'minlere sevgi ve muhabbet bakımından yakındır dese zararı yoktur. Nitekim Allahü Teâlâ, **«Biz Nasarayız** [Hıristiyanız] **diyenleri muhabbet bakımından yakın bulursun»** buyuruyor.

Bir kimse, kâfir olmak, hıyânet etmekten iyidir dese, Ebû'l-Kasım Saffâri kitabında (kâfir olur demiştir). Küfre iyi dediği için.

(Bir kimse haramdan sadaka verse ve sevab beklese, alan fakir haramdan olduğunu bilse, verene dua etse, veren de âmin dese, ikisi de kâfir olur demişlerdir).

Bu hususta birçok kimseler şübhe edip, malından sadaka ve zekât vermekten sakınır. Çünkü malına gasb ve zulüm ile alınmış mal karışmıştır. Bunun için burada bazı meseleler beyan edeyim ki, böyle şüphelere tutulmuş olanların şüpheleri kalmasın. Ebû Hanife mezhebine göre söylüyoruz: **Kâdıhan**'da bildirildi ki, bir kimse sultandan bahşiş veya sadaka alsa ve sultanın onu zulüm ile elde ettiğini bilse, alması helâl olur mu, olmaz mı?

Cevab: Eğer sultan o zulüm ve gasb ile aldığı malı diğer malları ile karıştırmış ise, o bahşişi almak câiz olur. Eğer aldığı şeyin aynını verse, alması câiz olmaz. Ebû'l-Leys buyurdu ki, bu cevab Ebû Hanife'nin (rahimehullah) sözüne uygundur. Zira bir kimse, birtakım insanlardan bir miktar gümüş gasbetse, birini diğerleriyle karıştırsa, İmâm A'zam'a göre, gasbeden ona mâlik olur.

Hülâsa'da der ki, sultan bir kimseye yemek verse, eğer sultan o yemeyi satın aldıysa, yemesi helâl olur. Satın almadıysa ve o kimse, o şeyin gasbedilmiş olduğunu bilmezse, yemesi helâl olur. **Kâdıhan'da** da aslı mübâhdır, diye bildiril-

mdır dediler. (Bazılarına göre küfrü istihsân ederek [beddua ettiği şahsın küfrüne] razı olursa küfürdür). Küfrü istihsân etmeyip [beddua ettiği şahsın] belki (zulmünden ve) fıskından ötürü, azâbı devamlı ve şiddetli olsun diye küfrüne razı olursa küfür değildir demişlerdir. Bu sözün daha doğru olduğunu anlıyoruz. Zira Kur'ân-ı Kerîm'de, Hazret-i Mûsâ Aleyhisselâm kıssasında buna delil vardır). Âyet-i kerîme şöyledir: Mûsâ Aleyhisselâm dua edip, **«Ey Rabbimiz, Fir'avn'ın ve etbâının mallarını helâk et. Kalblerini bağla. İmân getirmesinler, tâ ki azâb-ı elîmi görsünler»**, dedi.

Lâkin mü'min olan bir zalim, zulmünden ve fıskından ötürü imansız gitsin diye beddua etmenin küfür olmadığına dair bu âyet-i kerîmede delil yoktur. Zira Hazret-i Mûsâ Aleyhisselâm böyle duayı zâlim olan mü'min hakkında etmedi. Kâfirlere etti. Böyle olunca bu söz nasıl daha doğru olur. Bu dua Mûsâ Aleyhisselâmın ancak kâfirler hakkında duası olunca, zalim olan mü'min hakkında böyle beddua yapılınca, bedduâ eden kimseye bu bedduânın zarar vermeyeceğine bu âyet-i kerîme nasıl delil gösterilebilir? İyice düşünenler, buradan doğruyu anlayabilir. Her şeyin doğrusunu Allahü Teâlâ bilir.

Bir mü'minin Haccâc-ı Zâlim kadar zulmü olsa, küfür ile gitsin diye bedduâ etmenin câiz olduğuna, dinimizde delil bulunmaz. Burayı iyi anlamak lâzımdır.

(Bir kimse, Allah bilir ki şu işi yapmadım dese, halbuki o işi yaptığını kendisi bilse, âlimler o kimsenin küfründe ihtilâf ettiler. Sözün doğrusu budur ki,) o kimse (kâfir olur. Bu fakirin anladığı, Allahü Teâlâ'ya cehl-i mürekkeb [tam cahillik] isnad etmiş oluyor. Düşünülürse böyle olduğu anlaşılır). Düşünmek şöyle olur ki, yaptığı işi Allahü Teâlâ'nın ilmi işlemeyecek şekilde taallûk etti demek olur. Böyle olanın hilâfına taallûk edene, ilim denmez. Cehl-i mürekkeb denir. Allahü Teâlâ cahildir demek tam küfürdür. Amma Allahü Teâlâ bilir ki, demekten maksadı, Allahü Teâlâ'yı yalnız ilim sıfatı ile sıfatlayıp, kendinin yaptığına veya yapmadığına taallûkunu kast etmemiş ise, küfür olmadığı açıkça bellidir. Yahud şu sözde benim yalan söylediğimi Allahü Teâlâ bilir demeyi kast ettiyse, yine küfür olmadığı anlaşı-

lır. Bizim anlattığımız, ihtilâfın sebebleridir. İyi düşünmek lâzımdır.

(Bir kimse, bir kadınla şahidsiz olarak evlense ve erkek ve kadın Allahü Teâlâ ve peygamber şahidimizdir deseler, ikisi de kâfir olur demişlerdir. Zira peygamber gaybı bilir demek olur). Halbuki (peygamber sağ iken gaybı) vahiysiz bilmez idi. Vefâtından sonra nasıl bilir). Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de buyurur: **«De ki, göklerde ve yerde olanlar gaybı bilmez, ancak Allahü Teâlâ bilir»**. Bir kimse peygamber gaybı bilir diye itikad etse, imâmlarımız o kimse kâfir olur buyurmuşlardır.

Peygamber öldü demek câizdir. Âyet-i kerîmede, **«Muhakkak ki, sen ölürsün»** buyuruldu. Fakat, **«Peygamberler kabirlerinde diridirler»** hadîs-i şerîfi gereğince, peygamberler aleyhimüsselâm mübarek mezarlarında bir başka güzel gerçek hayatla diridirler. Allahü Teâlâ onlara vahiy, ilhâm ve mükâşefe yoluyla birçok gayb ve gizli olan şeyleri bildirmiştir. Dünyada bulunan insanların işleri ve hâlleri defterlerde yazılıp, onlara ve diğer mü'minlerin ruhlarına arz edilmekte ve bildirilmektedir.

(Bir kimse, ben çalınanları ve kaybolan şeyleri bilirim dese, böyle diyen ve buna inanan kâfir olur). Gaybı bilirim dediği için. Buna inanmanın da küfür olduğu meydandadır. (Bana cin haber verir, onunla bilirim dese, yine kâfir olur. Zira) insan gibi (cin de gaybı bilmez). Gaybı (ancak Allahü Teâlâ bilir ve onun) vahiy, husual ilhâm ve keşif ile (bildirdiğini bilir). Fakat Allahü Teâlâ cinne bildirirse, veya cin görüp haber verirse, bu şekilde bana cin haber verdi demekte zarar yoktur.

(Bir kimse Allahü Teâlâ'ya and içse, bir başkası da ben senin Allahü Teâlâ'ya and içmeni istemem, boşamaya ve âzâd etmeye and içmeni dilerim dese, âlimler) o kimsenin (küfründe ihtilâf etmişlerdir). Eğer murâdı Allahü Teâlâ'ya and içmeyi aşağı görmek olursa, küfürdür. Eğer zamanımızdaki insanların çoğu, Allahü Teâlâ'ya yemin etmekten kaçınmazlar, lâkin boşamaya ve âzâd etmeye yemin etmekten kaçınırlar, mülâhazasıyle boşanmaya ve âzâd etmeye and etmesini murad ederse küfür değildir.

dirilmektedir. Sonraki âlimlerden bir çokları da böyle söylemişlerdir. (Rahmetullahi teâlâ aleyhim ecmaîn).

(Bir kimse kıble ikidir. Biri Kâ'be, diğeri Kudüs'tür dese, kâfir olur demişlerdir. Bu fakirin anladığı, şimdiki halde kıble ikidir demek küfürdür.) Kudüs'ün kıble olmasının neshi olunduğunu inkâr ettiği için kâfir olur. (Ama önce Kudüs'teki Beyt-i Mukaddes kıble idi, sonra değişti. Kâbei Muazzama kıble oldu). Kıyâmete kadar kıble, Kâbei şerifedir. Muhammed Aleyhisselâmın şeriatı ile kıyâmete kadar bakidir (dese, küfür değildir). Çünkü bu söz şeriata uygundur.

(Bir kimse bir âlime) muayyen sebeplerden değil, yalnız nefsi için ve şeytana uyarak, yahud bir dünyalık bahanesiyle (buğz etse veya sövse küfründen korkulur demişlerdir) Âlimlere buğz etmek ve sövmek şer'-i şerife ve aziz ilme buğz etmek ve sövmektir. Bu ise tamamen küfürdür diye, büyük âlimlerimiz hükmeylemişlerdir. İlmi ve âlimleri istihfaf, yani mühimsememek, bunlardan ne çıkar demek küfürdür. Bir âlime alay etmek için, bazı sualler sorsalar ve gülseler, hepsi kâfir olur. Bir kadı bir şeriat maddesiyle hüküm verse, bir kimse darılıp kadıya buğz etse veya darılıp gitse kâfir olur. Bir âlime hakaret gözü ile bakmak küfürdür.

(Bir kimse fesat etmek, âlimlikten iyidir dese küfürdür demişlerdir). Fesat etmek, ilimden iyidir dediği için.

(Kâfirlerin işlerini iyi itikad etmek küfürdür demişlerdir. Hattâ bir kişi yemek yerken konuşmamak, mecûsilerin iyi işlerindendir dese, yahud hayız zamanında hanımıyla bir yatakta yatmamak, mecûsilerin güzel işlerindendir dese kâfir olur demişlerdir). Kâfirlerin âdetlerini güzel ve şer'î hüküm ile Müslümanların âdetini çirkin gördüğü için kâfir olur.

(Bir kimse, ben mü'minim inşâallah dese, fakat bunu te'vil edemese küfürdür demişlerdir). Te'vil edemeyince imânında şüphesi olduğu anlaşılır. Ama ölüm anında imân ile can vermek bilinmez, bunun için böyle dedim dese, yahud teberrüken dedim dese zarar vermez.

(Bir kimse, oğlu ölen kimseye, senin oğlun Hak Teâlâ'ya gerek oldu dese kâfir olur demişlerdir). Allahü Teâlâ'ya ihtiyaç isnât ettiği için.

(Bir kadın beline kara bir ip taksa, bu ip nedir dediklerinde zünnardır dese, kâfir olur ve kocasına haram olur demişlerdir). Kâfirlere mahsus olan elbise gibi şeyleri giymek küfürdür demişlerdir. Zünnâr kuşanmak ve şapka giymek gibi. Hadis-i şerifte bildirilen, **«Bir kimse bir kavme benzerse o, o kavimdendir»** düstûruna göre, benzediği tâifenin hükmü, benzemesi sebebiyle kendine de lâyık olur. Bir kâfir gelip. Müslüman cemâati ile, imâma uyup namaz kılsa, Müslümanlığına hükmolunur.

(Bir kimse haram yemek yerken, Bismillâh dese, kâfir olur demişlerdir). Allahü Teâlâ'nın ismini, günah olan şeyde kullandığından ve mübtezel ettiğinden. (Bu fakirin anladığı haram liaynihî olduğu zaman küfürdür). Onun helâl olması kaabil değildir. Sahibi helâl etse, yahud satsa, yahud bağışlasa asla helâl olmaz. Zâtı haram olduğu için. (Şarab ve murdar olmuş bir şeyin eti ve yağı gibi). Böyle olanlara **haram liaynihî**, yani kendi haram denir. Zatı haramdır demektir. Alış-veriş ile bağışlamak ile helâl olmaz. (Eğer haram liaynihî olduğunu bilirse) bu şekilde (Allahü Teâlâ'nın ismini istihfaf olur). Bunun gibi Allahü Teâlâ'nın isimlerinden, sıfatlarından veya âyetlerinden birini istihfaf etmek, yani aşağı görmek veya sun'unu aşağı görmek küfürdür. Ama haram ligayrihî, yani zatı haram olmayana **Bismillâh** dese kâfir olmaz. (İmâmlarımızdan bildiriliyor ki, bir kimse bir yiyeceği gasbetse, zorla alsa ve yerken **Bismillâh** dese, kâfir olmaz. Her şeyin en doğrusunu Allahü Teâlâ bilir). Çünkü o yiyeceğin zâtı helâldir, temizdir. Kul hakkı olduğundan haram olduğu denildi. Bunun için ona **haram ligayrihî** denir.

(Bir kimse, bir başkasına beddua edip, Allah senin canını küfür ile alsın dese) beddua edenin (kâfir olmasında âlimler ihtilâf ettiler). Bu ihtilâf bir asıl üzerine olmuştur. (Aslı budur ki, kendinin küfrüne razı olmak ittifakla küfürdür. Başkasının küfrüne razı olmak ise, o da bazılarına göre mutlaka küfürdür). İster küfrü beğensin, ister beğenmesin ay-

bilmememektir, küfürdür demişlerdir). O hükmü bilmediğinden ötürü söylese, kâfir olmaz.

(Bir kimse bütün peygamberlere inandım, lâkin Âdem peygamber midir, değil midir bilmiyorum dese, kâfir olur demişlerdir). Zira Âdem Aleyhisselâmın peygamber olduğunu bilmek, dinde zaruri olanlardandır. Bilmemek küfür olur.

(Bir kimse Muhammed Aleyhisselâmın peygamberlerin sonuncusu olduğunu bilmese, o kimse Müslüman değildir demişlerdir.) Zira peygamberlerin sonuncusu olduğu, Kur'ân-ı Kerim, hadis-i şerifler ve kat'i icma' ile sabit olmuştur. Dinde bilinmesi zaruri olanlardandır. Bilmemek küfürdür. Bir kimse Allahü Teâlâ'nın bir olduğunu, kıyâmetin kopacağını, melekleri, mahşeri, Cenneti, Cehennemi, beş vakit namaz ve Ramazan orucunun farz olduğunu ve bunlara benzer dinde bilinmesi zaruri olan şeyleri bilmese, o kimse Müslüman değildir.

(Bir kimse, eğer peygamberlerin dediği doğru ise ve adl ise, biz kurtulduk dese kâfir olur demişlerdir. Bu fakirin anladığı şöyledir ki, bunu peygamberlerin doğru söyledikrinden ve adâletlerinden şübhe eder şekilde söylerse kâfir olur.) Doğruluk ve adâletlerinden şübhe etmeyip, mü'minlerin âhirette kurtuluşa kavuşmasına kaziyye-i şartiyye ile istidlâl yoluyla söylese küfür değildir.

(Bir kimse, bir kimseye başını traş et ve tırnaklarını kes, zira Resûlullahın sünnetidir dese, o da reddedip, yapmam dese bu) yapmam (sözü küfürdür demişlerdir. Diğer sünnetler de böyledir.) Bir kimse peygamberlerin sünnetlerinden birini kabul etmese, veya ayıplasa veya beğenmese kâfir olur. Bilhassa (delil ile bilinen ve sünnet olduğu tevâtür halinde olan, misvâk kullanmak), ezân, ikaamet, itikâf ve namazın sünnetleri gibi olan sünnetler (İmamlarımızdan bildirilir ki, bir şehrin halkı, meselâ misvağı terk etmek üzere) ittifak edip (birleşseler, kâfir kırar gibi onları kırmak gerektir. Fakirin anladığı, bu sözü sünnet olduğunu inkâr ederek, söylese küfürdür. Ama maksadı, senin emrinle yapmam, Resûlullahın sünneti olduğu için yaparım demek ise) bundan (anlaşılan) mânâ (bu sözün küfür olmaması-

dır.) Bu söz sünneti inkâr değildir. Belki söyleyen kimsenin emrini reddetmiş olurlar. Böyle olunca kâfir olmaktan kurtulur. (Nitekim hakikat sahiblerinden bazıları böyle açıklamışlardır). Fakat sakınmak ve istiğfar etmek lâzımdır.

(Bir kimseye namaz kıl deseler, o da kılmam dese kâfir olur demişlerdir). Bu söz de yukarıdaki gibidir. Namazı red ve inkâr ise, Allah korusun kâfir olur. Yok, namazı red ve inkâr olmayıp, o kimsenin sözünü red ve inkâr ise küfür olmaz.

(Bir kimse, yerlerden alınan harac) öşür, kâfirlerden alınan ganimet malı ve cizyenin (sultanın mülkü olduğuna itikad etse küfürdür demişlerdir). Çünkü şeriatın namlarını inkâr etmiş olur.

(Bir kimse, diğer bir kimseye Allahü Teâlâ bana Cenneti verirse, sensiz istemem dese, yahud bana filan kimse ile Cennete gir diye emretseler, girmem dese, yahud Allahü Teâlâ bana senden ötürü Cenneti verirse girmem dese, veya Allahü Teâlâ bana Cenneti verse istemem, onu görmek isterim dese, bu sözlerin hepsi küfürdür demişlerdir). İki önceki şekilde Allahü Teâlâ'nın emrini reddetmiş olduğu için küfürdür. Üçüncü şekilde Cennete kıymet vermemek ve Allahü Teâlâ'ya yakın olmayı reddettiği için kâfir olur. Cenneti istemem, sevab istemem ve diğer iyilikleri istemem demek ve bunlara benzer, ölçüsüz ve hezeyan sözler küfürdür. Çünkü böyle sözler, İslâm dinini ve âhiret saâdetini istihfaftır. Mühimsememektir.

(Bir kimse imân artar ve eksilir dese küfürdür demişlerdir. Bu fakirin anladığı şöyledir ki, inanılması zaruri olan) şeriat hükümleri ve dini meseleler (itibariyle artar veya eksilir dese küfürdür). Zira şeriatın hükümleri ve İslâm akaidi artar veya eksilir demek, Muhammed Aleyhisselâmın şeriatı, nesh olunur, değişir demek olur. Onun için kâfir olur. Allahü Teâlâ bizi bundan korusun.

(Amma imânın kendisi, kuvvetlilik ve zaiflik bakımından ziyadelik ve noksanlık kabul eder derse bu söz küfür olmaz. Zira müctehidlerden çok kimse, imân ziyade ve noksan olur demiştir). İmâm Şâfiî gibi din büyüklerinden bil-

(Tevbe ettikten sonra, tekrar yeniden Müslüman olmuş
olur. Nikâh lâzım olur. Eğer önce hac ettiyse tekrar hac et-
mesi lâzım) yani farz (olur). Tabiî ki (hacca gitmeye mukte-
dir ise böyledir. Zira önceki ibâdetler küfür söylemekle bâtıl
oldu. Sonra tevbe etmek) ve imânını yenilemekle ibâdetleri
(geri gelmez.) Sevabına kavuşmaz. İmâm A'zam mezhebin-
de böyledir. Ama İmâm Şafiî mezhebinde tevbe etmek ve
imânını yenilemekle, ibâdetleri tekrar geri gelir, sevabına ka-
vuşur.

(O halde her mü'min sabah ve akşam) fukahâ-i kirâmın
fetvalarında bildirdikleri (şu duayı okumalıdır: **Allahümme
inni eûzü bike min en üşrike bike şey'en ve ene a'lemü ve
estağfirüke limâ lâ a'lemü, inneke ente allâmül guyûb).** Mâ-
nâsı şöyledir: «Yâ Rabbi, sana bir şeyi ortak etmekten sana
sığınırım. Bildiğim ve bilmediğim şirkimden senden mağ-
firet diliyorum. Elbette sen gaybları ziyade bilicisin.» (Zira
Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) buyurdu ki: **Bu duayı
okumaya devam edenin dilini Allahü Teâlâ küfürden korur.**
Bu duayı günde üç defa okumalıdır. Zira şu dua dahi Resûlul-
lah sallallahü aleyhi ve sellemden rivayet edilmiştir: **Alla-
hümme innâ neûzü bike min en nüşrike bike şey'en na'lem-
hû ve nestağfirüke limâ lâ na'lemhû).** Mânâsı: «Yâ Rabbi,
bildiğimiz şeyi sana şirk koşmaktan sana sığınırız. Bilmedi-
ğimiz gizli şirkler için senden mağfiret dileriz.»
İmâm Taberânî ve İmâm Ahmed Ebû Mûse'l-Eş'arî ri-
vâyetiyle Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellemden bildiri-
yorlar ki: Resûl-i kâinat aleyhisselâm güzel bir hutbe ve
va'z u nasihat buyurdular ve **«Şirkten çok sakınınız, zira şirk
karıncanın ayak sesinden daha gizli olur»** buyurdular. Sahâ-
beden biri suâl edip, «Yâ Resûlallah, şirk bu derece gizli olun-
ca ondan sakınmaya nasıl muvaffak olabiliriz» deyince Haz-
ret-i Seyyid-i Kâinât aleyhissalavatü vesselâm —yukarıda
musannif rahmetullahi aleyhin de zikrettiği— **«Allahümme
innâ neûzü bike min en nüşrike bike şey'en na'lemhû ve
nestağfirüke limâ lâ na'lemhû** duasını okuyunuz buyurdu.»
Bir başka rivâyette, günde üç kere okuyunuz buyurdu.
(Her gün imânlarını yenilemelidirler). Müstehabdır. Ha-
dis-i şerifte, **«Bununla insanın imânı cilâlanır, kalbi yumuşak**

lar ve ihlâsı sağlam olur» buyuruldu. (Demelidir ki, yâ Rab-
bi, eğer benden küfür meydana geldiyse,) imânımda şübhem
yoktur. Benden küfür meydana gelmemiştir, hiç şübhem yok-
tur. (Tevbe ettim, İslâm dinine), ihtiyârım, kesbim ve hüsn-i
rızâm ile (girdim). İslâm dininde dâim ve kararlı olmaya az-
mettim. Yâ Rabbi, dünyada ve âhirette bizi cennet ehli kim-
selerle bir arada bulundur. Âmin! Peygamberlerin efendisi
(Hazret-i Muhammed aleyhisselâtü vesselâm senin tarafın-
dan) din hükümlerine, şer'i meselelere, Kur'ân-ı Kerim'e ve
sünnet-i seniyyeye ait (her ne getirdiyse inandım, hakdır)
doğrudur, sabittir, vâkidir (demelidir. Allahü Teâlâ'ya ve
Allahü Teâlâ'dan gelen her şeye) indirdiği kitaplara ve Re-
sül-i Rabbülâlemin'e (Allahü Teâlâ'nın muradı üzere inandım).
Kur'ân-ı Kerim'de ve diğer semâvî kitâblarda bulunan mü-
teşâbihlere Allahü Teâlâ'nın muradı üzere inandım, (haktır
Ve peygamberlerine ve onlardan gelen her şeye) sünnetlere
ve müteşâbih olan hadis-i şeriflere. (peygamberlerin muradı
üzere inandım demelidir).

(Küfrü gerektiren sözler) ve işler (çoktur). Fetvâ kitab-
larında geniş bildirilmiştir. (Bunlardan insanlar arasında yay-
gın olanların bir kısmını beyan edelim). Bir nasihat olsun.
Mü'minler bilip, dillerini korusunlar.

Küfrü gerektiren sözler: (Yâ Rabbi rahmetini benden
diriğ etme demek küfürdür) Fukahâ-yı izâm böyle buyur-
muşlar ve kitablarında yazmışlardır. Zira diriğ, menetmek,
esirgemek mânâsınadır. Men' ise bahillik sebebiyle olur.
Allahü Teâlâ bahillikten münezzehtir. Bunun gibi, Allahü
Teâlâ'ya lâyık olmayan sıfatlar söylemek küfürdür demiş-
lerdir. Bazı dualar vardır ki, küfrü gerektirir. Meselâ, yâ
Rabbi beni peygamber yap, kıyâmeti hiç koparma, benim ca-
nımı alma ve benzeri dualar gibi. Kur'ân-ı Kerim'den bir
âyeti veya farzlardan bir farzı inkârı icab ettiren dualar da
küfürdür.

(Bir kimse) bir hususta (Allahın hükmü böyledir dese,
bir başkası ben Allahın hükmünü ne bileyim dese) tâzim et-
meden, ihânet yoluyla olursa (Allahü Teâlâ'nın emrini mü

KÜFÜR ÂFETLERİ

Dil âfetlerinin en kötüsü küfür olan [insanı dinden çıkaran] sözleri söylemektir. Zira imânı giderir ve dini yıkar. Bundan Allahü Teâlâ'ya sığınırız.

Küfür üç kısımdır.

1 — Küfr-i cehûdî. Buna küfr-i inâdî ve küfr-i hakîkî de denir.

2 — Küfr-i cehlî,

3 — Küfr-i hükmîdir ki, şer'-i şerîfi ve hak dini yalanlamak ve inkâr etmek alâmeti addedilen şeylerdir.

Küfr-i hükminin esası ikidir: Biri dinde tahkiri, kötülenmesi vâcib olanları ta'zim ve ululamaktır. Diğeri, ta'zimi vâcib olanları tahkir etmektir.

Hükmî olan küfür, dil ile olur. Küfür sözlerinden birini söylemek gibi. Fiil ile, hareket ile olur. Puta ta'zim etmek, zünnar kuşanmak ve şapka giymek gibi. Kalb ile olur. Küfür olan bir şeye itikad etmek gibi.

Bir kimse, zorlama ve dil sürçmesi ile olmayıp, isteyerek, küfür olduğunu bile bile bir küfür söylese bi'l-ittifak kâfir olur. Küfür olduğunu bilmeden söylese ekser ulemâya göre kâfir olur, isterse şaka olarak, yahud komiklik olsun diye söylesin, ister küfür olan mânâyı düşünmeyerek söylesin kâfir olur. İtikadının doğru olması fayda vermez. Şer'an kâfir olur. Fiil olan küfür de böyledir.

Hükmî küfre şunlar sebep olur: Zarâfet ve belâgat izharına kalkışmak, tasavvuftan konuşmaya hevesli olmak, meclisi neşelendirip oradakileri güldürmeye çalışmak, hiddet, konuşmaya düşkün olmak, dilini korumamak, İslâmı kayırmamak gibi,

Bazı cahillere ne kadar şaşılır ki, bir söz söylemekle mü'min bir kimse hiç kâfir olur mu derler. Bu cahil anlamadığı ve şeriatın hükümlerinden tamamen gafil olduğu için,

cahilliği sebebiyle kuru inad eder. Bir kâfir bir söz ile mü'min olduğu gibi, bir mü'min de bir söz söylemekle kâfir olur. Ama İmâm A'zam'dan (rahimehullah) bildirilen, «Bir kimse İslâma girdiği kapıdan çıkmayınca kâfir olmaz» sözünün mânâsı, şudur ki, küfür olan sözleri söylemek, İslâm kapısından çıkmaktır. Yahut bu söz küfr-i inâdî hakkındadır.

Küfre delâlet eden söz çoktur. Eğer küfür olmayan mânâya da geliyorsa, küfür olan mânâda ısrar ve iddia etmezse, küfürden kurtarılması lâzımdır. Zira bir mü'mini kâfir olmaktan kurtarmak, on kâfiri Müslüman etmekten iyidir, demişlerdir. Meselâ bir kimse bir söz söylese ve o söz yüz mânâya gelse doksan dokuzu küfrüne, birisi Müslümanlığına delâlet etse, kadı'nın ve müftünün o doksan dokuz mânânın çokluğuna itibar etmeyip, İslâmını gösteren bir mânâ ile Müslüman olduğuna hükmedip küfürden kurtarmaları gerekir.

(Küfür söylemekten çok sakınmalıdır). Dillerini korumalı, hatadan kurtulmalıdırlar. Küfrün hükmü şöyledir ki, Allah korusun, (bir kimse küfür söylese bütün ibâdetinin sevabı gider), batıl olur, (nikâhı varsa gider). Yani fesh olur. İster erkekten, ister kadından meydana gelsin aynıdır. Bu surette üç veya daha çok küfür meydana gelse imân ve nikâhı yenileseler hulle lâzım gelmez. Ama İmâm Muhammed'e göre, erkekten meydana gelirse talâk vaki' olur. Kadından meydana gelirse nikâha cebrolunur. Erkekten meydana gelirse kadın serbest olur. O meydana gelen küfürden ötürü, imânını yenilemeden ve tevbe etmeden (hanımıyla yatması zina olur). Çocuğu olsa, zinadan meydana gelmiş olur. (Onu öldürmek helâl) ve vâcib (olur). İmânını yenilemez ve tevbe etmezse, tevbe etmeye zorlamak, cebretmek lâzımdır. (Kestiği) hayvanlar (murdar) olmuş (olur. O halde kıldığı namaz ve diğer amelleri) câiz ve (makbul olmaz). Çünkü imânı yoktur. (Âdet üzere kelime-i şehâdet getirse de) imânı sahih olmaz. (Nihayet o) mürted olduğu (sözden), işten ve itikaddan hususi olarak (rücû' edip tevbe edince) Müslüman olur. (Fakat) benden küfür meydana gelmedi deyip (inkâr etse, bu da tevbedir demişlerdir). Fukahâ-i kirâm (rahimehümullahi teâlâ) fıkıh kitablarında bunu bildirmişlerdir.

ğa almasın, tahkir etmesin. Yakındır ki, hakaaret ve alay et tikleri onlardan hayırlı olur ve câizdir ki, Allahü Teâlâ'nın katında onlardan sevgili olurlar. Kadınlar da kadınları alaya ve maskaralığa almasınlar. Alay ettikleri kadınların, kendilerinden hayırlı olması mümkündür» buyuruldu.

Bir hadîs-i şerifte, «İnsanlarla alay edenlerden birisi için Cennetten bir kapı açılır. Ona gel gel denir. Bunun kendisini rüsvâ etmek için olduğunu anlamayıp üzüntü ve keder için de koşar. Cennetin kapısına varınca, kapı yüzüne kapanır, dışarda kalır. Alay ettiği gibi, kendisiyle alay edilir. Bu hal birçok kere tekrarlanır. Öyle ki, artık kapı açılıp da gel gel denildiğinde alaycı nasıl olsa kapının yüzüne kapanacağını anladığından gelmez olur.» buyuruldu.

El-cezâu min cinsi'l-amel, fehvasınca, her amelin karşılığı kendi cinsinden olur.

(Kendini övmekten) sakınmalıdır. Övündüğü kadar olsa da kaçınmalıdır. Kendisi ile alâkalı olan şeyleri övmek, medhetmek, kendini medhetmeye götürürse, kendini medhetmek olur. Kötü bir şeydir. Güzel niyyetle olursa, Allahü Teâlâ'nın nimetlerini söylemek olur. Yahud ilim ve amelde kendine uymaları için olursa caizdir. Hazret-i Yûsuf Aleyhisselâmın kendisini anlattığı gibi.

«Dedi ki: Size rızıklanacağınız herhangi bir taam gelecek oldu mu, ben muhakkak onun ne olduğunu size daha gelmezden evvel haber veririm. Bu, rabbimin bana öğrettiği ilimlerdendir. Çünkü ben Allah'a inanmaz bir kavmin dinini —ki onlar âhireti inkâr edenlerin ta kendileridir— terk ettim. Atalarım İbrâhim'in, İshâk'ın, Ya'kûb'un dinine uydum» (Yûsuf sûresi: Â. 37).

Ayrıca babalarını, çocuklarını, san'atını, mesleğini, memleketini, yazdığı kitablarını, talebelerini ve hocalarını, şehirlerini medhetmekten kendini medh çıkarsa, kendisini medh etmiş olur.

(Fuhuş söylemekten) sakınmalıdır. Fuhuş (ayıb olan şeyleri dille söylemektir). Avret yerlerini adıyla anmak, anlatmak veya sövmek şeklinde söylemektir. Çok çirkin ve kötü bir iştir. Fâsık ve edebsizlerin işidir. Söylemek gerekiyorsa

kinâye yolu ile söylemelidir. Sâlihlerin hali böyledir. İbn Ebi'd-Dünya ve Hâfız Ebû Nuaym'ın, Abdullah bin Ömer'den (radıyallahü anhümâ) bildirdikleri hadîs-i şerifte, «Fuhuş söyleyenlere Cennete girmek haramdır» buyuruldu.

(Bir kimseyi haksız yere dil ile incitmekten) sakınmalıdır. Ta'n etmek, ayıblamak, ırzını yıkmak câiz değildir. Mü'minin ırzı, kanı gibidir. Kalbini kırmak, onu üzmek, çok kötü ve tehlikeli bir iştir. Bir kimse bir mü'min kardeşine bir zarar vermek isterse, Allahü Teâlâ da ona zarar vermek ister. Akıllı ve olgun insan odur ki, haksız yere kimseyi incitmez, bilâkis iyilik eder.

Bir kimseye (sövmekten, verdiği sözü yerine getirmemekten ve ahdi bozmaktan sakınmalıdır). Sövmek, bir kimsenin şanına yakışmayan şeyi ona söylemeye denir.

Ahd [yani sözleşme] iki taraftan olur. Vaad, [yani söz verme] bir taraftan olur. Bile bile verdiği sözü tutmamak yalandır ve haramdır. Münâfık sıfatıdır. Yerine getirmek kastiyle söz verse, sonra yerine getirmek mümkün olmasa, haram olmaz. Fakat tenzihen mekruhdur. İmâm Ahmed bin Hanbel mezhebinde sözünde durmak vâcibdir. Yerine getirmek kastiyle söz verip, sonra sözünde durmamak haramdır. Çok insanlar vardır ki, konuşma arasında, «Allahü Teâlâ bize mal veya para verirse, sadakalar verip, çok iyilikler yaparız ve iyilerden oluruz» derler. Allahü Teâlâ fazladan onlara mal veya para verince, bahillik edip, farz olan zekâtlarını bile vermezler. Allahü Teâlâ da onların kalbinde nifak yaratıp, âhirete münafık oldukları halde giderler. Sözlerini tutmamaları ve yalan söylemeleri sebebiyle böyle olurlar. Bundan Allahü Teâlâ'ya sığınırız.

Bilhassa bir mü'mini ümitlendirip, türlü türlü vaadler ile ondan dua almak için veya hizmetinde bulundurmak için söz vermek ve sonra sözünde durmamak pek alçak bir iştir ve nifaktır. Hile ve yalanla aldatarak, söz verip, sözünde durmayanları Allahü Teâlâ kahreylesin.

böyle sözler câizdir. Pahalı aldığını ucuz aldım deyip, kendi-
ni red ve inkâr etmeyip susma câiz olur. Çünkü çok şeyin için-
de az vardır demişlerdir.

(Gıybetten) sakınmalıdır. (Gıybet) dinleyenlerin hoşlanmadığı
bir (kimsenin arkasından aybını söylemektir) Hoşlanmadığı
şeylerini dinleyenlere anlatmak, (ve ona sövmek), buğz ve kü-
ve kötüleme (yoluyla) söylemektir. Şefaat etmek, kayırmak,
kurtuluşuna çalışmak ve ona iyilik yapmak şeklinde olursa
gıybet kabilinden olmaz. Belki din gayreti ve İslâm merha-
meti cinsinden olur. Fakat bu hâl, bu zamane insanlarında
az bulunur.

Fakat o kimsenin aybını söylemekten maksadı, hâkimle-
rin onu men etmesi ve müftünün fetvâ vermesi ise veyahut
mü'minlerin bilip onun şerrinden sakınmaları ise veyahud da
o kimse o aybıyla lakablanmış ve öylece tanınıyorsa, ondan
bahsederken lakabıyla bahsetmesi gıybet olmaz. Söyleyen gü-
naha girmez.

Hayâsızca, edebsizce, âşikâre, herkesin gözü önünde fısk,
zulüm, azgınlık ve sarkıntılık yapanların belli kabahatlerini
söylemek gıybet olmaz. Fakat hâli gizli olanın aybını söyle-
mek gıybet olur. Bir şehir halkını kötülemek gıybet olmaz.
Çünkü kötülenenler bir kısmıdır ve belli edilmemişlerdir. Kö-
tülenen kimsenin dinleyenlerce malûm olması gıybette şarttır.
Malûm olmazsa sadece bir hikâye olur.

Bir kimse görünüşte doğru olsa, namaz kılsa, oruç tutsa,
hacca gitse, zekât verse ve fakat diliyle ve eliyle insanlara
eziyyet verse, hâkimlere veya sultana mani olmaları için, on-
şikâyet edip, eziyyetlerini söylemek gıybet olmaz.

Gıybet büyük bir günahdır. Çok büyük kabahattir.
Âyet-i kerime ve hadîs-i şeriflerde yasaklanmıştır. Allahü Te-
âlâ, **«Ey mü'minler, sizler gizli ayıblarını araştırmayınız,
birbirinizi gıybet etmeyiniz»** ve **«Sizden biriniz ölü kardeşinin
etini yemek ister mi ve sizin kerih gördüğünüz ölmüş insan eti-
ni yemeye heves eder mi?»** buyuruyor. Zira gıybet etmek, o
kimsenin etini yemektir, günahını yüklenmektir ve gıybet et-
tiği kimseye sevabını vermektir.

Akıllı olan düşünürse, bunca zahmet ve zorluklarla ka-
zandığı sevablarının hiçbir fayda elde etmeden bir başkasına

geçmesi, büyük bir ziyan, ahmaklık, akılsızlık ve cahillik ol-
duğunu anlar. İnsan böyle bir ziyana cesaret edemez. Ancak
âhiretini düşünmeyen son derece cahil ve ahmak kimseler, ya-
hud şerîatın nasslarını ve İslâmın delillerini inkâr eden kâ-
firler bunu yapma cesaretini kendilerinde bulurlar. Bundan
Allahü Teâlâ'ya sığınırız.

Gıybet, gıybeti yapılan kişinin kulağına giderse bu bir
zulümdür ki, helâllık dilemeyince tevbe ile iş bitmez. Zina-
dan ağırdır. Duymadıysa tevbe etmelidir. O kimseye dua
ve istiğfar etmelidir. Helâllik dilemeye lüzum yoktur. Doğ-
ru fetvâ da budur. Ebu'l-Leys ve musannif bunu beğendiler.
Bazıları, duysa da, duymasa da helâllik dilemek lâzımdır
demişler, bazıları da, duysun duymasın helâllik istemeye lü-
zum yok demişlerdir.

(Bahsettiği ayıb onda varsa gıybet olur). Bazı cahiller,
bir kimsede bulunan aybı söylerler ve gıybet ederler. Son-
ra da gıybet etmiyoruz, onda olanı söylüyoruz, derler. Bu
da bir büyük suçtur ve kara cahilliktir. Eğer (o ayıb onda
yoksa bühtandır), iftiradır. (Bu ise daha şiddetli haramdır).

Yalan yere şahidlik etmek Allahü Teâlâ'ya ve Resûlü-
ne bühtan etmektir. Aynı şekilde, haramlığı sabit olmayan
şey hakkında haramdır demek, helâl olması sabit olmayan
şeye helâldir demek, yalandan yere veli ve keramet sahibi
olduğunu söylemek, mevdu' hadis bildirmek gibi şeyler, Al-
lahü Teâlâ'ya ve Resûlüne büyük bühtan ve iftira etmektir.
Çok sakınmak lâzımdır.

Bir kimsenin yanında bir kimseye gıybet veya iftira
olunsa, o kimsenin gıybet ve iftira edenleri menetmesi ve o
gıybet olunan kimseye yardım etmesi lâzımdır, hoş görme-
meli ve susmamalıdır. Mümkünse böyle yapmalı, değilse ora-
yı terk edip bir daha gelmemelidir.

(Bir kimse ile dalga geçmekten) ve alay etmekten çok
kaçınmalıdır. Böyle yapmak, ona kıymet vermemek, onu
aşağılamak ve kendini iyi görmek demektir. Haramdır. Gıy-
bete, bühtana, kibre ve ucba sebeb olur. Sefihlerin ve cahil-
lerin sıfatıdır. Allahü Teâlâ bundan kaçmayı emretmiştir.
Nitekim âyet-i kerîmede, **«Bir kavim bir kavmi maskaralı-**

DİLİN ÂFETLERİ

Hepsinden mühim ve lâzım ve en çok tutulması ve korunması vâcib olan insanın dilidir. İnsanı yüzükoyun Cehenneme düşürmeye sebep olan dilidir. İmâm Tirmizî'nin, Ebû Saîd-i Hudrî'den (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, **«İnsanoğlu, sabahlayınca, bütün uzuvları dilinden selâmet isterler. Ona baş vurup, yalvarır ve tevâzu ederler ve derler ki. bizim haklarımızı gözetmede ve hallerimizi korumada Allahü Teâlâ'dan kork, kötü söz söyleme, bizi ateşte yakma. Bizim şeriata uymamız ve şeriatin dışına çıkmamız ancak senin sebebinledir. Sen doğru olursan, biz de doğru oluruz, sen eğri olursan, biz de eğri oluruz.»** buyuruldu.

Hadîs-i şerîflerde geldi ki: **«Bir mü'minin kalbi doğru olmayınca imanı doğru olmaz. Dili doğru olmayınca da kalbi doğru olmaz.»**

Evlenme, boşanma, azad etme, şart, yemin, ikrâr, inkâr, yalan, nemîme (söz taşıma), iftira, küfür sözleri, alışveriş, hibe gibi şeyler dile ve konuşmaya bağlıdır. Bunlarda kalbin niyyetine bakılmaz. Bunun için İbn Mes'ûd (radıyallahü anh) buyurdu: Allahü Teâlâ'ya yemin ederim ki, uzun boylu hapsedilmeye dilden daha lâyık bir şey yoktur.

Akıllıların dilleri kalblerinde olur buyuruldu. Onlar, kalblerine faydalı ve güzel sözler gelmeyince konuşmazlar. Böyle sözler gelirse uygun bir şekilde söylerler. İmâm Tirmizî bildirir: Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) anlatır: Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) buyurdu ki: **«Allahü Teâlâ'ya ve âhirete inanan hayırlı söz söylesin, yahud sussun»**

Her aklına geleni, her diline geleni söyleyenler, ahmaklar ve cahillerdir. Onların kalbleri de taş gibi katı olur.

İnsan, fazla konuşmaktan sakınmayıp, sükûta devam etmeyince ve boş ve lüzumsuz sözlerden sakınmayınca dilini koruyamaz. İstikamet ve selâmete kavuşamaz. Bunun için

îmânı olanların, kendilerini helâke götürecek sebeblerden kaçınmaları vâcibdir.

(Yalan söylemekten) kaçınmalıdır. Kasıtlı olmazsa, afvı umulur. Kasıtla, yani bile bile yalan söylese, kat'î haramdır. Ancak zararı ve fesadı gidermek için olursa, yalan söylemekte izin vardır. İki mü'min arasında düşmanlık, dargınlık olsa, aralarını bulmak, düşmanlıklarını gidermek için yalan söylemek câizdir.

Hadîs-i şerîfte, **«Harb hiledir»** buyuruldu. Bundan anlaşılıyor ki, kâfirlerle savaşırken, onların zararlarından mü'minleri korumak için, onları yenmek ve öldürmek için, onlara yalan söylemek câizdir.

Hanımı karşı gelince veya yapamayacağı şeyler teklif ederse, onu razı etmek ve susturmak ve iyi geçinmek için yalan söylemek câizdir. Bunun gibi büyük bir faydayı elde etmek için [şer'î olmak şartıyla] yalan söylemeye izin vardır. Bu da doğru söylediği zaman olmayacak ise câizdir.

Bir kimseden zâlimin zulmünü kaldırmak için ve onun zararından malını ve kendini saklamak için, yenmiş bir hakkı elde etmek için ve bâliğ olduğu zaman muhayyer olan bir kadının nikâhı feshetmek ve küfvü olmayan adamdan ayrılmak için, gece bâliğa olmuş iken, şimdi bâliğa oldum demek, çocuklara, mektebe ve ilme rağbet etmeleri için, yalandan vaadlerde bulunmak, kimseye zararı yoksa bir başkasının sırrını gizlemek ve inkâr etmek, kendi günahını inkâr etmek —çünkü günahı inkâr tevbedir, günahını insanlara söylemek ise mücâheredir [adeta onunla övünmek], câiz değildir demişlerdir— başkasına karşı yaptığı kusuru, gönlünü kırmamak için ondan saklayıp inkâr etmek ve iki hanımı olanın herbirine seni daha çok severim demesi câizdir. Fakat bazı âlimler bu sayılan yerlerde câiz olan, mecazlı, kinâyeli, yani birkaç mânâlı sözler kullanıp, kendi kast ettiği mânâ, muhâtabının anladığından ayrı olan kelimelerdir. Meselâ, dün yemiş olduğun yemeği kastedip, yemeğe çağrıldığın zaman, ben yedim desen câizdir. Bir kimse evinde iken, sana nerede olduğunu sorsalar, sen de mescidde sorun desen, veya filân kimse odasında yoktur desen, halbuki o kimse, bahçesinde olsa,

tan çok sakınmalıdır. Hanımına asla cima' etmemekten, onunla oynaşmamaktan ve güler yüz göstermemekten kaçınmalıdır. Hanımından izinsiz inzâl etmemelidir.

Eliyle oynayıp kendi kendini tatmin etmek haramdır. Ancak üç şartla câizdir.

1 — Zevcesi [hanımı] ve cariyesi olmamak,

2 — Şehveti çok fazla olmak,

3 — Şehvetlenmeyi, şehveti yerine getirmeyi değil, şehveti teskin için olmak. Bu üç şart bir arada bulunursa ma'füv olur. Onun için câiz olur.

Bir kimse hanımına cima' eylese sevaba kavuşur. Bunda niyyeti, eğer kendinin ve hanımının harama bakmaktan kurtulması, Allahü Teâlâ'dan evlâd istemesi Müslümanların artmasına kendisinin de sebep olmasını düşünürse sevab olur. Çok büyük mükâfata kavuşur.

AYAĞIN ÂFETLERİ

(Ayaklarını harama gitmekten) sakınmalıdır. Günah olan yerlere gitmek, ister bakmak için, ister işlemek için olsun, âfettir. Câiz değildir. Anasından ve babasından izinsiz harbe gitmek câiz değildir. Kâfir olsalar da yine böyledir. Fakat kâfir olsalar ve kendi dininde bulunanlarla harb etmeyi doğru bulmasalar ve izin vermeseler, izinsiz gitmek câizdir. Denizde ve karada tehlikeli ve korkulu yolculuklara çıkmak âfettendir. Azıksız yola çıkmak gibi... Tâundan [yani vebâ hastalığının bulunduğu yerden] kaçmak ve bulunduğu yere gitmek âfettendir. Anne ve babasından birisi nafakasına veya hizmetine muhtaç iken, rızkları olmazsa, [onlardan] ayrılmamalıdır. Herhangi bir şekilde zelil düşürmemelidir.

(İzin almadan bir kimsenin mülküne girmekten) ister bağ, ister bahçe, ister tarla olsun sakınmalıdır. Fakat nebât [bitki] olmayan, etrafında duvar ve hendek bulunmayan arazîden geçmek icabederse ve sahibine bir zararı olmazsa, bu şekilde oradan geçmenin câiz olabileceği düşünülebilir. Çünkü delâlet ve âdet icabı izin vardır. Davet etmeden bir kimsenin ziyafetine gitmek âfettir.

(Bir kimseyi haksız yere tekmelemekten) ve korkutmaktan (ve bir kimsenin kilimine, hasırına) veya kapılarına basmak veya kapısından içeri adım atmak (veya bir başka şeyine izni olmadan basmaktan sakınmalıdır). Çünkü câiz değildir.

İlim öğrenmeye gitmek, hacca, harbe ve bir mazlumu zalimden kurtarmaya gitmek, emr-i mârûf ve nehy-i münker yapmaya gitmek, ibâdet için mescidlere gitmek, cenâze ile gitmek, din kardeşlerini ziyarete gitmek, bir kimseye yardım etmeye veya işini bitirmeye gitmek sevaptır. İbn Asâkir'in Enes bin Mâlik'ten (radıyallahü anh) bildirdiği hadis-i şerifte, **«Bir kimse Allah rızası için bir mü'minin işini görse, dünyanın ömrü kadar —ki yedi bin yıldır— gündüz oruç tutmuş ve gece namaz kılmış kadar sevab kazanır.»** buyuruldu. Hasta hatırı sormaya gitmek, rızkını kazanmaya ve dini vazifelerini yapmaya, kabir ziyaretine gitmek, sıla-i rahim etmek ve buna benzer hayırlı yerlere gitmek ayak ile sevab kazanmaktır.

KARNIN ÂFETLERİ

(Karınlarını haramdan, mekruhdan ve şübhelilerden sakınmalıdır). Karnını tok tutmaktan kaçınmalıdır. (Bir şey) satın aldığı zaman (kile veya okka şartıyle alırsa, aldıktan sonra, [veya alırken] aynı ölçülerle tartmayınca yemek helâl değildir). Hak geçmemesi için böyledir. Veresiye alırsa gün tayin etmelidir. (Götürü pazar ederse) kilelemeye veya tartmağa lüzum yoktur. (Câizdir).

Hadîs-i şeriflerde geldi ki, **dünyada karnını tok tutanlar âhirette açlık ile azâb olunur.** Az yemek ve az içmekde çok fayda vardır. Bedenin sıhhatı, aklın kuvveti, kalbin ferahlığı, midenin rahatlığı ve vücudun şişman olmayıp hafif olması gibi.

Kendine yetecek kadarla kanâat etmek, Allahü Teâlânın belâsını ve âhiret azâbını unutmamak, kıyâmetteki açlığını aklına getirmek, ibâdete kolaylıkla devam etmek ve buna benzer şeylere tokluktan sakınmakla kavuşulur.

Toklukta çok zararlar vardır: Hastalık meydana gelmek, kalb katı olmak, şehveti çok olup uzuvlardan günahlar meydana gelmek, akıl, anlayış ve ilmi az olmak, kaba olmak, âhirette suali ve hesabı çok olmak, haram işlemeye sebeb olmak ve buna benzer şeyler gibi.

Akıl olan bu anlattıklarımıza bakıp, kendini tok tutmayıp, ibâdet ve taatta merdâne gayret edip, tenbellik ve gevşeklikten çok sakınmalıdır.

FERCİN ÂFETLERİ

Ferc, erkek ve kadınların önlerine denir. (Ferclerini zinâdan ve livatadan) sakınmalıdır. Hanımına, câriyesine, kölesine ve başkalarına livata etmek [yani arkadan yanaşmak] câiz değildir. Hayvanlara vaty etmek de câiz değildir. Ferclerini (namahreme göstermekten) ve nikâhlı (hanımına, câriyesine hayız ve nifâs zamanında vaty etmekten) sakınmalıdır. Çünkü kat'î haramdır. Donu altından âletini değdirmekten (ve diğer haramlara değdirmekten kaçınmalıdır).

İmâm Ebû Dâvud, Tirmizî, İbn Mâce ve İmâm Beyhakî (rahimehümullahü teâlâ) İbn Abbâs'dan (radıyallahü anhümâ) bildirdikleri hadîs-i şerifte, **«Lût kavminin yaptığı çirkin işi yapanı görürseniz, fâili ve mef'ûlü öldürünüz»** buyuruldu. İmamlardan bir çoğu livata edenin katli gerektir buyurdular. İmâm Zeylâî buyurdu ki, livatayı âdet haline getirenin öldürülmesinde, İmâmü'l-Müslimin bir fayda görürse öldürülmesi câizdir. Ebû Hanîfe (rahmetullahi aleyh) ta'zir olunur [şiddetli dövülür] buyurdu. Selef-i sâlihinden bazısı, ateşte yakılmalıdır, yahud üzerine taş yıkılmalıdır, yahud bir yüksek yerden baş aşağı bırakılmalıdır buyurdular. Zira bir oğlana livata etmek, öldürmekten daha kötüdür, demişlerdir. Zamanımızda oğlanları kadınlara tercih edenler oldukça çoktur. Çokları evlenmeyi bırakıp, böyle çirkin işler, fâhiş mel'anetleri işlemek ile meşguldürler. Allahü Teâlâ fâil ve mef'ûlleri ıslâh eylesin.

Cima'a tahammülü olmayan, henüz yaşı küçük olan hanımına veya hasta olan hanımına ve cariyesine cima' etmekten sakınmalıdır. Cima'ın ne demek olduğunu bilenlerin yanında cima' etmekten, istibrâ (*) etmekten evvel cariyesine cima' etmekten, öpmekten, okşamaktan ve fercine bakmak-

(*) İstibrâ veya istibdâ. Bir dul ile evlendiğinde, gebe olmadığına kanaat getirmek için, bir hayız görününceye kadar ona yaklaşmaktan çekinme.

ELİN ÂFETLERİ

(Ellerini harama dokunmaktan) sakınsanlar. Erkek ve
ya kadının, bakması haram-ı galiz, haram-ı hafif veya mek-
rûh olan yerlerini zaruretsiz tutmaları câiz değildir. Erkek-
lerin ihtiyar kadınların elini sıkması veya ihtiyar kadınla-
rın erkeklerin ayağını oğması, şehvetten emin ise câizdir.
Zimmî kâfirin elini sıkmak kerahetle câizdir. Murdar olmuş
hayvan leşi, kan ve şarap gibi aynı haram olan şeyleri tut-
mak elin âfetlerindendir. Leşi kediye vermek isterse, kediyi
leşin yanına getirmelidir. Şarabı sirke yapmak isterse, eliyle
dokunmasın, evine getirmesin. Yerinde iken sirke yapsın.
Sonra eliyle evine götürsün. Ama şarabı dökmek için ve ye-
ri ondan temizlemek için elini bulaştırması câizdir.

Mü'min olsun kâfir olsun, köle olsun câriye olsun, hiz-
metçi veya bir başkası olsun, (bir kimseyi haksız yere döv-
mekten, rızkını almaktan ve insan pisliği gibi aynı necis
olan şeylere zaruretsiz dokunmaktan sakınmalıdır) Bit öl-
dürmek her zaman câizdir. Lâkin eziyet etmeyince, karın-
cayı öldürmek mekruhdur. Canını yakınca, suya atmayıp
öldürse mekruh değildir. Bir kedi eziyyet edici veya zarar
verici olsa, keskin bir bıçakla kesilir. Fakat dövülmez ve
kulağı kesilmez.

Canlıları ateşte yakmak mekruhtur. İster bit, ister ka-
rınca, ister akrep, ister diğer canlılar olsun böyledir. Ama
ipek böceğini öldürmek için güneşe koysalar zararı yoktur.
Fetâvâ-yı Sirâciyye'de şöyle yazılıdır: İçinde karınca olan
odunu ateşte yakmakta beis yoktur.

Zekât alması câiz olmayanların zekât, sadaka-i fıtır, adak
ve yemin kefâreti almaları elin âfetidir. Fakir, âlim, sâlih,
müttekî, velî ve kerâmet sahibi sanılıp, sadaka ve hediyye
verilen bir kimsenin kendisinde bu sıfatlar bulunmadığı hal-
de o sadakayı ve hediyyeyi alması, elin âfetlerindendir. Kesb-i
habîstir. Canlı resmi yapmak bir şeyi telef ve israf etmek

de elin âfetlerindendir. Tavla, satranç ve diğer oyun âletleri ile oynamak elin âfetlerindendir. Ancak düğünde zilsiz def çalmak, kâfirler ile harbeden gazilerin, askerlerin davul [yâni bando] çalması, hac davulu çalması câizdir.

Güvercin ile oynamak âfettir. Bir hayvanı hedef edip ona ok atmak, nişan almak veya bir yere tıkayıp aç öldürmek, bühtan ve nemime gibi söylemesi harâm olan şeyleri yazmak elin âfetlerindendir. İyi işlerde sol elini, kötü işlerde sağ elini kullanmak elin afetlerindendir. Bunun gibi altun ve gümüşten yapılmış kapları kullanmak câiz değildir. El âfetlerindendir. Ama bir maşraba gümüş kaplı olsa, su içildiği zaman, ağzına gümüşsüz yerini getirip içse, Ebû Hanîfeye göre câizdir. Bazıları eliyle gümüşü tutmamalıdır demiştir. Ebû Yûsuf'a göre mekrûhdur. Gümüş kaplı eyer, kürsü ve özengi ve gem de böyle ihtilâflıdır. Ama özengi, gem, tabak, kaşık, çatal, gülâbdan, buhurdan, ayna, sürmedânlık ve buna benzer şeyler gümüşten veya altundan olsa, erkeklerin ve kadınların kullanması câiz değildir. Altun ve gümüş süs eşyası kadınlara helâldir. Erkeklere câiz değildir. Fakat mühür, kuşak ve kılıçtaki süs gümüşten olursa câizdir. Dişlerini gümüş veya altun tel ile bağlamak câizdir. Altun ve gümüş ile yaldızlanmış kapları kullanmak câizdir.

Alay etmek, gıybet ve hakaret yoluyla bir kimseye eliyle işâret etmek elin âfetlerindendir.

Eliyle kitâb tutmak, sadaka vermek, bir kimsenin yükünü kaldırmak, yolda insanlara eziyyet veren şeyleri temizlemek, yetimleri okşamak, dinde dövülmesi ve öldürülmesi gerekenleri, dövmek ve öldürmek, hayırlı bir şeyi eliyle göstermek için işâret etmek, zaiflere eliyle yardım etmek, eliyle emr-i ma'rûf ve nehy-i münker yapmak gibi şeyler el ile sevâb kazanılacak şeylerdir.

1 — Şahidliğe lüzum olan hallerde şahid olabilmek için bakmak. Zinâ edenlere, o esnada bakmak gibi.

2 — Şahidlik yapan kadının yüzüne bakmak.

3 — Kadî'nin, hâkimin hükmetmek için kadının yüzüne bakması.

4 — Ebenin doğum esnasında bakması,

5 — İnnînde [kadın kocasının iktidarsız olduğunu id-dia ettiğinde erkeğin avret yerine bakmak] ve bâkire olma-dığı iddia edilerek red edilen kadın veya cariyenin bâkire olup olmadığını anlamak için bakmak.

6 — Sünnet ederken, sünnetçinin bakması,

7 — Hasta tedavi ederken, iğne vururken hekimin veya iğnecinin bakması,

8 — Evlenmek istediği kızı veya kadını görmek için bakmak.

9 — Cariye satın almak istediğinde bakmak.

Konuşmayacak kadar küçük çocukların avret yerine bak-mak da günah değildir.

İnce ve dar elbise içindeki a'zaları belli olursa elbisesiz ve çıplak gibidir. Bakmak câiz değildir.

GÖZ DEĞMESİ: Gözün bir başka âfeti daha vardır ki una göz değmesi denir. **El-aynu hakkun** [nazar değmesi hak-tır] fehvâsınca, Ehl-i Sünnet mezhebinde, göz değmesi var-dır. Hırs ve beğenme ile bakıp Allahü Teâlâ'nın ismini an-masa, Allahü Teâlâ bir zehir yaratır ve Allahü Teâlâ'nın iz-ni ile baktığı şeyi, o zehir sebebiyle helâk eder. Göz değme-si yani nazar deveyi tencereye, insanı kabre koyar. Taşı par-ça parça eder. Bir kimse bir mezarlığa gitse, şu ölülerin ço-ğu göz değmesinden ölmüştür diye yemin etse, doğrudur.

Bağa, bahçeye, tarlaya ve küçük çocuklara göz değ-mesinden çok kaçınmak lâzımdır. Sahih haberlerle bildirildi ki, Haz-ret-i Osman (radıyallahu anh) bir kimsenin yanında güzel bir çocuk gördü. O çocuğun çenesini siyah bir şeyle kara etmesini emretti. Göz değmemesi için böyle yaptı. Bahçele-re ve tarlalara at kafası gibi şeyler koymak şer'îdir. Göz değmesi şerrinden sakınmak içindir. Bunlar gibi, acâib ve kötü görünüşlü şeyler göz değmesi zararından kurtulmaya

sebebdir. Bazı dualar okunarak da Allahü Teâlâ'nın izni ile göz değmesinden korunulur.

(Bir kimsenin kapısı arasından veya bir delikten içeri bakmaktan), yahud kapısını açıp kastla mahremine bak-maktan sakınmalıdır. Bazı fakîhlere göre ev sahibinin, o kimsenin gözünü çıkarması câizdir. Fakat o evin kapısı ka-palı olmasa, geçerken hanımını ve evindekileri görse, günah olmaz. Ev sahibi günah işlemiş olur.

(Müslümanları hor ve hakir görmekten sakınmalıdır). Bu kibirlilerin huyudur. Haramdır. Fir'avn, Nemrûd ve Ebû Cehil sıfatıdır. Müslümanlara sevgi ve acıma ile bakmalıdır. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de, **«Muhakkak ki mü'minler kar-deştir»** buyurulmuştur. Ne kadar şaşılır ki, bazı cahiller Müs-lüman fakirlere hakaret gözü ile bakarlar. Bazı sarraf gibi kâfirlere iltifat edip, ikramda bulunurlar. Kardeşi imiş gibi halini, hatırını sorarlar. Bazıları vardır ki, âlimlere ve zâ-hidlere hakaret gözü ile bakarlar. Çünkü onlar doğruyu söy-lüyorlar. Ama kendisi gibi sefîhleri görünce, izzet, ikram edip, sefîhliğini ve cahilliğini insanların gözünde süslü gösterme-ye, beğendirmeye gayret ederler.

Münker ve yasaklara zaruretsiz bakmamalıdır. Yıldız düşerken bakmamalıdır. Dünya işlerinde kendinden yüksek-lere, âhiret hususunda kendinden aşağılara ve fâsıklara bak-mamalıdır. Âhiret işlerinde salihlere ve zahidlere bakıp ibâ-dete gayret etmelidir. Dünyaya ait meselelerde fakirlere ve miskinlere bakıp Allahü Teâlâ'ya şükretmelidir.

Bakması vâcib ve lâzım olan durumlarda bakmamak-tan sakınmalıdır. Kitaba bakmak, âlimlere, zahidlere ta'zim ile bakmak, anaya babaya merhamet ve şefkat ile, fakirlere, zaiflere, yetimlere, gariblere merhamet ile bakmak, Kâbe-i Muazzama'ya bakmak, yaratılmışlara ibret ve istidlâl gözü ile bakmak göz ile sevab kazanmaktır.

rem kadının elinin üzeri avrettir. Bazı fıkıh âlimleri buyur-
du ki, zamanımızda genç kadınlara yüzlerini örtmelerini em-
retmek vâcibdir. Fitneye sebep olmamaları için böyledir.
Hatta Hazret-i Âişe'den (radıyallahü anhâ) bildirildi ki, hür
kadının bütün bedeni avrettir. Yalnız bir gözü avret de-
ğildir. Çünkü bunda zaruret vardır. Bir rivâyette kadının
ayakları da avrettir. Hatta **İhtiyar** kitabının sahibi buyur-
du ki, namaz için ayakları avret değildir, namaz dışında av-
rettir.

Bakmak (ister şehvetle olsun, ister olmasın) aynıdır. Er-
kekler için şehvet, âletinin kalkmasıdır. Kalkmış ise, daha
kuvvetli olmasıdır. **Hidâye** ve diğer kitablarda böyle bildi-
rilmiştir. **Hulâsa** kitabı da fetva böyledir diyor. Bazıları yal-
nız kalbi ile meyl etmek ve ona sarılmayı istemektir demiş-
lerdir. Kadınların şehveti, kalbi ile kuvvetli meyil ve iste-
mektir.

Kadın (güzel olsun, çirkin olsun, yaşlı) ve kocamış ol-
sun, (genç olsun) sağ olsun, ölü olsun, hatta mezarda çürü-
müş kemiklerine bile bakmak câiz değildir, demişlerdir. (Ba-
kan genç olsun, ihtiyar olsun) aynıdır. (Ama) kadınlara (ba-
kan kadın ise, göbeğin altından dizi altına kadar bakması
haramdır). Kadının (erkeğe bakması gibidir). Kadınların, ko-
calarından başka erkeklerin göbeği altından dizi altına ka-
dar bakmaları haram olduğu gibi, kadınların da birbirleri-
nin göbekleri altından dizleri altına kadar bakmaları ha-
ramdır. Şehvet olmadığı zaman böyledir. (Ama şehvet ile
bakmak kime olursa olsun, ister kadın, ister oğlan olsun)
göz livatasıdır [veya göz zinâsıdır], (neresine olursa olsun
bakmak haramdır).

Bazıları bir kadına veya bir oğlana gizlice şehvetle ba-
karken bir başka kimse kendisini görse, bakmayıp, başka
tarafa bakar. O kimse, kendisi için şehvetle bakıyor deme-
sin diye böyle yapar. O kimse kendisine bakmadığında he-
men tekrar şehvetle bakmaya başlar. İşte bu kimseye hâin
denir. Bakışına da hiyânet nazarı denir. (Ancak nikâhlı ha-
nımına ve câriyesine bakabilir. Onların) her yerine (ferci-
ne dahi bakmak câizdir).

HÜRMET-İ MUSÂHERE

Zina, hürmet-i musâhereye sebep olur. Meselâ bir kimse bir kadınla zinâ eylese, o kadının anası ve kızı, o kimseye ebedî haram olur. İmâm A'zam mezhebinde böyledir. İmâm Şâfiî mezhebinde zinâ, hürmet-i musâhere gerektirmez. İmâm Mâlik'ten iki rivâyet vardır. Bunun gibi, şehvet ile sarılsa, Ebû Hanife mezhebinde hürmet-i musâhere icâbeder. İsterse üzerinde elbise olsun. El ile dokunduğu yerin yumuşaklığını ve sıcaklığını eliyle anlarsa yeter. Elin değmesi, kasıtlı veya kasıtsız veya yanlışlıkla olsun, şehvet ister erkekte, ister kadında olsun aynıdır. Meselâ bir kimse hanımıyla cima' etmek için şehvetlendiğinde istemeden eli şehvetle kızına dokunsa, eli ya çıplak bir yerine gelse veyâhut vücudunun yumuşaklık ve sıcaklığını örtmeyen ince elbisesi üstüne gelse, hanımı kendisine ebedî haram olur. Fakat şehvet ile dokunduğu kadın, hâl bakımından veya aslında şehvet sahibi olmak şarttır.

Dokuz yaşında olmayan kız şehvet sahibi, yani ergin değildir. Bundan yukarısı şehvet sahibidir. Fetva da böyledir. Kocakarıya şehvetle dokunmakla hürmet musâhere vâkı' olur. Çünkü aslında şehvet sahibidir. Doğru söz de budur. Bunun gibi erkek, şehvetle bir kadının fercine baksa, yahud kadın şehvetle erkeğin zekerine baksa, hürmet-i sıhriyye icâbeder. Şehvetle dokunmak, kaba etlerine deymeyi veya öpmeyi veya sarılmayı içine alır. Ama şehvetle dokunmakta hürmet-i musâherenin vukû bulması için, dokunan kimsenin söylemesi şarttır. Şehvetle dokunduğunu tasdik etmek, doğrulamak lâzımdır. Ama olmadı dese, veya zann-ı gâlibi şehvetsiz olduğunda ise, hürmet bulunmaz. Ama sarılmak ve öpmek böyle değildir. Hürmet bulunur. Tasdik etmesine veya etmemesine bakılmaz. İster dudaklarını, ister çenesini, ister yanağını, ister başını öpsün hepsi aynıdır. Bazı fıkıh âlimleri, eğer ağzından öperse hürmet sâbit olur; isterse şehvet olmasın, demişlerdir.

Dokuz yerde namahreme bakmak câizdir. Çünkü özür vardır. Şehvet korkusu olsa da bakılır. Fakat şehveti murâd etmemek daha muvâfıktır.

KULAĞIN ÂFETLERİ

(Saz dinlemekten kulaklarını korumalıdır). Saz, oyun ve çalgı âletine derler. Onlardan çıkan ses, nefsin ve şeytanın lezzet aldığı seslerdir. (Saz, zurna, davul, tanbur, kopuz, çenk, kanun, ney) ve diğer çalgı âletleri (gibi). Bunlar çalgı ve oyun âletleridir. Bunları dinlemek câiz değildir. Bunun gibi kulaklarını (yalan, gıybet ve kötü söz dinlemekten) sakınmalıdır. Bunların ne demek oldukları ve anlatılmaları **dilin âfetleri** kısmında inşâallah gelecektir.

Kulaklarını (tegannî yani nağme ile yapılan zikir ve teganni ile okunan Kur'ân-ı Kerîm ve şiirlerden) korumalıdır. Zira bunları dinlemek câiz değildir. Söylemesi günah olan şeyi dinlemek de günahdır. Dinleyen söyleyenin ortağıdır, buyuruldu. Söz günah ise, söyleyen de dinleyen de günahda ortak olur. Söz iyi ise, iyilikde ortak olurlar.

Böyle günah olan şeyleri dinlemek, kulakla günah işlemek olduğu gibi, tecvid üzere Kur'ân-ı Kerîm okunduğu zaman dinlemek, doğru söz, ders, dînî mesele, va'z, nasîhat gibi hayırlı sözleri dinlemek kulak ile ibâdet etmektir. İbn Ebi'd-Dünya, Vehb bin Verd'den bildirdi ki, bir kimse ruhunu teslim ettiği zaman, kâtib melekleri ona görünür. O kimse ilim meclisine gidip, güzel ve iyi sözler dinlemiş ise, melekler ona derler ki, ey mü'min, Allahü Teâlâ sana rahmet eylesin. Bizi güzel meclislere getirip, iyi sözler işittirdin ve nice sâlih amellerde bizleri bulundurdun. Allahü Teâlâ sana iyi karşılıklar ve büyük sevablar versin.

O kimse böyle değilse, yaramaz sözler dinlemiş ve hayırsız meclislere gidip bulunmuşsa, melekler ona derler ki, Allahü Teâlâ sana iyi karşılık vermesin. Bizi yaramaz meclislere, toplantılara getirip, günahlarda bulundurdun. Çirkin ve kötü sözleri bize işittirdin. Allahü Teâlâ sana iyilik ve sevab vermesin. Bize eziyyet ettirdin.

Nasîhat ve ibret kabul eden akıl sahiblerine bundan büyük ibret ve nasîhat olmaz.

GÖZÜN ÂFETLERİ

Ebedî saâdete kavuşmak isteyen akıllı kimseler (gözlerini harama bakmaktan sakınmalıdır). Bundan, çok kaçınmalıdır. Bir âyet-i kerîmede, **«Ey Resûlüm, mü'minlere de ki, haramdan gözlerini yumsunlar. Avret yerlerini haramdan korusunlar, örtsünler»** buyuruldu. Diğer bir âyet-i kerîmede, **«Ey Resûlüm, mü'min olan kadınlara de ki, gözlerini harama bakmakdan yumsunlar, ferclerini ve avret yerlerini haramdan korusunlar, örtsünler»** buyuruyor.

(Erkeğin göbeğinin altından dizinin altına kadar) avrettir. Kendinden, hanımından ve câriyesinden başkasının (bakması haramdır). Göbek avret değildir. Ona bakmak haram olmaz. Fakat diz avrettir. Dize bakmak câiz değildir. İmâm Züfer'e göre, göbek ve diz avrettir. İmâm Şâfiî mezhebinde göbek avrettir, diz değildir. Hanefî âlimlerinden bazılarına göre göbek avrettir, diz değildir. Böyle olduğu **Mebsût**'da bildiriliyor. İmâm Mâlik ve İmâm Ahmed bin Hanbel mezheblerinde ancak kaba avret yeri denilen ön ve arka avrettir.

Kişiye nikâh ebedî olarak haram olanlara **mahremler** denir. Mahremlik karabet [kan bağı] ile olur; kızkardeş gibi. Süt emmekle olur: süt kızkardeşi gibi. Ve musâhere ile [evlilik dolayısıyle] olur: Kayınvalide gibi. Bu (mahremlerinin kızı, kızının kızı, anası ve büyük anası, kızkardeşi) isterse ana veya baba bir olsun (ve kız kardeşinin kızı, halası, teyzesi, kayınvalidesi, üvey kızı, süt anası, süt kızkardeşi) ve süt kızkardeşinin kızı (gibi ve ilk âzadsız câriyesi de böyledir). Bu sayılan mahremlerin, mahremleri oldukları erkeklerin göbeği altından dizi altına kadar olan yerlere bakmaları haramdır. (Bakan erkek olsun, kadın olsun aynıdır). Lâkin bakan erkek olursa, bundan fazla olarak, mahreminin ve câriyenin karnına ve arkasına dahi bakması haramdır.

(Nâmahrem kadının yüzünden, eli ayasından ve ayağından başka yerine erkeklerin bakması haramdır). Namah-

kötü huyların karışmasından korumak kalbin takvâsıdır. Kal-
bin ve ahlâkın takvâsı anlatıldı. Şimdi uzuvların takvâsı an-
latılacaktır.

(Bunun gibi vasiyetim odur ki), orta dereceden olan
(takvâya kuvvetle yapışmalıdır). Allahü Teâlâ'nın emrini ye-
rine getirmelidir. Böylece dünya ve âhirette saâdet ve şeref
bulurlar. Sıddıkların ve Allahü Teâlâ'ya yakın olan kulların
yollarında yürümelidir. Sahîh hadislerde, **«Ey mü'minler, si-
ze Allahü Teâlâ'ya takvâ etmekle, ondan korkmakla vasiy-
yet ederim»** buyuruldu. (Çünkü takvâdan faziletli bir şey
yoktur). Herkesin şeref ve fazileti takvâsı kadar olur. Soy,
para ve mevki şerefe sebep değildir. Şeref, ancak takvâ ile
olur. (Ve diğer ameller takvâsız kabul olmaz). Burada biraz
durmak gerekiyor. Çünkü takvâdan murâdı imân ise bu söz
doğru olur. Zira imân olmazsa, hiçbir amel kabul edilmez.
Eğer murâdı amelleri bozulmaktan korumak mânâsına ise
yine doğru olur. Eğer aşağıda beyân ettiği takvâyı kastedi-
yorsa doğru olmaz. Çünkü bir mü'min günahkâr olmakla,
ameli reddolunmaz. Makbul olur. Eğer kabulden murâdı,
anı kabul olmayıp, kemâl derecede kabul ise yine doğru olur.
Lâkin sözün zâhiri mânâsı murâd olunmadığından karineye
muhtaçtır. Evvelce zikredilenlere, aşağıda zikrolunan mese-
lelere münasib değildir. Bu mahal teemmül oluna.

(Takvâ, günahlardan çok fazla sakınmaya denir). Gü-
nahları, sevabları ve mübâhları ayırabilmek için ilim lâzım-
dır. Şeriatı genişçe bilmek gerekmektedir. Yüce din ilmi,
sâlih amellerin rehberidir. (Bunu) yani takvânın orta dere-
cesini (isteyenler, yedi uzvunu günahlardan sakınmalıdır).
Uzuvlarını günahlara âlet etmekten sakınıp, ibâdet ve tâat
olan şeylere âlet eylemelidirler. (Böylece Cehennemin yedi
kapısı onlara kapanır).

Hakikate kavuşmuş büyük âlimler buyurdular ki, insan
bir uzvunu günaha âlet eylese, ona Cehennemden bir kapı
açılır. İki uzvunu günaha kullanırsa, iki kapı açılır. Kaç uz-
vunu âlet ederse, o kadar kapı açılır. Yedi uzvunu günaha
âlet etse, yedi kapı açılır. Uzuvlarını günahdan korursa, o-
nun için Cehennem kapıları kapanır. Kaç uzvunu korursa,

o kadar kapı kapanır. Yedi uzvunu koruyana, Cehennemin
yedi kapısı kapanır. O kimse için Allahü Teâlâ'nın, **«Ce-
hennemin yedi kapısı vardır, her biri için ayrılanlar vardır»**
âyet-i kerimesinde bu mânâya işaret vardır demişlerdir.

Yedi uzuv şunlardır: «Kulak, göz, dil, el, ayak, karın ve
ferc».

TAKVÂ

Takvâ ve istikâmet bütün peygamberlerin yoludur. Bütün evliyâ ve mukarrebîlerin sermâyesidir. Bütün âbidlerin ve zâhidlerin azığıdır. Bütün şükredenlerin gözlerinin ışığı, kalblerinin nurudur. Âhireti isteyenlerin hepsinin maksad ve arzusudur. Takvâ sahibleri evliyâdır. Nitekim Allahü Teâlâ, **«Allahü Teâlâ'nın evliyâsı, sevgili kulları takvâ sahibi olanlardır»** buyuruyor. Takvâ sahibleri, saâdet sahiblerinin ileri gelenleri ve âhiret ehlinin büyükleridir. Büyük ni'met, güzel akıbet, eşsiz saâdet, Cennet ve müjde takvâ sahibleri içindir.

Takvâ sahibleri, şu temiz ve mübarek insanlardır ki, büyükleri peygamberlerdir. Bilhassa bütün resûllerin seyyidi ve nebîlerin serveri, takvâ sahiblerinin senedi ve bütün kâinatın kendisiyle övündüğü, insanların ve cinlerin peygamberi habîb-i Hudâ, Muhammed Mustafa (salâvatullahi ve selâmühü aleyhi ve aleyhim ecmaîn) bütün takvâ sahiblerinin imâmı ve rehberi ve öncüsüdür. Hazret-i Ebû Bekr-i Sıddîk, Ömerü'l-Farûk, Osmân-ı Zinnûreyn, Aliyyü'l-Mürtezâ, diğer aşere-i mübeşşere, bütün ashâb-ı kirâm, âl ve evlâd-ı Resûl, tâbiîn, müctehid din imâmları ve ilmi ile amel eden âlimlerin (radıyallahü anhüm) hepsi, takvâ sahiblerinin önderleri, efendileri, mürşidleri ve yol göstericileridir.

Allahü Teâlâ bütün ümmetlere takvâyı emretmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de yüzelli kadar âyet-i kerîmede takvânın üstünlüğü bildirilmiştir. Takvâ sahibleri Kur'ân-ı Kerîm'de medholunmuştur. Fazileti hakkında çok hadîs-i şerîfler vardır. Allahü Teâlâ bir âyet-i kerîmede, **«Ey kullar! Sizin Allahü Teâlâ katında en kerîminiz, hürmetliniz, mûteber ve makbûlünüz takvâsı en çok olanınızdır»** buyuruyor. Çünkü insan kemâl derecelere takvâ ile kavuşur. Âhiret için şeref isteyen takvâ sahibi olsun. Arkadaşlarından yüksek ve mü'minler arasında mümtaz ve muhterem olmak isteyen, takvâ ile hareket etsin.

İbn Abbâs (radıyallahü anhümâ) buyurdu ki: Dünya şerefi mâl ve mevki ile olduğu gibi, âhiret şerefi ve yüksek dereceleri de takvâ ile olur. Takvâ öyle nurlu bir elbisedir ki, sahibini âhiret azablarından ve üzüntülerinden koruyup, ona şeref verir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de, **«Takvâ elbisesi hayırlıdır»**, **«Güzel âkıbet takvâ sahibleri içindir»**, **«Sonun hayırlı olması müttekîler içindir»**, **«Allahü Teâlâ'nın katında ebedî saâdet müttekîler içindir»**, **«Muhakkak ki, takvâ sahibleri için âhirette güzel yer ve yüksek makaam hazırlanmıştır»**, **«Cennet müttekîler için yakın olmuştur, ölümden başka perde yoktur»**, yahud, **«Mahşerde Cennet takvâ sahiblerine yaklaştırılır ve Arasatta iken onu görür, işleri mahşerde kolaylıkla tamam olup Cennete girerler»** buyuruldu.

Takvâ, lügatta çok korumak demektir. Şeriatta üç kısımdır: En aşağısı küfürden sakınmaktır. En yükseği, kalbini Allahü Teâlâ'nın mülâhazasından ve teveccühünden bir an bile olsun meşgul eden şeylerden sakınmaktır. Bütün dünya bağlarından ve maddî gâilelerden kesilip, kalb ve bedeniyle Allahü Teâlâ'ya teveccüh ve dönmektir. Peygamberler ve büyük velîlerde böyledir.

Orta derecesi —ki şeriatte asıl kasdedilen budur— insanın kendi nefsini âhirette cezayı gerektirecek işlerden korumasıdır. İşlemesi ve terk etmesi günah olan şeylerden sakınmaktır. Büyük günahlardan kaçınmanın lâzım olduğunda ittifak olunmuştur. Küçük günahlardan sakınmanın lâzım olup olmadığında ihtilâf vardır. Bazıları lâzım değildir dediler. Çünkü büyük günahlardan sakınınca, küçük günahlar afv olunur. Bazıları küçük günahları büyüklerinden ayırmak zordur, hepsinden sakınmak lâzımdır dediler. Sonra gelen âlimlerden bir kısmı, zamanımızda şübhelilerden kaçınmayanlar da takvâ sahiblerindendir demişlerdir. Zira zaman bozuldu. Şübhelilerden kaçmak çok zor oldu.

Her amele ait takvâ vardır. Meselâ bir kimse oruç tutsa, orucu ifsâd edecek şeylerden korunmak gibi. Bunun gibi namaz, hac, zekât ve diğer amelleri ifsâd edecek, bozacak şeylerden korunmak onun takvâsıdır. İmânını küfür sözlerinden ve diğer hallerinden ve bozuk itikaddan, ahlâkını

di nefsinin ayıblarından haberdar eder. Günahlarına ve geçen ömrüne pişman olup esef eder. Kalan ömründe faydalı ilim ve sâlih ameller elde etmeye çalışır. Bu yolda ilerler. Aybını bilmek ve kusurunu kabul etmek büyük derecedir. Buna iz'an ve irfân denir. Ama kendi ayıb ve kusurundan haberi olmayan hayvan makûlesinden bazı kimseler kendi kusurlu ve isyankâr nefsini kâmiller ile bir tutar ve bunu yüksek himmet sanır. Bu câhil haddini, aybını, noksanını ve işlediği türlü türlü isyânlarını unutup, böbürlenip kibr ve ahmaklığından binbir kusurla yaptığı bir miktar ibâdetine güvenerek kendisini veliyy-i kâmil ve Allahü Teâlâya kavuşmuş mürşid sanır. Türlü lâf ve cehâlet ile evliyâlık, kerâmet ve Hakk'a yakınlık mertebelerinde bâzı iddialarda bulunarak herkesi kendisine inandırmak ister. Rüyâda gördüğü bozuk şeytânî hayallere aldanıp ona keşf ve kerâmet tanıp, insanlara himmet etmek iddiasında bulunur. Heyhat, heyhat!! Yazıklar, korkular olsun! Bu câhillik ve uyku işlerinde bulunan kimselerin evliyalık iddia etmeleri, ahmaklıklarının, akılsızlıklarının ve sapıklıklarının son derecede olduğunu gösterir. Onları tasdik eden, doğru kabul edenler de eşekten daha ahmak ve aptaldır.

İNSAF: Kimden duyarsa (hakkı kabul etmelidir) Buna insaf denir. Kâmillerin ve âlimlerin sıfatıdır. Zıddı inattır. Nemrud, Fir'avun ve Ebû Cehil sıfatıdır.

KUSURUNU İ'TİRAF: (Kusurunu itiraf etmekten utanmamalıdır). Hatasını anlayıp vazgeçerek nefsini ıslâh ve terbiye etmeye uğraşmalıdır. Doğruyu kabulden ar etmek kibr alâmetidir. Doğruyu bildikten sonra inkâr etmek, ahlâkın çok kötü bir huydur. Çok sakınmak lâzımdır.

TEVBE ETMEK: (Her zaman tevbe etmelidir. Günâhlarına pişman olup, Allahü Teâlâ'dan korkup, bir daha günah işlememeye azm ve kasdetmelidir. Kul hakkı varsa helâllaşmalı, Allahü Teâlâ'nın hakkı varsa, kazâ etmeli, keffâreti varsa yerine getirmelidir). Bir kimse namazı terketse, tevbe etmekle kurtulamaz. Kaza edip, o namazı kılmak [ve bu büyük günahtan ayrıca tevbe etmek lâzımdır.] Oruç, zekât, hac ve diğerleri de böyledir. Ama yalan, içki içmek

ve livâta gibiler doğru bir tevbe ile afvolunur. Fakat dövmek, sövmek, gıybet etmek gibi kul haklarından tevbe etmekle kurtulamaz. Gıybet ettiği kimse o gıybetten haberdar ise helâllaşması lâzımdır. Bühtân ve iftira ettiyse, tevbe etmeli, helâllık dilemelidir. İftirâ ettiğini işitenlerin yanında yalan söylediğini itiraf etmelidir.

Güzel ahlâk ve huylar da çoktur. Bu risâlede bu kadarı bildirildi. Âhireti isteyen mü'minlerin nefsinden gâfil olmayıp, kendini kötü huylardan temizlemesi, güzel huylar ile ahlâklanması, faydalı ilimler ve sâlih ameller ile âhiretini ma'mûr eylemesi lâzımdır. Nefsine esir olmamalı, şeytana ve dünyaya gönül bağlamamalıdırlar.

Yârabbi, beni, annemi-babamı ve bütün mü'minleri mağfiret eyle. Bütün günahlarımdan tevbe ettim, beni bağışla. Tevbeleri kabul edici sensin ve çok merhamet edicisin.

ve aşağı tutana, helâldan kazandığı malını günah olmayan yere sarf ve sadaka edene, fakirlere ve miskinlere acıyana, fakihler ve ilmiyle âmil âlimler ile dostluk edip meclislerine devam edene müjdeler olsun. Kazancı helâl ve temiz olup, şeriate uyan, riyâdan, zulümden ve kul hakkından kaçınana, kalbini kötü huylardan ve bozuk düşüncelerden temizleyene, görünüşü şeriata ve mürüvvete uygun olup kerem sahibi olana, insanlardan zarar ve kötülükleri gideren ve hiç kimseye söz ve hareketi ile zararı dokunmayana müjdeler olsun. İlmiyle amel edene, câhilliğini gidermeye çalışan ve ilim öğrenmekten maksadı amel etmek olana, malının fazlasını fakirlere sadaka verene ve konuşmasında fazlalık ve mâlâyâni bulunmayana müjdeler olsun» buyuruldu.

Allahü Teâlâ'nın izniyle tevâzu alâmetlerinden bir kısmını burada bildirelim. Kendine lâzım olan şeyleri alıp kendisi taşımak. Köle, câriye ve hizmetçileri ile fakirlerle yemek yemek. Hayvanların yemini kendisi verip, sütünü kendisi sağmak. Evini süpürmek. Anne ve babasına hizmet etmek. Eski elbise giymekten âr etmemek. Fakirlerin dâvetine gitmek. Fakir hastaları ziyâret edip hâtırlarını sormak. Cenazelerine gidip namazlarını kılmak. Akranından aşağı yerde durmak. Hizmetçisiz çarşıya ve diğer yerlere gitmeye utanmamak. Doğru nasihatı kimden duyarsa kabul etmek gibi. Bunları yapmaktan sakınmak kibir alâmetidir. Her şeyin doğrusunu Allahü Teâlâ bilir.

NASİHAT: (Nasihat üzere olmalıdır). Nasihat hasedin zıddıdır. (Başkasının iyiliğini istemektir). Nasihat dinimizde büyük bir iştir. Âhiretin iyiliklerini kendinde toplamıştır. Hadîs-i şeriflerde açıkça bildirilmiştir. Önce Allahü Teâlâ için nasihat, Allahü Teâlâ'ya iman etmek ve onu tevhid etmektir. Resûlü için nasihat, peygamberliğini tasdik etmektir. Kitabına nasihat, Kur'ân-ı Kerîm'i tasdik ve gereğiyle amel etmektir. İslâm dinindeki imâmlara nasihat, âlimlerin fetvâlarıyla ve âmirlerin emirleriyle amel etmektir. Muhakkak ki şeriata uygun emirlerine uyulur. Bütün Müslümanlara nasihat, onlar için iyi düşünüp, kendisi için sevgili ve iyi düşündüğü şeyleri, onlar için de istemektir. Karşılaştı-

ğı zaman selâm verip, musâfaha etmektir. Bir hususta kendisine danışan kimseye iyi yol göstermektir. İşi, ihtiyacı olunca yardım etmektir. Hasta olunca hâl ve hatırını sormaya gitmektir. Vefât edince cenazesine gidip namazını kılmaktır. Bunun gibi din kardeşi için gereken bütün şeyleri gözetmektir.

HÜSN-İ ZAN ETMEK: (Hüsn-i zan etmelidir). Güzel ahlâk, lütuf, rıfk ve tatlılıkla görüşüp dostluk ve yakınlık göstermektir. (Kendisine yapılan kusur ve eksiklikleri afvetmelidir). Bağışladıktan sonra bir daha kusur ve zulüm etmezlerse, bağışlamak güzeldir. Takvâdandır. Zulüm ve azgınlığı fazla olursa, cezasını vermek gerekir. Çünkü burada bağışlamak günaha ve zulme sebep oluyor.

Afveden mü'minleri ve mü'minlere iyilik edenleri Allahü Teâlâ sever ve onlara ikram ve ihsân eder. Sana iyilik yapana karşılık senin iyilik yapman tabiîdir. Esas iyilik, sana kötülük yapanlara senin iyilik yapmandır.

NEFSE UYMAMAK: (Nefsinin arzularına muhalefet etmelidir). Bu büyük cihâddır. Nefs-i emmâre, daima günahlara ve dünya hazlarına kavuşmaya çalışır. Nefis kanâat etmez, doymaz. Altundan iki ırmağı olsa, bir üçüncüsünü ister. Dünya onun olsa yine doymaz. Günah işlemekten usanmaz. Hatta işledikçe daha çok azar. Allahü Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'de, **«Azan ve haddini aşanın, çabuk geçen fâni dünyâyı âhirete tercih edenin yeri elbette Cehennemdir»** buyuruyor. Diğer bir âyet-i kerîmede, **«Rabbinin huzurunda hesâb ve azâb olunmaktan korkup, nefsini arzularından men'edenin yeri elbette Cennettir»** buyuruyor. Kendi nefsini meşru olmayan arzu ve isteklerinden ve kötü ahlâklarından temizleyen kurtulacaktır.

TECESSÜS ETMEMEK: (Kendi ayıblarıyla) ve kusurlarıyla (meşgul olup başkalarının) gizli (ayıblarını tecessüs etmemelidir) araştırmamalıdır. Kendi ayıblarını bilmeye ve gidermeye, kendini temizlemeye, ilim öğrenmeye, amel etmeye, ahlâkını düzeltmeye, kalbini harablıktan kurtarmaya çalışarak kemâle gelmeye, olgunlaşmaya gayret etmelidir.

Allahü Teâlâ bir kimseye iyilik murâd edince, onu ken-

Suâl: Kullar için sebeplere yapışmak lâzımdır ve hikmet böyle iktizâ eder denirse:

Cevab olarak deriz ki: Evet sebeplere yapışmak lâzımdır. Fakat Allahü Teâlâ'ya güvenmek farzdır. Sebep dedikleri şey var etmeye ve vermeye kaadir değildir. Sebeplerin de sebep olması Allahü Teâlâ'nın dilemesiyle ve yaratmasıyladır. Yaratmak ancak Allahü Teâlâ'ya mahsustur. Allahü Teâlâ sebepsiz de verebilir. Fakat sebeplerle vermeyi âdet etmiştir. Meselâ evlenmeyene çocuk vermez. Fakat vermeye kaadirdir. Hazret-i Âdem'i ve Havva'yı yaratması böyledir. Eğer evlenmeyi evlâda sebep ederse evlât yaratır. Çok kimseler vardır ki birçok defa evlenirler çocukları olmaz. Ve yine çok kimseler vardır ki birçok san'atları ve kuvveti vardır, fakat işleri kesat gider ve kuvveti yok olur. İstediğine kavuşamaz. Beye ve sultana güvenmesi, Allahü Teâlâ dilemeyince ve yaratmayınca maksadın elde edilmesine sebep olmaz. Bundan anlaşılıyor ki tevekkül ve güvenmenin yalnız Allahü Teâlâ'ya olması farzdır.

FAİDE: Hazret-i Ali bin Ebî Tâlib'den (radıyallahü anh) şöyle bildirildi: «Allahü Teâlâ'nın ihsân edeceği ve vereceği rızkı başkasından mı istersin? İşlerin âkıbetinden ve ömrün tükenmesinden korkmayıp emin olursun. Bir müşrik ve kâfir sarraf, rızkına kefil olsa kanâat edip râzı olursun da, Allahü Teâlâ'nın, **«Yeryüzünde rızkını Allahü Teâlâ'nın vermediği bir canlı yoktur.»** âyet-i kerimesi mazmununca bütün insanların ve canlıların rızkına kefil olmasına kanâat etmezsin. Ne kadar kötü bir itikadın ve ne kadar bozuk idrâkin vardır. Sen tıpkı Kur'ân-ı Kerîm'in âyetlerini tasdik etmeyen ve hakka inanmayan insan gibisin. Kalbinde imân varsa da zaiftir. Yakînin kalmamış, hak yolundan ayrılmışsın».

Şu insanların haline ne kadar şaşılır ki, dünya işlerinde tevekkül etmezler. Âhiret işlerinde çalışmayı ve tâati terkedip tevekkül ediyoruz derler. Halbuki Allahü Teâlâ kullara, dünya işlerinde tevekkül etmeyi, âhiret işlerinde ise çalışmayı emretmiştir. İnsanlar bunun tersini yapıyorlar. Dünya lâzımdır deyip mal toplamaya, anbarları doldurma-

ya çalışıyorlar. Âhiret hususunda Allah kerimdir, deyip tembellik ve gevşeklik gösteriyorlar.

Bir kimse dünya işlerinde tevekkül edip de ibâdete kıymet verip devam etse, Allahü Teâlâ ona muhtaç olduğu şeyleri verir. Kalbinde zenginlik yaratıp kendini zengin gösterir. Bir kimse dünyaya kıymet verip hırs ve tama' ile mal toplamaya çalışsa gece gündüz aklı ve fikri mal kazanmakta, yâhud bir makaama kavuşmakta olup âhiretini düşünmese, işleri perişan ve halleri nizâmsız olur. Daima kendisini fakir görür. Gece gündüz kalbi fakir olup başkalarının ni'metine göz dikip hased, tama', üzüntü ve keder ile ömrü geçer. Allahü Teâlâ bizi bundan korusun.

Altına ve gümüşe yani paraya tapanların, insanlara hizmet ve Allahü Teâlâ'ya itâat etmekte birinci maksatları para olsa onların da işi harabdır. Yâ Rabbi himmetimizi dünya, ilmimizi para eyleme!

TEVÂZU: (Tevâzu sahibi olmalıdır. Tevâzu kendini herkesten alçak görmektir).

Tevâzu, bir kimsenin kendisini bulunduğu dereceden bir derece aşağı tutmasıdır. En güzel sıfatlardandır. Peygamberlerin, âlimlerin ve sâlihlerin ahlâklarındandır. Âhirette yüksek derecelere kavuşmaya sebebdir. İnsanın kendini bütün halktan aşağı tutmasına da denir. Bu da Sofiyye-i âliyyenin edebidir. İmâm Ebû Dâvud'un Iyâd'dan (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerifte, **«Allahü Teâlâ bana vahyetti ki ey kullar! Tevâzu ediniz hatta bir kimse bir kimseye övünmesin.»** buyurdu.

İmâm Taberânî'nin Ebû Saîd'den (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerifte, **«Allah rızası için bir derece tevâzu edene, Allahü Teâlâ yüksek bir derece ihsân eder. O kimse tevâzuu arttırdıkça derecesi de artar. Ve nihâyet Allahü Teâlâ o kulu a'lâ-yı illiyyine ulaştırır. Allah'ın kullarına bir derece kibir edeni Allahü Teâlâ bir derece aşağı indirir. Kibir ettikçe alçalır. Ve nihâyet onu esfel-i sâfiline koyar»** buyuruldu. İmâm Taberânî'nin Muaz'dan (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerifte, **«Noksanlık ve aşağılık olmayan yerde tevâzu edene, insanlardan bir şey dilenmeksizin nefsini zelil**

ile veya beden ile olan (her tâat Allahü Teâlâ'nın tevfiki ile) yardım etmesi ile (ve lütfu ile) yani günahlardan uzak bulundurup tâata meyl ve rağbet ettirmesiyle (olduğunu) daimâ (anıp aklına ucbu getirmemekle) olur. Çünkü tevfik olmasa hiçbir amel meydana gelmez. Allahü Teâlâ'nın tevfiki ni yardım etmesini daimâ aklında tutup devamını isteme lidir.

İHLÂS: Her ibâdette (ihlâs üzere olmalıdır). İhlâsın mânâsı şudur ki, mal ile ve beden ile, farz ve nâfile şeklinde olan (ibâdetleri yalnız Allahü Teâlâ'ya yaklaşmak için yapmaktır). Niyyetine (nefsânî ve dünyevî bir arzu karıştırmamaktır). Karıştırırsa riyâ olur.

Tâat edenler niyyetlerine göre üç kısımdır. Bir kısmı Cehennemden korktuğu için ibâdet eder. Bir kısmı Cennet ve yüksek derecelere kavuşmak için ibâdet eder. Bu iki kısımda olanlara ebleh [aklı az] denir. Bir kısmı yalnız Allah rızası için ibâdet eder. Bunlar akıllılardır. Nitekim bir hadîs-i şerifte, **«Cennettekilerin çoğu eblehlerdir. Cennetin yüksek dereceleri hâlis akıl sahibleri içindir»** buyuruldu. İhlâs her ibâdette farzdır. Akıllı kimse niyyetinde basîretli olmalı, şeytanın vesvesesi ile riyâ karıştırmamalıdır.

TEVEKKÜL: (Tevekkül etmelidir). Tevekkül iki kısımdır. Birisi asıl tevekkül, diğeri tam tevekküldür. Asıl tevekkül, Allahü Teâlâ'dan başka te'sir edici ve yaratıcı yoktur, bütün kâinatı o yaratmıştır, ortağı yoktur şeklinde itikad edenin tevekkülüdür. Tam tevekkül, yalnız Allahü Teâlâ'ya güvenip, sebepleri çok düşünmeyip ihtiyacından fazla olan sebeplere bakmayanın tevekkülüdür.

Sebepler de üç kısımdır: Kat'î sebepler, zannî sebepler, vehmî sebepler. Bu sebepler de menfaata yahud zarara sebep olur.

Menfaata kat'î sebep olan açlıkta yemek, susuzlukta su gibidir. Bunlarda kat'î bir menfaat vardır. Zarara kat'î sebep olan öldürmek için silâh, yakmak için ateş, boğmak için derin su gibidir. Her halde menfaat hususunda kat'î sebeplere yapışmakla ve zarar hususunda kat'î sebeblerden kaçınmakla şer'an emrolunmuşuz. Bunun için tehlikeden ka-

çınmakla me'mûr olduk. Bir kimse yemek yemeyip açlıktan ölse âsi olur. Bir kimse azığı olmadan yolculuğa çıksa günahkâr olur.

Zannî sebebler, meselâ, tıb ve ilâçlarla tedavi gibi şeylerdir. Bazı ahvalde zannî sebeb ile amel müstehab olur, terki günah olmaz. Eğer zannî sebep olanın menfaati zannî olmazsa ona vehmî sebep denir. Eceli gelmişe ilâç vermek gibi. Vehmî sebeplerin terk edilmesi daha iyidir. Kat'î sebeplerin terki haramdır. Zannî sebeplerin çok olması ve onlara fazla bel bağlamak da tam tevekküle zarar verir. Eğer herhangi bir sebebde tesir olduğuna itikad ederse asıl tevekküle zarar verir ve şirk olur.

Hiçbir hastalıkta bulaşıcılık yoktur. Zira Hak Teâlâ fâil-i muhtârdır. Her şey O'nun irâdesiyle ve izniyle olur. Doktorların vebâ, çiçek, cüzzam gibi hastalıklara tabiatlariyle bulaşıcıdırlar, demeleri yanlıştır [yani hastalığın bulaşıcı olması veya bulaşmaması da Allah'ın iradesi ve izniyledir]. Bir hadîs-i şerifte, **«Tabiî bulaşıcılık (*) ve bir şeyin uğursuz ve kötülük alâmeti olması yoktur»** buyuruldu. Uğursuz saymaktan çok sakınmalıdır. Gaybe hüküm vermeksizin bir şeyi iyiliğe alâmet tutmak ve onunla iyiliğe kavuşmaya hüsnü zan etmek ise güzeldir.

(Rızık hususunda tevekkül Allahü Teâlâ'ya güvenmektir) çünkü Allahü Teâlâ hallâk-ı alîm ve rezzâk-ı hakîmdir, (San'atına, malına, kuvvetine), beye, (kadıya, kadıaskere ve diğerlerine), sultâna, hazineye, askere, defineye yani Allahü Teâlâ'dan başka hiçbir şeye (güvenmemektir). Çünkü bunlar mahlûktur, âcizdir, sebebdir ve fânidirler. Elden çıkması, kaybolması, ölmesi mümkündür. Sebeplere güvenmek olmaz. Çünkü eşyaya te'sir eden yalnız Allahü Teâlâ'dır. Olabilir ki o güvendiğin sebepleri yok eder ve yerine düşünmediğin sebepleri yaratır.

(*) Bir mikrop bazan pathogène olur, yani hastalık meydana getirir. Bazan da aynı mikrop saprophyte durumda kalır, yani bulunduğu bünyede hastalık tevlid etmez. Porteur denilen öyle kişiler vardır ki barsaklarında kolera basilleri bulunur, fakat onlar koleraya yakalanmazlar. Lâkin onların saçtıkları mikroplar başka vücutlarda kolera hastalığı doğururlar. (Naşirin notu.)

Bir hadîs-i şerifte, «Nâfile oruç tutmayıp, yemek yiyip şükreden kimse nâfile oruç tutup yemeyen ve içmeyen kimse gibi sevâb alır» buyuruldu.

HAVF: (Allahü Teâlâ'dan dâima korkmalıdır). Zira emin olmak büyük günahdır. Küfürdür diyenler de olmuştur. (Rahmetinden) ümîd etmelidir. Çünkü ümidini kesmek büyük günahdır. Hatta küfürdür diyenler de vardır. Mü'min olanı havf ile recâyı (Allahü Teâlâ'dan korkmak ve ondan ümîd etmeyi) birleştirmesi lâzımdır.

(Kazâsına râzı olmalıdır). Zira kazâya rızâ ve belâya sabır vâcibdir. Kızmak ve şikâyet etmek câiz değildir.

(Dünyadan yüz çevirmelidir). Dünya lezzetini kalbinden giderip, dünyayı kerih görmeye zühd denir. Dünyadan zühd edip onu aşağı görmek kalbi ve bedeni rahat eder. Bazı âlimler buyurdular ki, sen nefsini ibâdetle meşgul etmezsen o seni dünya gâilesiyle meşgul eder. Akıllı olan, dünyadan sakınıp âhiretini güzelleştirecek ilim ve amel ile meşgul olur. Ariflerden biri buyuruyor ki:

Kıt'a: **Dünyanın başı, sonu azdan daha azdır**
Ve onun âşıkları her şeyden aşağıdır
Büyü ile çokları sağır ve âmâ eder
Onların ellerinden bir tutan kalmamıştır

İmâm Şâfiî'den bildirildi:

Kıt'a: **Dünyâ murdâr bir çöplük gibidir**
Üstünde köpekler misâli insanlar didişir
O çirkeften kaçınırsan, onlardan kurtulursun
Yoksa onlarla dalaşıp; belânı bulursun.

Âlimlerden biri buyurdu:

Kıt'a: **Görüyorum dünyâ bir dolap gibi döner**
Sıkıntısı, neş'eli gelir ve öyle gider
Baktım ki insanların hepsi sarhoş olmuşdur
Aralarında ölüm şerbeti hep devreder.

Yani insanların her biri sarhoş gibi bir şeye müptelâ ve tutkun, kimi çoluk çocuk meşgalesine düşmüş, kimi mal

toplama ve ticaret sevdasına kapılmış, kimi makam ve mevki sevgisinden sarhoş olmuş, kimi hasta, kimi fakir, kimi zengin, her biri Allahü Teâlâ'dan başkasına tutularak aldanmış ve ziyân etmiştir. Halbuki onlar bu halde iken aralarında ölüm şerbeti kâse ile döner.

Ey akıl sahibi! Dünya sana kalsa sen dünyaya kalmazsın. Allahü Teâlâ, **«Ey habibim sen de ki, dünya, metâı azdır. Ey kullar sizin yanınızda olanlar tükenir. Allahü Teâlâ'nın indinde olan ecir ve sevab devam eder.»** buyurdu. Dünyanın sürûrları, yazlarda yetişen otlara ve çiçeklere benzer ki, kış yaklaşınca hepsi helâk ve yok olur. Bu halleri düşünen ve anlayan akıllı bir kimse, hiç vakit geçirmeden dünyayı aşağı görüp âhiret derecelerini kazanmaya çalışır.

KANÂAT: (Az şeye kanâat etmelidir). Dünya sevgisini giderip kalbi âhirete bağlar. Sıddıkların yolunda gider. Dünya sevgisi, tûl-i emel, hırs ve tama' sıfatları çekilirse dünyadan uzak olur. Zühd ve az şeye kanâat ve sabır meydana gelir. O kimse Allahü Teâlâ'nın muhabbetine ve rızâsına mazhar olur. Kendine yetecek kadar rızka kanâat eden kurtulur. Âhirette hesabı az olur.

CÖMERTLİK: (Cömert olmalıdır). Eğer helâlden kendine yetecek kadarından çok mal ve ni'meti olursa, akıllı olan malını tâat ve rızâ yoluna verir. Âhirette ebedî zevk ve sonsuz safâya kavuşur. Cömertlik peygamberlerin, evliyânın, sıddîkların, şehidlerin ve sâlihlerin sıfatıdır. Cennet cömertler sarayıdır. Cehennem bahillerin yeridir. Allahü Teâlâ cömerdi sever. Bahîli ise şeytan sever. Cömert, Allahü Teâlâ'nın ve insanların yanında, dünya ve âhirette övülmüştür. Bahîl dünyada ve âhirette kötü ve aşağıdır. Bir mü'min Allah rızâsı için az bir şey sadaka verse, Allahü Teâlâ onu büyültüp Uhud dağı kadar yapar. Cömert, Allahü Teâlâ'nın rahmetine yakın, Cehennemden uzaktır. Bahîl rahmetten ve Cennetten uzak, Cehenneme yakındır.

Cömertlik mal ile, ilim ve fiil ile olur. Akıllı bir kimse tâata, cömertliğe ve diğer güzel ahlâk ve huylara gayret edince ucbu ve kibri kendinden uzaklaştırır. Bu da Allahü Teâlâ'ya sığınarak (ve minnet zikri ile yani) az veya çok, mal

«Sabredenler, hakka, doğruluğa, kurtuluşa, selâmete ve diğer matlûblara kavuşurlar» buyuruldu. Hadis-i şerifte geldi ki, **«Bir musibet zamanında innâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn diyene Allahü Teâlâ o musibet yerine bir murâd ve ona karşılık ihsânda bulunur»** buyurdu.

Dünya musibeti Allahü Teâlâ'dan imânlılara lütuf ve keremdir. Çünkü musibete karşılık büyük sevablar ve ecirler vardır. Dünyadan nefret ve âhirete rağbet hasıl olur. Taate çalışmaya sebeb olur. Dünyanın fâni olduğunu göstererek hırs, tama' ve kibir gibi kötü huylardan kalbi kurtarmaya vesile olur. Bazı âlimler buyurdu ki, bir kimse dört belâya sabretmeyince kâmiller derecesine kavuşamaz. Düşmanların şamatasına, dostların ayıblamasına, cahillerin dil uzatmasına ve arkadaşların hasedine. Bunun gibi, bir kimse dünya belâsına sabretmeyince sıddıklar derecesine kavuşamaz. Allahü Teâlâ birçok peygamberleri sabır sıfatiyle vasfedip övmüştür. Ülü'l-azm peygamberlerin, büyük sıfatlarından biri de sabırdır.

TEFVİZ: (Tefviz, bütün işlerini Allahü Teâlâ'ya ısmarlamaktır. Allahü Teâlâ'dan) dünya işlerinden hali meçhul (bir şey istediği zaman) duâsında, ya rabbi (hayırlı ise nasib et, demelidir). Kat'iyyen şu murâdımı bana ver dememelidir. Çünkü sonu zarar ve âhirette kendine azâb sebebi olabilir. Böyle şey'in olması belâdır. Olmaması iyidir. Çok şeyler vardır ki, insan onu ister, ama o şey aslında şerdir. Çok şeyler vardır ki, insanın hoşuna gitmez, hattâ istikrah eder, fakat aslında o hayırdır. Bunun için insan, işlerini gaybları bilen, hakim ve rauf olan Allahü Teâlâ'ya tefviz ve teslim edince, Allahü Teâlâ onun dünyasına ve âhiretine hayırlı olanları ona ihsan eder. Zararlı olanlardan onu korur.

ŞÜKÜR: (Şükür, Allahü Teâlâ'nın) ilim, imân, sâlih amel, güzel ahlâk, âfiyet, sıhhat, evlâd, mâl ve diğer (ni'metlerini bilip karşılığında) Allahü Teâlâ'ya sözle, işle ve malla (kulluk ve ibâdet etmektir). Ni'metleri günaha kullanmamaktır. Şükretmek şer'an lâzımdır. Şükretmekle ni'met artar ve devam eder. Kur'ân-ı Kerim'de, **«Ey kullar, siz ni'metlerime şükrederseniz ni'metlerimi arttırırım, şükrü terk ve ni'metlere küfrederseniz elbette azâbım şiddetlidir»** buyuruluyor.

Şükretmek ni'metin artmasına sebep olduğu gibi, terki ve ni'mete küfretmek (*), ni'metin elden çıkmasına ve şiddetli azâba sebep olur.

Bunun gibi, velinimet olanların hakkını gözetmek ve onları hayır dua ile anmak lâzımdır. **«İnsanlara şükretmeyen, onların iyiliğini bilmeyen Allahü Teâlâ'ya şükretmemiş olur»** buyuruldu. Bilhassa ilim öğreten üstadların haklarını çok gözetmelidir. Zira onlar ebedi saâdete, âhiret ni'metlerine ve Allahü Teâlâ'nın rızâsına kavuşmaya sebep olmuşlardır.

Allahü Teâlâ'ya şükretmek, sabırdan, zühdden ve korkudan üstündür diyen hikmet sahibleri olmuştur. Çünkü şükür bütün ibâdetleri ve bütün güzel huyları içine almaktadır. Dil ile hamd ü senâ, kelime-i tevhid, tesbih ve diğer zikirleri yapmak, Kur'ân-ı Kerim okumak dilin şükrüdür. Kalb ile mârifet, ilim, doğru itikad, düzgün niyyet, yaratılanlarda düşünmek ve güzel ahlâk elde etmek kalbin şükrüdür. Diğer uzuvların şükürleri bunlara benzetilebilir. Şükürde her zaman dâim olmak lâzımdır.

(Asıl şükür, şükürden âciz olduğunu itiraf etmektir). Zira ni'mete şükür lâzımdır. Şükretmek de büyük bir ni'mettir. Ona da şükretmek lâzım gelir. O şükür de bir büyük ni'met olur. Ona da şükretmek vâcib olur.

Akıllı bir kimse kendi hâlini düşünse, dikkat ile mülâhaza eylese dışını ve içini Allahü Teâlâ'nın ni'metlerine gark olmuş bulur. Şükrü yerine getirebilirse büyük bir ni'mete kavuşmuş olur. Böylece elbette şükredemeyeceğini anlar. Acizliğini, ister istemez, diliyle söyler. Buna büyük şükür denir. Çünkü böyle âcizlik ni'metleri anlamak ve bilmekten meydana gelir. Ni'metleri ihsan eden Allahü Teâlâ'nın verdiği ni'metlere karşılık kemâl üzere ibâdet ve rızasına muvafık tâat etmekten âciz olduğu idrâkı hâsıl olur. Bu hal öyle yüksek bir derecedir ki, buna sahib olanlar pek azdır. Nitekim Allahü Teâlâ, **«Kullarımdan çok şükredenler azdır»** buyuruyor.

(*) Küfrân-ı ni'met. Ni'metlerini kullanırken, ni'met sâhibini hatırlamamaktır veya ni'meti mahallinde kullanmamaktır veya o ni'metle Allahü Teâlâ'ya âsi olmaktır.

GÜZEL AHLÂK

Bu bölümde güzel huylar bildirilir. Bunlara **ahlâk-ı hamide, hısâl-i cemile, ahlâk-ı Muhammediyye** ve **mekârim-i ahlâk** denir. Allahü Teâlâ Habîbini medhedip, **«Ey Resûl-i zîşânım, elbette sen hulk-ı azim üzeresin»** buyurdu. Yani ne kadar güzel ahlâk ve iyi huy varsa, kemâl üzere sende mevcuddur demektir. Ahlâk-ı hamideden kimde güzel huy bulunursa, onda Muhammed Aleyhisselâmın ahlâkından bir nasib bulunmuş olur.

İmâm Ahmed bin Hanbel, İmâm Beyhekî ve Hâkim (rahimehümullah) Ebû Hüreyre'den (radıyallahü anh) bildirdikleri hadis-i şerifte, **«Ben güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildim.»** buyuruldu. İmâm Taberânî, **Müsned-i Kebîr**'inde Enes'den (radıyallahü anh) bildirdiği hadis-i şerifte, **«Mü'min kul, muhakkak ki, güzel ahlâkı sebebiyle yüksek âhiret derecelerine kavuşur. Halbuki ibâdeti zaifdir. Yine kul kötü huyu sebebiyle cehennemin en alt tabakalarına iner»** buyuruldu. Zira kötü huy insanı nice kere küfre kadar götürür. İmâm Taberânî'nin Hazret-i Enes'den (radıyallahü anh) bildirdiği hadis-i şerifte, **«Güzel ahlâk, dünyanın ve âhiretin iyiliğini beraberinde götürür»** buyuruldu.

Güzel ahlâk sahibi olan kâmiller dünya ve âhiret iyiliğini kendilerine aldılar. Dünyada ve âhirette kötü ahlâk sahiblerine asla iyilik kalmadı. Onlara da kötülük ve ceza kaldı. **«Bir kimsenin görünen şekli ve ahlâkı güzel olsa, o kimse Cehennem ateşine girmez»** hadis-i şerifdir. İmâm Beyhekî'nin Ebû Hüreyre'den (radıyallahü anh) bildirdiği hadis-i şerifte, **«Ey Ebû Hüreyre sen iyi huyları ve güzel ahlâkı elde etmeye çalış»** buyurdu. Ebû Hüreyre (radıyallahü anh), Yâ Resûlâllah güzel ahlâk nedir? diye sordu. **«Senden iyiliği kesenlere iyilik edesin, onları arayasın, sana zulüm ve kusur edeni afvedesin, seni iyilikten mahrum edene, sen iyilik ve ihsân edesin»** buyurdu. İntikam almaya gücü yettiği halde, afvedenleri Allahü Teâlâ övüyor ve **«Kızgınlıklarını yenip afveden insanlar, Allahü Teâlâ'nın övdükleridir»** buyuruyor. Yine bir

hadis-i şerifte, **«Bir kimse öfkesini yener ve gücü yettiği halde intikamından vazgeçerse Hak Teâlâ onun kalbine emniyet ve imân doldurur»** buyuruldu. Bu hadis-i şerifte bildirilen güzel ahlâk bir kimsede bulunsa, diğerleri de onda bulunur.

Güzel ahlâkın aslı ve menbâı, hikmet, şecâat, iffet ve adâlettir. Ey bu yolun yolcusu, âhiret için çalış! Önce kalbinden kötü huyları gidermeye uğraş! Sonra güzel ahlâkları, huyları elde et! Tâ ki her işin şer'-i şerif üzere ola ve her iki dünyada izzet ve saâdet bulasın. Yâ Rabbi bizi saâdet-i ebediyyeye kavuşan kurtulmuşlardan ve sonsuz ni'metlere ulaşan bahtiyarlardan eyle! Âmin.

SABIR: Vasiyyetim şudur ki: (Belâlara, mihnetlere sabretsinler, hastalık ve musibetlere katlansınlar, usanmasınlar, kimseye şikâyet etmesinler. Sabırla kalblerini süslesinler). Kazâ ve kaderdir. Ancak Allahü Teâlâ'ya tazarrû ve dua etsinler. İbâdet etmeye çalışsınlar. Sadaka versinler. Sabır üç türlüdür.

1 — **Tâate** devam etmek.

2 — **Günahları terk** hususunda kararlı olmak,

3 — Dünya **musibetlerine** katlanmak ve insanlara şikâyet etmemek.

Sabır, yüksek ve güzel bir sıfattır. Peygamberler sıfatıdır. Kur'ân-ı Kerîm'de Allahü Teâlâ sabreden kullarını medhetmiştir. Nitekim, **«Sabredici kullara sevâbları tamam ve hesâbsız verilecektir»** buyuruyor. Hadis-i şerifte geldi ki: **«Sabredenlere kıyamette o kadar sevap verilir ki, mizansız ve hesapsız, yağmur yağar gibi ihsanlara kavuşurlar. Dünyada sıhhatli yaşayıp keder görmeden ölen kimseler, onları ve sevâblarını görünce: Keşke dünyada iken vücudlarımız makas ile parça parça olsaydı da, biz de şimdi bunlar gibi sevablara kavuşsaydık derler.»** Yine bir hadis-i şerifte: **«Sabır, yani musibetlere sabır, tâatlere devam etmek nûrdur»**. Bir âyet-i kerîmede, **«Sabredenlere müjde var. Onlara bir musîbet geldiği zaman onlar, biz Allah içiniz, yani Allahü Teâlâ'nın mahlûkuyuz, kullarıyız, elbette ona döneceğiz, derler»** buyuruldu. Diğer bir âyet-i kerîmede, **«O sabredenlere Allahü Teâlâ'dan rahmet, mağfiret, lütuf ve ihsân gelir»** ve

Tûl-i emel ve mal sevgisi bunlara sebep olur. Harama tama' etmek haramdır. Mübâha tama' etmek çirkindir. Tama'ın en kötüsü, insanlara tama' etmektir. Tama', sahibini zelil ve insanlar arasında rezil eder. Arsız, hayâsız ve edebsiz eder. Bir hadîs-i şerîfte, **«İnsanoğlunun altundan iki ırmağı olsa, bir üçüncüsünü ister.»** buyuruldu. İnsan oğlunun karnını ve gözünü topraktan başka bir şey doyurmaz. Bundan ve bunun gibi kötü sıfatlardan Allahü Teâlâ'ya sığınırız.

BAHİLLİK: (Bahillikten) sakınmalıdır. Şer'an veya mürüvvet için mal vermek gereken yerden sakınmaya **bahillik** denir. Zekât vermemek, üzerine nafaka vermesi lâzım olan kimselere nafaka vermemek yahud ihtiyacı kadar vermemek gibi. Bahilliğin en kötüsü, kendinden esirgemektir ve farz olan zekâtı vermemektir. Bunun için, hadîs-i şerîfte, **«Zekât vermeyen mel'undur»** buyuruldu.

ZENGİNLERİ SEVMEK: (Zenginleri zenginliklerinden dolayı büyük tutmaktan) sakınmalıdır. Bazı hadîs-i şerîflerde, **«Bir kimseye zenginliği ve malına tama' için tevâzû ve tezellül edenin dininin üçte ikisi gider»** buyuruldu.

FAKİRLERİ SEVMEMEK: (Fakirleri horlamaktan sakınmalıdır. Büyük âlimlerimiz buyuruyorlar ki, zenginliğinden başka saygı gösterilmeye lâyık hiçbir tarafı olmayan zengine, yalnız zenginliği için hürmet etmek câiz değildir. Fakirleri, fakirliklerinden ötürü aşağılamak da câiz değildir. Bazı rivâyetlerde yapan mel'ûndur deniyor. Zenginlere zenginlikleri için saygı gösteren, fakirleri fakirliklerinden ötürü aşağı görenlerden Allahü Teâlâ'ya sığınırız.

TECESSÜS: (Başkalarının) gizli (ayıbını aramaktan) sakınmalıdır. Câiz değildir. Allahü Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'de, **«Ey kullar tecessüs etmeyiniz»** buyurdu. Yani birbirinizin ayıblarını araştırmayınız buyurarak bunu yasaklamıştır. Bir hadîs-i şerîfte, **«Bir kimse, mü'min kardeşinin ayıbını araştırırsa, Allahü Teâlâ onu rüsvây eder»** buyuruldu. Çok kaçınmak lâzımdır.

EMÂNETE HIYÂNET: (Emânete hıyânetten) sakınmalıdır. Münâfık sıfatıdır. Asla câiz değildir. Kendinden emin ol-

mayan, kendine güvenmeyen emânet almasın. Buna yanaşmasın.

YALAN: (İnsanları aldatmaktan) sakınmalıdır. Yalan ve hile ile, yalan yere yemin ile ve ona iyi tarafını göstermek ile insanları aldatmamalıdır. Bunların hepsi nifak alâmetidir. Emânete hıyânet, konuşunca yalan söylemek, sözünde durmamak münâfıkların alâmeti olduğu hadîs-i şerîflerde bildirilmiştir.

ÂHİRETİ UNUTMAK: (Kalbden âhiret korkusu ve hüznün çıkmasından) kaçınmalıdır. Bu da büyük bir kalb hastalığıdır. Çok sakınmak lâzımdır. Allahü Teâlâ bir kulun kalbinde iki korku ve iki emniyeti bir arada bulundurmaz. Bir kimse dünyada Allahü Teâlâ'dan korkmaz ise, âhirette korkusu muhakkaktır. Dünyada korkarsa, âhirette emin olması muhakkaktır. Korkudan maksad, çok ibâdet etmektir. Emirleri yerine getirmektir. [illegible] ilimleri, güzel huyları ve sâlih amelleri [illegible] kalblerini temizlemektir. (Buraya kadar anlatılanlardan) zıddı olan [illegible] Bunların zıddına amel etmeye çalışıp, kalbi temizlemelidirler. [illegible] güzel ahlâkı edinmeye, kazanmaya uğraşıp kalbi temizlemelidir. (Kötülükleri hakkında bildirilen delilleri) âyet-i kerîmeleri ve hadîs-i şerîfleri dâima dinlemek ve (düşünmekle) kalbi temizlemelidir. Âlim ise böyle yapar. İlim tâlibi ise dâima [illegible] âlimlerinin meclislerine gidip, ahlâk ilmine ait kitabları [**Mektûbat**, **Tarîkat-ı Muhammediyye**, **Kimyâ-yı Saâdet, Berekâ**] kitabları gibi [illegible] dinlemelidir.

Kötü ahlâklar çoktur. Bu risâlede hepsi beyân olunmadı. Çünkü küçük bir risâledir. [Genişçe öğrenmek isteyenler **İhyâ-ül-Ulûm**, **Kimyâ-yı Saâdet** ve **Tenbîhü'l-Gâfilîn** kitablarını okuyabilirler]. Bu kötü ahlâklara kalb hastalıkları da denir. Herbiri sahibine, bir müzmin hastalık gibi zarar verir. İbâdetine dokunur. Kalb âfetleri de denir. Sahibi bunlara devam ederse, küfre kadar götürürler. Nefislerimizin şerrinden ve amellerimizdeki kötülüklerden Allahü Teâlâ'ya sığınırız.

mil bir zât sordu: İnsanların en akıllısı ve doğru düşünceli kimdir yâ Resûlallah? Buyurdu ki: **«İnsanların en akıllısı ölümü çok hatırlayandır. Unutmayıp çok istiğfar edendir».** Yani tevbe ve istiğfar eden, faydalı ilimlere ve âhirette işe yarayan şeyleri elde etmeye uğraşanlara Allahü Teâlâ katında akıllı denir. **«Bunlar akıllılardır»**, yani bunların en akıllılarıdır. **«Onlar dünyanın şerefi ile âhiretin kerâmet ve saâdeti ile âhirete giderler.»**

Dünya sevgisi, mevki ve makam sevgisi ve tûl-i emel ile dünyayı mamur etmeye, dünya işlerini idare ve tanzim etmeye koyularak, âhiretten gâfil bir halde ömürlerini tüketenlere ise ahmaklar ve câhiller denir. Nitekim hadîs-i şerifte, **«Ahmaklar olmasaydı dünya harab olurdu»** buyruldu. Zira bütün himmetlerini bu fâni dünyaya sarf edip yerleri mamur edenler, sonunda harab olacak memleketleri âbâd edenler, o kadar israfla bir gün gelip yerle yeksân olacak saraylar yaptıranlar ancak ahmaklardır.

(Ama çok ibâdet etmek için uzun ömür istemek câizdir ve güzeldir. İmâm Tirmizî bildirir. Ebû Bekr-i Sıddîk (radıyallahü anh) buyurdu ki, bir kâmil zât gelip, «Yâ Resûlallah, insanların hangisi hayırlıdır?» diye sordu. Buyurdu ki: **«Hayırlı o kimsedir ki, ömrü uzun, ameli güzel, sevabı çok olur».** Aynı zat yine sordu: «İnsanların şerlisi, yani kötüsü kimdir?». Buyurdu ki: **«İnsanların şerlisi, ömrü uzun, ameli günah olandır.»** Yani, çok yaşar ve yaşadıkça günah işler. Böylelerinin azâbı şiddetli olur.

Velhâsıl, faydalı ilim, güzel ahlâk ve iyi amel için uzun ömürlü olmayı, yani çok yaşamayı istemek saâdettir. Fakat ilmi, ameli olmayıp, yaşı çok olan kimselerde bir şeref yoktur. Onlara koca cahiller denir. Çünkü uzun ömür cahillere cahilliğini arttırır.

NEFSE UYMAK: (Bundan da kaçınmalıdır. Nefse uymak, nefis ne isterse yiyecek, içecek, giyecek, bina, kadın ve diğer nefsânî hazlardan ne dilerse (onları elde etmeye çalışmakdır). Bunlar haramdan olursa büyük günahlar denizinde boğulur ve âhirette helâk olur. Bunlar mübâhdan ise

ve mübah olan işlerde ifrata varır, dâima nefsinin hevâsına uyar ise hasis, hakir ve rezil olur. Nefsine zelil bir köle, şehvetine hizmetkâr olur. Ömrünü boş şeyler peşinde tükettiği için âhirette pişmanlık çekeceği muhakkaktır.

FAKİRLİKTEN KORKMAK: (Fakirlikten korkmaktan da sakınmalıdır). Fakirlik dünyada meşakkat ise, âhirette meserret olur. (Bunun gibi Allahü Teâlâ'nın takdir ettiğine (gücenmekten) kaçınmalıdır. Kazâya rızâ ve belâya sabır imân sahibleri için lâzımdır.

ALKIŞ SEVMEK: (Başkalarının kendisini alkışlamasını sevmek) ve onların övmesini, medhetmesini (istemekten sakınmalıdır). Zira insanların övmesi, çoğu zaman helâke, kibre, taşkınlığa, haddini aşmaya sebep olur. Onların medhettiği sıfatlar bir kimsede varsa, Allahü Teâlâ'nın tevfikine ve ni'metine şükretmek kendisine vâcibdir. Bu ni'met onun hakkında sonunda rahmete mi, yoksa cezaya mı sebep olur düşüncesiyle yalvarmak ve tâat etmek lâzımdır. Onların medhettikleri şey, o kimsede yoksa, onların medhi alay etmek ve dalga geçmek şeklinde olur. Meselâ senin necâsetin misk gibi kokar deseler, onu doğru sanmak büyük câhillik ve ahmaklıktır. Çünkü bu, alay etmenin tâ kendisidir. Günahlarının necâsetten kötü olduğunu bilirken, fayda ve zarara, ölüme ve hayata gücü yetmeyen âciz kimselerin övmesiyle ne fayda olur. Mutî' ve sâlih olursan, insanların ayıblamasından sana ne zarar olur. Akıllı kimse, insanların övmesine ve kötülemesine aldırmayıp, şer'-i şerîfin muktezasınca yaşar.

KIZMAK: (Nefsinden dolayı) hizmetçilerine ve diğer mü'minlere (kızmaktan) sakınmalıdır. Gadab, yani kızgınlık kötüdür. Sahibi günahdan kurtulmaz. Kızgınlığını yenenler ve insanların kusurlarını afv edenler dinde beğenilmiş kimselerdir. Hilm elde etmeye uğraşmalıdır.

İNAT: (Doğruyu bildiği halde inkâr demek olan inattan) sakınmalıdır. Kibir, hased, ucub ve mevki sevgisi buna sebep olur. Aynı zamanda inat (doğruyu kabul etmekten utanmaktır). Fir'avun sıfatıdır, çok sakınmak lâzımdır.

HIRS VE TAMA': (Hırsdan ve tama'dan) kaçınmalıdır.

kibir, hased, zulüm, taşkınlık ve türlü türlü isyanlara sebeb olur.

(Dünya belâ yeridir). Mihnet, meşakkat, elem, sıkıntı ve üzüntüden ibârettir. Şeytânın komşusudur. Sonu harâbdır, helâktir. Âhirette ise, şiddetli hesab ve korkunç azâblar vardır. (Dünyada zevk) ve rahat (etmek istemek) büyük gaflet, câhillik, hüsran ve (ahmaklıktır). Sonu pişmanlığa ve cezaya varır. Zira hâlis (zevk) ve lezzet ve kedersiz safa ancak (Cennette olur). Dünyada âhiret saâdeti için çalışıp ilim ve sâlih ameller kazanmak, derecât-ı uzmâ ve saâdet-i kübrâ için çalışmak sûretiyle [ona [âhirete] gönül bağlamak lâzımdır). Akıllı olanlar böyle yapar. Nefsini yenip âhiret işlerine çalışır. Ahmak o kimsedir ki, nefsinin arzuları peşinde koşup, Allahü Teâlâ'dan âhiret saâdeti ve kurtuluşu temenni eder.

MAKAM SEVGİSİ: (Bundan da kalbi temizlemelidir. Makam sevgisi) dünyada nefsinin lezzeti için (belli bir adam olmak istemektir). Ama emr-i ma'ruf ve nehy-i münker [yani Allahü Teâlâ'nın emirlerini bildirmek ve yasaklarından men'etmek] zâlimleri kovmak ve İslâm dinine yardım ve şeriatın hükümlerini icrâ etmek, insanlar arasında adâletin te'sisi ve bunlara benzer iyi niyetlerle makam sahibi olmak istese güzeldir. Makam ve mevki sahibi olunca böyle hareket ederse, dinî bakımdan iyidir. Dünyada ve âhirette şeref ve saâdet, Hak Teâlâ'dan ihsan ve rahmet ve Resûlullah'dan (sallallahü aleyhi ve sellem) büyük şefâata kavuşacağında şübhe yoktur. Şeriata aykırı gidip, kibir, zulüm, taşkınlık, fısk ve isyân ederse, yarın âhirette iki elleri bukağı ile bağlı olarak, Allahü Teâlâ'nın manevî huzuruna çıkacaktır. Hesâba ve azâba müstahak olacaktır. Makam meselâ (kadılık, hocalık, vâlilik) ve diğer makam ve mevkiler gibi şeylerdir.

İmâm Tirmizî ve İmâm Nesâî, Kâ'b bin Mâlik'den (radıyallahü anh) bildirdikleri hadîs-i şerifte, **(İki aç kurt, koyun sürüsüne, mal ve mevki sevgisinin bir Müslüman'ın dinine yaptığı zarar kadar zarar yapamaz)** buyuruldu.

Velhâsıl, makam sevgisinden (çok kaçmak lâzımdır). Bil-

hassa makam ve mevki arzusu, mal ve dünya sevgisi sebebiyle olursa, insanın dinini ve âhiretini harâb eder. İmâm Tirmizî bildirir: Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) buyurur ki, Resûlullah'dan işittim: **«Dünya mel'ûndur. Allahü Teâlâ'nın indinde merdûddur. Dünyanın içindeki şeyler de mel'ûndur. Ancak Allahü Teâlâ'yı anmak, âhirete müteallik ibâdetler, tâatler, âlimler ve talebeler bunun dışındadır»** buyurdu. Çünkü bunlar âhiret işleridir. İmâm Tirmizî, Sehl bin Sa'd'dan (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerifte, **«Dünyanın, Allahü Teâlâ katında sivrisineğin kanadı kadar kıymeti olsaydı, dünyadan kâfirlere bir yudum su vermezdi»** buyurdu. Fakat Allahü Teâlâ katında dünyanın hiç kıymeti yoktur. Ahmed bin Hanbel, Bezzâr, İbn Hibban, Hâkim ve İmâm Beyhekî'nin Ebû Mûs'el-Eş'arî'den (radıyallahü anhüm) bildirdikleri hadîs-i şerifte, **«Dünyasını seven âhiretine zarar verir, âhiretini seven dünyasına zarar verir. Öyleyse devamlı olanı geçici olana tercih eyle»** buyuruldu. İmâm Beyhekî bildirir: Ali (radıyallahü anh) buyurur ki, dünyanın helâline hesab, haramına azâb vardır.

TÛL-İ EMEL: (Tûl-i emelden sakınmalıdır. Tûl-i emel insanın kendisi için uzun ömürlü olmayı düşünüp, çok yaşamayı sevmektir). Bu çok çirkin bir iştir, büyük gaflete sebeb olur. (Dünya hazzı) ve sevgisi (için olursa) böyledir. Bunun sebebi, ya dünya sevgisi yahud da ölümün yakın olduğunu aklına getirmemek, yahud bedenin sıhhatine aldanmak veya gençliğine güvenmektir. Bu sebebleri aradan kaldırmakla tûl-i emel giderilir. Büyük âlimlerimiz (rahimehümullah) buyurmuşlardır ki, çocuklar gençlerden çok âhirete gider, gençler de ihtiyarlardan çok âhirete gider. O halde sıhhat ve tazeliğe güvenilmez. Ölüm ise habersiz gelir. Ne kadar şaşılır ki, insanın ömrü tükenip ölüm yaklaştığı zaman, hırsı ve tûl-i emeli artar. Ölümü ve âhireti unutur. Mal toplama ve dâiresini genişletme sevdasına kapılır.

İmâm İbn Ebî'd-Dünyâ ve İmâm Taberânî, Abdullah bin Ömer'den (radıyallahü anhüma) bildirdiler. Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) dokuz kadar sahâbe ile mübarek meclisinde iken, ben de gittim on kişi olduk. Ensardan kâ-

eylese (sen öyle kimselerin malının ve ilminin elinden çı-
masını) ve makamından azlini (istesen câizdir. Çünkü günaha
âlet ediyorlar). Hem câizdir, hem de din gayretidir.

(Bunun gibi, bir kimsenin ni'meti gibi, bende de ni'met
olaydı) onun gibi ibâdet ve iyilik edeydim (desen ve onu
elinden çıkmasını istemesen buna gıpta denir. Bu câizdir ve mendûbdur). Bir kimsede helâl mal olsa, yahud faydalı ilim bulunsa, o mal ile hayrat ve ibâdet eylese, ilmi ile din bilgileri öğretip sâlih ameller işlese ve sen de: Benim de malım ve ilmim olsaydı onun gibi çeşit çeşit iyilikler ve salih ameller etseydim, desen, fakat onda bulunanların elinden çıkmasını istemesen güzeldir. İmân alâmetidir. İlim öğrenmeye sebeb olur. İyilik etmeye götürür.

KİBİR: (Kalbini kibirden temizlemelidir. Kibir, kendini başkasından iyi) ve büyük (görmektir). Büyüklendiği, kibirlendiği kimse ona doğru bir söz söylese kabul etmez. Bir yerde kendisinden önce bulunsa kalbine ağırlık gelir. Kibir, hasede, ucuba ve bühtana sebeb olur. Büyüklerimiz çok çirkin bir şey olduğunu bildirmişlerdir.

(Şeytan sıfatıdır). Zira şeytan Âdem Aleyhisselâma kibir edip (Ben ondan hayırlıyım demiştir. Kibirden çok sakınmak) ve uzak olmak (gerekir). Kibriyâ sıfatı ancak Allahü Teâlâ'ya mahsustur. Mütekebbir olanları Allahü Teâlâ helâk ederim buyuruyor. Senin kalbinde kibir yokken, mütekebbir bir kimseye büyüklük gösterip, haddini bildirmek için ona kibir etsen, yani kibirli görünsen bu güzeldir ve sadaka vermiş kadar sevaba kavuşursun. Eğer nefsine ve şeytana kibir edip, onlara uymazsan, Allahü Teâlâ'nın rızasını bulursun. Harbde İslâm dinini yüceltmek için kâfirlere heybet ve kahramanlık ile kibirli davranmak iyidir. Fakirlere sadaka verirken zengin gibi görünmek, fakirlere kibir için olmayıp, muhtaç oldukça benden sadaka almaya sıkılmasın diye, öyle görünmek güzeldir.

UCUB: (Ucub, amel ve ibâdetini kendinden görüp Allahü Teâlâ'nın tevfik ve ihsâniyle) yardım ve yaratmasıyle (olduğunu bilmemek ve düşünmemektir). Allahü Teâlâ'nın tevfik ve yardımını düşünüp, verdiği ni'metlere şükretmek

vâcibdir. Hadis-i şerifte bildirildi ki: **«Üç şey insanın dinini helâk eder, bahilliğine uymak, nefsinin arzuları peşinde gitmek ve kendi görüşüne ucub etmek.»**

HIKD: (Hıkd) bir kimseye (dünyalık için kin tutmak ve incinip kalbiyle onu sevmeyip düşmanlık etmektir). Bundan çok sakınmalıdır. Câiz değildir. Üç gün sonra o kimseye gidip selâm vermelidir. Selâmını alırsa ve dostluk gösterirse iyi olur. Selâmını almaz ve yakınlık göstermezse, selâm veren selâmet bulur, diğeri azâba müstehak olur. (Ama başkalarına zulmettiğinden ötürü sevmezse veya) âşikâre (fısk ve günah işlediği) ve tâati terk ettiği (için sevmezse güzeldir. Ona Allah için kızmak yani buğzu fillah denir). Sâlihleri sevmeye hubbu fillah denir.

DÜNYA SEVGİSİ: (Dünya sevgisinden kaçınmalıdır. Dünya sevgisi, dünyada zevk etmeyi istemektir). Dünya ni'metlerinden lezzet almak, fâni dünyanın çirkef misâli malına (gönül verip arttırmaya çalışmaktır.) Bu dünya sevgisi, öyle büyük bir belâdır ki, çoklarının âhiretini harâb etti. Gâfil insan, bilmez ki dünya sevgisi kendisinin bir büyük düşmanıdır. İnsanın gözüne güzel ve tatlı görünür. Ama aslında öldürücü zehir olup, sonunda helâk eder. Çok kimseler vardır ki, çok alçaklıklara katlanıp, zulüm ile mal toplayıp, zekâtını vermekten ve kendi işlerine harcamaktan çekinir. Sonra kendisi helâk olup, hesâb, azâb ve sayısız pişmanlık ve ziyan ile azâb edilir. Sevgili malı başkalarına kalır. Fâni lezzetlere meyl ve muhabbet helâl şekilde olsa da alçaklık ve himmetsizliktir. Kusurluluktur, sonu pişmanlık ve ziyandır.

Dünyadan âhirete götürülen, faydalı ilim, güzel ahlâk ve mal, dil ve beden ile yapılan ibâdetlerdir. Mal âhirete ve ibâdete yardımcı olursa güzeldir. Akılı olan, tam marifete kavuşmaya ve güzel ahlâk elde etmeye ve diğer ibâdetleri yerine getirmeye ve malı ile iyilik yapmaya çalışır. Muhabbetini Allah rızâsı için sarfeder. Çünkü dünya sevgisi **(bütün günahların başıdır).** Hadis-i şerifte böyle buyuruldu. Çünkü dünya sevgisi, bütün kötü huylara, meselâ hırs, tama',

etse, bir başka günah işler. Kötü ahlâktan ve huylardan kurtulmadıkça, günahlardan kurtulamaz.

SUAL: İnsan, ahlâkını değiştirebilir mi?

CEVAB: İnsan uğraşırsa ahlâkını değiştirir. Bütün akıl sahibleri bunda ittifak etmiş, birleşmişlerdir. Doğru tecrübeler de bunu göstermektedir. Seksen yıllık kâfir, Müslüman olur. Çalışırsa, gayret ederse kibir sahibi, tevâzu sahibi olur. Mülhid tevbe etse mü'min, münâfık isterse ihlâs sahibi olur. Bahil istese cömerd olur. Diğerlerini de buna benzetebilirsiniz.

Akıllı bir kimse kalbini (mü'minlere sû-i zan etmekten) temizlemelidir. (Yani, ancak bir alâmet ile bir kimsenin günah üzere ve yaramaz fiiller üzere olduğu hükmüne varmamalıdır). Çünkü sû-i zandan, yani kötü zan ve düşünceden, kin, düşmanlık, iftira, yalan, gıybet, hatta dövme, şikâyet ve kavga meydana gelir. (Bilâkis) hüsn-i zan edip (mümkün oldukça doğruya yorumlamalıdır). Kuvvetli bir delil ve zann-ı gâlib olmazsa böyle yapmalıdır. Hüsn-i zandan, yani iyi zan ve düşünceden din kardeşlerine sevgi, yardım ve yakınlık doğar. Hadîs-i şerifte bildirildi ki, **«Birbirlerini Allah için sevenler, âhirette nurdan minberler üzerinde otururlar. Elbiseleri nurdandır. Yüzleri gayet nurludur. Onlar peygamber ve şehidlerden değildirler. Fakat onlara gıbta olunur. Onlar beğenilir. Bunlar, dünyada birbirlerini Allah rızası için seven, yardım eden, yakınlık gösteren ve birbirlerini Allah rızası için ziyaret edenlerdir»** buyuruldu. Diğer hadîs-i şerifte, **«Dünyada birbirlerini sevip, bu sevgi ile vefât edenler, mahşer günü Arş-ı Âlâ'nın gölgesinde rahat olurlar»** buyuruldu.

RİYÂ: (Dünya faydasını, ibâdetle) halktan (dilemek olan riyâdan) kalbi temiz tutmalıdır. İbâdet, ister mal ile, ister söz ile, isterse beden ile olsun hep böyledir. Riyâ küçük şirktir, son derece kaçınılmalıdır. (Bilhassa ücret ile Kur'ân-ı Kerim okumaktan çok sakınmalıdır). Ama Allah rızası için Kur'ân-ı Kerim okuyup, sevâbını bir kimsenin geçmişlerine bağışlasan, o da sana bir miktar para hediye etse câiz olur.

İmamlık, müezzinlik, hatiblik, mekteb hocalığı, müderrislik, devlet reisliği etmek ve câmilerde kayyımlık edenler için verilen maaşlar, İmam Muhammed'den sonra verilen fetvâlara göre câizdir. Bir hizmeti yerine getirmekte oldukları için zararı yoktur. Ücret için ibâdet etmek değildir. Belki verilen ücret, meşgul olduğunun ve başka işlerle uğraşmaya vakit bulamadığının karşılığı olur. Hayrat sahibinin defterine sadaka sevabı yazılır.

HASED: (Hasedden kalbi temizlemek lâzımdır. Hased, elindeki nimetin kadrini bilip) taate vesile edip (ondan faydalanan bir kimsenin, elindeki nimetin gitmesini istemektir. O nimet ister mal, ister ilim, ister başkanlık, ister makam, ister sıhhat ve isterse evlâd çokluğu olsun). Bu nimetlerin sahibinden gitmesini istemek haseddir. Câiz değildir, sakınmak lâzımdır. Hased sebebiyle çalışıp, diliyle veya hareketi ile hased için, ni'met sâhibine zarar verir, eziyet ederse, büyük günah işlemiş olur. Hased, zararı sahibine olan bir kalb hastalığıdır. Hased ettiği kimseye bir zarar vermez. Bir kimse bir kimseye hased etse, hasedi, ancak kendisini üzüntü, elem ve ruha sıkıntı belâsına düşürür. Hased ettiği kimsenin ni'metinin çoğaldığını görünce üzüntü, elem ve ıztırabı artar. Gittikçe ona düşmanlık ve kin besler. Gıybet, bühtan ve kötü söylemeye ve kibir etmeye başlar. Sonra kendi sevabları, gıybet ve bühtan ettikçe hased ettiği kimseye geçer. Bunun içindir ki, hikmet sahibleri, hased eden, mazluma benzeyen bir zâlimdir demişlerdir.

Ama (ni'met sahibi ni'metin kıymetini bilmese) ni'meti günahlar peşinde kullanan, yahut o ni'metle zulüm, kibir veya taşkınlık etse (elinden çıkmasını istemek hased değildir). O kimsenin günah işlememesini istemektir. Aynı zamanda başkalarının zulümden kurtulmasını istemektir. Bu, mü'min kardeşlerine acımaktır (Belki gayrettir). Günahdan sakınmak ve başkasının da işlememesi için uğraşmak din gayretidir. (Meselâ bir kimsenin çok malı ve parası olsa, günahlara harcasa) —nitekim zamanımızdaki zenginlerin çoğu böyledir— (veya çok ilmi olsa, ilmi ile makam ve mal elde etse), ilmini dünyaya, makam ve mevki kazanmaya ve devlet adamlarına yaklaşmaya kullansa, günah ve zulme âlet

Bütün huyların menşei üç kuvvettir. Nâtıka kuvveti, gadab yani kızgınlık kuvveti ve şehvet kuvvetidir. Bunların her biri üçer kısımdır.

Nâtıka kuvveti, bilgileri idrâk etme ve anlama kuvveti demektir. Buna akıl denir. Üç derecedir. Orta derecesine hikmet denir. Din bunu övüyor. Sahibi çalışır, gayret ederse, az zamanda birçok faydalı ilimler öğrenir. Hikmet, kuvvetli bir meleke olup, sahibi yanlışı doğrudan, zararı faydadan, bâtılı haktan ayırabilir. Bundan da güzel tedbir, akıllıca iş, işlerdeki, amellerdeki inceliklere vâkıf olma, kalb âfetlerinin gizli olanlarına karşı uyanıklık meydana gelir. Nâtıka kuvvetinin ifrat derecesine cerbeze denir. Bu kötü bir melekedir. Sahibi, bilinmesi insan için mümkün olmayan şeyleri bilmeye uğraşır. Kur'ân-ı Kerîm'deki müteşâbih âyetleri, kazâ ve kader sırlarını bilmeye çalışmak gibi. Bunun sahibinden meydana gelen işler, başkalarına zarar verir. Aldatma, hile, şaşırtma, yüze gülme ve yaltakçılık ile bir kimseyi tehlikeye düşürmek gibi şeyler cerbezeden meydana gelir.

Nâtıka kuvvetinin aşağı derecesi, anlayışsızlık ve ahmaklıktır. O da kötü bir melekedir. Sahibi kötülükten iyiliği, zarardan faydayı ve günahdan sevabı ayırabilmekten âciz olur. Eblehliği sebebiyle işlerde tecrübe edinemeyip âciz kalır. Din ilimlerinden gâfil ve câhildir. Cünûn yani delilik de ondan meydana gelir.

Gadab kuvveti: Nefret ettiği şeyi gidermek için nefsin akıştırması, sabırsızlanması ve hareketidir. Bu da üç derecedir. Orta derecesine **şecâat** [kahramanlık, cesâret] denir. Din bunu beğenir. Güzel bir melekedir. Şer'an yapması ve atılması gereken şeylere girişmek ve atılmaktır. Irzını ve malını korumak, kâfirlerle gazâ ve cihâd etmek, kâfir ve zâlimden bir mü'mini kurtarmak, nehy-i münker ve emr-i ma'rûf yapmak gibi... Kerem, hilm, sebat ve kızgınlığını yenmek ve vakarlı olmak şecâatten, cesâretten meydana gelir.

Gadab kuvvetinin ifrât derecesine **tehevvür** denir. Kötü bir melekedir. Sahibi câiz olmayan şeylere girişir ve atılır. Kibir, ucub, boş konuşmak, hoyratlık, hayvanlara ve cansızlara kızmak gibi şeyler ondan meydana gelir.

Aşağı mertebesine **korkaklık** denir. Kötü bir melekedir. Sahibi girişilmesi ve atılması câiz olan şeylerden çekinir, geri kalır, kaçar. Alçaklık, aşağılık, namussuzluk, arsızlık, İslâm gayreti olmamak, cimrilik, bayağılık ve imân zaifliği bundan meydana gelir.

Şehvet kuvveti: Uygun ve hoşa gidici şeyleri istemek için nefsi harekete geçiren ve zorlayan kuvvettir. Bu da üç derecedir. Orta derecesine **iffet** denir. Din bunu beğenmemekte, övmektedir. Güzel bir melekedir. Şerîata uygun olarak karşı cinsi ve hoşa gidici şeyleri ister. Şerîatın dışına çıkmaz. Yemede, içmede, giyinmede ve diğer hususlarda şerîattan ayrılmaz. İnsanlara mürüvvetle muamele eder. Bundan cömertlik, hayâ, sabır, temiz kalblilik, kanâat, zühd, takvâ, kimseye tama' etmemek ve tevekkül meydana gelir.

İfrât derecesine, **şereh** [şiddetli hırs, açgözlülük] ve **fücûr** [ahlâka aykırı işler] denir. Kötü bir melekedir. Sahibi, nefsin arzu ettiği şeyleri yapar, dini düşünmez. Haramlara düşer, isrâf eder, saçıp savurur, ırza geçer, hased eder, şamatacı olur. Zenginlere karşı alçak ve küçük, fakirlere karşı kibirli olur. Dine kıymet vermez.

Aşağı derecesine **humûd** [sönmeye yüz tutmuş ateş] denir. Kötü bir melekedir. Sahibi şerîatın istemesine izin verdiği şeylerden bile âciz olur. Zaiflik, gevşeklik ve tembellik bundan meydana gelir.

Demek ki, hikmet, şecâat ve iffet olan üç orta derece dinî bakımdan iyidir, övülmüşlerdir. Bunlar güzel ahlâkın başıdır. Akıl, gadab ve şehvet kuvvetlerine hâkim olursa, orta dereceler meydana gelir. Diğer güzel ahlâklar da görülür. Gadab, şehvet ve nâtıka kuvvetlerinin ifrât ve aşağı dereceleri, hikmet üzerine gâlib olursa, Allah korusun, kötü huylar ve ahlâklar meydana gelir. İfrât ve aşağı dereceler beden ülkesine hükümdâr olur. Kalb ve beden tamamen bozulur.

İnsan güzel ahlâk ile yüksek derecelere kavuşur. İbâdeti az olsa da yine böyledir. Kötü ahlâk ile de aşağı derekelere düşer ve Cehenneme gider. Günahdan hiçbir zaman kurtulmaz. Çünkü kötü ahlâk sahibi, bir günahdan tevbe

İmâm Muhammed'den fıkıh ve ilim almıştır. İmâm Ahmed bin Hanbel, İmâm Şafiî'nin talebesi yerindedir.

(Zann-ı gâlibimiz söyledir ki, Ebû Hanîfe'nin rahmetullahi aleyh) edille-i şer'iyyeden (anlayıp çıkardığı mes'elelerin diğer imâmlarınkilere nisbetle doğrusu, yanlışından daha çoktur. Zaten amel için zann-ı gâlib yetişir). Herkese, uyduğu imâmın ictihâdı doğrudur demek vâcibdir. Yanılmıştır zannı kuvvetli olursa onu taklîd etmesi câiz olmaz.

Böylece (amelde) ve muâmelâtta (mezhebim) ve imâmım (Ebû Hanîfe'dir demenin mânâsı, Ebû Hanîfe'yi ibâdet ve muâmelâtta imâm edindim. Kur'ân-ı Kerîm'den ve hadîs-i şerîflerden anlayıp çıkardıklarını kabul ettim. Onun ictihâdı ile ve fetvâsıyla ve hükmüyle (amel etmeyi seçtim demektir. Bundan sonra ibâdet ve muâmelelerini onun sözüne ve fetvâsına uygun olarak yapmalıdır. Onun mezhebinde yazılmış olan kıymetli kitaplardan mezhebini öğrenmek bütün Hanefî olanlara vâcibdir.

KÖTÜ AHLÂK

Musannif bu kısımda kötü ahlâkın başhcalarını bildirir. (Vasıyyetim odur ki, mü'minler kalblerini temizlesinler). Yani kötü ahlâkdan ve huylardan kalblerini temizlesinler, boşaltsınlar. Çünkü kalb, bedende sözü ve hükmü geçen bir hükümdar gibidir. Diğer azalar ve bütün beden onun emri altındadırlar.

Kalb kötü ahlâk ile ahlâklanırsa ifsâd edici olur, sâir uzuvlardan meydana gelen işleri de bozar ve bu işler şerîate uygun (kurtuluşa ve saâdete vesile olduğundan), dünya ve âhirette azîz, mes'ud olup Allahü Teâlâ'nın rızâsına ve onu görmeye kavuşur. Bu yüzden kalb hallerine ait olan ilim ve marifetler (*) İslâm dininin esâsıdır. Âhiret yolunun temelidir demişlerdir.

Hadîs-i şerîfte, **«Ey akıl sahibleri biliniz ki, insanın bedeninde bir parça et vardır. O iyi olursa, bütün beden iyi olur. O bozuk olursa, bütün beden bozuk olur. Dikkat edin ve bilin ki, o bir parça et kalbdir.»** buyuruldu. Demek ki, âkıl ve bâliğ olan herkes, kalbini düzeltmeye çalışmalı, kötü ahlâkı kalbinden giderip, yerine güzel ahlâk kazanmalıdır.

Ahlâk öyle kuvvetli bir keyfiyettir ki, onun sebebiyle işler kolayca meydana gelip, çok düşünmeye lüzum kalmaz. Bir kimsede tevâzu' ve hilm olsa, onun her işi zahmetsiz, tatlı, lâtif olur ve insanlarla güzel anlaşır. Bir kimsede kibir ve kızgınlık olsa, ondan da kolaylıkla sertlik, haşinlik ve insanlar ile kavga ve akranını hakir ve aşağı görmek, imtizac etmemek gibi işler meydana gelir. Kibirli olandan tevâzu zor ve zahmetle meydana gelir. Küfürlerinde şiddetli olan kâfirlerin Müslüman olmasının zor olması gibi... Buraya çok dikkat edilmelidir.

(*) Kalb ilimlerini öğrenmek için en iyi kitab, İmam Rabbânî'nin Mektûbât'ı ve İmam Gazâlî'nin Kimyâ-yı Saâdet'i ile İhyâ'sıdır. Her ikisi de Cenâb-ı Hakk'ın ilim ve marifet hazinesidir. Her ikisi de Türkçeye tercüme edilmiştir.

Sevri'ye, kimi Dâvud-ı Tâi'ye) ve diğerlerine uydular. (Bunun üzerine amel ettiler. Bu zamana kadar böyle devam etti.) Hazret-i Mehdî çıkıncaya kadar da devam eder. Fakat zamanımızda dört mezheb vardır. Diğerlerine uyan kalmamıştır. (Bütün bu) müctehidler, amelî hükümlerde bazı mes'elelerde ayrı iseler de, (itikadda birdirler). Hepsi Ehl-i Sünnet ve Cemaattir. İhtilâflarının (sebebi, amelde) şeriatın izni ile (bazı hususlarda birbirine uymamalarıdır). Çünkü müctehidlerin kendi ictihâdı ile amel etmeleri kendilerine vâcibdir. Birbirlerini taklîd edemezler. (Bu muhâlefetleri de Allahü Teâlâ'nın izni ile olmuştur). Dünyada ve âhirette asla zarar vermez. Bu imamların hepsi hidâyet üzeredir. (Bir kişi) amelde ve muâmelâtta (onlardan hangisine uyarsa) amelini, alış verişini, nikâhını ve diğer işlerini bu imâmlardan birine uyarak yaparsa (doğrudur. Kıyâmette) sevaba kavuşup (Cennete girer). Çünkü hidâyet ve şeriat üzere amel etmiş olur. (Tâbi olduğu imam ictihâdında yanıldıysa zarar vermez). Sevâba mâni' olmaz. Zira füru' bilgilerindeki ictihâdda yanılmak afvedilmiştir. İtikadda yanılma ise afvolunmaz. Ya küfür, ya çirkin bid'at olup, dalâlet sahiblerinden olur. Ehl-i Sünnet mezhebinden çıkar.

(Anadolu), Rumeli, Türkistan, Pakistan, Hindistan ve Irak'ın çoğu Ebû Hanife (rahmetullahi aleyh) mezhebindendir. (Bu yerlerin halkı onu imam) ve şeyhülislâm (edinmişlerdir). Osmanlıların elinde bulunan memleketler onun fetvasıyla hükûmet sürmüşlerdir. Çünkü Ebû Hanife (rahmetullahi aleyh) ilimde ve ictihadda çok yüksek ve üstün dereceye çıkmış, çıkardığı hükümleri şer'î ve aklî delillerle kuvvetlendirmiş ve açıklamıştır. Böylece mezhebini doğruluk üzerine sağlam ve metin eylemiştir.

EBÛ HANİFE (rahmetullahi aleyh):

İmâm A'zam (rahmetullahi aleyh) mezheb sahibi (bütün imâmlardan önce) dünyaya ve ictihâd makamına (gelmiştir). Zira (Hicretin seksen yılında doğmuş ve yüz elli yılında vefât etmiştir). Demek ki yetmiş sene yaşamıştır. Mübârek mezârı Bağdâd'dadır. İmâm Şafiî buyurdu ki, fıkıhda ilmini ar-

tırmak isteyen, Ebû Hanife'den veya talebesinden ders okusun. Yine buyurdu: «Fıkıh âlimleri Ebû Hanife'nin çoluk çocuğu gibidirler». İmâm Mâlik'e Ebû Hanife'yi gördün mü, dediler. Cevabında, ben Ebû Hanife'yi gördüm, öyle âlim, öyle kâmil bir şerefli zât idi ki, şu direk altundur dese, delil getirip sözünü isbat ve hasmını haksız çıkarmaya her şekilde gücü yeterdi dedi.

Ebû Hanife'nin adı Nu'man'dır. Babasının adı Sâbit'tir. Büyük babası Zûtâ'dır, onun babası Mâh'dır. Ebû Hanife tâbiîndendir. Ashâb-ı kirâmdan dört kişiye yetiştiğini kitablar bildiriyor. Bunlar da, Enes bin Mâlik, Abdullah bin Ebî Evfâ-i Ensârî, Ebû't-Tufeyl Âmir bin Vâsile ve Sehl bin Sâid-i Sâ'adî'dir (rıdvânullahi aleyhim ecmain). Tâbiînden pek çok âlimlerle konuşmuştur: Şa'bî, Nehaî, Ali bin Hüseyin gibi. Fakat Ebû Hanife bunlardan fıkıh öğrenmemiştir.

Ebû Hanife'nin (talebesi vardır: Ebû Yusûf, Muhammed, Züfer ve başkaları gibi (rahimehumullah). Onlar da) üstadları gibi (müctehiddir). Fürû' bilgilerinde bazı mes'elelerde (bazı hususta, üstadlarından ayrı ictihâdda bulunmuşlardır). Çünkü müctehidin kendi ictihâdı ile amel etmesi üzerine vâcib olup, taklîd etmesi câiz değildir. Her müctehidin, kendine sened tuttuğu deliller hükmünce ictihâd ve ihtilâf etmesi lâzımdır.

(Fakat bunlar başka mezheb sayılmaz. Zira çok yerde üstâdlarına tâbi olurlar). [Mezhebin usûlünde ondan ayrılmazlar] Üstâdlarına uymayan sözlerinin çoğunda, yine üstâdları tarafından söylenmiş bir rivâyet bulunur. Bunların (hepsi bir mezheb sayılır). O halde (Ebû Hanife mezhebinde olan) bir kimse, (bazı hususta bunların sözü) [yani ictihâdı] (ile amel etse de câiz olur). Çünkü Ebû Hanife'den de bu sözde bir rivâyet bulunmaktadır. Aynı zamanda, hepsi bir mezheb sayılmaktadır.

İMÂM ŞÂFİÎ (rahmetullahi aleyh):

İmâm A'zam'ın vefât ettiği yıl doğmuştur. İmâm Mâlik ve İmâm Ahmed bin Hanbel (ondan sonradır). İmâm Şâfiî,

yorulmalarını Kur'ân-ı Kerim ve Resûlullahın sözü ve fiilleri ile ve ashâb-ı kirâmın icma'ı ile (gizli olanları) delil ve emârelerle, istihrâc ve kıyâs ile (bulmalarını), meydana çıkarıp mufassalan [genişçe] anlatmalarını (ve bunlarla amel etmelerini emretmiştir). Zira her müctehidin kendi ictihâdı ile amel etmesi, kendisine vâcibdir. (Ve) müctehid olmayanlara (öğretmelidirler). Müctehid olmayanlar bu müctehidlere uymak ve onları taklid etmek ile me'murdurlar. İctihâdda zahmet çekmelerine karşılık, diğer halka gerçek ve kurtuluş yolunda rehber, önder ve imâm oldukları için (bunlara çok sevab verilir). (Müctehid, ictihâdında yanılırsa, mâzûr olup günah olmaz). Yanılması afvedilip, sevaba kavuşur.

İtikadda hata afvolunmaz. Amele ait hükümlerde yanılmak [Müctehidler için] afvedilir, sevab bile kazanır. Bunun hakkında çok hadis-i şerifler vardır. Bir hadis-i şerifte, **doğruyu bularsa on sevâb, ictihâdda yanılırsa bir sevâb vardır**. Bir rivâyette, **«Doğruyu bulana iki, yanılana bir sevâb vardır»** buyuruldu.

Her müctehid bazan doğruyu bulur, bazan da yanılır. Her müctehid diğer müctehidlere uymadığı zaman doğruyu bulur, onlar yanılmaz demek yanlıştır. Şeyh Ebû Mansûr Mâtüridî buyurdu ki, müctehidin delilde ve hükümde yanılması mümkündür. Bunun esası şöyledir ki: Kavî nakle göre hükm-i şer'î muayyen bir hükümdür. Müctehid bunu bulursa, doğruyu bulur. Bulmazsa yanılır. Bunu bulmaya müctehid me'mûr değildir. Ancak çalışmak ve ictihâd ile me'murdur. Bunun için müctehid yanılınca mâzûr olur ve yine sevâb kazanır. Yanıldığını bilmezse böyledir. Bunu bilmek lâzımdır. (Bu) müctehidlerin kavuştuğu (dereceye ulaşamayanlara) Allahü Teâlâ (bu müctehidlerden birine uymayı, onun sözü ile amel etmeyi ve böylece onun da mâzûr olmasını, günah işlememesini) sevaba kavuşmasını (emretti). (Doğru imam, âlim), mezheb sahibi (hatâ etse de) sevap kazanır.

Dört mezhebden birine uymak elzemdir. Uyduktan sonra gereği ile amel etmek vâcib olur.

SUAL: Ashâb-ı kirâm (aleyhimürrıdvân) niçin bu mez-

hebleri göstermediler, ortaya çıkarmadılar ve niçin kitablar yazmadılar?

CEVAB: (Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem) zamanında vahiy gelirdi. Ashâb-ı kirâm bizzat Resûlullah'dan âyet-i kerîme ve hadîs-i şerifler dinleyip, ilim öğrenirlerdi. Daima Resûlullahın mübârek meclis ve huzurunda ilim nuru ile nurlanır, kalbleri saf, îtikadları doğru, amelleri hâlis ve şüpheleri çözülmüş olurdu. Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) (dünyadan) ebedî âleme (gittikten sonra ashâb-ı kirâm (aleyhimürrıdvân) [İslâmiyetin yayılması için] Allah yolunda harbetmeyi mühim görüp, ona çalıştılar). Çok memleketler feth edip, İslâm ülkesini genişlettiler. İslâm dini cihâna yayıldı. Bu yüzden (Kur'ân-ı Kerim'den ve hadîs-i şeriflerden çok hükümler çıkarıp kitablara yazmaya elleri değmedi. Aynı zamanda onların) kitablar yazmaya, asıl ve fasılları bildirmeye (ihtiyaçları yok idi. Zira) onların (çoğu müctehid idi. İhtiyaç olduğunda) kendi (ictihâdı ile amel ederlerdi). Resûlullahın (sallallahü aleyhi ve sellem) mübarek meclisinde az bir zaman kalan bir Müslüman köylü, hikmet söylemeye başlardı. Ayrıca (insanlar arasındaki hadiseler (şimdiki zamanda olduğu gibi) çok değil idi). Dünya meşgalesi az olduğundan, fetvâ sormak da az olurdu.

(Onlar dünyadan) ahırete (gittikten sonra) tâbiîn ve onlardan sonraki zamanda yeryüzünde (Müslümanlar çoğaldı. Hadiseler çok, cahillik yaygın hale geldi). Nice bid'at ve dalâlet sahibleri türedi. (Bunun için o zamanın âlimlerinin çalışıp) ilim ve ictihâddan (başka şeylerden vaz geçip, ictihâd etmeleri) halka fetvâ vermeleri, (Kur'ân-ı Kerim'den ve hadîs-i şeriflerden ahkâm) ve mezheb (çıkarıp) kitablara (yazmaları) ve insanlara öğretmeleri (lâzım) ve vâcib (oldu). (Her âlim aklı) ve ilmi (erdiği kadar çalıştı. Anladığını halka beyân edip kitablar yazdı). Her mes'eleyi delili ile, her suâli cevabı ve her müşkülü fetvâsı ile bildirdiler. Böylece mezhebler meydana geldi. O imamların sözleri ile fetvâ verilir, onların eserlerine uyulur.

(Herbirine bir tâife tâbi oldu. Kimi Ebû Hanîfe'ye, kimi Şâfiî'ye, kimi Mâlik'e, kimi İmam Ahmed'e, kimi Süfyân-ı

haram olan bir şey'i yapmayı emredenler veya bir farzı terk etmeyi teklif edenler bu sözleri ile şeriatın hükmü değişmez. [Yani sözleri ve emirleri yapılmaz. Çünkü Allahü Teâlâ yasaklamıştır. Hadîs-i şerîfte Allahü Teâlâ'nın katında günah olan şeylerde, kimseye itâat edilmez buyuruldu]

HARÂM: Kat'î (harâm, Allahü Teâlâ'nın) kat'î olarak yasak etmesidir). Allahü Teâlâ'dan korkup, onu terkeden sevaba kavuşur. (İşleyen Cehennem azâbına lâyık olur). Haramı helâl sayan, [harama helâl diyen] kâfir olur. İnkâr eden mürted olur. Haksız yere [adam öldürmek, zina etmek], livata etmek, fâiz ve yetim malı yemek, gıybet ve bühtan etmek, yalan söylemek, şarap [ve bütün alkollü içkileri] içmek (köpek artığını içmek ve yemek gibi).

MEKRÛH: [Emir bakımından vâcibin ve sünnet-i müekkedenin zıddıdır]. Allahü Teâlâ'dan korkup mekrûhu terkeden sevaba kavuşur. Tahrimen [harama yakın] mekrûhu işleyen azâba lâyık olur. Tenzihen (mekrûhu işleyen azâba lâyık olmaz). Helâl demek küfrü gerektirmez. (Lâkin serzenişe ve [o hususta] şefâatten mahrum olmaya lâyık olur). At eti yemek gibi...

SÜNNET: Fiilî (sünnet, Resûlullah'ın (sallallahü aleyhi ve sellem) umumiyetle yaptığı şeylerdir). Farz veya vâcib olmadığını bildirmek için arada bir yapmamıştır. Bazı husûsiyetler dışında hükmü şudur ki, sünnetleri yapan sevaba ve şefâata kavuşur. Terk edene azâb olmaz). Sünnetlerden birini beğenmez ise, yahut bundan ne çıkar derse kâfir olur. Beğenip hürmet edip yapmazsa azâb olmaz. (Fakat serzenişe ve [o hususta] şefâatten mahrum olmaya müstahak olur). Terki âdet hâline getirirse fâsık olur. (Misvâk kullanmak ve cemâat ile namaz kılmak) müekked sünnettir. Vâcibe yakındır. Bir memleket halkının hepsi terketseler öldürülürler. Bir kişi terketse, dövülür veya hapsedilir. Sahîh hadîslerde bildirildi ki: **«Cemâatle kılınan namaz yalnız kılınandan yirmi yedi kat faziletlidir, sevabı yirmi yedi derece fazladır»** Şâfiî mezhebinde cemâat farzdır. Fakat farz-ı ayn veya kifâye olduğunda ihtilâf vardır. Hanefî âlimlerinden bir çoğu da kifâyedir, demişlerdir. Mâlikî ve Hanbelî mezheblerinde cemâat farz-ı ayndır. Hanefî âlimlerinden de böyle diyen olmuştur.

Büyük bir özür olmadıkça terkine izin verilmez. (Çocukları sünnet etmek, evlendiği vakit yemek [yani velîme denen düğün yemeği] vermek gibi). Bunlar sünnettir.

Sünnet ikiye ayrılır. Sünnet-i hüdâ, sünnet-i zevâid. Birincisi ibâdet, ikincisi âdet cinsindendir. Sünnet-i hüdâyı terk etmek sapıklıktır. Sünnet-i zevâidi terketmekte beis yoktur.

Kitablarda, sünneti terk ve mekrûhu işleyen şefâatten mahrum olmaya müstehak olur yazar. Bunun mânâsı şudur ki, başkasına şefâat etmekten mahrum olur. Bu da mahşerin her yerinde değil, bazı yerlerinde şefâate izin verilmez. Diğer yerlerde izin verilmeye engel yoktur. Peygamber efendimizin şefâatinden mahrum olur sözüne gelince, birinci yerde şefâat olunmaz ise de, sonraki konaklarda şefâat olunmasına engel yoktur.

Velhâsıl azâba ve serzenişe müstehak olmaktan, fiilî olarak söz işitmek ve azâb çekmek lâzım gelmez. Ve yine fiilî olarak şefâatten mahrum kalmak gerekmez. Zira afvolunabilir. Çünkü hadîs-i şerîfte, **«Şefâatim, ümmetimden büyük günahları olanlaradır»** buyuruldu. Büyük günahları işleyip, tevbesiz ölen mü'minler için şefâat va'd olununca mekrûh işleyen ve sünneti yerine getirmeyen günahkâr mü'minler daha önce bu vaade nâil olurlar.

MÜSTEHAB: (Müstehab, Resûlullah'ın (sallallahü aleyhi ve sellem) birkaç def'a yaptığı veya yapana sevab vardır buyurduğu şeylerdir). Yâhud bir şey için güzeldir demiş ola. Veya selef-i sâlihînin ve müctehid imâmların güzel veya müstehab dedikleri şeylerdir (Yapmayana azâb, serzeniş ve şefâatten mahrum olmak yoktur). Fakat yapılmasında sevab vardır. (Nâfile namaz kılmak) ve şartlarına uygun (nâfile sadaka vermek, nâfile oruç tutmak gibi). Dînî bakımdan izin olduğu zamanlarda ve günlerde olmalıdır.

(Allahü Teâlâ'nın kitabında ve Resûlullahın (aleyhisselâm) hadîslerinde bunların hepsi) yani bu anlatılan sekiz hüküm (vardır. Fakat bazısı açıktır, herkes anlar, bazısı gizlidir, onları ancak) ictihad derecesinde olan (âlimler ve akıllılar anlar. Allahü Teâlâ), (âlimlere) Arabî ilimlere ve usul ilimlerine (çalışıp) ahkâm çıkarma hususunda (çalışmalarını,

melidir). Bundan (başka akaidde olan mezheblerin hepsi bâtıldır) bozuktur. Böyle hükmetmek bütün âkil ve bâliğ olanlara farzdır. Zira hadis-i şerifte, **«Ümmetim yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır. Bir fırkadan başkası Cehennemliktir».** O hangi fırkadır diye sorulduğunda, **«Benim ve ashâbımın yolunda olanlardır»** buyurdu. Hadis âlimleri bu ayrılığa, İtikadda olan ayrılıktır, dediler. Ümmetten murâd, ümmet-i icâbettir dediler. İtikadı ashâb-ı kirâmın itikadına uygun olanlara **Ehl-i Sünnet, Fırka-i Nâciyye, Ehl-i Hak** ve **Ümmet-i İttiba'** denir. Buna uymayanlara **Ehl-i Bid'at, Fırak-ı Dâlle, Ehl-i Bâtıl** ve **Melâhide** denir. Dalâlet sahibleri çoktur. Bilhassa zamanımızda birçok kimseler, kendilerine meşâyih süsü verip, câhillik ile avâmı ve bilgisizleri yoldan çıkarırlar. Bunu âdet ve yol edinmişlerdir. Bunlardan Allahü Teâlâ'ya sığınırız. Evlâdıma, dostlarıma ve kardeşlerime Ehl-i Sünnet mezhebini öğrenmeye çok çalışmalarını, câhil, yalancı âlimlere, kendileri yoldan çıkmış ve başkalarını da yoldan çıkarmaya uğraşan sahte âlimlere uymaktan [sözlerini dinlemekten, kitablarını okumaktan, arslandan kaçar gibi] kaçıp, faydalı ilimleri öğrenmeyi, sâlih ameller yapmayı ve daima güzel ahlâk sahibi olmak için çalışmalarını, şeriatı yayan ve koruyan âlimlerden ayrılmamalarını, saadet yolunu ve Allahü Teâlâ'nın rızasına kavuşmalarını vasıyyet ederim. Cennete götüren yol budur.

(Amelde mezhebin hangisidir deseler: İmâm A'zam Ebû Hanife mezhebidir demelidir. Hükmedip, Ebû Hanife haktır, diğerleri) yani Mâliki, Şâfii ve Hanbeli mezhebleri bozuktur dememeli. Ebû Hanife mezhebi hakdır doğrudur, yanlış olma ihtimali de vardır. Diğer mezhebler) Ebû Hanife'ye uymayan meselelerde zanni olarak (yanlıştır, fakat doğru olmak ihtimâli de vardır) demelidir. Zira herkes, amelde uyduğu imâmının mezhebinin doğru olduğuna inanması lâzımdır ki, taklidi doğru olabilsin.

(Bunun) kısaca (esası şudur ki, Hak Teâlâ hazretleri bazı şeyleri farz, bazı şeyleri vâcib, bazı şeyleri haram, bazı şeyleri mekruh ve bazı şeyleri de mübah kılmıştır. Ve Resûlullah (aleyhisselavatü vesselâm) dahi bazı şeylere sünnet, bazı şeylere müstehab demiştir).

FARZ: Şeriatta dört şey iyidir: **Farz,** vâcib, sünnet ve müstehab. Mübâh da bunlara bağlıdır. Beğenilmeyenler ikidir: Haram ve mekrûh. İbâdeti bozan müfsidler de bunlarla alâkalıdır. Meselâ namazda iken yemek, içmek gibi şeyler. Hepsi sekiz olur. Bunlara ahkâm-ı semâniyye [sekiz hüküm] denir. Şâfii'de farz ve vâcib aynı şeydir.

(Farz, Allahü Teâlâ'nın emridir. Kat'î delil ile bildirilmiştir). Şer'î delilin bir başka hükme ihtimâli, yorumlanması yoksa buna kat'î hüküm denir. Bir başka mânâya ihtimâli varsa zan ifâde eder. Bunun için farz iki kısımdır: Birisi kat'îdir, diğeri zannîdir. Meselâ abdest alırken başa meshetmek kat'î farzdır. Ama başın dörtte birini, yahut bir kısmını, yahut yarısını meshetmek zannî hükümdür. Ve ictihadla alâkalıdır. Kat'î farz olana inanmak ve onu yapmak farzdır. Yapana sevab vardır. (Farzı terkeden Cehennem azâbına lâyık olur. İnanmayan kâfir olur). Ehemmiyet vermeyen, [bundan ne olur diyen] mürted olur.

(İmân etmek) ve ilmihâlini öğrenmek, abdesti yok ise, namaz kılmak istediği zaman (abdest almak, cünüblükten), hayızdan, nifastan (gusletmek) ve (beş vakit namaz kılmak) ve cum'a namazı kılmak, (Ramazan orucunu tutmak, zenginler için senede bir zekât vermek) ve ömründe bir kere (hacca gitmek gibi) şeyler farzdır.

VÂCİB: (Vâcib de Allahü Teâlâ'nın emridir fakat şüpheli delil ile belli olmuştur). İnanması vâcib, onunla amel etmek ise farzdır; işleyene sevab vardır. (Yapmayan azaba lâyık olur. Vâcib olduğuna inanmayan kâfir olmaz). Çünkü delili şüphelidir. Ebû Hanife'ye göre (vitir namazı ve zenginlerin kurban bayramında kurban kesmesi ve Ramazan bayramında) sadaka-ı (fıtır vermesi gibi). Bayram namazları ve diğer adaklar gibi.

MÜBÂH: (Yapılmasında sevab ve günah olmayan şeylerdir). Oturmak, yürümek ve yatmak gibi. Mübâhlar niyyete göre değişik olur. Meselâ namaz için mescide gitmek sevabdır ama meyhaneye gitmek günahtır. Diğerlerini de buna benzetebilirsiniz. Ülü'l-emrin hükmüyle de değişir. Meselâ samur kürk aslında mübâh iken, emir yani devlet reisi yasak etse, giymesi haram olur. Mübâhdan başkası buna girmez. Meselâ

ÖLÜ İÇİN SADAKA

(Ölü için yapılan duâda ölüye fayda vardır). Cenâze namazı kılmak, Allah rızası için (sadaka verip, Kur'ân-ı Kerîm okuyup, yahud bir başka iyi iş yapıp sevabını ölüye verseler) bağışlasalar (o ölünün ruhuna) sevab (ulaşır ve faydalanır).

Bildirildi ki, bir mü'min öldükten sonra, dünyada hayrı kalsa, yahud ilmi ve kitabları kalsa veya çocukları kalıp ona duâ etseler, sevabı ruhuna gider. İyilik defteri kapanmaz. Allahü Teâlâ onların dualarını kabul edicidir. Ashâb-ı Kirâmın büyüklerinden Saîd bin Ubâde (radıyallahü anh) dedi ki, ya Resûlallah, Sa'd'ın annesi vefat etti. Hangi sadaka daha kıymetlidir? Buyurdu ki: **«Su sadakası daha kıymetlidir».** Bunun üzerine Sa'd hazretleri bir kuyu kazıp, bunun sevâbı Sa'd'ın annesi için olsun, dedi.

İslâm dininde şöyledir ki, duâ ve ibâdet yerlerinde bütün mü'minler anıldıkta hepsine fayda ve sevab verilir.

DUA ETMEK

Hadîs-i şeriflerde dua belâyı geri çevirir ve sadaka vermek Allahü Teâlâ'nın gazâbını teskin eder, ceza etmesinden kurtulmaya sebeb olur, buyuruldu. Ve yine buyuruldu ki, Allahü Teâlâ'ya duâ etmeyince Allahü Teâlâ gazâb eder. Yine buyuruldu: **«Allahü Teâlâ'dan murâd istemeyene, Allahü Teâlâ gazâb eder».** Bunlar gibi daha nice hadîs-i şerifler ve haberler vardır. Mûtezilenin, ölüye sevab bağışlamanın ve dua etmenin makbûl olmasını inkâr etmeleri yanlıştır. Bundan Allahü Teâlâ'ya sığınırız.

(Evlâdıma ve ashâbıma) yani çocuklarıma, talebeme ve dostlarıma ve Müslüman olan (bütün âkıl ve bâliğ olanlara vasıyyetim) ve nasîhatım bu risâlede bildirilen (İtikad üzere olmalarıdır). Zira (bu İtikad üzere olan hak mü'mindir) Küfürden, şirkten berîdir. (Ehl-i sünnet ve cemâat mezhebindendir). İtikad bakımından bid'at, bozukluk ve doğruya uymayan itikadlardan berî'dir. Allahü Teâlâ bu muhtac kulunu ve diğer mü'min kardeşlerimi bu İtikadda bulundurup, bu İtikad ile ölmeyi ve Ehl-i sünnette olanlarla haşreylemeyi nasib eylesin. Âmin! Bunun aksinden korusun! Âmin!

MEZHEBLER

Erkek ve kadın (her mü'minin İtikadda ve amelde mezhebini öğrenip bilmesi) şer'an (lâzım) ve vâcibdir. Dâima gereğiyle amel etmelidir.

Lügatta mezheb, yol demektir. Şeriattaki mânâsı, edille-i şer'iyyeden müctehidin ictihâdı ile çıkarılan mesele ve hükümlerdir.

(İtikadda mezhebin hangisidir denirse, Ehl-i Sünnet ve Cemaat mezhebidir, demelidir). Ehl-i Sünnet ve Cemaat demek, Resûlullah'ın ashâbı ve cemâatı, muhâcirler ve ensâr (radıyallahü anhüm) demektir. Onların her biri İslâm dininin nuru ve ışığıdır. İmân sahiblerinin önderleri ve senedleri onlardır. Onların İtikadı nasıl ise ben de o İtikad üzereyim demelidir. Başka bir İtikada saplanmamalı, haktan uzak olmamalı, dalâlete düşmemeli, kendini Cehennem ateşine atmamalıdır. Onların İtikadı bu risâlede buraya kadar anlatılanlardır. Doğru İtikadı elden geldiği kadar bu küçük kitabda beyan ettik. Uymayanları attık, kabul etmedik ve bozuktur, dedik. Gayet dikkatle okumalıdır. Öğrenmeden geçmemelidir.

Ehl-i Sünnet İtikadında imam ikidir. Birisi Ebû Hanife'nin talebesinden İmâm Hüdâ Şeyh Ebû Mansûr-i Mâtürîdî adında meşhur bir âlim ve kâmil bir zattır. Doğru İtikadda hakikatın zirvesine ulaşmış bir imâmdır. Diğeri İmâm Şâfiî talebesinden İmâm Ebü'l-Hasan Eş'arî denmekle meşhur bir âlim ve kâmildir. Doğru İtikadda mâhirdir. Hanefî âlimleri İtikadda Şeyh Ebû Mansûr'u imâm edinmişlerdir. Şâfiî âlimleri Şeyh Ebû Mansûr'u imâm edinmişlerdir. Şâfiî âlimleri Şeyh Ebü'l-Hasan-ı Eş'ariyi İtikadda imâm edinmişlerdir. Bu iki imâm arasında birkaç İtikad meselesinde fark vardır. Fakat aldıkları yerler ve meâlleri birdir. Bu iki mezheb ehl-i hidâyet ve ehl-i sünnettir.

(Ehl-i sünnet ve cemâat mezhebi hakdır, doğrudur de-

ken, inandık deyip âhirete gittiler. Velhâsıl, Kur'ân-ı Kerîmde veya sahîh hadîslerde îmânla gittikleri bildirilenlerin Cennetlik olduklarına hüküm olunur. Uhdûd'un adamlarının ateşe attıkları mü'minler ve Habîb-i Neccâr gibi. Nitekim hakkında, **«Ona Cennete gir denir. Der ki, keşke kavmim, Rabbimin beni ne ile mağfiret ettiğini ve ne sebeble ikrâm ettiği kullarından kıldığını bilselerdi»** âyet-i kerîmesi indi.

(Hiç kimseye kâfir olarak ölmüştür veya kâfir olarak gider ve Cehennemliktir demek câiz değildir). Zîra delilsiz gaybe hükmetmek olur. (Allahü Teâlâ'nın ve peygamberlerin bildirdikleri müstesnadır). İblis (Şeytan, Ebû Leheb, Ebû Cehil gibi bunlara) ebedî (Cehennemliktir demek câiz ve lâzımdır). Çünkü şeriat bunu bildiriyor. Hazret-i Nûh Aleyhisselâmın tûfânında denizde boğulan kâfirler, Lût Aleyhisselâm zamanında şehirleri baş aşağı olup, helâk olan kâfirler, Ye'cûc, Me'cûc, Nemrud ve bunlardan başka, âhirete küfür ile gitti diye bildirilenlerin hepsi için Cehennemliktirler denir. Bundan başka îmânlılara cennetlik, kâfirlere Cehennemlik denir.

MEST ÜZERİNE MESH

Abdest ile giyilmiş **(mest üzerine mesh)** Ehl-i Sünnet mezhebinde (câizdir). Seferî olsun, mukîm olsun böyledir. Hazret-i Ebû Bekir (radıyallahü anh) Peygamber Efendimizden (sallallahü aleyhi ve sellem) bildiriyor ki, misafirlere [80 km. den uzağa gidenlere yolda, ve on beş günden az kaldıkları yerde] üç gün üç gece, mukimlere bir gün bir gece meshe izin verildi. Hazret-i Ali'ye (radıyallahü anh) mest üzerine mesh sorulunca, buyurdu ki: Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) misafirlere üç gün üç gece, mukimlere bir gün bir gece tayin buyurdu. Hasan-ı Basrî (rahmetullahi aleyh) buyurdu ki, ashâb-ı kirâmdan yetmiş kadarına yetiştim. Hepsi mest üzerine mesh etmede ittifak etmişlerdi. Bunun için İmâm A'zam (rahmetullahi aleyh) buyurdu ki, bana güneş kadar açık haberler ve sahîh hadîsler geldiği için, mest üzerine meshin câiz olduğuna hükmettim. İmâm Kerhî (rahmehullah) buyurdu ki, mest üzerine meshi inkâr edenin

bid'at ve dalâlet sâhibleridir. Onların küfürlerinden bile korkulur. Zîra mest üzerine mesh hakkında bildirilen hadîs ve haberler mütevâtirdir.

Velhâsıl mesh câizdir demek ehl-i sünnet alâmetidir. Bunun aksi bid'at sahibi ve sapık fırkalar mezhebidir. Bunlardan Allahü Teâlâ'ya sığınırız.

CENAZE NAMAZI

(Her ölen mü'minin namazını kılmalıdır. Sâlih olsun, fâsık olsun böyledir). Çünkü fısk ve büyük günah işlemekle ve tevbesiz âhirete gitmekle kâfir olmaz. Ebedî cehennemde kalmak lâzım gelmez. Mûtezile ve hârici mezhebleri yanlıştır.

İMAMLAR

(Sâlih olsun, fâsık olsun her mü'mine uyup arkasında namaz kılmak câizdir). Sâlih veya fâcir olsun, her mü'minin arkasında namaz kılınız diye hadîs-i şerif vardır. (Fakat sâlih kimselerin ardında namaz kılmak çok sevabdır. Fâsıkın imâmlık yapması ise mekrûhtur). Gözleri görmeyen, veled-i zinânın, câhillerin imâm olması mekrûhtur. Bid'at sahiblerinin de imâm olması mekrûhtur fakat Cüheymiyye (*), Kaderiyye, Gulât-ı Râfizî, Müşebbihe, Mücessime ve Hatâiyye gibi mezhebleri bozuk olanlara uymak doğru değildir. Fıkıh kitablarında böyle olduğu bildirilmektedir.

DEVLET REİSLERİ

(Devlet reislerine kılıç çekmek) ve azletmeye uğraşmak (câiz değildir. Zâlim de olsalar böyledir). Onları kötülemek, beddua etmek de böyledir. Onlara hayır dua etmek, şeriata uygun olan emrine itâat etmek vâcibdir. Zîra Müslümanların imâmıdır [önder], reisidir.

(*) Cüheymiyye şol tâifedir ki, Cüheym bin Safvân etbâıdır. Mezbur Cüheym Tirmiz vilâyetinde idi. Mezhebi budur ki, abd için aslâ kudret yoktur ve ilmullah hâdistir ve Hak Teâlâ'ya mevcud ve şey demek câiz değildir. (Halebî Sağîr tercümesi. Sa. 287)

3 — Bir daha yapmamaya azmetmektir.

Tevbenin kabulü hakkında çok sözler vardır. Ehl-i Sünnette şöyledir ki, Allahü Teâlâ üzerine tevbeyi kabul etmek vâcib değildir. Çünkü Allahü Teâlâ'ya bir şey vâcib değildir. Fakat kendisi söz verdiği için kabul eder. Bir kimse bu şartlarla tevbe eylese, kabûlü muhakkak mıdır, yoksa zanla karışık mıdır ihtilâf olundu. Amma küfürden tevbenin kabulü şüphesiz kat'îdir. Şeyh Ebü'l-Hasan el-Eş'ari hazretlerinin mezhebinde kat'î delil ile makbul olduğu sabittir. İmâmü'l-Haremeyn'e göre, zannî delil ile sabittir. Bazı âlimler (rahimehümullah), şartları gözetilerek yapılan tevbeyi, Allahü Teâlâ kerem ve ihsân edip kabul eder, kabul etmemesinde icma' vardır, buyurdular. Mütezilenin, tevbeyi kabul etmek Allahü Teâlâ üzerine vâcibdir demeleri yanlıştır.

(Kullarına dayanamayacakları şeyleri teklif) yani emir ve nehiy (etmez). Abdest almaya gücü yetmeyenin, teyemmüm etmesi, namazda ayakta duramayanın oturarak kılması emredilmiştir. Şeriatın emir ve yasakları zor değildir.

Ahlâkı, huyu değiştirmek imkânsızdır diyen mülhidlerin mezhebleri yanlıştır.

(Mü'min misin, dedikleri zaman, hak mü'minim) şu anda mü'min olduğumdan şüphem yoktur. İmânda şüphem yoktur (demelidir. İnşallah dememelidir). Zira muhakkak olması gereken şeyde, inşallah demek olmaz. Meselâ, sen insan mısın veya sen ölecek misin, yahud İslâm dini hak mıdır deseler, cevabında kat'î hüküm vermek gerekir. Çünkü şüphe yeri değildir. Eğer, inşallah mü'minim deyince, imânında şüphe etmiş olursa, o anda kâfir olur. Çünkü imân şüphe kabul etmez. İmânında ve imânın altı şartında inancı kat'î ve yakînî varsa teberrüken, yahud son nefesini düşünerek, yahud imânının devamını ve son nefeste imânla gitmesini Allahü Teâlâ'ya teslim edip, ısmarlar ve inşallah derse zarar vermez. Fakat uygun değildir.

Selef-i sâlihinden bazıları ve Eş'ârî mezhebindeki [iyi itikadındaki] âlimlerden bir kısmı dediler ki, son nefesteki vaziyet bilinmediği için, inşallah demek câizdir. Mühim olan da son nefestir. Hatta bir kimsenin ömrü küfür üzere geçse, ölmeden imâna gelip imânla ölse, o kimse mü'-

mindir. Önceki küfür hâline bakılmaz. Nitekim hadis-i şerifte, **«Annesi karnında said** [iyi] **olan saiddir, annesi karnında şaki olan şakidir»** buyuruldu. Allahü Teâlâ'nın ilmine göre saidlik ve şakilik değişmez, ama görünüşe göre değişir. Meselâ bir kimsenin ömrünün bir kısmı küfür üzere geçse, o hâlinde şakidir. Sonra imâna gelse, said olur.

Bir mü'mine (imânla mı ölürsün deseler, bilmiyorum, Allahü Teâlâ bilir, demelidir. Çünkü) son nefes (gaybdir) bilinmez. Herhangi bir şekilde kat'î hüküm verilmez. (Allahü Teâlâ şirki ve küfrü) kat'iyyen (afvetmez). Küfürden başka günahları dilediği kullardan afveder). Şirkten murâd küfür olan şirktir.

(Bir kimse imanlâ) dünyadan (gitmiş veya gider veya) sonunda (cennetliktir demek câiz değildir. Zira) bu (gâibe) delilsiz (hükümdür). Bunun için câiz değildir. (Peygamberler müstesnadır). Zira peygamberler mâsûmdurlar. Peygamberlikten azil olunmazlar. Demek ki, peygamberlere inanmak ve peygamber olarak vefât ettiler, âhirette de peygamberdirler demek ve bilmek lâzımdır. Böyle itikad etmek şarttır. (Allahü Teâlâ'nın ve peygamberlerin bildirdikleri de müstesnadır). Çünkü onlar şeriatta Kur'ân-ı Kerim veya hadis-i şeriflerde Cennetlik oldukları kat'î olarak bildirildiğinden, onlara Cennetlikler diye hüküm verilir. (Hazret-i Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali, Talha, Zübeyr, Abdurrahmen bin Avf, Sa'd bin Ebi Vakkas, Sa'd bin Zeyd ve Ebû Ubeyde bin Cerrah (radıyallahü anhüm) gibi. Bunlara Cennetlik diye hükmolunur). Bunlara Aşere-i Mübeşşere denir. Cennetle müjdelenmişlerdir.

Bunlar gibi Hazret-i Fâtıma, İmâm Hasan, İmâm Hüseyin, Hazret-i Hamza (radıyallahü anhüm) ve Hazret-i Âişe, Hazret-i Hatice (radıyallahü anhümâ) ve Peygamber efendimizin (sallallahü aleyhi ve sellem) diğer hanımları, biat-ı Rıdvanda bulunanlar ve Allahü Teâlâ'nın, haklarında, **«Allah yolunda ölenleri ölü saymayınız, onlar diridirler ve Rablerinin katında rızık buluyorlar»** buyurduğu, Uhud gazâsında ve diğer gazâlarda şehid olan ashâb-ı kirâmın hepsi hakkında delil bildirilmiştir. Bunun gibi geçmiş zamanlarda, meselâ Fir'avn'ın büyücüleri, Mûsâ Aleyhisselâmın mucizesini görüp, âlemlerin rabbine imân eyledik deyip, imân getirip, Fir'avn onları şehid eder-

hü Teâlâ'nın muhabbeti ise, büyük bir saâdettir. Nitekim Allahü Teâlâ, **«Allah günahlardan çok tevbe edici kulları ve günah pisliğinden temizlenenleri sever»** buyuruyor. O hâlde senin aradığın kolayca ele geçmez, diye cevap verdiler.

Bir kul günahından tevbe etse, Allahü Teâlâ onu sever, melekler sevinir. Malını kaybeden kimse malını bulunca, çocuğu olmayan kimsenin çocuğu olunca, susamış kimse hararetle çölde giderken suya kavuşunca ne kadar sevinirse, bir kimse tevbe edince melekler bundan daha çok sevinir. Hadis-i şerifte böyle olduğu bildirilmiştir. [Bu uzun hadis-i şerif Kimyâ-yı Saâdet kitabında vardır.] Ve yine bildirilmiştir ki; Allahü Teâlâ bir kimseyi sevince, Cebrâil Aleyhisselâma onu sev diye emreder. O da onu sevip göklerdeki bütün meleklere, falan kimseyi Allahü Teâlâ seviyor, siz de sevin der. Göktekilerin hepsi onu severler. Sonra insanların sâlihleri dahi onu severler. Bu yüce saâdet Allahü Teâlâ'nın muhabbetine, sevgisine kavuşmakla kazanılır. Tevbe edenleri Allahü Teâlâ'nın sevdiği Kur'ân-ı Kerim ile sâbittir. **«Allahü Teâlâ günahlardan çok tevbe edici kulları ve günah pisliğinden temizlenenleri sever»** âyet-i kerimesi bunu gösteriyor.

Bir mü'min günahından tevbe etse, sonra o günahı işlese, yaptığı tevbe lüzumsuz olmaz. Çünkü işlediği bir başka günah olur. Ondan da tevbe etmesi vâcib olur. Önce yaptığı günahlara tevbe ettikten sonra, bu günahları tekrar hatırladığında yine tevbe edip etmemesi hususunda ihtilâf vardır. Bazıları günahları anınca, pişman olmak vâcibdir demişlerdir. Lâkin işin doğrusu şöyledir ki, günahlarını anıp sevinir ve lezzet duyarsa, tekrar tevbe etmesi vâcib olur. Bunda âlimler ittifak etmişlerdir. Sevinmezse tekrar tevbe etmesi vâcib olmaz.

Hak sahiblerinin haklarını vermek, gıybet ettiği kimseden özür dilemek, afv istemek, helâllaşmak, kazaya kalmış farzları ve tâatleri yerine getirmek, tevbenin dışında ayrıca vâcibdir, yani lâzımdır. Bildirildi ki, hasımlarının kendisinden razı olmadıkları kimsenin tevbesi makbul olmaz. Hasımları razı olunca, tevbesi, orucu ve namazı makbul olur. Bir dirhem gümüşü sahibine vermek, bin yıllık [nâfile] ibâdetten üstündür. Buyuruldu ki, bir haram daneyi sahibine vermek, yetmiş [nâfile] hac etmekten iyidir.

Ehl-i Sünnet mezhebinde, her günahdan tevbe etmek şer'an vâcibdir. Mütezilenin aklen vâcibdir demeleri yanlıştır. Çünkü Allahü Teâlâ, **«Ey mü'minler, hepiniz Allaha tevbe ediniz»** buyuruyor. Diğer bir âyet-i kerimede, **«Ey imân edenler. Allahü Teâlâ'ya şartlarına uygun tevbe ediniz»** buyurdu. Bir hadis-i şerifte, **«Ey insanlar, Allahü Teâlâ'ya tevbe ediniz. Ben günde yüz kere tevbe ederim»** buyurdu. Bazı cahiller, bir daha yaparsam tevbem bozulur korkusuyla tevbe etmekten çekinirler. Bu bilgisizlik ve ahmaklıktır. Günaha devam etmektir.

Tevbe-i nasûh hakkında tefsirlerde yirmi üç mânâya rastladım. Hz. Ömer'den (radıyallahü anh) bildirilen sahih rivâyette, **Nasûh tevbesi**, insan günah edince, o günahtan tevbe edip, artık bir daha işlememektir. İbn Mes'ud'dan da (radıyallahü anh) böyle bildirildi. Zaîf bir rivâyette günahtan tevbe edip, mutlak surette bir daha işlememektir. Bir rivâyette, günahdan tevbe, günahlara düşmanlık ve her hatırlayınca istiğfar etmektir. Bu rivâyet Hasan-ı Basrî'den bildirilmiştir (*). Katâde'den bildirildiğine göre, tevbe-i sâdıka-i nâsıhadır. Bir söze göre, tevbede ihlâs üzere olmaktır. Bir söze göre tevbenin kabul olmaması hakkında korkmaktır. Bir sözde, tevbe ile bir başka tevbeye muhtaç olmamaktır. Bir sözde, tevbesi havf ve recâyı içine almaktır ve tâate devam etmektir. Bir sözde, günahdan tevbe ve kötü arkadaşdan sakınmaktır. Bir sözde, günahtan tevbe ettikten sonra, o günah sanki her an gözünün önünde imiş gibi, korku ve pişmanlık içinde olmaktır. Bundan başka diyenler de vardır.

Günahtan tevbe etmek, hemen işlendiği an, vâcibdir. Bir saat geciktirilse, bir başka günah kazanır.

Tevbe ettim demek, tevbe olmaz. Zira tevbenin şartları vardır. Bunlar da üçtür:

1 — O anda günahı terketmek,

2 — Günahı işlediği için Allahü Teâlâ'dan korkup pişman olmak,

---

(*) Rivâyet = Gelen hadis-i şerif veya haber demektir.

GÜNAH VE ÇEŞİTLERİ

Günahlar hakkında ihtilâf olundu. Hâricîler her günah büyük günahdır dediler. Mürcie fırkasında olanlar, her günah küçük günahdır dediler. Ehl-i Sünnet ve Cemâat, günah iki kısımdır: Bir kısmı küçük, bir kısmı büyüktür dedi. Fakat küçük günahları büyüklerden ayırıp ayırmadıklarında ihtilâf vardır. Doğrusu ayırmış olmalarıdır.

Büyük günahların sayısında çeşitli rivâyetler vardır. İbn Ömer (radıyallahü anhümâ) rivâyetinde dokuzdur, bir rivâyette ondur bir rivâyette dörttür, bir rivâyette yedidir: Allahü Teâlâ'ya şirk koşmak, haksız yere insan öldürmek, büyü yapmak, yetim malını yemek, fâiz yemek, düşmanla harbederken düşman karşısından kaçmak, zinâ yapmamış mü'min bir kadını zinâ yaptı deyip kötülemek, ayıplamak. Doğrusu büyük günahlarda kat'î bir rakam yoktur. Zîra İbn Abbâs'dan (radıyallahü anhümâ) büyük günahlar yedi midir diye sorulduğunda, yetmiştir, bir rivâyette yediyüzdür diye cevab vermiştir.

Şeriatta büyük günahların kat'î olarak bildirilmemesinin hikmeti kulların bütün günahlardan sakınmalarıdır. Böylece küçük günahlardan da sakınmış olurlar. Çünkü kat'iyyetle bilinmeyince, büyük günah korkusuyla sakınmak kolay olur. Bunlar gibi, Kadir Gecesi, cum'a günündeki duâların kabul olduğu saat ve ism-i a'zam kat'iyyetle belli değildir. Belli olmadığından, kulların her geceyi ihyâ etmeleri, cum'a gününün her saatinde ibâdet ve duâ etmeleri ve Allahü Teâlâ'yı bütün isimleri ile anmaları gerekir. Büyük günahlar hakkında fazla bilgi almak isteyenler, bu hususları geniş yazan kitablara [**Riyâdu'n-Nâsihîn, İhyâu Ulûm, Kimyâ-yı Saâdet** ve bilhassa İbn Hacer-i Mekkî'nin iki cild **Zevâcir** kitabına] başvursunlar.

Büyük günahlardan birisi küfürdür. Zünnâr kuşanmak, putlara tâzim etmek, şeriat kitablarından birisini tahkir etmek, âlimlerden birisiyle alay etmek gibi... Küfür olan sözlerden birisini söylemekle de kâfir olur. Kısaca, **şeriatta tâzimi gerekeni tahkir, tahkiri vâcib olanı tâzim etmek KÜFÜR'dür.** Bunları irtikâb eden imândan çıkar. Bunlar İslâm dinini yalanlama ve inkâr etme alâmetleridir, ve küfre delîldirler. Ama çirkin ve aşağı olduğunu bildiği büyük günahları, böyle bildiği halde, Allahü Teâlâ'dan korkarak ve nefsini kötüleyerek işlese, İslâmdan çıkmaz. Nitekim Ebû Zer (radıyallahü anh) Resûlullahdan (sallallahü aleyhi ve sellem) tekrar tekrar sorup, bir mü'min zinâ ve hırsızlık yapsa, Cennete girer mi, dediğinde, **«Zinâ işlese de, hırsızlık yapsa da Cennete girer»** buyurdu. Bu hadîs-i şerîf gösteriyor ki, itikadı doğru olup, küfür alâmeti olmadıkça, büyük günah işlemekle, mü'min imândan ve İslâmdan çıkmaz. Küçük bir günaha devam edilirse büyük olur. Büyük bir günahdan istiğfâr edilirse küçük olur, dediler.

(Büyük günah işleyip tevbesiz ölen mü'min Allahü Teâlâ'nın irâdesinde olur). Yani Allahü Teâlâ (dilerse onu bağışlar, dilerse günahı kadar) veya daha az (azâb eder. Sonra Cennete koyar).

Son nefeste imânla gittikten sonra, Haccâc-ı Zâlim kadar günahı olsa, ona mağfiret veya şefâat erişip, afvolunur; hiç azâb görmeden Cennete girebilir. Bir küçük günah için de mağfiret ve şefâat olmayıp, azâbını çekip sonra Cennete girmek de mümkündür. Büyük ve küçük günahların af olunması için tevbe şart değildir. Lâkin küfür olan şeyler için elbette tevbe etmek ve imâna gelmek şarttır. Allahü Teâlâ hepimize devam eden iyi bir tevbe nasib eylesin. Razı olduğu ilim ve amellere kavuştursun. Âmin.

TEVBE: Tevbe etmek, İslâm dinindeki emredilen şeylerin en mühimlerindendir. İman makamlarının birincisidir. Hak yolunun başlangıcıdır. Saâdet kapısının anahtarıdır. Bazı sâlihlerden bildirilir: Otuz sene kadar tevbe etmeye çalışmakla kendime bir hayret ve âcizlik gelip, şaşıyorum, tevbe etmek bana nasib olmadı dedi. Sen çok büyük şey istiyorsun. Sen Allahü Teâlâ'nın muhabbetini, sevgisini arıyorsun. Alla-

DİN VE MİLLET

Lügatta din, tâat ve ceza mânâsına gelir. Millet, kitab mânâsındadır. Ama şeriatta (**Din ve millet**) Ebû Hanife mezhebinde (birdir. Hazret-i Muhammed Aleyhisselâmın Allahü Teâlâ'dan getirdiği şeylerdir). İtikadla alâkalı olan hükümlere **din ve millet** denir. Bunlar değişmez, yerine yenisi gelmez. Bütün peygamberler bunda aynıdır. Kısaca bunun ta- lı, imânın altı şartıdır. Yerdekiler ve göktekiler bunda beraberdir.

ŞERİAT

Lügatte insanın ve hayvanın su içtiği pınara denir. Dinimizdeki mânâsı Ebû Hanife mezhebinde (peygamberimizin (aleyhisselam) amele ait getirdiği şeylerdir). Peygamberler bunda ayrıdırlar. Çünkü şeriatlar birbirlerini değiştirmiş, mer'iyyetden [yürürlükten] kaldırmışlardır. Eş'ari mezhebinde din, millet ve şeriat birdir. Her ümmet kendi peygamberinin milleti ve şeriatı üzere olur.

(İcmâli imân) mü'min olmak için (kâfidir). İslâm olabimek için (genişçe bilmek lâzım değildir). Fakat şeriatta geniş bildirileni geniş olarak bilip, inanmak, kısaca bildirileni de kısaca bilip inanmak vâcibdir, lâzımdır. Büyük âlimlerimiz böyle bildirmişlerdir. Ne var ki zamanımızda bozuk itikadlar yayılmıştır. Her mü'mine, Ehl-i sünnet itikadını geniş olarak öğrenip inanmak lâzımdır. Çekinip icmâlî [tafsilatsız, kı- topluca] itikadda kalmamalıdır. Yani bu kadarla iktifa e- memelidir.

Doğruyu taklid eden mukallidin imânı sahîhdir. Çünkü hakka, doğruya uymuştur. Bozuk şeyi taklid eylese, imânı bozuk olur. Hakka uyup ve mukallid olup aklî ve naklî delilleri bilmeyenlerin imân ve İslâmları sahîh midir, değil mi-

dir hususunda ihtilâf vardır. Âlimlerden ve fakihlerden çoğu (Mukallidin imânı sahîhdir dediler). Fakat delilleri öğrenmediği için âsîdir. Doğrusu da budur. Zira Resûlullah, ashâbı kirâmın ileri gelenleri ve tâbiîn, evvelemirde Müslüman olanların İslâmını kabul ederler idi. Kılıç altında imân getirenleri mü'min sayıp, İslâmın hükümlerini onlara uygularlardı. Elbette bilinen bir şeydir ki, o dar zamanda o kimselerin hatırlarında delil yoktu. Mütezile mezhebinde, itikadlar delillere bağlı kılınıp, hasımlara cevab verebilmek ve şüpheleri giderebilmek, Müslüman olmak için şarttır. Bu mezheb yanlıştır.

Âlimlerin bir çoğu şöyle buyurdular ki, İslâm ülkesinde bulunup, yerlere ve göklere bakıp, düşünüp, İslâmiyetin güzelliklerini görüp, âlimler meclisinde bulunup onları dinleyenler görüş ve delil sahibidirler. Bunlardan bazısı tâbir edemeseler de, taklid edenlerden değildirler. Mukallidler, dağ başlarında ve köylerde doğup mahlûkata bakıp ibret almaya, onlardaki incelikleri ve nizâmı görmeye istidâdı olmayıp, âlimler meclisinde bulunmayıp, baba ve dedelerinden duydukları bazı itikadlar ile ömürlerini tüketen cahillerdir. Şüpheleri giderecek delilleri bilmeyenlerdir. Mukallid bunlara denir, demişlerdir.

(Bir kimse imân edilmesi gereken şeyleri bilse) kalb ile inanıp kabul etse (fakat kendinden sorulduğu zaman geniş olarak) her bir itikad mes'elesini (tâbir) ve takrir (edemese) doğru olan mezhebde o kimsenin (Müslüman olduğuna hükm olunur). Diğer Müslümanlar gibi evlenir. Ona selâm verilir. Müslümanlar mahallesinde oturur. Şâhidliği kabul edilir. Ölünce namazı kılınır. Müslüman mezarlığına gömülür. O iman ile sonunda Cennete girer.

Bir mü'min küfür olmayan, meselâ (adam öldürmek, zina etmek), hırsızlık ve gıybet etmek (gibi) (büyük günah işlemekle imandan çıkmaz. Eğer) bu günahlar (helâldir demez ise). Helâl yerine koymaz, şarap gibi murdar ve pis olan haramlara temizdir demezse, zinâ ve livâtaya ve diğer haramlara güzel şeylerdir demezse imânı gitmez. [Helâl olduğu kat'i olarak bilinen şeye haram diyen kâfir, haram olduğu kat'i olan şeye helâl diyen yine kâfir olur]

lerdir. Bundan Allahü Teâlâ'ya sığınırız. Hadîs-i şerîfte, **«Kaderiyye tâifesi**, yani kötülükler ve günahların Allahü Teâlâ'nın takdiri ile olduğunu inkâr eden cahil tâife, **şu İslâm ümmetinin mecusileridir. Onlar hasta olurlarsa, onların hâlini sormaya gitmeyin, ölürlerse, cenazelerinde bulunmayın»** buyuruldu.

Amentü billâhi'nin kısaca mânâsı şöyledir: (Allahü Teâlâ'ya, meleklerine, kitablarına, peygamberlerine, kıyâmet gününe, iyilik ve kötülüğün Allahü Teâlâ'nın takdiriyle, dilemesiyle ve yaratmasıyla olduğuna inandım). Bazı âlimler dediler ki, bir kimse Arabca kelime-i şehâdet getirse, mânâsını bilmese kıymeti olmaz, mânâsını bilmek lâzımdır.

İMÂN VE İSLÂM

İmân, lûgatta emin etmek ve tasdik etmek mânâsındadır. İslâm bağlanmak ve selâmette olmak mânâsına gelir. Fakat Muhammed Aleyhisselâmın dininde, imân edilmesi gereken şeyleri kalb ile tasdik, dil ile ikrâr etmektir. Âlimlerin sözü budur. Bazılarına göre imân, yalnız kalb ile tasdik etmektir.

(İmân ve İslâm) şeriatte (birdir. İkisi de kalb ile inanıp) eğer mânı yoksa (dil ile ikrâr etmektir. Hazret-i Muhammed Aleyhisselâmın Allahü Teâlâ'dan) vahiy ile, haber vermekle ve yapmakla (getirdiklerinin hepsi haktır). İnanmak ve ikrâr etmek imândır ve İslâmdır. Her mü'min Müslümandır, her Müslüman mü'mindir. Peygamber Efendimizin (sallallahü aleyhi ve sellem) (getirdikleri bildirdiğimiz şeylerdir). Bunlar da imânın şartı olan altı şeydir.

Ehl-i sünnet itikadında farz, vâcib ve sünnetleri yerine getirmek ve günahdan sakınmak gibi ameller imândan bir cüz', bir parça değildir. Meselâ bir kimse imânın altı şartını tasdik ve ikrâr etse fakat amel işlemese, o kimse mü'mindir, fakat âsidir, günahkârdır. Mütezile mezhebinde amel, imânın hakikatından asli bir cüz'dür, ameli terk eden ve büyük günah işleyen kimse, imândan çıkar. Fakat kalbinde imân bulunduğu için de kâfir olmaz dediler. Hâricîler, amel imânın hakikatından aslî bir cüz'dür, deyip, amel olmazsa, imân da olmaz dediler. Bu yüzden büyük veya küçük günah işleyen kâfir olur dediler.

Amma sâlih ameller, güzel ahlâk, zühd ve takvâ imânın dalları olup kemâlinden sayılırlar. Meselâ tasdik ve ikrâr ettikten sonra, sâlih ameller yapsa, kâmil bir mü'min, itâat eden bir insan olur. İmanın şartlarına inanıp, ikrâr ettikten sonra, amelde kusur eylese, günah işlese, imândan ve İslâmdan çıkmaz. Lâkin kemâl mertebede de bulunmaz. Yani böyle kimse kâmil mü'min değildir. Çünkü günahkârdır. Hadis âlimlerinin ve selef-i sâlihinin yolu budur. (Rahmetullahi aleyhim ecmain).

mesinde ve şeytanı yaratıp, kıyâmete kadar (ömür] ve kuv-
yet (verip insanlara vesvese) ve günah olan şeyleri insanlara süslü gösterip emir (etmeye kudret vermesinde), Nemrûd, Fir'avn, Ebû Cehl ve diğer kâfirleri yaratıp (ömür ve rız-[illegible] vermesinde (ve fâsıkları yaratmasında ve küfürlerini) ve fısk-larını (yaratıp hepsini murâd etmesinde nice hikmetler) ve faydalar (vardır. Biz bunları teker teker şerh olarak bil-mekle mükellef değiliz. Akıl bu hikmetleri anlamaz. Bizim üzerimize farz-ı) ayn (olan Allahü Teâlâ'nın her işinde hik-metler ve faydalar vardır diye itikâd etmektir). [illegible] lükte büyük iyilikler vardır. Meselâ ateşte yakmak [illegible] vardır. Fakat ateşin faydaları sayılamayacak kadar çoktur. Yılanda bir çeşit zarar varsa, nice faydaları vardır.

Bunun gibi şeytan, birçoklarının doğru yoldan sapması-na sebep olduğu gibi, ona uymayan zâhidlerin derecelerini yük-sek ve Allahü Teâlâ'ya yakınlıkları fazla olur. Şeytana ve nefs-i emmâreye uymamak için, Allahü Teâlâ çok sayıda pey-gamberler, kitablar ve âlimler gönderdi. İnsana akıl ver[illegible] Cennet ve Cehennem yollarını bildirdi. Peygamberleri ve âlimleri doğru yola ve Cennete dâvet edici kıldı. Şeytanı da-lâlete ve Cehenneme çağırıcı yaptı. Herkes fâil-i muhtâr [dilediğini yapar]. Kimi doğru yolu seçer. Allahü Teâlâ da yaratır. Kimi sapıklığı ister, Allahü Teâlâ onu da yara[illegible] Cebir ve zorlama yoktur. İyilik ve kötülük insanların [illegible] ve kesbetmeleriyle olup, yaratma Allahü Teâlâ'dandır.

(Allahü Teâlâ dilediğini yapar. Ona kimse) [illegible] la (sual edemez). Çünkü mülkünde mâlik odur. [illegible] yapar. (O herkese sual eder). Her şey'in mâliki, [illegible] Hakiki hâkim odur. Bütün yaratılanlar ona muhtaçtır. O hiç bir şey'e muhtâç değildir. Ulûhiyyet bu demektir.

Kazâ iki kısımdır. Kazâ-i mübrem ve kazâ-i muallâk.

KAZÂ-İ MÜBREM: Bir şarta ve sebebe bağlanmadan muhakkak surette hükmolunan kazâdır. Böyle kazâda se-be yapışmak hiç fayda vermez. Bunda lâzım olan [illegible] inkıyâd üzere olmaktır.

KAZÂ-İ MUALLÂK: Kazâ olunan şeyin meydana gelmesi

bir şarta ve sebebe bağlı olup, şart ve sebebleri bulunduğu zaman meydana gelir. Evlenmek şarttır, çocuğu dünyaya ge-tirmek buna bağlıdır. Tarlaya tohum ekmek sebebdir, eki-nin meydana gelmesi bunun neticesidir. Diğerlerini de buna benzetebilirsiniz.

O halde kulların önce sebebe yapışması, sonra istedikle-rini aramaları lâzımdır.

Takdir bakımından işler üç kısımdır:

1 — Meydana gelmesi insan için mümkün olmaz. Hik-metin gereği böyle olduğundandır.

2 — Meydana gelmesi insan için mümkündür. Fakat in-sanın irâde ve kudretiyle olmaz. Güzellik, uygun mizaç ve uzuvların düzgün ve sağlam olması gibi.

3 — Meydana gelmesi insan için mümkündür. Fakat in-san ona, irâde ve kudretini sarfedip çalışmak ve kesbetmek şartı ile meydana gelir. İlim ve amel gibi.

Bu vaziyet karşısında birinci kısmı istemek ve temenni etmekten bir fayda ele geçmez. Çünkü mukadder değildir. İkinci kısım da böyledir. Kulun irâdesi, dilemesi ona bağlan-mayıp insanın elinde bu hususta bir imkân yoktur. Fakat Allahü Teâlâ kulları dilediği gibi yaratır.

Üçüncü kısımdakiler, kullar irâdelerini ve kudretlerini kullanıp çalışıp kesbetmeleriyle meydana gelir. Şeriatın hü-kümlerinden mes'ul olmaya, iyiyi kötüden ayıran akıl sebeb olduğu gibi, iyiliğe ve kötülüğe, mükâfata ve cezaya irâde-yi kullanmak ve çalışmak ve kesbetmek sebeb olmuştur. Meselâ çift sürüp tarlaya tohum ekmek, ekin elde etmeye şart-ı âdidir. [Yani, tohum ekmek neticesinde, mahsul ver-mek Allahü Teâlâ'nın âdetidir. Hârika haller dışında âdetini bozmaz]. Çalışma ve kesbetme olmayınca istenilen şey mey-dana gelmez.

Mûtezile tâifesi, hikmeti düşünmeyip, kötülüklerin ve günahların Allahü Teâlâ'nın takdir ve kazâsiyle olduğunu inkâr edip, böyle şeyleri nefs-i emmâre ve şeytan meydana getirir dediler. Doğru yoldan sapıp bozuk itikada düşmüş-

Cehennemde kâfirler kendilerini yoldan çıkaran patrik, papaz ve diğer büyüklerine düşman olurlar, yakalarına yapışırlar.

Cehennemde ondokuz zebânî vardır. Bunlar melektir. Bâzı âlimler, bu ondokuz melek reisleridir, bunların emrinde çok miktarda zebânî vardır dediler. Hepsinin reisi **Mâlik**'dir.

(Gövdeleri) ateşte (yanıp kömür gibi olunca, Allahü Teâlâ yeniden taze et ve deri verip azâb eder). Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de, **«Muhakkak ki, bizim âyetlerimize küfür eden, onlara yalandır diyenleri Cehenneme sokarız. Derileri kebap olup yanınca, başka deri veririz. Böylece dâimâ azâbı duyarlar»** buyuruldu. (Azâbları hiç tükenmez). Gittikçe artar. (Cehennemde onlara da ölüm yoktur). Bir âyet-i kerîmede, **«Kâfirler Cehennemde ölmez ve faydalı bir hayat bulmazlar»**, diğer bir âyet-i kerîmede, **«Her inâd edici cebbâr kâfire ölüme sebeb olan azâb ve şiddetler her taraftan gelir. Fakat ölmez ve rahat bulmazlar»** buyuruldu.

(Cennet ve Cehennem) ve içlerinde bulunanlar (sonsuzdurlar). Bunun aksini söylemek küfürdür. Allahü Teâlâ bizi bundan korusun.

KAZÂ VE KADER

Kalbim ile inanıp dilimle (şehâdet ederim ki, hayır ve şer ve her şey Allahü Teâlâ'nın kazâsıyle) hükmü ve dilemesiyle ve kudretiyledir. (Olmuş ve olacak her şeyi ezelde) yeri ve gökleri yaratmadan önce (takdir etmiştir). Bir rivâyette elli bin yıl öncedir. Her şeyin miktarını, zamanını, yerini ve nasıl olacağını tayin ve tahsis etmişdir. Kaleme emredip (Levh-i mahfûza yazmıştır. Ona uymayan bir şey olmaz). Ehl-i sünnetin çoğu levh-i mahfûzda değişme olmaz demişlerdir. Bazısı olur demiştir.

(Mü'minin imânı ve mutînin tâati ve) bütün (hayırlar, iyilikler Allahü Teâlâ'nın bilmesiyle, dilemesiyle, takdiriyle, Levh-i mahfûza yazmasıyla, yaratmasıyla, rızâsıyla ve sevmesiyledir). Kulların irâdelerini kullanıp kesbetmeleriyle [edinmeleriyle]dir. Yaratmak Allahü Teâlâ'ya mahsustur. (Kâfirlerin küfrü, fâsıkların fıskı ve) zulüm, şirk, bozuk itikad ve diğer çirkin günahlar ve bid'atler gibi bütün (kötülükler) Allahü Teâlâ'nın bilmesiyle, dilemesiyle, takdiriyle ve (Levh-i mahfûza yazmasıyla) ve kulların irâdelerini kullanıp kesbetmeleriyle ve Hak Teâlâ'nın (yaratmasıyledir. Lâkin) Allahü Teâlâ'nın (rızâsıyla ve sevmesiyle değildir). Günah olan şeylere Allahü Teâlâ gazab ve azâb eder.

Velhâsıl (imânı, ibâdetleri ve bütün iyi işleri bilir, diler, yaratır, sever ve beğenir). Çok sevap ve karşılıklar verir. (Küfrü, fıskı ve diğer kötülükleri sevmez ve beğenmez. Fakat onları da bilir, diler, yaratır) ve gazab ve azâb eder. Eğer hikmetten ve kulların irâdeleri ile edindiklerinden gâfil olup (Allahü Teâlâ kötü şeyleri) günah sayılan işleri (niçin yaratır ve niçin diler), niçin şeytanı, nefs-i emmâreyi ve kötü huyları yaratıp kullara musallat eder (dersen), doğru (cevab şöyledir ki, Allahü Teâlâ'nın kötülükleri yaratıp dile-

nettekilerin bulundukları evlere bu iki pınardan misk ve anber akar.

Cennette kevser ırmağı vardır. Etrafı altundan, su akan yeri inci ve yakuttandır. Toprağı misktir. Suyu baldan tatlı, kardan beyazdır.

Cennette mü'minler için çadıra benzer lâtif haymeler vardır. Oyulmuş inciden olup uzunluğu altmış mil ve eni otuz mil kadardır.

Cennette en aşağı mertebede bulunanın on dünya kadar yeri olur. Seksen bin hizmetkârı ve yetmiş iki zevcesi olur. İnciden, yakuttan ve zebercedden kubbesi bulunan köşkleri olur. Hizmet edenlerinin başlarında taçların her incisi ziya verir, parlar. Cennette hanımı olmayan kimse yoktur. İki dünya kadını ve çok hûr-i ayn kendisine verilir. Yetmiş kat hulleden bedenlerinin letâfeti görünür. Bunlar Cennettekilerin en aşağı derecesine verilen ni'metlerdir.

Cennette mü'minler birbirine şefâat ederler. Meselâ bir kimsenin babası daha yüksek derecede olsa, evlâdına şefâat eder, o da yüksek dereceye çıkarılır. Allahü Teâlâ çocukların babalarına, babaların çocuklarına şefaâtini kabul eder. Peygamberler ve diğer sâlihler de şefâat ederler. Böylece daha yüksek derecelere kavuşurlar.

Cennette gözlerin görmediği, kulakların işitmediği ve kimsenin hatırına gelmeyen ni'metler ve rızıklar hazırlanmıştır.

Allahü Teâlâ Cennette olanların hepsinden râzıdır. Hiç bir zaman onlara gazab etmez.

Cennette güneş yoktur. Cennet Arş-ı Âlâ'nın nuru ile aydınlanır. Kısaca bu kadar anlattık. [Daha geniş öğrenmek isteyenler bizim **Âmentü Şerhi** - Ferâidu'l-Fevâid - kitabımızı okusunlar.]

Azâb yeri yedi kattır: **Cehennem, Lâzî, Hutame, Sair, Sakar, Cehim** ve **Hâviye**. İmâm Fahreddin böyle bildirdi. Bazılarınca göre birincisi Cehennem, ikincisi Sakar, üçüncüsü Lâzî, dördüncüsü Hutame, beşincisi Sair, altıncısı Hâviye, yedincisi Cehim'dir. Bu tabakalar birbiri altında olup, altta olanlar üsttekilerden daha şiddetlidir. Cehennem denilen üst tabakaya, imânlılardan günahkârlar girer. Hepsi çıktıktan

ve Cennete girdikten sonra bu tabakada kimse kalmaz.

Bundan sonraki altı tabakada imânsızlar bulunur. Sonsuz olarak orada kalırlar. Kâfirlerin gövdeleri Cehennemde o kadar büyük olur ki, azı dişleri Uhud dağı kadar, derisinin kalınlığı yirmibeş metre kadar, bir omuzuyla diğer omuzunun arası sür'atli at yürümesiyle üç günlük yol kadar olur. Yüzleri kara, gözleri gök, kör, aç, susuz ve her biri bir şeytanla beraber elli metrelik zincirle bağlı, boğazlarında bukağı, arkalarında katrandan elbiseler ile feryâd ve figân ederek Cehennem kapılarından içeri sürülüp cezalarını bulurlar.

İmâm Fahreddin Râzi [Tefsir-i Kebir sahibi] ve diğer müfessirler şöyle bildiriyorlar ki, ikinci tabakada Yahudiler, üçüncü tabakada Hıristiyanlar [çünkü Allah üçtür deyip Allaha ortak koşuyorlar], dördüncü tabakada Sâbiin [denen, yıldızlara tapan kâfirler], beşinci tabakada mecûsiler, altıncı tabakada müşrikler, yedinci tabakada münâfıklar [ve mürtedler] azâb görürler.

(Cehenneme giren kâfirler ve şeytanlar orada kalırlar. Hiç çıkmazlar). Ölmezler, rahat olmazlar. Azâbları az da olsa eksilmeyip, durdurulmayıp gittikçe şiddetlenir, artar. Cehennem ateşinin te'siri dünya ateşinden yetmiş kat daha fazladır. Bir kâfiri cehennem ateşine attıktan sonra dünya ateşine koysalar, rahata kavuşup sağlam kimseler gibi zevk için de olurdu. Allahü Teâlâ bizi bundan korusun.

(Büyük deve boynu gibi yılanlar, semerli katırlar gibi akrebler ile azâb olunurlar). Demirden kamçılar ile eziyyet olunurlar. Bazı büyük âlimler buyurdular ki, cehennemin her köşesinde nice ejderhalar, büyük yılanlar ve büyük akrepler vardır. Dişleri hurma ağacına benzer. Bunlar kâfirler için hazırlanmışlardır. Kuru deve dikeni ve zakkum kâfirlerin yiyeceği olur. (Ateş ile, kaynar su ile) zebânî melekleri kâfirlere (azab ederler). Ne zaman su isteseler kaynar su verilir. Yüzüne yaklaştırdıkları zaman yüzleri pişer, içtikleri zaman içerlerini yakıp bağırsaklarını parça parça eder. Başlarından aşağı kaynar su dökerler. Bazı müfessirler şöyle buyurdu ki, kâfirlerin başlarının tepelerini delip, içerisine sıcak su dökerler.

kerîmeden anlaşıldığına göre, Cennet-i Me'vâ bu ağacın yanındadır. Cennetin çatısı Arş-ı Rahmân'dır. Fakat bazı âlimler cennetlerin yerlerini tayin etmemişlerdir.

Sahih rivâyetlerden kat'î olarak anlaşılıyor ki, ilk önce Cennet'e giren grubun yüzleri ayın ondördü gibi parlar. Bunların arkasından girenlerin yüzleri büyük yıldızlar gibi parlar.

Cennettekiler otuz üç yaşında olup, sakal, bıyık ve bedenlerinde kıl olmaz. Gözleri kudretten sürmeli ve hepsi de gayet güzeldirler. Her birinde yüz insan kuvveti olur.

Cennetlik olanlar (Cennete girdikten sonra, ebedî orada kalırlar. Hiç çıkmazlar). Ehl-i sünnet bunda ittifak etmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de Cennettekiler hakkında, **«Cennettekiler ebedî cennette kalırlar»** gibi birçok âyet-i kerîmeler vardır. (Orada ölmek) ve erkeklerin yaşları ilerlemek, (ve kocamak olmaz). Kadınların tazelikleri gitmez. Bütün erkek, kadın, hûri ve gılmanlar hep aynı hâl üzere olup, tazeliklerinde ve güzelliklerinde, zevk ve safâlarında değişme olmaz. Bu mülhid tâifelerin, Cennet ve Cehennem içlerinde bulunan şeyler, yok olur demeleri yanlıştır. Küfürdür. Çünkü Cennet, Cehennem ve içerisinde bulunanlar sonsuzdur, ebedidir. Fânî olmaktan [yok olmaktan] berîdirler.

(Elbiseleri eskimez). Sündüs atlas ve ipekten Cennet hullelleri giyinip, başlarında taçlar, kollarında altun, gümüş ve inciden bilezikler, parmaklarında yüzükler bulunur. Bunlar gibi çeşit çeşit cevherlerle süslenirler. Erkekler ve kadınlar böyle süslü olup, her an güzellikleri ve zevkleri artar. Eziyet ve zahmetle alâkalı şeyler orada yoktur.

(Abdest bozmak ve uyumak yoktur). Yorulmak, kuvvetten düşmek ve vücudunda, meselâ burnunda ve kulağında kir yoktur. Bunun gibi, Cennet o kadar lâtif ve temizdir ki, orada hiç toz yoktur. Hiçbir kimsede bir kötü huy yoktur. Herkes kardeş gibi, birbirinin yüzünü görmek ister. Birbirlerini çok sevip, kötü ve lüzumsuz söz söylemekten berî'dirler.

(Cennette olan huriler ve kadınlar hayızdan, nifastan ve kötü huylardan berî'dirler). Huriler Cennette yaratılmıştır. Letâfette beyaz inciye ve yakuta benzerler. Mercan gibi al'dırlar. Gözleri kudretten sürmelidir. Gayet güzel olup daima

eşlerine bakarlar. Naz ve işve ile konuşup, «Bizi sana, seni bize nasib eden Allahü Teâlâ'ya hamd olsun» deyip hizmetlerini görür, rızâlarını almaya uğraşırlar.

Cennetteki kadınlar, dünya kadınlarıdır. İmânları ve ibâdetleri sebebiyle hurilerden yüksek ve üstündürler. Hayz ve nifas olmadıkları gibi, kıskanmak, kendini büyük görmek ve buna benzer kötü huyların hepsinden berî'dirler. Cennette bulunanların bütün sözleri ve huyları güzeldir. Hepsi birbirini sevip, çekememezlik, kızgınlık, bühtan ve diğer beğenilmeyen şeylerin hepsinden berî'dirler. Bir âyet-i kerîmede Allahü Teâlâ, **«Biz Cennettekilerin kalblerindeki gılli, kin tutmayı çıkarırız»** buyuruyor.

(İstedikleri her çeşit yiyecek ve içecek hazır olarak önlerine gelir). Cennette zahmet, uğraşmak, açlık ve susuzluk olmaz. Yemeyi ve suyu lezzet için yiyip içerler. Zevk ve süs için çeşitli elbise ve süsler ile giyinir, süslenirler. Yiyip içtikleri zaman bedenlerinden güzel bir koku yayılır. Canlarının istediği et ve meyveler ile, zevk ve lezzet içinde olurlar.

(Pişirmek ve dağıtmak yoktur). İstedikleri pişmiş olarak yaratılıp önlerine gelir. İstedikleri yiyecek ve içecekten men olunmazlar. (Cennetin toprağı miskten) en aşağı (binâsının bir tuğlası altundan, diğeri gümüştendir).

Cennette dört deniz vardır. Biri sütten, biri baldan, biri sudan, biri de şerbettendir. Bunlardan dereler, nehirler çıkıp, cennetliklerin makamları ve Cennet ağaçları altından akarlar. Biri kâfur, biri tesnim ve biri selsebil adında üç pınar vardır. Âyet-i kerîme'de, **«İki cennette akan iki pınar vardır»** buyuruldu. Bazı müfessirler buyuruyor ki, bu iki pınar, Allahü Teâlâ'nın emriyle cennettekilere sayısız ihsânlarla akarlar. İmâm Mekkî der ki, onların ufak taşları yakuttan ve zebercedden, toprağı misk ile kâfurdandır. Kenarları za'ferân ile yapılmıştır. Miskten dağlar ve nurlu sahrâlardan, ovalardan akarlar. **«İki cennette hızlı akan iki pınar vardır»** âyet-i kerîmesinin tefsîrinde müfessirler buyuruyor ki, bu iki pınar fıskıye hâlindedir. Gayet hızlı fışkırırlar. Hazret-i Abdullah bin Mes'ûd (radıyallahü anh) buyurdu ki, bu iki pınar misk ve kâfur şerbetleridir. Hazret-i Enes (radıyallahü anh) buyurdu ki, cen-

CENNET VE CEHENNEM

Şehâdet ederim ki (Cennet ve Cehennem haktır) sâbittir. (Şimdiki hâlde mevcuddurlar). Zira Allahü Teâlâ Âdem ile Havva'yı (aleyhimesselâm) bir müddet Cennette durdurdu. Sonra dünyaya çıkardı. Âyet-i kerimede, **«Cennet takvâ sahibleri için hazırlandı»** buyuruldu. Mi'râc gecesi, Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) cenneti gördü. Bunların hepsi cennetin ve cehennemin mevcud olduklarına delildir. Ve yine Âdem aleyhisselâmdan önce yaratıldıklarını gösterir. Ehl-i sünnet mezhebi [yâni itikadı] budur. Mutezile tâifesinin, Hak Teâlâ Cenneti ve Cehennemi kıyâmet günü yaratır demeleri yanlıştır.

Mü'minlerin Cennete girmeleri Allahü Teâlâ'nın ihsânıyledir. Derecelere herkes ilmi ve ameli miktarınca kavuşur. İmâm Müslim'in bildirdiği bir hadîs-i şerifte, Câbir (radıyallahü anh) der ki, Resûlullahdan (sallallahü aleyhi ve sellem) duydum. Buyurdu ki: **«Ey mü'minler, sizden hiç birinizin ameli sizi Cennete sokmaz. Benim amelim de beni Cennete sokmaz. Amel Cehennem azâbından da kurtarmaz. Cennete girmek ve Cehennemden kurtulmak ancak Allahü Teâlâ'nın rahmetiyle olur.»** Bu mânâyı gösteren çok hadîs-i şerifler vardır.

Bütün peygamberlerden önce bizim peygamberimiz Cennete girer. Bütün ümmetlerden önce Ümmet-i Muhammed (aleyhisselâm) Cennete girer. Bu ümmetten en önce Cennete girecek olan Ebû Bekr-i Sıddîk'dır (radıyallahü anh).

Arasat meydanında her işi bittikten sonra, saâdet sahibi olanlara izin verilip Cennete doğru giderlerken önlerine gayet güzel bir ağaç çıkar. Altından iki ırmak akar. Birinden gusledeler [yıkanırlar], boyları altmış arşın olup, yüzlerinde parlaklık ve nur meydana gelir. Diğerinden içerler. İçlerinde eziyet verici her şey ve ne kadar kötü huyları varsa, hepsi yok olur. Melekler karşılayıp onlara selâm verirler.

Bazı eserlerde şöyledir ki: Cennetten **gılmanlar** ve **hâdimler** karşılayıp onlara ihsan olunan saâdetleri, dereceleri ve diğer zevk ve safaları onlara müjdeleyip, Allahü Teâlâ size şöyle dereceler ve ni'metler ihsan edip çeşit çeşit lezzetler ve ni'metler hazırlamıştır, ebedî mülk ve bitmeyen ni'metler ihsan etmiştir derler. İstediğiniz verilir. Baktıkça gönlünüz açılacak, saltanat, hûr-i ayn ve gılmanlar hazırlanmıştır diye müjdelerler.

Cennetin kokusunu beş yüz yıllık uzaklıktan alıp, sevinç, neşe ve sürûr ile Cennet kapılarına doğru giderler.

Yâ rabbi, sonsuz fadl ve keremin ile ve çok sevdiğin Muhammed Aleyhisselâmın hürmetine bu büyük ni'meti bize nasîb eyle. Âmin!

Bazı âlimlere göre Cennet sekiz, bazılarına göre yedidir.

1 — Cennet-i Adn,
2 — Cennet-i Firdevs,
3 — Cennet-i Naîm,
4 — Dârü'l-Huld,
5 — Cennet-i Me'vâ,
6 — Dârü's-Selâm,
7 — İlliyyîn.

Hepsinin yükseği Cennet-i Adn'dir. Peygamber Efendimizin (sallallahü aleyhi ve sellem) derecesi olan **Vesile** derecesi ondadır. İmâm Taberânî'nin bildirdiğine göre, peygamberler, sıddîklar ve şehidler Cennet-i Adn'e girerler.

Cennet-i Firdevs, diğerlerinden üstündür. Bahçeleri çoktur. İmâm Müslim'in Ebû Mûs'el-Eş'arî'den (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerifte: **«İki Cennet vardır, içindeki bardak, ibrik, kâse ve diğer eşya gümüştendir. İki Cennet daha vardır, kapıları ve içinde olan her şey altundandır.»** Bunlar Firdevs Cennetleridir demişlerdir. Ondan sonra Cennet-i Huld, sonra Cennet-i Naîm, sonra Cennet-i Me'vâ'dır. Âyet-i kerimede, **«Sidretü'l-Müntehâda, Cennet-i Me'vâ yanında»** buyuruldu.

Sidretü'l-Müntehâ yedinci kat gökte büyük bir ağaçtır. O kadar büyüktür ki, büyüklüğünü Allahü Teâlâ bilir. Âyet-i

leyemez. Onlar da, yâ Rabbi, ümmetlerimize selâmet ihsân eyle derler» buyurulmuştur.

Mükellef olan (bütün insanlar üzerinden geçeceklerdir). Kimi göz açıp kapayıncaya kadarlık zamanda, (kimi yıldırım gibi geçer). Kimi rüzgâr gibi, kimi kuş gibi (kimi koşan at gibi, kimi yürüyen at gibi, kimi emekleyerek arkasına günah yüklenmiş olduğu halde geçer. Kimi de düşüp cehenneme girer).

İmâm Mücâhid ve İmâm Dahhâk bildiriyorlar ki, sıratın uzunluğu üç bin yıllık yoldur. Bin yıl aşağı, bin yıl yukarı ve bin yıl düzdür. Bazı âlimler, Cehennem yaratıldığı zaman Sırat da yaratıldı dediler. Bazıları kıyâmet günü yaratılır dediler.

Kâfirlerin ayakları sırat üzerinde dayanamayıp, kayar ve cehenneme düşerler. Münâfıklar, mü'minlerle beraber bir miktar gidip, Allahü Teâlâ onlara bir karanlık verir. Mü'minlerin önlerinde ve sağ taraflarında olan nûrlarının ziyâlarından kendilerine aydınlık olması için, mü'minlere seslenip derler ki: «Ey mü'minler, hâlimizi görüyorsunuz, biraz bekleyiniz, nûrunuzdan istifâde edelim.» Mü'minler, «Biz bu nûrları dünyadan getirdik, siz de tekrar dünyaya dönünüz ve nur arayınız» derler. Bu esnada Allahü Teâlâ mü'minler ile münâfıklar arasında bir duvar çeker. İçi Cennet, dışı Cehennem olur. Münâfıklar dışında kalıp, ayakları dayanamayıp esfel-i sâfiline düşerler. Bundan Allahü Teâlâ'ya sığınırız.

HAVZ

Sağlam haberlere göre Mizân evveldir, Sırât sonradır. Havzlar ise Sırât'tan önce anlatılmalıydı.

(Her peygamberin) mahşer meydanında (bir havzı vardır). Sâlih peygamberin devesi, Arasat'ta onun havzı olur. Bazıları havzı deveden başkadır demişlerdir. Her peygamber (ümmetiyle ondan içecektir. Bizim peygamberimizin havzı hepsinden büyüktür). Zira ümmeti diğerlerinden çoktur. Her peygamberin havzının büyüklüğü ümmetine göredir. Bazı hadîs-i şeriflerde, (**«Bir tarafından bir tarafına bir aylık yoldur»**) buyuruldu. Diğer tarafları da bu büyüklüktedir. (**Kenârındaki bardaklar gökteki yıldızlardan çoktur. Ondan bir kere içen artık susamaz**). Azâb olunsa da yine susamaz. Yahud azâbdan kurtulanlar içerler. (**Suyu baldan tatlıdır. Sütten beyazdır**). Bunlar hadîs-i şeriftir ve böyle hadîs-i şerifler çoktur. Bazı hadîs-i şeriflerde kokusu miskten güzeldir buyuruldu. Herkesten önce Mekke'den Medine'ye hicret edenlerin fakirleri içecektir diye hadîs-i şerifte bildirilmiştir. Yine hadîs-i şeriflerde bildiriliyor ki, bir tâife havzdan men' olunurlar. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) yâ Rabbi, bunlar benim ümmetimdendir diye arzeder. Cevabında, «Sen bilmezsin, senden sonra bunlar neler neler yaptılar. Hatta mürted olmaktan kurtulamadılar» denir. Bunlar İslâmiyetlerini değiştirip, bozup türlü türlü bid'atlerle amel edenlerdir.

Allahü Teâlâ onlara bir ölüm verir sözünden âlimler türlü türlü mânâlar çıkardılar. **Birisi** budur ki, aslında Allahü Teâlâ onların ruhlarını kabzeder, ateşin acısını duymazlar. Onlar üst tabakada mahbûs kalırlar. Zindanda habsedilmiş kimseler gibidirler.

İkincisi budur ki, Allahü Teâlâ onlardan şuuru ve duyguyu alır. Bu onlara bir lütûf için ve imânın şerefini göstermek için yapılır.

Üçüncüsü, onlara bir uyku bastırır. Bir hadîs-i şerifte, **«Allahü Teâlâ mü'minlerden bir tâifeyi Cehenneme sokunca, onlara bir ölüm verir. Sonra çıktıkları saatte azâbın sesini onlara duyurur»** buyurdu.

Bu beyândan sonra şunu yazalım ki, bu meselede Ehl-i sünnetin icmâ'ı şöyledir: Mü'minlerin âsilerinden bir tâifeye o zaman şefâat olmayıp, Cehennemin üst tabakasında günahlardan temizlenmek için bu tâife kalacaktır. En son çıkan yedi bin sene sonra çıkar da denildi.

(Zerre kadar imânla giden elbette Cehennemden çıkacaktır). Cennete girecektir. Yedi bin yıldan çok Cehennemde kalan âsî yoktur. Zerre kadar imân demek, imânın kemâli olmaması veya hiç sâlih amel işlemeyen kimsenin imânı demektir. Meselâ bir kimse İslâmı kabul eylese ve hiçbir iyi amel yapmadan ölse, onun imânı, amel-i sâlih işleyen diğer kimselerin imânı yanında gûya zerre kadar kalır.

SIRÂT

Ehl-i Sünnet mezhebinde Sırât, hakikatta Cehennem üzerinden Cennete doğru bir köprüdür. Mütezile tâifesi bunu inkâr ettiler. Bu olamaz. Eğer mümkün olsa, böyle ince şeyden geçmek azâbdır. Sâlihlere, hususan peygamberlere eziyet ve elem verir. Böyle olunca, bu Sırât, Cennet ve Cehennem yollarıdır, dediler. Bazıları da, Sırat açık delillerden ibârettir dediler. Bazıları da ibâdet ve istikametten kinâyedir dediler. Bazıları, insanın sual olunduğu günahlardır. Sual ve hesabın çok olması ondan geçmek gibidir dediler.

Ehl-i Sünnet âlimleri (rahimehümullah) onlara şöyle cevab verdiler: Bu Sırat mümkündür. Ondan geçmek de mümkündür. Dünyada görüyoruz ki, havada kuşlar hiçbir şeye dayanmadan uçup istedikleri tarafa gidiyorlar; ağır, yüklü bulutlar havada bir yandan başka yana göçüyorlar. Bunları kimse inkâr edemez. Bunun gibi, Allahü Teâlâ kıldan ince ve kılıçtan keskin sırattan kullarını geçirmeye kaadirdir. Üstelik hakkında birçok hadîs-i şerifler vardır. Sahîhdirler. Ashâb-ı kirâmın büyükleri mevcudiyeti hususunda icmâ' ve ittifak etmişlerdir. Şeriatta vuku'u böyle sâbit ve ashâb-ı kirâmın ittifak eylediği şeyleri inkâr ve te'vil eylemek, İslâm dinini ve şeriatını hafife almak, mühimsememek, onunla oynamaktır. Bundan Allahü Teâlâ'ya sığınırız. Aslında şeriatın sahibini yalancı etmektir. Ehl-i sünnet âlimleri, **«Siz oraya uğrarsınız»** âyet-i kerîmesini, Sırat üzerine uğramak ile tefsir etmişlerdir.

Birçok hadîs-i şeriflerde (sırat köprüsü kıldan ince, kılıçtan keskindir. Cehennemin üzerine kurulur) diye bildirilmiştir. İmâm Müslim'in bildirdiği hadîs-i şerifte, **«Herkesten önce ben ve benim ümmetim Sırât köprüsünden geçeriz. Sırat üzerinden geçerken peygamberlerden başkası bir şey söy-**

sat meydanında imânı olanların günahkârları için şefâat vardır. Cennette de derecelerin yükselmesi için olur.

Herkesten önce peygamberler, sonra şehidler şefâat ederler. Bunun gibi sâlihler ve müttakîler de şefâat ederler. Kur'ân-ı Kerîm dahi kendisini tecvîd ile okuyanlara şefâat eder, hakkını gözetmeyip, tecvîde riâyet etmeyip, teganni ile ve yanlış okuyanlardan şikâyet eder.

Küçük çocuklar anasına ve babasına şefâat ederler. Hatta düşük olanlar bile anasına ve babasına şefâat ederler.

Herkesten önce Peygamberimiz (aleyhisselâm) şefâat edecektir. Bir hadîs-i şerîfte, **«Kıyâmet günü herkesten önce ben şefâat edeceğim ve herkesten önce benim şefâatim kabul olacak»** buyurdu. Peygamberimizin şefâati birkaç çeşittir:

1 — Mahşerdekilerin hepsinden şiddeti kaldırmak ve husûmet faslını çabuk bitirmek içindir. Buna şefâat-i kübrâ [büyük şefâat] ve MAKAM-I MAHMÛD denir. Bu yalnız Peygamber Efendimize (aleyhissalâtü vesselâm) mahsustur.

2 — Bir kısım insanları hesapsız cennete sokmak içindir. Nitekim bildirilen sahîh hadîslerde, **«Ümmetimden yetmiş bin kişi hesapsız Cennete girecektir»** buyurdu. İmâm Ahmed'in Hazret-i Ebû Bekr-i Sıddîktan (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, **«Bu yetmiş bin kişiden her biri yanında yetmiş bin kişi daha olacaktır. Bunların yüzleri ayın ondördüncü gecesinde parladığı gibi parlayacaktır».**

3 — Bir kısım insanlara, hesâb olunup, Cehenneme müstahak olduktan sonra af olunup Cennete girmeleri içindir.

4 — Cehenneme girmiş mü'minleri çıkarmak içindir.

5 — Mü'minlerden Cennete girdikten sonra, derecesi aşağı olanların derecelerinin yükselmesi içindir.

6 — Ebû Tâlib'in azâbını hafifletmek içindir. Nitekim bazı hadîs-i şerîflere göre Ebû Tâlib'i ateşin şiddetli yerinden çıkarıp hafif yerine koyduracaktır. Fakat Peygamberimizin (sallallahü aleyhi ve sellem) anası ve babası hakkında susmak uygun olduğu gibi Ebû Tâlib hakkında da uygundur demişlerdir. Anne ve babası hakkında dirilip imân etmişlerdir, rivâyeti menkuldür.

7 — Medine, Mekke ve Tâif halkı içindir.

8 — Mübârek kabirlerini ziyâret edenler içindir.

9 — Ezân okunduğunda câmiye gidenler içindir.

Fakat doğrusu şefâatin taksîmâtını tahdîd etmemektir. Zira Peygamber Efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) buyurdu ki: **«Yerde olan ağaç ve taşlar sayısından çok, insanlara kıyâmette şefaat edeceğimi umarım».** Bunun gibi Allahü Teâlâ kıyâmette mü'min kullarına yüz kat rahmet ile merhamet edecektir.

(Eğer âhirete imansız gittiyse) bundan Allahü Teâlâ'ya sığınırız. (Onu) asla mağfiret ve (şefâat olmaz ve girdiği cehennemden hiç çıkmaz). Bütün kâfirler böyledir. Zira Allahü Teâlâ küfrü afvetmez. Küfürden başka günahları mü'min kullarından dilediğinden afveder.

Âhirete imanla gidip, mizânda (günahı ağır gelip) Allahü Teâlâ'dan ve şefâatlardan (mağfiret ve şefâat erişmediyse Cehennemde) üst tabakada (günahı kadar yanıp) sonra Allahü Teâlâ'nın izni ile (çıkıp Cennete girecektir).

İmâm Suyûtî **Keşifnâme** risâlesinde nakletti. Hakîm-i Tirmizî'nin **Nevâdirü'l-Usûl** kitabında Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) bildirdiği bir hadîs-i şerîfi şöyledir: **«Şefâatim ancak kıyâmette ümmetimden büyük günahlar işleyip tevbesiz âhirete gidenler içindir. Büyük günah işleyenler Cehennemde üst tabakada olurlar. Yüzleri kara, gözleri gök olmaz. Bukağılar ile bağlanmazlar. Şeytanlarla bağlanmazlar. Kamçı ile dövülmezler. Cehennemin aşağı katlarına atılmazlar. Bunlardan kimisi bir saat kalıp çıkar. Kimisi bir ay kalır çıkar. Kimisi bir yıl kalır çıkar. Hepsinden çok kalan dünya yaratıldığından kıyâmet kopuncaya kadar geçen süre kadar kalır ve çıkar.»**

İmâm Müslim'in Ebû Saîd-i Hudrî'den (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, **«Cehennemde olanlar ölmezler. Bir faydalı hayat ile de hayat bulmazlar. Amma mü'minlerin âsîlerinden bir gruba günahları sebebiyle ateş isâbet eder. Allahü Teâlâ onlara bir ölüm verir, böylece onlar ateşte kömür gibi olunca Allahü Teâlâ şefâata izin verip, onlar ateşten, bölük bölük getirilip Cennet ırmaklarına sokulur. Sonra Cennette bulunanlara, bunların üzerine su dökünüz sesi gelir. Bir anda sel üzerinde köpük hâsıl olur gibi vücudlarında tâze et ve deri hâsıl olur»** buyuruldu.

dan murad mü'minlerdir. Zira onlara kitabları (sağından) verilip şâd ve sevinçli olurlar. Nitekim bir âyet-i kerîmede, **«Kitâbları sağından verilen kullar, sevincinden yanlarında olanlara benim kitabımı alın, okuyun der»** buyuruldu. Ve bir âyet-i kerîmede, **«Kitabı sağından verilen kulun hesabı kolay olur ve ehline neş'eli olarak döner»** buyuruldu.

(Ve kâfirlere solundan veya arkasından verilir). Nitekim bir âyet-i kerîmede, **«Kitabları solundan veya arkasından verilenlere, zor hesap olup, Cehenneme sokulurlar»** buyuruldu.

(Bütün mahlûkata, Allahü Teâlâ vasıtasız suâl eder). Allahü Teâlâ adâletle hükmedip (Mazlûmun hakkını) mal ile alâkalı olsun, ırz ile, beden ile alâkalı olsun, ne kadar hakkı varsa, bühtan, gıybet, dövmek, haksız yere malını almak, haksız yere adam öldürmek ve buna benzer haklar gibi (zâlimden alır), eğer dünyada helâllaşmadıysa. Zâlimin (iyi ameli varsa) hakkı kadar alıp (mazlûma verir. Yoksa) mazlûmun günahını (hakkı kadar alıp) zâlime yükler. Mazlûmun hakkı ile de mal olmak şart değildir. Meselâ, adam öldürmek, dövmek, sövmek alay etmek, ücretsiz adam çalıştırmak gibi şeyler de hakdır. Herhangi bir şekilde dünyada helâllaşmadıysa, âhirette hak sahibi, hakkını ister. Üstelik hak sahibi hayvan veya kâfir olursa, iş daha da zordur. Zira hayvana ve kâfire sevab verilmez. Kâfirin günahı da mü'mine verilmez. Bu ikisinden çok sakınmak ve kaçınmak lâzımdır.

MİZÂN

İyilikler ve kötülükler onunla tartılıp, miktarları bilinir. [Türkçede terazi olarak kullanılıyor]. Mutezile tâifesinin, mizân ancak adâletten ibarettir demeleri yanlıştır. Doğrusu şöyledir ki, mizân mahşerde kurulur. Bazı rivâyetlerde, Cebrâil Aleyhisselâm amelleri mizân ile tartar buyurulmuştur. Mizânın nasıl olduğunu Allahü Teâlâ bilir. Bazı rivâyetlerde her bir mükellef için bir mizân vardır. Bazı rivâyetlerde dünya mizânı [terâzisi] gibidir. Bazı âlimler buyurdu ki, amel defterleri tartılır. Bazı mârifet sahibleri buyurdular ki, salih ameller güzel nûrdan sûretler, şekiller olur. Kötü ameller kara ve çirkin şekiller ve sûretle olup tartılır. Bir âyet-i kerîmede Allahü Teâlâ, **«Kıyâmette vezn** [amellerin tartılması] **hakdır. Sevabı ağır gelenler kurtulup saâdete kavuşur»** buyurdu. Bunlar makbûller, mukarrebler, ashâb-ı yemin olan mü'minlerdir. Bir âyet-i kerîmede, **«Günahları ağır olup iyiliği hafif gelenler yahud hiç olmayanlar nefislerine hüsran ve zarar edenlerdir. Çünkü âyetlerimizi inkâr ettiler»** buyuruldu. Bunlar ashâb-ı şimâl olan kâfirlerdir. Bize lâzım olan şöyle itikad etmektir ki, mahşer yerinde (terâzi kurulup iyilikler ve kötülükler tartılır). İyilikleri ağır olanların kötülüğü yoksa veya af ile, şefâat ile kalmadıysa Cennete girerler. Nitekim bir âyet-i kerîmede, **«Sevâbı ağır olan saâdete kavuşur»** buyuruldu. (Günahları ağır olanlar Cehenneme girerler. Allahü Teâlâ mağfiret ederse girmezler). Yani günahlarını silip karşılığında azâb etmez, (Yahud peygamberlerden, evliyâdan ve âlimlerden), şehidlerden ve diğer sâlihlerden şefâat gelip günahlarından kurtulmaları için Allahü Teâlâ'dan rica edilip azâbdan kurtulurlar. (Eğer o günahkâr âhirete imânla gittiyse) ona mağfiret ve şefâat erişmesi câizdir. Mahşerdeki şefâatı Mütezile inkâr edip, şefâat ancak Cennette derece yükselmesi için olur dediler. Ehl-i Sünnet şöyle bildirdi ki, Ara-

gamberler, sıddîklar, şehidler, sâlihler ve bunlara benzeyenlere müjdeler olup, **«Ey rahmetime mazhar olan kullarım, bunda sizlere korku verecek azâb yoktur. Matlûbunuza kavuşamazsınız diye üzülmeyin. Sizin için üzüntü yoktur»**, hitâbına muhâtab olurlar. Yine onlara denir ki, âyet-i kerîme: **«Ey rahmet denizine dalan kullarım, siz ve zevcelerinizi sürür içerisinde Cennet'e giriniz»**. Diğer bir âyet-i kerîmede, **«Dünyada dost olup birbirlerini sevenler, kıyamet günü birbirlerine düşman olurlar. Ancak takvâ sahiblerininki böyle değildir»** buyuruldu. Zîra takvâ sahiblerinin âhirette dostluk ve sevgileri daha da artar. Diğer bir âyet-i kerîmede, **«Takvâ edip, amelini düzgün yapanlara korku yoktur. Onlar mahzun olmazlar»** buyuruldu.

İmâm Buhârî'nin bildirdiği bir hadîs-i şerîfin mânâsı şöyledir: Mahşerde bulunanlara, Arasat meydanında şiddet ve ağırlık hasıl olunca, kendilerine bir şefâatçı ararlar. Âdem, Nûh, İbrâhîm, Mûsa ve Îsâ'ya (aleyhimüssalevâtü vesselâm) gelip şefâat istediklerinde, bu peygamberler «Nefsî, nefsî, nefsî» diye cevab verirler. Nihayet âhir zaman peygamberi Muhammed'e (sallallahü aleyhi ve sellem) gelip, şefâat isterler. Peygamber Efendimiz de (aleyhisselâm) fasl-ı kazânın acele olması için büyük şefâat eder. Bu rivâyet sâbittir, doğrudur. Fakat peygamberlerin nefsî nefsî demeleri, hâşâ kendilerine bir azâb korkusu veya mahşer yerinin şiddetinden değildir. Zira yukarıda bildirilen âyet-i kerîmede, takvâ sahiblerine âhirette korku ve elem olmayıp, emniyet, rahatlık, müjde, ihsan ve ni'metler verilir. Peygamberler ise hepsinden, herkesten daha çok Allahü Teâlâ'nın makbûlleri ve mukarrebleridir. Ni'metin, rahmetin büyüğü onlara gelir. Bir âyet-i kerîmede, **«İtikad edip, rabbimiz Allahü Teâlâ'dır deyip ömürleri tamam oluncaya kadar imân üzere bulunanlara melekler gelip müjde verirler ki, korkmayınız, üzülmeyiniz, size va'd edilen Cennet'e girmekle sevininiz»** buyuruluyor.

İmâm Vekî' (rahimehullah) buyurdu ki, bu müjde üç yerde olur:

1 — Ölüm zamanında, yani mü'minlere ölüm geldiği zaman,

2 — Kabre konduğu zaman.

3 — Kabirden kalktığı zaman. Bu bahisde dahi tafsilât çoktur, ne kadar yazılsa bitmez. Büyük kitablarda daha geniş bilgi vardır.

Velhâsıl Arasat meydanında meşakkat ve sıkıntıda olanlar kâfirler ve fâsıklardır. Onların halleri çok korkunç olup (Güneş başlarına bir mil kadar yakın gelir. Herkes günahı kadar terler. Kimi dizine kadar, kimi boğazına kadar, kimi başının tepesine kadar ter içine gömülürler). Terleri yetmiş arşın yerin içine geçer. Birçok sahîh hadîslerde bildirildi ki, güneş bir mil kadar yakına gelir. Selîm bin Âmir buyurdu ki, bilmiyorum ki, milden murâd bilinen mikdar ölçü müdür, yoksa sürmedanlık mili kadar mıdır? Kimi topuğuna kadar, kimi dizine kadar, kimi ağzına, kimi kulağına; kimi de ter içinde gâib olur.

(Elli bin yıl bu hâl üzere dururlar). Bir âyet-i kerîmede, **«Melekler ve ruh ona, miktarı elli bin sene olan bir günde yükselirler»** buyuruldu. Mahşerin zamanı elli bin yıl ve âhiretin bir günü dünyanın bin yılı kadardır. Bazı rivâyetlerde Allahü Teâlâ kulların hesabını bir deve sağacak kadar zamanda görür buyuruldu. İbn Atıyye şöyle anlatır. Hazret-i Ali'den (radıyallahü anh) sual olundu ki, mahşer yerinde olanların hepsine aynı anda nasıl hesap sorulur? Buyurdu ki, Allahü Teâlâ hepsine bir günde rızık verdiği gibi, bir anda hepsine hesab sorar. Allahü Teâlâ her şey'e kaadirdir.

(Dünyada meleklerin yazdıkları kitablar [amel defterleri] orada verilir). Hadîs-i şeriflerde bildirildi ki, sual ve hesabdan muaf tutulmayan kimselere dört veya beş şeyden sual olunur:

1 — Ömrünü nereye harcayıp tükettiği,
2 — Gençliğini hangi işte geçirdiği,
3 — Malını nerede kazanıp nereye harcadığı,
4 — İlmiyle amel edip etmediğinden sual olunur.

«Sahifeler dağıldığı zaman», **«Kitabını oku, bugün sana hesab olarak yetişir»** gibi âyet-i kerîmelerde tefsir âlimleri buyurdular ki, kulların amel defterleri âhirette onlara verilip sevab ve günahları üzerine hesab olunurlar. (Mutîlere) bun-

gamberlere, evliyâya, âlimlere, sâliklere cennetten hulleler ve buraklar gelip giyinirler, binerler ve Arş'ın gölgesinde otururlar). İmâm Tirmizî'nin Ebû Hüreyre'den (radıyallahü anh) onun da Resûlullah'dan (sallallahü aleyhi ve sellem) bildirdiği hadis-i şerifte, **«Kıyâmet günü insanlar üç bölük olarak haşr olur. Bir bölüğü yürür, bir bölüğü binekler üzerindedir, bir bölüğü de yüzü üzerine sürünür»** buyuruldu. Hazret-i Ali'den (radıyallahü anh) bildirilir. Buyurdu. Hak Teâlâ'ya yemin ederim ki, mü'minler kabirlerinden kalktıkları an, onlara beyaz binek hayvanları getirilir. O bineklerin kanatları vardır. Altından eğerleri vardır. Bunu İmâm Fahreddin, **«Kıyâmet günü müttakileri, rahmânın huzûrunda binekler üzerinde haşrederiz»** âyet-i kerîmesinin tefsîrinde bildirmiştir.

Âlimler bildiriyor ki, takvâ ve zühd sahibleri, bu anlatılan şekilde haşrolurlar. Nitekim Hazret-i Ali'den bildirilen bunu gösteriyor. Fakat sâlih amelleri az işleyip, isyân ve zulmü çok olan mü'minler yaya yürüyüp mahşer yerine gelirler. Kâfirler yüzükoyun sürünerek haşrolunur. Nitekim Allahü Teâlâ, **«Kâfirleri kıyâmet günü, yüzleri üzerine haşrederiz. Kör, sağır ve dilsiz oldukları halde»** buyuruyor. Buhârî ve Müslim'de Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) bildirdiği bir hadis-i şerifte buyuruluyor ki:

«Yedi sınıf kimseyi Allahü Teâlâ Arş gölgesinde bulundurur:

1 — Âdil devlet başkanları,

2 — Gençliklerini ibâdetle geçirenler,

3 — Mescidlerde cemâatle namaz kılanlar ve kalbleri mescidlere gitmeye bağlanıp, namaz vaktini gözetenler,

4 — Allah rızâsı için birbirlerini sevenler ve sevişerek ayrılanlar.

5 — Güzel bir kadın kendine çağırdığı zaman Allahü Teâlâ'dan korkup günah işlemeyenler,

6 — Sağ eliyle fakirlere sadaka verince, sol eli görmeyenler [yani riyâdan sakınanlar],

7 — Yalnız iken Allahü Teâlâ'yı zikredince, ansızın Allah korkusundan ağlayanlar.»

Bunlardan başka iyi işler işleyen mü'minler vardır ki, Arş-ı Âlâ gölgesinde rahat ve zevk ederler. Abdullah bin

Ömer (radıyallahü anhümâ) rivâyetiyle İmâm Müslim'in bildirdiği hadis-i şerifte, **«Dünyada adâlet edenler, kıyâmet günü Arş-ı Rahmânın gölgesinde nûrdan minberler üzerinde olurlar. Onlar hükümlerinde âdil olanlar, ehillerine ve sâir hükmü altında olanlara adâlet edenlerdir»** buyuruldu. Ebedî saâdete kavuşmuş kimseler hakkında İbn Abbâs'dan (radıyallahü anhümâ) bildirilir ki, onlara binek hayvanları getirilir. Üzerlerinde altından eğerler ve zebercedden dizginler vardır. Üzerlerine binerler. Hazret-i Ali'den (radıyallahü anh) bildirilir ki, onlar yaya haşrolunmazlar. Belki eğerleri altın ve yakut olan binekler üzerinde haşrolunurlar. İsterlerse yürürler, isterlerse uçarlar. Onlardan başka (diğerleri aç, susuz, yalınayak, sıkışıp bir araya toplanıp dirilirler).

Bildirildi ki, hadis-i şerifte, **«Âdem ve diğerleri benim sancağım altındadır»** buyuruldu. Yani Âdem Aleyhisselâm ve ondan başka, Nûh, İbrâhim, İsmâil, İshâk, Mûsâ, Îsâ ve ne kadar peygamber varsa (aleyhimüsselâm) ve diğer insanlar, peygamberlik semâsının güneşi, seyyidlik âleminin dolunayı, nebîlerin ve resûllerin kendisiyle iftihar ettikleri, övündükleri, zaiflerin ve günahkârların sığınağı Hazret-i Muhammed'in (salâvatullahi ve selâmuhû aleyhi ve alâ âlihi ve ashabihi ecmain) Livâ-i Hamdı gölgesinde toplanırlar.

Bazı hadislerde bildirildi ki, bu ümmetin abdest alırken su değen âzaları beyaz ve nurlu olup, bülûğa ermeden önce ölen çocukları önlerinde haşrolurlar. Bunun gibi Sahîh-i Müslim hadislerinden Hazret-i Âişe'nin bildirdiği bir hadis-i şerifte, **«Kıyâmette insanlar, yalınayak ve çıplak haşrolunurlar.»** İmâm Mâzrî şerhine göre aynı zamanda sünnetsiz haşr olunurlar. Hazret-i Âişe-i Sıddîka (radıyallahü anha) suâl edip; «Ya Resûlallah, erkek ve kadınların hepsi çıplak mı olur?» dedikte Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) cevab verip, **«Ey Âişe, o zaman hallerin ıztırabı o kadar şiddetlidir ki, insanlar birbirlerine bakamazlar»** buyurdu.

[Beyt: O gün insan meşgul olur kendi hâliyle hemân
Kimse görmez kimseyi ki, el'amân el-amân]

Bu şiddet ve ıztırab ancak isyânlara gömülmüş olan kâfirler ve fâsıklara olur. Arş-ı Âlâ gölgesinde bulunan pey-

Havada birbirine çarpıp toz gibi olup yere dökülürler. Bir âyet-i kerimede, **«Dağlar hallac yayı ile atılmış renkli yün gibi olur»**, diğer âyet-i kerimelerde, **«Dağlar ince toz olup»** ve, **«Dünya dağları toz olup yeryüzüne dağılır»**, ve, **«Sen dağları görüp, yerlerinde sâbit sanırsın, halbuki onlar bulut gibi havada hareket eder»**, ve **«Kıyâmet günü dağları yerlerinden ayırırız, bakınca yeri açık olarak görürsün»** buyuruyor.

(Ve yedi kat gökler) zeytinyağı gibi (eriyip dökülür). Bir âyet-i kerimede, **«Gök'ün parçalandığı zamanı hatırla»** ve bir âyet-i kerimede, **«Yıldızlar dağılıp dökülür. Yıldızlar kararır»**, ve bir âyet-i kerimede, **«Gök parçalanır. Kül gibi kızarır, zeytinyağı gibi eriyip dökülür»** buyuruldu.

Arş, Levh, Kalem, Cennet, Cehennem, rûh ve insanın kuyruk sokumu kemiği, cennette olan Hûr-i Ayn, Gılmân muhallidin ve Sûr bunlar o zaman yok olmasa gerektir.

Peygamberlerin (aleyhimüsselâm) mübârek bedenleri çürümez. Bir hadîs-i şerifte, **«Peygamberler kabirlerinde sağdırlar»** buyuruldu. Bazı âlimlere göre, şehidlerin bedenleri çürümez. İmâm Kurtubî bildirdi ki, bir mü'min çok salih olup âhiret için uğraşırsa, cesedi çürümez. Günah işlemeyen cesed çürümez de demişlerdir. İlmi ile amel eden âlimlerin, Kur'ân-ı Kerim'i ezber bilen müttakilerin, yalnız Allahü Teâlâ için çalışan müezzinlerin ve evliyânın cesedleri çürümez demişlerdir. Her şey'in en doğrusunu Allahü Teâlâ bilir.

Âlem harâb olup, bu nizâm bozulur. (Bunun üzerine nice zaman geçer). Bir rivâyette kırk yıl geçer. İmâm Fahreddin, İbn Abbas'dan (radıyallahü anhümâ) böyle bildirdi. Fakat adet, yani şu kadar yıl demek, tayin etmemek daha iyidir. Dirilme zamanı gelince (sonra Allahü Teâlâ tekrar yeri) büyük ve düz bir meydan edip beyaz gümüş gibi olur. Bazı âlimler buyurdular ki, yerin şekli değişip, dağlar ve yüksek şeyler kaldırılıp büyük bir meydan olur. Katâde'nin (radıyallahü anh) bildirdiğine göre yedi kat gökler kızıl altun gibi olur. Velhâsıl Allahü Teâlâ yeri ve gök'ü e ledigi gibi (düzeltip bütün ölenleri diriltir). Bir âyet-i kerimede, **«Ey kullar, Allahü Teâlâ sizi bir kere yerden dâvet**

ettiği zaman, siz hemen yerden çıkarsınız» buyuruluyor. Bir âyet-i kerimede, **«Elbetteki Allahü Teâlâ mezarlarda olanları diriltir.»** buyuruldu. Bunlar gibi, hakkında çok âyet-i kerime ve hadîs-i şerifler vardır. Öncekiler ve sonrakiler, küçük ve büyük, karada ve denizde yaşıyorlar, Ye'cûc ve Me'cûc, cinler ve şeytanlar ve yedi kat göklerde olan melekler, Hamele-i Arş ve diğerleri o meydana gelirler.

(Bütün insanlar çıplak, yalınayak ve başı kabak kabirlerinden kalkarlar). Herkes dünyadaki boyu ve şekli üzere yerden çıkar. Hepsinden önce, Peygamberimiz Muhammed (aleyhisselâm) mübârek kabrinden kalkar. Sonra diğer peygamberler, sonra Medine'de olanlar, sonra Mekke'de bulunanlar, sonra diğer yerlerde olanlar kalkar. Âhirete inanmayan kâfirler şaşıp, bizi mezarlarımızdan kaldırıp, dirilten kimdir, dedikleri zaman, «Bu dirilme günü, Allahü Teâlâ'nın va'dettiği kıyâmet günüdür, peygamberlerin doğru haber verdiklerinin zâhir olduğu yevm-i cezâdır» [karşılık günüdür] cevabı verilir. Bugün, öyle heybetli, öyle dehşetli bir gündür ki, gökte ve yerde bulunanların hepsi ondan korkarlar. Sakınırlar. Onun şiddet ve heybetini gösteren nice isimleri vardır:

Yevmü'l-Kıyâmet, Yevmü'l-Vâkıa, Yevmü'r-Râcife, Yevmü'r-Râdife, Yevmü'l-Gâşiye, Yevmü'z-Zelzele, Yevmü'l-Âsıfe, Yevmü'l-Âzife, Yevmü'l-Hâkka, Yevmü't-Tâmme, Yevmü's-Sâhe, Yevmü't-Telâk, Yevmü'l-Firâk, Yevmü'l-Misak, Yevmü'l-Kısâs, Yevmü't-Tenâd, Yevmü'l-İşhâd, Yevmü'l-Maâd, Yevmü'l-Mirsâd, Yevmü's-Suâl, Yevmü'l-Hisâb, Yevmü'l-Azâb, Yevmü'l-Firâr, Yevmü'l-Karâ, Yevmü'l-Cezâ, Yevmü'l-Bükâ, Yevmü'l-Belâ, Yevmü'l-Haşr, Yevmü'n-Neşr, Yevmü'l-Cem', Yevmü'l-Ba's, Yevmü'l-Arz, Yevmü'l-Hak, Yevmü'l-Vezn, Yevmü'l-Hükm, Yevmü'l-Fasl, Yevmü'l-Akîm, Yevmü'l-Azîm, Yevmü'l-Abûs, Yevmü't-Teğâbün, Yevmü'l-Kamtarîr, Yevmü'l-Mazîr, Yevmü'd-Dîn, Yevmü'l-Yakîn, El-Kaariatü'l-Hakka, Yevmü'l-Nebeü'l-Azîm, Yevmü'l-Gazab, Yevmü'r-Rahme, Yevmü'l-Mağfire, Yevmü'l-Va'd ve daha bunlardan gayri isimleri vardır. Her biri o gün meydana gelecek hallere delâlet ve işâret eder.

Allahü Teâlâ o gün mukarreb kullarına ikrâm eder. (Pey-

mın mührü yanında olup, mü'minin alnına asâ ile vurup, beyaz nûr meydana gelir, yürünü nûr kaplar. Ona: Ey falan sen cennetliksin der. Kâfirin burnuna mühürle vurur. Vurduğunda burnundan siyah bir şey çıkar. Bütün yüzü kara olur. Ve, ey falan sen cehennemliksin der. Fasih dil ile konuşup, istediğine ulaşır. Bütün dünyayı gezip, cennetlik ve cehennemlik olanları ayırır. Allahü Teâlâ'nın buyurduğu, **«Kıyamet kopmadan önce onlar için yerden Dâbbe çıkarırız»** âyet-i kerîmesi Dâbbetü'l-Ard hakkındadır. İmân etmek lâzımdır.

(Güneşin batıdan doğması). Bu gece diğer gecelerden uzun olup, tanyeri batıdan ağarmaya başlayıp, güneş batıdan doğar. İnsanlar bunu görünce imân getirirler, fakat fayda vermez.

Bunlardan başka alâmetler de vardır: Duhan (duman, ateş) çıkması. Batıda ve doğuda bazı yerlerin yere geçmesi. Kâbe-i Mükerreme'yi ince bacaklı kimselerin yıkması. Kur'ân-ı Kerîm'in kaldırılması. Hak Teâlâ bir mübârek rüzgâr gönderip, bütün mü'minler vefât eder. Dünyada Allah diyecek kimse kalmaz. Kâfirler kalıp, hayvanlar gibi türlü fesad, zulüm ve azgınlıklar yaparlar. Onlara **Şirâr-ı nâs** denir. Bütün alâmetlerin sonuncusu, bir ateştir. Müslim rivâyetinde Hicâz'dan çıkar. Bir başka rivâyette Aden denizi dibinden çıkıp insanları bir araya toplar. Bunlardan başka da alâmetler vardır. Hangisi önce çıkar hususunda ihtilâf vardır. Birisi meydana gelince diğerleri birbiri ardınca zuhûr ederler. Alâmetler görünmedikçe ve tamamlanmadıkça kıyâmet kopmaz. **Şirâr-ı nâs** üzerine kopsa gerektir.

KIYÂMET

Kıyâmetin zamanı, filân yılda ve filân aydadır diye söylenmez. Onu Allahü Teâlâ bilir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de, **«Ey habibim, sana kıyâmetten sorarlarsa onu Allahü Teâlâ bilir de»** ve, **«Elbetteki, kıyâmeti bilmek Allahü Teâlâ'ya mahsustur»** buyuruldu.

Bundan anlaşılıyor ki, kıyâmetin ne zaman kopacağını yalnız Allahü Teâlâ bilir. Bazı rivâyetlerde bir cum'a günü kopar diye bildirilmiştir.

Hadis-i şeriflerde dünyanın ömrünün yedi bin yıl olduğu zikredilmiştir. Peygamber efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) altı bin yılın sonunda gönderildi. İmâm Süyûtî **Keşf** adlı risâlesinde, Muhammed ümmetinin müddeti bin yılı geçer, lâkin bin beş yüz yıla varmaz, dedi.

Kıyâmetin kopması, bütün cesedlerin haşrı ve mahşer meydanında insanların karşılıklarının verilmesi üzerinde, bütün peygamberler, resüller icmâ ve ittifak edip, gönderildikleri ümmetlerine haber vermişlerdir. Gökten inen bütün kitablar, kıyâmetin hallerini, cesedlerin haşrını, Cennet ve Cehennemin cismânî olduklarını beyân eylemişlerdir. Bütün dinler bunun üzerinde icmâ etmişlerdir. Akıl da böyle olacağını anlar. Zira dünyada nice âsîler vardır ki, ömürleri rahatlıkla, bollukla, geçer. İsyânının cezâsını görmez. Nice sâlihler vardır ki, ömrü meşakkat, sıkıntı ve mihnetle geçer. Tâatinin karşılığını görmez. Buradan anlaşılır ki, dünyadan başka bir yer olup, orada herkes karşılığını görecektir.

(Ve yine şehâdet ederim ki, bütün hayvanlar) büyük ve küçük, karada ve denizde bulunan bütün canlılar, melekler ve cinler (ölüp, asla canlı kalmasa gerektir). Bir âyet-i kerîmede, **«Her nefs ölüm acısını tatsa gerektir»** buyuruluyor.

Allahü Teâlâ büyük bir zelzele ile yeri sarsıp, bütün binalar, yüksek şeyler yıkılıp, dağlar havada kuş gibi uçar.

gerektir). Bunlar ortaya çıkmayınca kıyâmet kopmaz. Böyle inanmak lâzımdır.

(Deccâlın çıkması gibi). Bir rivâyette Horasan'da çıkar. İmâm Müslim rivâyetinde, İsfahan Yahudilerinden yetmiş bin Yahudi ona tâbi olsa gerektir. Dünyada Deccâl gibi bir büyük fitne görünmemiştir. Her peygamber kendi ümmetine Deccâlı haber verip, onun şerrinden korkutmuşlardır. Kırk gün yaşar. Birinci günü bir yıl kadar olup, ikinci günü bir ay, üçüncü günü bir hafta ve diğer günleri, diğer günler kadar olsa gerektir. Her memleketi gezip Mekke ile Medine'ye girmese gerektir. Çok istidracılar gösterip tanrılık davasında bulunsa gerektir. Yanında Cennet ve Cehennem'e ait şeyler gösterse gerektir. Bir gözü kör bir Yahudidir. İki gözü arasında **kâfir-i billâh** diye yazılmıştır. Her mü'min o yazıyı okusa gerektir.

(İsâ Aleyhisselâmın) o zamanda (gökten inip bir harbe ile Deccâlı öldürmesi) —eğer öldürmese Deccâl onun korkusundan tuz gibi eriyip mahvolur idi— (Muhammed Aleyhisselâmın şeriatiyle amel etmesi gibi).

(Mehdî): Soyu (Âl-i Resûlden) Hazret-i Fâtıma-i Zehrâ evlâdındandır. Adı Muhammed'dir. Babasının adı Abdullah'dır. Bir kâmil zât olup âlim ve velîdir. Halîfe olarak (çıkıp, Hazret-i İsâ ile bir zamanda bir araya gelmesi gibi). Kâfirlerden cizye almak müddeti Hazret-i İsâ gökten indiği zaman son bulup Müslüman olmayan kâfirlerden cizye almayıp öldürse gerektir.

Hazret-i Mehdî kendi müctehid olup, diğer mezhebler kalkıp ictihâdı ile bir mezheb kursa gerektir. Âlemi adâletle doldurup, iki kişi ve zıt hayvan arasında düşmanlık kalmayıp, iyi geçinme ve adâlet ile yaşasalar gerektir.

Bir rivâyette Hazret-i İsâ, dünyada kırk yıl, bir rivâyette yedi yıl kalsa gerektir. Dünyanın doğusuna ve batısına hükmetse gerektir.

Mehdî zamanında ashâb-ı kehf uyanıp, Mehdî'nin hizmetinde çalışmaları rivâyetlerde bildirilmiştir. Bu hususta çok

şey vardır. Geniş bilgi almak isteyenler büyük kitablara başvursunlar.

(Ye'cüc ve Me'cüc): Bunlar insanlardan iki çeşittir. Birisi küçük, diğeri büyüktür. Şimdiki halde Zülkarneyn hazretlerinin yaptığı seddin arkasındadırlar. O kadar çok olurlar ki, diğer insanlardan dokuz kat daha fazla olurlar. Bir rivâyete göre her birinin en az bin tane çocuğu olur. Dünyanın en ücra yerlerine kadar gitseler gerektir. Fırat, Dicle ve Taberiyye sularını içseler gerektir.

İsâ Aleyhisselâm mü'minleri alıp Allahü Teâlâ'nın emriyle Sahîh-i Müslim'in rivâyeti üzere Tûr dağına, Tirmizî rivâyetinde Beyt-i Mukaddes dağına çıkar. Orada dururlar. Ye'cüc ve Me'cüc bütün dünyadakileri öldürdük, gidelim, göklerde olanları da öldürelim deyip Beyt-i Mukaddes dağına varıp göklere oklar, silâhlar atsalar gerektir. Hak Teâlâ oklarının ucunu kanlı oldukları halde yere düşürse gerektir. O zaman Hazret-i İsâ ile beraber olan mü'minlere bir öküz başı yüz altundan kıymetli olsa gerektir. İsâ Aleyhisselâm mü'minlerle beraber Allahü Teâlâ'ya duâ edip, Ye'cüc ve Me'cüc'ün boyunlarında bir hastalık çıkıp hepsi aynı anda ölse gerektir. Allahü Teâlâ deve boynu gibi kuşlar gönderip, Ye'cüc ve Me'cüc'un leşlerini alıp, emrolundukları yere götürüp, mü'minler dağdan aşağı inip, oklarını ve diğer âletlerini yedi sene kadar odun yerine yaksalar gerektir. Allahü Teâlâ bir bereketli yağmur yağdırıp, bütün dünyayı yıkayıp, kaygan taş gibi temiz olsa gerektir. O kadar bolluk ve bereket olsa gerektir ki, bu zamanda bir nar bir cemaate yetişir, bir ineğin sütü bir mahalleye kifâyet eder.

Büyük alâmetlerin birisi de **(Dâbbetü'l-Ard çıkmasıdır).** Mekke-i Mükerreme'de Safâ altından çıkar. Bir büyük hayvandır. Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) bildirdiğine göre, iki boynuzu arası bir fersah kadar olur. Hazret-i Ali (radıyallahü anh) buyurdu ki, üç gün kadar çıkar. İnsanlar bakarlar, fakat hâlâ üçte biri çıkmış olur. Onda her türlü renk vardır. Her canlıya benzer. Bildirildi ki, mü'minler Beytullahı tavaf ederken, büyük bir zelzele olup, Mekke-i Mükerreme kandil gibi sallanır. O anda Safâ yarılıp, oradan çıkmaya başlar. Mûsâ Aleyhisselâmın asâsı ile Süleyman Aleyhisselâ-

KIYÂMET ALÂMETLERİ

Kıyâmet alâmetleri çoktur. Niceleri görünmüştür. Al-hü Teâlâ'nın yardımı ile birkaç tanesini bildirelim. Bö-ce öğrenmiş ve dünya hâli ve insanların vaziyeti anlaşıl-olur.

Allahü Teâlâ buyuruyor: **«İnsanların hesâbları yakla-tı, halbuki onlar gaflet içinde olduğundan nasihat ve tir-ten kaçmıyorlar»**. İmâm Buhârî, İbn Ömer'den (radıyallâ-anhümâ) bildirir. Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) bu-yurdu ki: **«Geçmiş ümmetlerin zamanlarına kıyâs ile siz-zamanınız, ikindi vaktinden akşama kadar olan vakit gibidir»** Meselâ bütün ümmetlerin ömrü bir gün farz olunsa, ikin-zamanına kadar diğer ümmetlerin zamanları idi. İkindi-akşama kadar Ümmet-i Muhammedin zamanıdır. Akşam va-ti kıyâmetin başlangıcıdır. Ertesi sabah kabirden kalkmış-evvelidir.

Kıyâmetin yaklaştığına delil çoktur:

— Câhillik çok olup, ilim az olmak.

— Câhiller başa geçip, câhillikleri ile insanlara hükm-mek.

— İçki içilmek.

— Kadılık, müderrislik ve müftülük gibi şer'î emânetle-sâhiblerine verilmemek.

— Âlimlerde zulüm ve fısk olup, ibâdet edenler câhil ol-mak.

— Zararından kurtulmak için, insanlara ikrâm olu-mak.

— Erkek karısına uyup, anasına-babasına muhâlefet ve isyan etmek.

— Çalgı ve oyun âletleri kullanılmak.

— Deyyûslar çok olmak.

— Aşağı kimseler meclislerde, toplantılarda söz başı ol-mak.

— En aşağı kimseler dünyada başa geçip, insanlar ara-sında mûteber olmak.

— Büyük ve yüksek binalar yapılmak.

— Sonra gelenler, önce gelmiş olanlara câhil ve bir şey bilmezlerdi demek.

— Emin, güvenilecek kimseler azalıp, filân yerde bir emin kimse var imiş diye söylenmek.

— Akıllı, zarif ve çelebi dedikleri adamda zerre kadar imân bulunmamak.

— Adam öldürmek ve fitne çok olmak.

— İpek giymek.

— Bid'atler çıkıp, sünnet terk olunmak.

— Deccâl vekilleri çıkıp, insanları yoldan çıkarmak.

— Her köşede zâlim ve cebbârlar görünüp, zorla insan-ların mallarını elinden almak.

— İnsanlarda sevgi kalmamak.

— Doğru söyleyene insanlar kızıp, onu defetmeye çalış-mak.

— Gençler fâsık olup, kadınlar işi azıtmak.

— Emr-i mârûf ve nehy-i münker terk olunup, günahla emir olunup, iyilikten nehyolunmak.

— Şeriata ait işler ayıb sayılıp terk olunmak.

— Günah olan şeyler yapılıp âdet olmak.

— Kadınlar türlü türlü baş bağlayıp dar elbiselerle dışarı çıkmak.

— Zinâ ve livâta çok olmak.

— İslâmın ismi, Kur'ân'ın resmi kalmak.

— İnsanlar, âlimleri bırakıp, câhillere uymak. Velhâsıl Benî İsrâil zamanında olan çirkin hâller meydana gelmek.

Bunlar gibi alâmetler çoktur. Hadîs-i şeriflerde beyân olunmuştur. Bu sayılanların çoğu şimdi yaygınlaşmış ve âdet hâline gelmiştir. [Kadızâde 1123'de doğup 1197'de vefat et-miştir]. Allahü Teâlâ'ya sığınırız. Burada musannif kıyâmet-den önce olan bazı büyük alâmetleri anlatıp buyurdu ki: (Şe-hâdet ederim Hazret-i Muhammed Aleyhisselâmın kıyâmet alâmetlerinden) bazı âyet-i kerimeler ve hadîs-i şerifler ile (haber verdiği hakdır). Kıyâmetten önce meydana gelip (olsa

salar da, imanları olduğundan cevab vermeye muvaffak olurlar. (Mutller) güzel bir şekilde (cevâb verirler: Rabbimiz) ve yaratanımız, ma'bûdumuz (Allah'dır). Birdir. (Peygamberimiz Muhammed Aleyhisselâm'dır. Dinimiz İslâm dinidir. Kıblemiz Kâbe'dir derler. Onlar kabirde) bahçeler yaratılıp (türlü) zevkler ve ni'metler ile (ni'metlenirler). Yâ rabbi, bu büyük ni'meti bize ihsân eyle!

(Kâfirler ve) küfürlerinde inad eden (fâsıklar) Fir'avn, Ebû Cehil ve diğer münâfıklar gibi (cevab veremeyip) şaşırır, hay hay, biz bu suâllerinizi bilmiyoruz derler. (Onlara türlü türlü azâblar ederler). Mü'minlerden âsî olanların bazısına azab olur. Lâkin devamlı olmaz. Bir müddet sonra azab kaldırılıp, bir daha kıyâmete kadar gelmez.

Kabirde suâl bir kere olur. İnsan dünyada nasıl akıllı ise, kabirde de öyledir. Kabre girmeyip ateşte yanmış, suda boğulmuş, yahud sahrâda kurt ve kuş yemiş kimselere de suâl vardır. Suâl birinci gün olur. Bazıları birinci günde üç defa olur dediler. Başka söyleyenler de oldu.

Kabir suâli ümmet-i Muhammede mi mahsûstur, yoksa diğer ümmetlere de olur mu, ihtilâf olundu. Bunun gibi **Münker ve Nekir** yalnız iki melek midir, yoksa çok mudurlar, ihtilâf olundu.

Kabir sıkması hakdır. Peygamberlerden başkasını kabir sıkar. Mü'minleri sevdiği için, kâfirleri azâb etmek için sıkar.

Suâl ancak, rabbin kimdir, peygamberin kimdir ve hangi dindensin sorularından olur. Bazı âlimlere göre bütün akaidden olur. Bir sözde ise hepsinden değil, bazısından olur. Bir sözde, akaidden ve amelin bazısından olur. Bir söze göre de ancak tevhidden suâl olunur.

Mü'min çocuklarına suâl yoktur. Doğrusu da budur. Bazıları vardır dedi. Kâfir çocukları için suâl olup olmadığı da ihtilâf olundu.

Kabirde peygamberlere suâl olup olmadığı hakkında ihtilâf vardır. Suâl varsa târim ve tekrimle olur. Nitekim diğer mukarrebların hâli böyledir. Şehidlere suâl olmadığında söz birliği vardır. Sıddîklar derecesinde olan âlimler de böyledir demişlerdir. İslâm memleketi sınırında hâlis niyyet ile

nöbet tutanlara suâl yoktur. Her gece **Mülk** sûresini okuyanlara, cum'a gecesi ve gününde vefât edenlere, ishal, istiska [karında su birikmesi], tâun [vebâ] hastalıklarından ölenlere suâl yoktur. Bazı âlimler, tâun zamanında başka bir sebebden ölenlere de suâl yoktur dediler. Câhiliyyet zamanında ölenlere, delilere ve çok ahmak olanlara suâl olup olmadığı hakkında ihtilâf olundu. Melekler ve cinler vefât edince, kabir suâli olup olmadığında ihtilâf olundu. Ölüm hastalığında **İhlâs** sûresini okuyanlara kabirde suâl olmaz demişlerdir. Herşeyin doğrusunu Allahü Teâlâ daha iyi bilir.

meclislerde ve mescidlerde Allahü Teâlâ'nın kullarına İslâm dinini öğrettiler, âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîfleri beyân ettiler. Onların bildirdikleri ilimler imân sahiblerinin her iki dünyada saâdetlerine sebeb, kurtuluşlarına vesile olmuştur (Rıdvanullahi teâlâ aleyhim ecmaîn).

(Onları sevmeyen itikadda bid'at sahibidir) Ehl-i Sünnet mezhebinden çıkmıştır. (Ve fâsıkdır), rezil râfizî ve kızılbaş tâifelerindendir. (Hepsini severiz, şefâatlerini umarız).

Kızılbaşlar Hazret-i Ebû Bekir, Hazret-i Ömer ve Hazret-i Osman'a (radıyallahü anhüm) ta'n ederler, onları kötülerler. Hazret-i Âişe'ye (radıyallahü anha) kazf ederler, iftirâ ederler. Diğer bozuk mezheblerde bulunanlardan nice aşağı gürûhlar vardır ki, faziletler sahibi ashâb-ı kirâmı kötülerler. Musannif bu kısa ve öz söz ile onları reddedip, doğru yolu beyân eyledi. Ashâb-ı Kirâmın hepsini ancak iyilikle ve güzel sözlerle anmak lâzımdır. Ehl-i Sünnetin şânı budur. Onları küçültmek, onlara dil uzatmak kat'î delîle muhâlif olursa, şüphesiz küfürdür.

Hazret-i Âişe'nin (radıyallahü anha) nezih ve kızılbaşların söyledikleri sözlerden berî olduğu hakkında, nice âyet-i kerîmeler gelmiş iken ve şânında, **«Bu büyük bir iftiradır»** meâlinde âyetler bildirilmiş iken, kızılbaşların kazfettiği gibi itikad ederse, itikada dâir bozuk bir bid'ata itikad etmiş Ehl-i Sünnet mezhebinden çıkmış olur. Son nefeste imânını gitmesinden korkulur. Her Müslümana lâzımdır ki, yukarıda bildirilen âyet-i kerîmeleri ve hadîs-i şerîfleri düşünsünler, mülâhaza etsinler ve bunlarda bildirilenleri tasdik etsinler, kabul etsinler. Bütün mü'minlerin üstünleri ve faziletlileri olan ashâb-ı kirâmı hulûs-ı kalb ile sevip, hayırla anmalı ve onlara senâda bulunmalıdır. Hadîs-i şerîfteki, **«Onları seven beni sevdiği için sever»** mânâsını iyi anlayıp, kıyâmet günü onların şefâatine kavuşmalıdır. Âyet-i kerîmede, **«Allahü Teâlâ'ya ve Resûlüne itâat edenler, Allahü Teâlâ'nın ni'metlerine kavuşan peygamberler, sıddîklar, şehidler ve sâlihler ile beraber bulunanlar, onlar ne güzel arkadaşlardır»** buyuruyor. Yâ Rabbi, bizi ashâb-ı kirâma refîk ve şefâatlarını hepimize nasîb eyle!

KABİR AZÂBI

Durulacak yer üçtür: Dünya, mezar ve âhiret. Âhirete, **dâr-ı cezâ** da denir. Bazı âlimler bir nevi geçit sayılan mezarda kalmayı âhiretten sayıp, durulacak yer ikidir, biri dünya ve biri âhirettir dediler. Mezarda kalma zamanı [Dâr-ı Berzâh] ölüm zamanından kıyâmete kadar olan zamandır. Ölen, mezar âlemine geçer. İnsan, ruhunu teslim edince, bir başka hale geçerek, onda bir başka hayat hâsıl olur. Soru sorulup, cevab vermeye kaabiliyyeti olup, ni'metlerin lezzetini ve azâbın elemini duymaya müsâit olur. Mûtezile tâifesi kabir hallerini, Münker ve Nekir suâlini inkâr ettiler. Ehl-i sünnet şöyle bildirdiler ki, kabir ahvâli hakkında, o kadar hadîs-i şerîfler ve o kadar eserler vardır ki, asla inkâra mecâl yoktur. Ashâb-ı Kirâmın (aleyhimürrıdvan) da kabir halleri üzerinde icmâ'ı söz birliği vardır.

Kabirde mükâfat, iyilik ve ni'met olduğu gibi, azâb ve cefâ da olur. Kabirdekilerin çoğu kâfir ve âsi olduğundan, **kabir azâbı** denir. Bir hadîs-i şerîfte, **«Bevil sıçramasından sakınınız. Zira kabir azâbının çoğu ondandır»** buyuruldu. Bir hadîs-i şerîfte, **«Kabir, âhiret konaklarının birincisidir. Onda kurtulan, diğer konakları daha kolay geçer. Ondan kurtulamayana sonrakiler daha zor olur»** buyuruldu.

Velhâsıl kabir halleri mümkinâttandır, olabilir cinstendir. Vâkı' olacağını Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) bildirmiştir. İmân etmek lâzımdır. Nasıl olduğunu Allahü Teâlâ bilir.

(Şehâdet ederim ki, kabir azâbı hakdır) Vâkı'dir. Kabir ni'meti de vâkı'dir. (İnsanlar) erkek olsun, kadın olsun (ölüp kabre vardıkta **Münker ve Nekir** adlı iki) heybetli, siyah ve gözleri gök (melek gelip suâl sorsa gerektir: Rabbinden, peygamberden, dinden ve kıbleden. Mü'minler) ne kadar âsi ol-

«Benden sonra halifelik otuz senedir. Ondan sonra melik-i adûd olur» buyurdu. Otuz sene, Hazret-i Ali'nin halifeliği ile tamam olmuştur. Bazı âlimler İmâm Hasan'ın (radıyallahü anh) yapmış olduğu altı ay halifelik ile tamam oldu dediler. Halifelikten maksat hilâfet-i kâmiledir. Bunlardan sonra olan imâmlara halife denir. İslâm ulemâsı, zamanımızdaki İslâm padişahlarına halife demek câizdir dediler.

Ebû Bekir ile Ömer (radıyallahü anhümâ) Resûlullahın kayınpederleridir. Bunlara **Şeyhâyn** denir. Osman ile Ali (radıyallahü anhümâ) Resûlullahın iki damatlarıdır. Bunlara **Hâtnân** (damatlar) denir.

Hazret-i Ebu Bekr ile Ömer'i Ashâb-ı Kirâmın diğerlerinden üstün tutup Hazret-i Osman ile Ali'yi sevmek (radıyallahü anhüm) Ehl-i sünnet alâmetidir. Bunlar diğer sahabenin büyükleridir.

Bunlardan sonra aşere-i mübeşşere yüksektir (dünyada iken cennetle müjdelenmiş on kişi). Bunlar Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali, Zübeyr, Talha, Abdurrahman bin Avf, Ebû Ubeyde bin Cerrah, Sa'd bin Ebî Vakkas ve Sa'd bin Zeyd'dir (radıyallahü anhüm). Bundan sonra Bedir'de bulunanlar, sonra Uhud'da bulunanlar, sonra Biat-ı Rıdvan'da bulunanlardır. Ashâbın büyükleri bunlardır.

(Resûlullahın ashâbının hepsi âdildirler, hak üzeredirler. Yâ rabbi, bize acı! Günahlarımızı mağfiret et. Peygamberimizin ve ashâbının şefâatlerini bize nasib eyle. Bizi onlar ile haşr eyle!

Ashâb-ı Kirâm zulümden ve yanlış bir şey üzerine söz birliği yapmaktan beridirler. Hadîs-i şerifte, **«Asırların hayırlısı benim asrımdır.»** buyuruldu. Demek ki, bütün zamanların hayırlısı ashâb-ı kirâmın zamanıdır. Allahü Teâlâ, ashâb-ı kirâmın hepsini övmüştür. Nitekim bazı âyet-i kerimelerde **«Muhammed Aleyhisselâmla olanlar kâfirlere karşı şiddetli, kendi aralarında çok merhametlidir. Onları rükû ve secdede görürsün. Allahü Teâlâ'nın fadlını ve rıdvanını isterler. Yüzlerinde secde izleri görülür.»** Diğer bir âyet-i kerimede Biat-ı Rıdvan hakkında buyurur: **«Seninle ağaç altında biat eden mü'minlerden Allah elbette râzıdır».**

Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) de birçok ha-

dis-i şeriflerle ashâb-ı kirâmı medhetmişlerdir. Birkaç hadis-i şerif yazalım:

— **Ashabım yıldızlar gibidir; hangisine uyarsanız hidâyet bulursunuz.**

— **Ashabıma sövmeyiniz, onları kötülemeyiniz. Eğer sizden biriniz Uhud dağı kadar altun sadaka verse, onlardan birisinin bir veya yarım müd** [260 dirhem veya yarısı kadar] **sadaka vermesinin sevâbına kavuşamaz.**

— **Ashabımı aziz tutunuz, zira onlar sizin hayırlılarınızdır.**

— **Ashabım hakkında kötü düşünmekten Allah'tan korkunuz. Benden sonra onlara garez tutmayınız. Onları seven beni sevdiği için sever. Onlara buğz eden bana buğz ettiği için eder. Onlara ezâ ve cefâ eden, bana ezâ ve cefâ etmiş olur. Bana ezâ etmek isteyen Allahü Teâlâ'ya ezâ etmiş, onu gazaplandırmış olur. Allahü Teâlâ'ya ezâ edip onu gazaplandırana Allahü Teâlâ'nın azab etmesi yakındır.**

Velhâsıl ashâb-ı kirâmın medhi, faziletlerinin çokluğu ve Allahü Teâlâ'nın katında mükerrem ve muhterem oldukları hakkında çok âyet-i kerime ve hadîs-i şerif vardır. Ehl-i Sünnet bunda söz birliği hâlinde oldukları için musannif hepsinin doğru, âdil ve hakkaniyetli olduğunu söyledi. Çünkü böyle olduğu Kitab, sünnet ve icmâ' ile muhakkak ve müekkeddir.

Resûlullahın ashâbının hepsi, icmâ' ile, âdildirler, hak üzeredirler. Allahü Teâlâ onları seçip, yaratılmışların en üstünü ve mevcudatın en şereflisi Resûl-i Kâinat olan habibi Muhammed'e (aleyhissalâtü ve's-selâm) ashâb, ahbâb ve arkadaş etmiştir. Eğer onlarda doğruluk ve adâlet bulunmasa acaba adâlet ve kemâl kimlerde bulunurdu. Allahü Teâlâ İslâm dinini ve temiz şeriatı onlarla ayakta tuttu ve etrafa yaydı. Peygamberlik nuru ile kalbleri pür-nûr oldu. Hepsi en güzel ahlâk ile ahlâklandı. Sâlih amelleri ve bu üstün vasıfları ile meşhur oldular. Birçokları Allah'ın Resûlünün yanında Allah ve din yolunda cihâd edip şehidlik şerbetini içtiler. Birçokları kâfir memleketlerini Müslüman diyarı edip, küfür karanlıklarında kalmışları ve imândan ve ilimden haberi olmayanları imân nuru ile hidâyete getirdiler. Birçokları

ta iken biz kendi aramızda Resûlullahın ümmetinin en üstünü Ebû Bekir'dir, sonra Ömer'dir, sonra Osmân'dır derdik.

Hazret-i Ömer'in üstünlüğü hakkında çok hadîs-i şerifler vardır. (Ebû Bekir'den sonra halîfe olmuştur). Ebû Bekir (radıyallahü anh) vefatı yaklaşınca, Hazret-i Osmân'ı (radıyallahü anh) çağırıp halîfelik fermânını yazdırıp, Hazret-i Ömer'i halîfe tâyin etti, sonra halka biat etmelerini söyledi. Bütün muhacirler ve ensar biat edip halîfe olduğunda birleştiler.

On yıl kadar halîfelik yapıp adâlet ve doğrulukla hizmet edip düşmanları kahr ve İslâm dinine çok yardım edip ve şeriat-ı Ahmediyeyi insanlara anlatmıştır. Doğuda çok memleketler fethedip İranlıları yenmiştir. Rum memleketlerinden haraç alıp devletlerini yıkmış, mallarını almıştır. Kendilerini ve çocuklarını esir etmiştir. Din işlerini en güzel bir intizâmla tertib etmiştir. Fakirlere ve miskinlere çok acırdı. Dünya zevklerinden uzak idi. Cesûr idi, Kahraman idi. Emr-i mârûf ve nehy-i münker yapmakta sağlam, dirayetli ve salâbet sahibi idi. (Hilâfeti haktır). Hazret-i Ömer (radıyallahü anh) (kızı Hafsa'yı Resûlullaha tezvic etmiştir) ve kayınpederi olmuştur.

HAZRET-İ OSMAN (radıyallahü anh). (Ondan sonra velîlerin en üstünü Hazret-i Osman'dır. Hazret-i Ömer'den sonra halîfe olmuştur). Hazret-i Ömer (radıyallahü anh) Ebû Lü'lü adında bir İranlı köle tarafından yaralandığı zaman, halîfeliği altı sahâbenin re'yine bıraktı. Bunlar, Osman, Ali, Zübeyr, Talha, Abdurrahman bin Avf ve Sa'd bin Ebî Vakkas'tır (radıyallahü anhüm). Bunlar da Abdurrahman bin Avf'ın re'yine bırakıp o da Hazret-i Osman'ı seçip biat edince hepsi râzı olarak biat ettiler. Onu halîfe yaptılar. Ashâb-ı Kirâm da biat ettiler. Oniki yıl kadar halîfelik yaptı. Adâlet ve doğruluk üzere olup İslâm askerini teçhiz edip çok memleketler feth etti. Mushaf-ı şerifi çok yazdırıp etrafa yaydı. Kur'ân-ı Kerîm'in sûrelerini Hazret-i Osman tertib edip bu nizâma koydu, hatta bir kimse sorup İhlâs sûresi üzerine niçin Tebbet sûresini yazdın deyince Hazret-i Osman, Levh-i mahfuzda böyle gördüm, sen de bak deyip ona Levh-i mahfûzu gösterdi, gö-

rünce mahcûb oldu şeklinde anlatılan hikâyenin aslı yoktur. Uydurmadır. Doğrusu şöyledir ki: Kur'ân-ı Kerîm'in âyetlerinin ve sûrelerinin tertibi tevkîfîdir. Bir âyet-i kerîme inince Allahü Teâlâ'nın emri ile Peygamber efendimiz bunu şuraya [filân sûrenin filân yerine] yazınız derdi. Resûlullah zamanında Ashâb-ı Kirâm'dan bir grup Kur'ân-ı Kerîm'in hepsini ezberlediler. Übeyy bin Kâb, Muaz bin Cebel, Zeyd bin Sâbit ve Ebû Derdâ (radıyallahü anhüm) gibiler. Lâkin Kur'ân-ı Kerîm o zaman bir mushafta toplanmayıp herkes birer miktar yazmış idi. Hazret-i Ebû Bekir, hilâfeti zamanında, Hazret-i Ömer ile meşveret edip bir mushafta toplanmasını hayırlı gördüler. Sonra Ebû Bekir'in emriyle Zeyd bin Sâbit yazılmış sahifelerden alıp ezberleyenlerden dinleyip bir mushafa yazdı. Hazret-i Osman, halîfeliği zamanında, Zeyd bin Sâbit'e, Abdullah bin Zübeyr'e, Saîd bin Âs'a ve Abdullah bin Hâris'e emredip yedi mushaf yazdılar. Birisini Medine'de saklayıp, birini Mekke'ye, birini Bahreyn tarafına, birini Şam'a, birini Kûfe'ye, birini Yemen tarafına ve birini de Basra tarafına gönderdi. Hadîs kitablarında da böyle yazılıdır.

(Resûlullah ona) yani Hazret-i Osman'a (iki kızını tezvic etmiştir, biri vefat edince diğerini de ona vermiştir). Önce Rukıyye'yi tezvic etti. Vefat edince Ümmü Gülsüm'ü tezvic eyledi. O da vefat edince, **«Bir kızım daha olsaydı, onu da Osmân'a verirdim.»** buyurdu. Bir peygambere iki kere damat olmak Hazret-i Osman'dan başka bir kimse hakkında bildirilmemiştir. (Hilâfeti haktır). Kızılbaşların inkârı yanlıştır.

HAZRET-İ ALİ (radıyallahü anh). (Ondan sonra velîlerin üstünü Hazret-i Ali'dir. Hazret-i Osman'dan sonra halîfe olmuştur). Halîfeliği altı yıldır. Peygamberimizin kızı Fâtıma'yı ona tezvic ettiği yukarıda bildirildi. Hazret-i Osman (radıyallahü anh) vefat edince bütün sahâbe toplanıp Hazret-i Ali'ye biat ettiler. Halîfeliğinde icmâ ettiler. Halîfeliği zamanında adâlet ve doğruluk üzere, şeriatın hükümlerini Müslümanlar arasında yürütüp din düşmanlarını kahr ve Müslümanlara yardım etmiştir.

(Hilâfeti haktır). Hâricîlerin inkârları yanlıştır.

Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) bir hadîs-i şerifte,

lahü Teâlâ'dan korkarlar. Âhiret hususunda korku ve elem içinde olurlar. Lüzumsuz ve kötü sözden sakınıp hubb-ı fil-lâh ve buğz-u fillâh ederler, [yani sevdiklerini Allah için se-verler, kızdıklarına yine Allah için kızarlar]. Tevekkül ve sabredip, emr-i ma'rûf ve nehyi münker ederler. İnsanlarla iyi geçinirler.

Ama halk arasında söylenen, evliyâ insanlardan kaçar, evliyâlar gizli olur, bilinirlerse o memlekette durmaz, kerâmetleri görülürse âhirete giderler gibi sözler câhillerin sözleridir. Doğru değildir. Peygamberler ve ashâbı insanlar arasında bulundular. Gizli olmadılar. Kerâmetleri görüldü. Bir zarar meydana gelmedi. Ecelleri gelince vefat ettiler.

Bir kimse bir veliye düşmanlık etse, Allahü Teâlâ onu helâk eder. Bazı âlimler buyurdular ki, bir kimse yalan yere velîlik dâvâsında bulunsa, Allah korusun, âhirete imansız gider. Şeyh Ebû Hasan Şâzilî (rahimehullah) buyurdu ki, bir kimseyi, hâli kendisini şeriattan dışarı çıkarmış görürseniz, ona yakın olmayınız.

EBÛ BEKR-İ SIDDÎK (radıyallahü anh). (Bütün velîlerin üstünü Ebû Bekir'dir (radıyallahü anh). Adı Abdullah'dır. Âdem Aleyhisselâm zamanından kıyâmete kadar gelmiş ve gelecek velîlerin hepsinden üstündür). Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) onu medhedip, **«Nebî ve resûllerden başka Ebû Bekir'den faziletli bir kimse üzerine güneş doğup batmamıştır»** buyurdu.

(Resûlullah'ın kayınpederidir). Zira Ebû Bekir (kızı Âişe'yi) (radıyallahü anha) Resûlullah'a nikâh ile (vermiştir). Resûlullah vefât edince Ebû Bekir onun (yerine halife olmuştur).

İslâm dinini ve Müslümanları korumak için mü'minlerin bir imam [Halife] tayin etmeleri şer'an vâcibdir. Ehl-i Sünnet mezhebinde böyledir. Mûtezile'nin birçok fırkalarında ve Şîa mezheplerinde aklen vâcibdir. Bazılarına göre, hem şer'an, hem de aklen vâcibdir. Haricîlere göre, vâcib değil, câizdir. Bazılarına göre karışıklıktan korkulduğu zaman aklen vâcibdir. Mûtezile'nin bazısına ve Şiîlerin ekseriyetine göre aklen Allahü Teâlâ üzerine vâcibdir.

Bu mesele dinin usûl bilgilerinden değildir. Fakat hakkında çeşitli mezhepler, sözler olduğundan İtikad mes'elelerine sokulmuştur. Çünkü kıymeti büyüktür. Bir hadis-i şerifte, **«Zamanın imamını bilmeden ölen câhiliyye ölümüyle ölür.»** buyuruldu.

Ehl-i Sünnet mezhebinde halife tâyini şer'an vâcib olduğundan ona biat etmek, şeriata uygun işlerde ona uymak lâzımdır. Bunun içindir ki, Resûl-i Kâinât (sallallahü aleyhi ve sellem) ebedî âleme göçünce ashâb-ı kirâm (rıdvânullahi teâlâ aleyhim ecmain) Beni Sâide'nin Sakîfesi adındaki yerde toplanıp halifelik hakkında müşâvere ettiler. İctihad edip hepsi Hazret-i Ebû Bekri uygun görüp ona uydular ve biat ettiler. Ebû Bekr'in halifeliği hakkında nass var mıdır, yoksa işâretle mi sâbittir diye ihtilâf olundu. Eş'ari âlimleri, bazı Mûtezile ve Hâricîler açık bir emir yoktur, işaretle sâbittir dediler. Bazı âlimler açık delil vardır dediler. Hatta Hasan-ı Basrî (rahimehullah) buyurdu ki, Resûlullah örtülü nass ile [îma ile] nass etti. Vefatından önce Ebû Bekri namazda imam edip arkasında namaz kıldı. Bazı hadis âlimleri açık nass bildirdiler. Ve bir hadis-i şerif söylediler ki, Resûlullah vefatından önce Ashâb-ı Kirâmın büyüklerine emredip, **«Bana kalem ve kâğıt getirin, Ebû Bekir için yazı yazayım ki, iki kimse onun hakkında ihtilâf etmesin»** buyurdu.

Velhâsıl Ebû Bekir (radıyallahü anh) iki yıl ve dört ay veya altı ay kadar hak ve adâlet üzere halifelik yaptı. Şiîler Hazret-i Ebû Bekir'in halifeliğinin hak olduğunu inkâr ettiler. Musannif onları red ve doğru yolu bildirmek için (Ebû Bekir'in hilâfeti haktır) dedi. Zira halifeliğinde ashâb-ı kirâmın hepsinin birleşmesi ve sözbirliği vardır. Ashâb-ı kirâm, hâşâ yanlış bir şey üzerinde birleşmezler. Kızılbaşların tuttukları yol bozuktur, yanlıştır.

HAZRET-İ ÖMER (radıyallahü anh). (Ondan sonra bütün velîlerin üstünü Hazret-i Ömer'dir). Hazret-i Ali'den kuvvetli nakille bildirilir. Şöyle buyurdu: Peygamberlerden sonra bütün insanların hayırlısı Ebû Bekir'dir, sonra Ömer'dir, sonra Osmân'dır, sonrakini Allah bilir. Abdullah bin Ömer'den (radıyallahü anhümâ) şöyle bildirilir: Resûlullah hayat-

EVLİYÂNIN KERÂMETİ

Velî, Allahü Teâlâ'ya ve sıfatlarına mârifet tahsil eden, Ehl-i Sünnet itikadını iyice öğrenip kabul eden, daima ilim ve ibadette olup, günahlardan sakınan ve hatta mübâhlardan lezzet alma, onları isteme ile bile meşgul olmayan kimsedir.

Ehl-i Sünnette velînin müteber şartları dörttür:

1 — Doğru itikadı, mümkün olduğu kadar delilleri ile geniş olarak bilip, itikad etmelidir.

2 — Şeriattan lâzım olan hükümleri bilmelidir. Şeriatın nâfile olarak bildirilen ile amel etmelidir. [Farz ve vâciblerden başkalarına nâfile denir. Kudûrî].

3 — Elden geldiği kadar güzel ahlâk ile ahlâklanmalıdır. Bilhassa cömertlik güzel huyunu huy edinmelidir.

4 — Kötü ahlâktan sakınmalıdır. Bilhassa, câhillikten, kibir, ucb, hased, riyâ ve kinden kurtulmalıdır.

Böyle olan mü'minlere **evliyâullah**, mukarrebler, sâlihler, ebrâr, ahyâr [seçilmiş] zâhidler, müttekîler ve sıddîklar denir. Bunlarda Allahü Teâlâ âdetin dışında **kerâmet** yaratması vâki'dir. Meselâ az zamanda uzak yere gitmek, havada uçmak, su üstünde yürümek, ihtiyacı olunca yanında yemek ve su peydâ olmak ve buna benzer şeyler gibi. Mutezile tâifesi kerâmeti inkâr ettiler. Musannif merhum onları reddetmek için buyurdu: (Yine şehâdet ederim ki, evliyânın kerâmeti hakdır. Evliyâdan meydana gelir. Ashâb-ı kirâm (aleyhimürrıdvan) bunda icmâ etmişlerdir. Mutezile mezhebi yanlıştır.

Kerâmet hakkında nakli delil vardır ve tevâtür ile sâbittir. Nitekim bildirilir: Süleymân Aleyhisselâm'ın veziri Âsaf hazretleri duâ edince Allahü Teâlâ Belkıs'ın köşkünü üç aylık yoldan bir anda getirmiştir.

Hazret-i Meryem'den (aleyhisselâm) meydana gelen kerâmet şöyle idi: Kışın yaz meyvesi, yazın kış meyvesi yanında bulunurdu. Âyet-i kerîme ile sâbittir.

Ebû Derdâ ile Selmân-ı Fârisî (radıyallahü anhümâ) yemek yerlerken önlerindeki yemek tesbih ederdi, onlar da duyarlardı.

Doğru haberlerde geldi ki: Ömer bin Hattâb (radıyallahü anh) halife iken Sâriye hazretlerini kumandan yapıp, Diyarıbekir tarafına göndermişti. Bir zaman bu gidenlerden haber gelmedi. Bir gün Hazret-i Ömer, Medine-i Münevvere'de hutbe okurken, keşif yoluyla, Hazret-i Sâriye'nin ve askerinin bir dağın yakınına kondaklarını, düşmanların ise dağın arkasından taarruza geçeceklerini gördü. Hutbeyi kesip hemen, «Ey Sâriye dağa dikkat et, düşman geliyor» buyurdu. O anda Sâriye keşif yoluyla Hazret-i Ömer'i gördü. Sözünü duydu. Hemen askeriyle düşmandan önce dağa çıkıp Allahü Teâlâ'nın izni ile düşmanı yendi.

Kerâmetin haddi hesâbı yoktur. Seleften ve haleften tevâtür ile o kadar kerâmetler bildirildi ki, asla inkâr ve şübhe etmeye mecâl kalmaz.

Evliyânın kerâmeti tâbi olduğu peygamberin mucizesi olur. İmâm Ebû Hanîfe ve İmâm Şâfiî (rahimehümullahü teâlâ) şöyle buyurdular ki: «Eğer evliyâ âlimlerden olmasa, hiç velî bulunmazdı». Yani evliyâlık için şeriat ilimlerini bilmek şarttır.

Evliyâlık, çalışarak elde edilir. Her mü'min ibâdeti kadar velâyet [evliyâlık] kazanır. Bazı mülhid tâifeleri sandılar ki, bazan velî olan bir kimse, bazı peygamberlerden üstün olur. Musannif onları reddedip buyurdu: (Velîlerin derecesi, peygamberlerin derecesine yetişemez). Zira peygamberlik bütün kemâllerden üstündür. Peygamberler (aleyhimü's-selâm) Allahü Teâlâ'nın vahyine emin olup Allahü Teâlâ'nın şeriatini bildirenlerdir. Ümmetlerini irşâd ve terbiye ederler. Onların irşâd ve terbiyesiyle ümmetlerinden nice velîler yetişir.

Bir velî peygamberim dese, imândan çıkar. Evliyâullah, hayâ sahibi ve hak ehli olurlar. Kitab ve sünnete [yani Kur'ân-ı Kerîm'e ve hadîs-i şeriflere] uyarlar. Şefkatli ve merhametli olurlar. Cömerd olurlar. İman sahiblerine nasihat ederler. Kendilerinden bir günah meydana gelse, vakit geçirmeden tevbe ederler. Çok istiğfâr, şükür ve zikrederler, Al-

Peygamberimiz Aleyhisselâm Hazret-i Ali'ye tezvic etmiştir. İmâm Hasan ve İmâm Hüseyin (radıyallahü anhümâ) ondan doğmuşlardır. Anaları Hazret-i Fâtıma, babaları Hazret-i Ali ve büyük babaları Resûl-i kâinattır (sallallahü aleyhi ve sellem). Seyyidler onların neslindendir.

Hazret-i Fâtıma, Peygamberimiz'in (bütün kızlarının üstünüdür). Asla hayz ve nifâs görmemiştir. İki rek'at namazı kazâya kalacak kadar bir özrü görülmemiştir. Bunun için Hazret-i Fâtıma'ya **Zehrâ** denmiştir. İbâdette huşû ve hudû üzere bulunduğundan **Betûl** adı verilmiştir. (Resûlullah'ın sevgilisidir). Bir hadîs-i şerîfte buyurdu ki: **«Fâtıma benden bir parçadır. Onu kızdıran beni kızdırmış olur. Onu râzı eden, beni râzı etmiş olur.»** (radıyallahü anha).

RESÛLULLAH'IN DOĞUŞU, YAŞI, VAHYİN GELMESİ, HİCRETİ VE VEFATI

Her Müslümanın, Resûlullah'ı tanıması farz-ı ayndır. (Peygamberimize kırk yaşında vahiy gelmiştir). Kur'ân-ı Kerîm indirilmeye başlamıştır. (Altmış üç yaşında vefat etmiştir). En doğru rivayet budur. Bazı rivayetlerde altmış beş yaşında, bazı rivayetlerde altmış yaşında vefat etti; diye gelmiştir. (Mekke'de doğmuştur). Vahiy geldikten sonra Mekke'de on üç sene kalmıştır. (Sonra Medîne-i Münevvere'ye) Allahü Teâlâ'nın izni ile (hicret etmiştir). On yıl kadar orada kalıp (orada vefat etmiştir). Mübârek mezarı Medîne-i Münevvere'dedir. Diğer peygamberlerin mezarları yakînen [kat'iyyetle] belli değildir. (Ondan sonra asla peygamber gelmeyecektir. Zira peygamberlerin sonuncusudur). Böyle imân etmek farz-ı ayndır. İnkârı küfürdür. Hadîs-i şerîfte, **«Peygamberler benimle bitmiş ve tamamlanmış oldu»** buyurdu. Bir âyet-i kerîmede, **«Muhammed** (aleyhisselâm) **sizin adamlarınızdan bir kimsenin babası olmadı, lâkin Allahü Teâlâ'nın resûlü ve bütün peygamberlerin sonuncusu oldu»** buyurdu. İcmâ' da böyledir. Peygamber Efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) Arab soyundandır. [Arab, lügatta güzel demektir]. Kureyş'dendir. Hâşimî'dir. Mekkeli ve Medinelidir. Bir hadîs-i şerîfte, **«Allahü Teâlâ, Âdem evlâdından İsmâil Aleyhisselâm'ı seçti, İsmail Aleyhisselâm'ın zürriyetinden Benî Kenâne'yi seçti. Benî Kenâne'den Kureyş'i seçti. Kureyş'ten Benî Hâşim'i seçti. Benî Hâşim'den de beni seçti»** buyurdu. Diğer bir hadîs-i şerîfte, **«Ben İbrâhim Aleyhisselâm'ın duâ edip Allahü Teâlâ'dan istediği ve İsâ Aleyhisselâm'ın müjdelediği peygamberim»** buyurdu. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de İbrâhim Aleyhisselâm'dan hikâye edilerek anlatılır: **«Ey bizim rabbimiz, bunlara kendilerinden, bir büyük peygamber gönder.»** İsâ Aleyhisselâm onu müjdelemiştir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de İsâ Aleyhisselâm'dan hikâye edip şöyle buyurulur: **«İsâ Aleyhisselâm kavmine dedi ki, size benden sonra gelen bir peygamberi müjdelerim; Onun ismi Ahmed'dir»** (sallallahü aleyhi ve sellem).

tiva ettiğinden büyük mucizedir. Bazılarına göre, ilmin inceliklerini, çeşit çeşit hikmetleri, dünya ve âhiret işlerini içine aldığındandır.

Mûtezile ve Şia mezheplerinde, Arablar benzerini getirebilirlerdi; fakat Allahü Teâlâ onların akıllarını men' eyledi. Onun için getiremediler demeleri yanlıştır.

Velhâsıl, Kur'ân-ı Kerim'in nazmı mûcez olup lâtifeleri hesapsızdır ve kıyâmete kadar devam edecektir. Kur'ân-ı Kerim âhirette, okuyucularına şefaat edecektir. Böyle bir mucize daha yoktur.

PEYGAMBERİMİZİN HANIMLARI VE ÇOCUKLARI

Peygamber Efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) (evlenmiştir), câriye de edinmiştir. (Hatice, Âişe ve diğerleri) Hafsa, Zeyneb binti Hüzeyme, Ümmü Seleme binti Ümeyye, Zeyneb binti Cahş, Sevde, Meymûne, Cüveyriyye, Safiyye ve Ümmü Habibe (radıyallahü anhünne) ile evlenmiştir. Bunlar hadis ve siyer âlimlerinin ittifakıyle, Resûlullah'ın ezvâc-ı mutahharalarıdır. Birisi de Reyhane-i Mariliyye'dir. Fakat bazı âlimler bunu Cüveyriyye'den sonradır dediler. Bazıları Ümmü Habibe'den sonradır dediler. Bazıları da câriyedir dediler.

Câriyeleri ise şunlardır: Mâriye-i Mısrıyye, bazı âlimlere göre Reyhâne-i Cemile, biri de Zeyneb binti Cahş'ın bağışladığı câriyedir. Başka söyleyenler de oldu.

Peygamber Efendimiz'in (sallallahü aleyhi ve sellem) (oğulları olmuştur: Kasım, Abdullah ve İbrâhim). Abdullah'ın bir ismi Tâhir, bir ismi Tayyib'dir. Doğrusu budur. Bazıları Tayyib ve Tahir, Abdullah'dan ayrıdır dediler. Kasım Mekke'de doğdu. Onyedi ayı bitince, bi'setten önce vefat eyledi. Abdullah da Mekke'de doğdu, küçük iken Mekke'de vefat eyledi. İbrâhim yetmiş günlük veya daha fazla iken vefat eyledi.

Resûlullah'ın (kızları olmuştur). Bunlar Fâtıma, Rukiyye, Zeyneb, Ümmügülsüm'dür (radıyallahü anhünne). İbrâhim'den başka hepsi Hazret-i Hatice'den doğmuştur. Bildirildi ki Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) yirmi beş yaşında iken Hatice'ye nikâh etmiştir. Ondan altı evlâdı olmuştur. İbrâhim (Mâriye adlı) Mısır'da terbiye olmuş (bir cariyeden olmuştur. Bütün çocukları) Resûlullah'dan (önce) vefat etmiştir. Yalnız Fâtıma (radıyallahü anha) Resûlullah'dan (sallallahü aleyhi ve sellem) altı ay sonra vefat etmiştir. Onu

anlayarak okusunlar, ister anlamayarak okusunlar» buyurdu. Daha birçok sâlihlerden böyle rü'yâlar bildirilmiştir. Fakat âlim, müttaki, zâhid ve sâlihleredir. Câhiller, fâsıklar bu yüksek makamdan azlolunmuşlardır. Yâ rabbi kalblerimizi dinin üzerinde bulundur!

Ehl-i Sünnet mezhebinde Allahü Teâlâ'yı görmek mümkündür. Âhirette, Cennette olanlar görecektir diye dinimiz bildiriyor. Bu, icmâ-ı ümmettir. Âyet-i kerimede, **«Cennetlik olanlar, âhirette neş'elidirler, yüzleri parlaktır ve rablerine bakarlar»** buyuruluyor. Bir hadis-i şerifde, «**Ey mü'minler! Siz âhirette rabbinizi, ayın ondördü gibi şeksiz ve şüphesiz görürsünüz»** buyuruldu. Bu hadis-i şerifi ashâb-ı kirâmın büyüklerinden yirmi bir kişi bildirdi. Daha birçok deliller vardır.

Mûtezile ise müşahedeyi reddedip Hak Teâlâ'yı görmek olamaz dediler. Delil olarak da, bir şeyi görmek için, yer, taraf ve karşıda olmak, çok uzak ve çok yakın olmamak, gözden şua çıkıp ona ulaşmak şarttır, bunlar ise Allahü Teâlâ hakkında söylenemez dediler. Bu itikadlarına ve düşüncelerine, musannif cevap verip buyurdu: Lâkin (Âhirette Cennet'ten) mü'minler Allahü Teâlâ'yı baş gözleriyle (görseler gerektir). Bunda icmâ' vardır. (Fakat) Allahü Teâlâ mü'minlerin (önlerinde veya üstlerinde) veya bir yerde, yakın veya uzak (olmak) şartları (ile değildir). Çünkü bu şeyler, dünyada bir cismi görmek hususunda şart-ı âdî olmuştur. Hakikatta bunlar şart değildir. Âhireti dünyaya kıyâs etmek ahmaklık ve câhilliktir. Mûtezilenin, Allahü Teâlâ'yı göremezler demeleri yanlıştır. İşin doğrusu budur ki, mü'minler Cennet'ten Allahü Teâlâ'yı (niteliksiz görürler).

Allahü Teâlâ renkten, şekilden ve sûretten münezzehdir. Bunun için görünce, nasıl olduğu bilinmeyen bir görme ile görüp, bir kimseye anlatamazlar.

Sorulursa ki, bu görme Muhammed Aleyhisselâm'ın ümmetine mi mahsustur, yoksa diğer ümmetler de görürler mi?

Cevabı şöyledir ki: Muhammed Aleyhisselâm'ın ümmeti hakkında ittifak vardır, diğerleri hakkında ihtilâf vardır. Fakat zâhir budur ki, onlar da görürler.

Sual: Görme, insan mü'minlerine mi mahsustur, yoksa cin mü'minleri ve melekler de görürler mi?

Cevap: İmâm Ebü'l-Hasan-ı Eş'ari, İmâm Beyhaki ve hadis âlimi Allâme İbn Kıyem melekler görürler dediler. Doğrusu da budur. İmam Belkini, cin mü'minleri de görür, dedi.

Sual: Cennet'ten kadınlar da görürler mi?

Cevap: İhtilâflıdır, bazıları kadınlar görmez dediler. Bu söz zaifdir. Bazıları, kadınlar da erkekler gibi görür dediler. Zâhir olan budur. Bazıları bayram günleri gibi, yani yılda iki defa görürler dediler. Her şeyin doğrusunu Allahü Teâlâ daha iyi bilir.

Mi'râc gecesi Peygamberimiz (aleyhisselâm) melekûtu seyretmiş, çok garib şeyler görmüştür. (Ve ondan sonra Mekke'ye inmiştir). Bir gecede (daha sabah olmamıştı). Bu olabilen bir şeydir. Allahü Teâlâ'nın kudretinin buna taalluk etmesi mümkündür. Gökte bu dünyamızdan defalarca büyük olan güneşi bir dakikadan az bir zamanda gurûb ettiren Cenab-ı Hak, bir zât-ı şerifi gökleri seyrettirip yine hânesine indirmeye kaadirdir.

Bunun gibi Peygamber Efendimiz'in (mucizeleri çoktur). Hepsi bu kitapta anlatılamaz. (Hepsinin en büyüğü) ve bütün mucizelerin ulusu (Kur'ân-ı Kerim'dir. En küçük bir sûresinin benzerini getirmekten) söyleyebilmekten, bu kadar fasîh ve beliğler toplanıp, buna benzer bir şey diyebilmekten (dünyadaki bütün insanlar âciz kalmıştır. Zira Kur'ân-ı Kerîm Allah kelâmıdır. Zavallı mahlûkun, onun benzerini getirmeye gücü, kuvveti yetişmez). Nitekim Allahü Teâlâ buyurur: **«Ey peygamberim! İnsanlara de ki, eğer bütün insanlar ve cinler bir araya gelseler ve bu Kur'ân-ı Kerim'in bir benzerini getirmek isteseler, birbirlerine ne kadar yardım etseler de getiremezler.»**

Ehl-i Sünnet'ten bazısına göre nazm-ı garîbdir. Bu yüzden mucizedir. Arablar arasında bilinen nazım şekline benzemiyor. Ehl-i Sünnet'ten bazısına göre, gayb haberlerini ih-

Mİ'RÂC

En büyük mucizelerdendir. Mi'rac şöyle bildirildi: Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) uyanık iken (bir gece Mekke'den) Burâk'a binip Cebrâil-i Emin ile (Kuds-i mübâreke varıp) Mescid-i Harâm'dan Mescid-i Aksâ'ya gitmiştir. Bu gidişin geceleyin olduğu âyet-i kerime ile sâbittir. İnkârı küfürdür. Burâk'a bindiği hadîs-i şerif ile sabittir. (Orada) peygamberler ile görüşüp, Mescid-i Aksâ'da onlara imam olup namaz kıldıktan sonra yedi kat (göklere çıkmıştır). Nitekim meşhur hadîslerde beyan olunmuştur. İnkârı bid'attir. (Cennet'i ve Cehennem'i gördü). Bazı hadîs-i şeriflerde böyle bildirilmiştir. Bazı âlimler, Resûlullah Arş-ı Âlâ'ya vardı dediler. Bazıları Arş'dan yukarı çıktı dediler. Ve bazı ulema âlemin bir tarafına vardı, dediler. Hakkında hadîs-i şerif vardır. Haber-i vâhid ile sabittir. İnkârı hatadır.

Musannif (rahimehullah), Mi'râc göklere olmadı diyen bazı reddî tâifeleri reddeyledi. [Nitekim zamanımızda da böyle diyenler vardır. Hamîdullah gibi ki, Mi'râc hâlden ibarettir diyor]. Ve Peygamberimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) Mi'râc gecesinde (Allahü Teâlâ ile) bizzat (konuşmuş ve onu görmüştür). Beş vakit namaz o zaman farz olmuştur. (Lâkin ondan başka) peygamberlerden (hiçbir kimse dünyada) uyanıklık halinde (Allahü Teâlâ'yı görmemiştir ve bundan sonra da) bir kimse dünyada (görmez).

Peygamberimiz Aleyhisselâm'ın o gece Allahü Teâlâ'yı görmesinde ihtilâf olundu. Baş gözüyle mi gördü, yoksa kalb gözüyle mi gördü diye ihtilâf ettiler. Şerh-i Akaid'de kalb gözüyle gördüğü yazılıdır. Bazı âlimler Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) Allahü Teâlâ'yı iki defa gördü diyorlar. **Şifâ-i Şerif**'de böyle yazılıdır. [Musannifin sözünden kalb gözüyle değil, baş gözüyle gördüğü anlaşılıyor. Çünkü baş gö-

züyle olana görmek, kalb gözüyle olana müşâhede denir. Musannif gördü diyor, müşahede etti demiyor].

Mi'râc birden fazladır. Büyük hadîs âlimi Ebû Naîm, otuz dört kadar Mi'râc bildirildiğine vâkıf oldum, bundan gayrisini Allahü Teâlâ bilir. Birisi cismânî, diğerleri rûhânîdir diyor. Bazı âlimlere göre, cismânî olan Mi'râc ikidir. Birisi Mekke'den Kudüs'e ve oradan göklere olmuştur. Meşhur olan budur. Diğerleri kendi evinden göklere olmuştur. Her şeyin doğrusunu Allahü Teâlâ daha iyi bilir.

Hayatta uyanık iken Allahü Teâlâ'yı görmek Hazret-i Muhammed Mustafâ'ya (sallallahü aleyhi ve sellem) mahsûstur. Ondan başka bir resûl ve nebiye nasib olmamıştır. Hattâ Kelîmullah Mûsâ Aleyhisselâm, Allahü Teâlâ'dan bunu temenni etmiştir. Kur'ân-ı Kerim'de, **«Yâ rabbî, zâtını bana göster, seni göreyim, sana bakayım»** deyip yalvardığında Allahü Teâlâ, **«Beni göremezsin»** buyurmuştur.

Velhâsıl geçmiş âlimler ve sonraki âlimler çok kitap yazıp, şöyle bildiriyorlar: Allahü Teâlâ'yı görmek, ancak Mi'râc gecesinde Seyyid-i kâinata (aleyhissalâtü vesselâm) ihsân olunmuştur. Ona mahsus kılınmıştır. Her kim, ben Allahü Teâlâ'yı uyanık iken gördüm derse, Ehl-i Sünnet'ten ayrılmıştır, büyük tehlikededir. Bozuk bir itikad tutturmuştur. Allahü Teâlâ'yı tanımamıştır. Zamanın hâkimlerinin, böyle söyleyen kimseyi, şiddetle ta'zir etmeleri, bu bozuk itikaddan tevbe ettirmeleri lâzımdır.

Rü'yâda Allahü Teâlâ'yı görmek ihtilâflıdır. Bazıları, her kim Allahü Teâlâ'yı rü'yâda gördüm, derse Mecusiden aşağıdır demişlerdir. Fakat doğrusu şöyledir ki, rü'yâda görmekte bir mâni' yoktur. Zira selef-i sâlihin böyle olduğunu bildiriyor. Hattâ Hazret-i İmâm A'zam Ebû Hanîfe (rahimehullah) den sahîh olarak bildirildi ki, rü'yâda Allahü Teâlâ'yı doksan dokuz kere görmüştür. Ömrünün sonunda bir daha görüp yüze tamam olmuştur. İmâm Ahmed (rahimehullah) şöyle buyurmuştur ki: Allahü Teâlâ'yı rü'yamda gördüm. Yâ rabbi, sana yaklaşmak isteyenler ne ile yaklaşırlar? diye sordum. Cevabında, «Ey Ahmed! Benim kelâmımla yaklaşırlar» buyurdu. Tekrar sordum: Yâ Rabbi, mânâsını anlayarak mı, yoksa anlamadan okuyarak mı? dedim. «İster

timi sevenleri mağfiret et dedi. Bu büyük mucize Süleyman Aleyhisselâm'ın köşkünü rüzgârın götürmesi mucizesine nazîredir, demişlerdir.

Ebû Cehl kâfir askeriyle Mekke'den Bedir'e varınca Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) de üçyüz on üç ashâbı ile Medine'den çıkıp oraya gelmişti. Bir yerde karşılaştılar. Resûlullah duâ edip, **«Şu Kureyş kâfirleri kibir ve gururla geldiler. Senin peygamberine inanmıyorlar. Yâ Rabbi, bana va'dettiğin yardımı senden istiyorum»** buyurdukta, Cebrâil Aleyhisselâm gelip, «Yerden bir avuç toprak al, kâfirlere doğru at» dedi. Resûlullah yerden ufak taşlar ile karışık bir avuç toprak alıp, kâfirlere doğru attığı zaman, gözlerine girip, bütün kâfirler gözleriyle meşgul oldular. Ashâb, üzerlerine saldırıp, kimini katl, kimini esir ettiler. Bu da Resûlullah'ın mucizelerindendir. **«Attınsa da sen atmadın ve lâkin Allah attı»** âyet-i kerîmesi onun hakkındadır.

Hazret-i Enes (radıyallahü anh) bildirir ki, Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) Milhan'ın evine gidip, bir şey'e dayanarak durdu. Sonra tebessüm buyurdu. Binti Milhan [Milhan'ın kızı] niçin tebessüm buyurdunuz? diye sordu. Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem), **«Ümmetimden bazı kimseler Akdeniz'de gemilere binip Allah yolunda cihad etseler gerektir»** buyurunca, Binti Milhân (radıyallahü anhâ); yâ Resûlallah, duâ et de Allahü Teâlâ beni onlardan eylesin dedi. Resûlullah duâ etti. Bir müddet sonra yine tebessüm buyurunca Binti Milhân tekrar sordu, **«Sen ilk gazâdakilerdensin, sonraki gazâda yoksun»** buyurdu. Bundan sonra Ubâde bin Sâmit (radıyallahü anh) Binti Milhan'la evlendi, birinci gazâda ashâb-ı kirâmla gazâya gitti.

Ebû Mûse'l-Eş'arî'den (radıyallahü anh) bildirildi: Bir gün Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) bir bahçeye girip, bana kapıyı tut buyurdu. Kapıya bir kimse gelip girmek için izin istedi. Resûlullah, **«İzin verdim, girsin, ona müjde ver ki, Cennetliktir»** buyurdu. Baktım ki, gelen Ebû Bekir'dir (radıyallahü anh). Bir kimse daha gelip girmek için izin istedi. Resûlullah, **«İzin verdim, girsin, müjde ver ki, Cennetliktir»** buyurdu. Baktım gelen Hazret-i Ömer idi (radıyallahü anh). Bir kimse daha izin istedi. Resûlullah, **«İzin verdim,**

gelsin, ona müjde ver ki, Cennetliktir ve ona bir musibet gelse gerektir» buyurdu. Gördüm ki gelen Hazret-i Osmân-ı Zinnûreyn'dir (radıyallahü anh).

Adiyy'den (radıyallahü anh) bildirilir: Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) buyurdu: **«Ey Adiyy, eğer yaşarsan Kisrâ'nın hazinelerini görürsün ve mâlik olursun».** Adiyy hazretleri buyurdu ki, bir müddet sonra buyurduğu gibi, İran memleketine gazâya gidilip, fetholundu. Hazinelerini sahâbe (radıyallahü anhüm) birbirlerine taksim ettiler. Daha çok ülkeler fetholundu.

Malûm ola ki, İran kralına Kisrâ, Rûm kralına Kayser denir. Habeş kralına Necâşî denir. Fir'avn Mısır kralına denir. Türk hükümdârlarına da Hâkan denir.

Resûlullah'ın mucizeleri çoktur. Bir miktarını anlattık. Böyle bir kitapta hepsini anlatamayız. Öncekilerin ve sonrakilerin ilmi Resûlullah'da toplanmıştır. Kasîde-i Bürde'de şöyle yazar: Yâ Resûlallah! Senin cömertliğinden ve şerefinden dünya ve âhiret meydana geldi. Yani bütün kâinatın yaratılmasına sebeb sen oldun. Bütün kemâl sahibleri seninle kemâl buldular. Her biri maksûduna seninle kavuştu. Levh-i mahfûzun ve Kalem'in ilmi senin ilminden bir kısmıdır.

İmâm Beyhakî ve İmâm Hâkim bildirirler: Ömer bin Hattâb (radıyallahü anh) anlatır: Allahü Teâlâ, Âdem Aleyhisselâm'a şöyle buyurdu: **«Ey Âdem, eğer Muhammed Aleyhisselâm'ı yaratmayacak olsaydım, seni yaratmazdım.»**

İbn Asâkir bildirdi. Hazret-i Selmân-ı Fârisî (radıyallahü anh) buyurdu ki: Cebrâil-i Emîn bir gün Peygamber Efendimiz'e (sallallahü aleyhi ve sellem) gelip buyurdu: **«Senin rabbin buyurdu ki, İbrâhîm'i halîl edindiysem, seni habîb edindim. Katımda senden kıymetli kimse yaratmadım. Dünyayı ve insanları yaratmam, senin benim katımdaki kıymetini, dereceni, yüksekliğini onlara bildirmek içindir. Seni yaratmayacak olsaydım, dünyayı yaratmazdım.»**

En doğru haberlerde gelmiştir ki, Resûlullah'ın mübârek göğsü dört kere yarılmıştır. Bir kere küçükken, bir kere on yaşında iken, bir kere kırk yaşında iken ve bir kere Mirâc gecesinde vâki' olmuştur. Hadîs kitaplarında, **Mevâhib-i Ledünniyye**'de ve diğer kitaplarda böyle olduğu yazılıdır.

lullah'ın (sallallahü aleyhi ve sellem) resûl olduğunu ve peygamberliğini tasdik etmişler, söylemişlerdir. Buhârî'de, Müslim'de ve diğer hadîs kitaplarında ve şerhlerinde anlatılmaktadır. Bunlardan başka daha çok mucizeleri vardır. Meselâ

Uzun boylu yanında uzun görünmek, orta boylu yanında orta boylu görünmek gibi. Aslında orta boyludan uzunca idi. Uzun boylu değildi.

Resûlullah'ın ilmi ve keşfi çok fazladır. Evvelkilerin ve sonrakilerin ilmi onda toplanmıştır. Allahü Teâlâ ona vahyedip ve bildirip mahlûkatın başlangıcından haber verip, Âdem ve Havva (aleyhimesselâm)ın hâllerini bildirdi. Nuh Aleyhisselâm'ın tufanından, Hûd, Sâlih, İbrâhim ve Lût peygamberlerin hâllerinden, Kâbe-i Muazzama'nın yapılmasından, Nemrud'un hikâyesinden, İsmâil, İshak, Ya'kub, Yûsuf ve Mûsâ peygamberlerin hâllerinden haber verdiği gibi, Fir'avn kıssasından, Îsâ Aleyhisselâm'ın hâlinden, bunun gibi gökten inen kitablardan ve sonradan meydana gelecek işlerden de haber vermiştir. Kıyâmet alâmetlerini bildirmiştir. Meselâ Hazret-i Mehdî'nin gelmesi, Îsâ Aleyhisselâm'ın gökten inmesi, Deccâl'in çıkması, Yecûc ve Me'cûc'un, Duha'nın ve Dâbbetü'l-Arz'ın çıkmaları, güneşin batıdan doğması, kıyâmetin kötü insanlar üzerine kopması, bütün canlıların dirilip Arasat meydanında toplanması, hesab olması, sual sorulması, amel defterlerinin dağıtılması, kâfirlerin sonsuz olarak Cehennem'de kalması, Sırat, Mizan ve havuzların bulunması, Cennet'te olanların ebedî olarak Cennet'te kalması gibi, âhiret hâllerinden ve insanların ahvâlinden haber vermesi gibi.

Mükâşefe yoluyla Cennet'i, Cehennem'i, melekûtü ve meleklerin işlerini ve cinleri görüp haber vermesi, peygamberlerle görüşüp, Mi'rac gecesi Allahü Teâlâ'yı görüp konuşması gibi. Allahü Teâlâ'nın hükümlerini, bunca emir ve yasaklarını bildirmesi, ibret alınacak, olmuş nice hikâyeleri haber verdiği gibi...

Velhâsıl Resûlullah'ın (sallallahü aleyhi ve sellem) ilmi, mucizeleri ve üstünlüğü en yüksek derecede idi. İmâm Beyhakî ve Kadî Zekeriyyâ-i Ensârî müsnedlerinde Mukbil-i Yemânî'den (radıyallahü anh) şöyle bildirdiler ki: Ve

dâ haccını yaptım. Sonra Mekke-i Mükerreme'de bir eve girdim. Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) orada idi. Onda garib şeyler gördüm. Yemâme'den bir kimse içeri girdi. Yanında o gün dünyaya gelmiş bir bebek var idi. Resûlullah o bebeğe, **«Ben kimim?»** buyurdu. Bebek, sen Resûlsün dedi. **«Doğru söyledin, Allahü Teâlâ seni bereketli, hayırlı eylesin»** buyurdu. Sonra o bebek, vakti gelinceye kadar konuşmadı. Ona Mübârek-i Yemâme adı verilip, bu isimle meşhûr oldu.

Tefsîr-i Kurtubî'de şöyle yazılmıştır ki, Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) Ashâb-ı Kehf'i görmek istedi. Allahü Teâlâ vahyetti ki, dünyada onları göremezsin, fakat ashâbından dört kişi gönder, gidip onlara peygamber olduğunu bildirsinler, İslâm dinini tebliğ eylesinler. Resûlullah, Cebrâil Aleyhisselâm ile meşveret edince, Cebrâil Aleyhisselâm dedi ki, yâ Resûlallah, mübarek hırkanızı yere seriniz, bir tarafına Ebû Bekir, bir tarafına Ömer, bir tarafına Osmân, bir tarafına Alî (radıyallahü anhüm) otursunlar, Allahü Teâlâ'ya duâ et, Süleymân Aleyhisselâm'a verdiği rüzgârı senin emrine versin dedi. Resûlullah da duâ edip, o rüzgâr geldi, onları götürdü. Mağara kapısına varıp, büyük taşı koparıp içeri girdikleri zaman, Kıtmîr dirilip karşıladı. Tabasbus ederek ashâb-ı kehfin bulundukları yere getirdi. Allahü Teâlâ ashâb-ı kehfi uyandırdı. Sahâbeler selâm verip, esselâmü aleyküm ve rahmetullahi ve berekâtühü dediler. Onlar da, ve aleyküm selâm ve rahmetullahi ve berekâtühü dediler. Sonra sahâbeler dediler ki, ey ashâb-ı kehf ve ey yiğitler! Allah'ın peygamberi Muhammed bin Abdullah'ın size selâmı var. Onlar Resûlullah Muhammed'e selâm olsun, sizler, İslâm dinini bize bildirdiğiniz için size de selâm olsun dediler. Dîn-i İslâmı kabul ettik. Bizden Muhammed Aleyhisselâm'a selâm söyleyiniz deyip hemen uykuya vardılar. Bir daha Hazret-i Mehdî zamanında uyanırlar. Bunu Cebrâil Aleyhisselâm, Resûlullah'a haber verdi. Ashâb (radıyallahü anhüm) rüzgâr ile geldiler. Resûlullah onlara suâl edip, **«Ashâb-ı Kehf'i nasıl buldunuz?»** buyurdukta, onlar da vaziyeti anlatıp, selâmlarını söylediler. Resûlullah dua edip, yâ Rabbi, benimle ashâbımı ayırma, beni ve Ehl-i bey-

haber var mıdır? diye sordu. Köylü ne haberi dedi: Resûlullah, **«O haber, Allahü Teâlâ'dan başka ilâh yoktur. Allah birdir. Ortağı, benzeri yoktur ve Muhammed onun kulu ve Resûlüdür diye şehadet etmektir»** buyurdu. Köylü, bu sözüne şâhidin var mıdır? dedi. Resûlullah, **vardır** buyurup, yakınlarında bulunan büyük bir ağacı çağırdı. Hemen o ağaç çift sürer gibi, yeri yararak mübarek huzurlarına geldi. Fasîh bir dille şâhidlik edip: Sen Allahü Teâlâ'nın resûlüsün ve hak peygambersin deyip yerine gitti. Köylü hemen Müslüman oldu.

Ukayl bin Ebî Tâlib (radıyallahü anh) şöyle buyurdu: Peygamber Efendimiz ile bir sefere gittim. Bir yerde büyük abdest bozmak isteyince bana, **«Şuradaki ağaçlara söyle ve de ki, ey ağaçlar, sizi Resûlullah çağırıyor, büyük abdest bozacaktır, gelin perde olun,»** buyurdu. Ben de ağaçlara böyle söyledim. Hemen, hepsi yerlerinden kopup, kökleri üzerinde yürüyüp, yeri yararak gelip Peygamber Efendimiz'in etrafında toplanıp perde oldular. Kazâ-i hâcetten sonra her biri yerlerine gittiler.

Ya'lâ bin Mürre-i Sekafî (radıyallahü anh) şöyle bildirdi: Sefer esnasında bir yerde Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) uykuya yattı. O anda büyük bir ağaç yeri yararak Resûlullah'ın yanına geldi ve tekrar yerine gitti. Resûlullah uyanınca, bunu kendisine anlattım. Buyurdu ki: **O ağaç Allahü Teâlâ'dan, bana selâm vermek için izin istedi. Allahü Teâlâ da izin verdi. Geldi, bana selâm verdi.** Bu hadîs-i şerîfi İmâm Begavî zikretti.

Mevâhib-i Ledünniyye'de şöyle yazılıdır: Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) ashâb-ı kirâmdan bir grupla bir yerde idi. Bir köylü, bir keler avlamış yanında taşıyordu. Sonra, bu şerefli zât kimdir dedi. Resûlullah'dır dediler. Köylü avladığı keleri ortaya koyup bu keler şâhidlik etmedikçe inanmam dedi. Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) kelere suâl edip, **ey keler** dedikte keler hemen fasîh bir dille buyurun, sizi dinliyorum dedi. **«Sen kime ibâdet edersin?»** buyurunca, keler Arş'ı gökte, tasarrufu yerde olan, deniz içerisinde yol açan, rahmeti Cennet'te, azâbı Cehennem'de olan Allahü Teâlâ'ya ibâdet ederim dedi. **Ey keler, ben kimim?** buyurunca, keler, sen âlemlerin Rabbinin hak Resûlüsün, son

peygambersin, sana inanan kurtuldu, inkâr eden helâk oldu dedi. O köylü bunu duyunca hemen Müslüman oldu.

Ebû Saîd-i Hudrî (radıyallahü anh) bildirir: Bir kimse koyun güderken bir kurt gelip bir koyunu kaptı. O kimse koyunu kurttan kurtarıp koyunla kurt arasına durdu. Kurt fasîh bir dille dedi ki: Ey çoban! Sen Allahü Teâlâ'dan korkmaz mısın, bu koyun benim rızkımdır. Allahü Teâlâ bunu bana rızık verdi, sen benim rızkıma mâni' mi oluyorsun? Çoban hayret edip, kurt insan gibi konuşuyor dedi. Kurt, ey çoban, dikkat et, bundan daha çok hayret edeceğin bir şey söyleyeyim. Aranızda bulunan Muhammed Aleyhisselâm hak peygamberdir. İnsanlara geçmişte bilmedikleri haberleri bildirir dedi. Çoban hemen koyunu alıp Resûlullah'ın huzûruna geldi. Kurtla arasında geçen hadiseyi ve kurdun sözlerini söyledi. Resûlullah buyurdu ki: **«Kurt doğru söylemiş, hayvanların insan gibi konuşması kıyamet alâmetlerindendir.»**

Ümmü Seleme'den (radıyallahü anha) bildirilir: Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) sahrâda giderken bir ses üç kere yâ Resûlallah diye seslendi. Resûlullah sesin geldiği tarafa bakınca, bir köylünün yanında dişi bir geyiğin bağlı olduğunu gördü. Geyik dedi ki, yâ Resûlallah bana yakın gel. Sana söyleyeceğim var. Resûlullah, sözün nedir? buyurdu. Geyik, şu köylü beni tuttu, şu dağda benim iki yavrum var, bana müsâade edin gideyim onları emzireyim ve geleyim dedi. Peygamberimiz (aleyhisselâm) **hakikaten gelir misin?** buyurdukta, geyik eğer gelmezsem Allahü Teâlâ bana şiddetli azâb etsin dedi. Geyiği salıverdi. Geyik gitti, yavrularını emzirdi ve geldi. Resûlullah geyiği yine bağladı. O köylü orada yatıyordu. Uyandı. Resûlullah'ı başı ucunda görünce, ey Allah'ın Resûlü, bir emriniz mi vardır dedi. Resûlullah, **şu geyiği salıver gitsin** buyurdu. Köylü de geyiği salıverdi. Geyik koşarak giderken, **Eşhedü en lâ ilâhe illallah ve inneke Resûlullah** derdi. Köylü Müslüman idi.

Bunun gibi bildirildi ki, bir deve sahibinin iyiliğine şâhidlik edip: Yâ Resûlallah, seni ikrâm olarak gönderen Allahü Teâlâ'ya yemin ederim ki, şu sahibim beni çalmadı ve ondan başka kimse bana sahib olmadı dedi.

Bunun gibi nice canlılar ve cansızlar dile gelip, Resû-

dünyada ve âhirette olan sulardan kıymetlidir. Bazı âlimler Zemzem, Kevser'den kıymetlidir dediler. Bazıları Kevser, Zemzem'den kıymetlidir dediler.

Peygamber Efendimiz'in mucizelerinden biri de şehâdet parmağı ile gökteki Ay'a işaret edip, iki parça etmiştir. Nitekim Allahü Teâlâ, **«Kıyâmet yaklaştı ve ay bölündü»** buyuruyor. Bu büyük bir mucize olup, bir başka peygambere verilmemiştir. Tevâtür ile sâbit olup, çok rivâyetlerle bildirilmiştir. Tefsir ve hadis âlimleri bildirip, böyle olduğu âyet-i kerime ile sâbittir dediler. İbn Abbas (radıyallahü anhümâ) dedi ki, müşrikler toplanıp, Resûlullah'a geldiler ve eğer davanda doğru isen, bize Ay'ı iki parça eyle dediler. Resûlullah, **eğer bunu yaparsam, iman getirir misiniz** buyurdu. Onlar, iman ederiz dediler. Resûlullah, Allahü Teâlâ'ya dua etti. Ay o anda iki parça oldu. Resûlullah seslenip, **ey fülân, ey fülân, şâhid olun** buyurdu. Bu mucize hicretten önce, Mekke'de vâki' oldu. Mücâhid dedi ki, ay ayrılıp, bir parçası yerinde kaldı, diğer parçası dağın üzerine doğru gitti. İbn Zeyd dedi ki, ay bölündüğü zaman yarısı Kabğa'an dağı üzerinde, yarısı da Ebû Kubeys dağı üzerinde görünürdü. Muhammed bin Cübeyr babasından anlatır ki, Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) zamanında ay ayrılıp, iki kısım oldu. Bir kısmı bir dağ üzerinde, diğer bir kısmı başka bir dağ üzerinde idi.

Müşrikler bunu görünce, Muhammed (aleyhisselâm) bize sihir etti dediler. Sonra Muhammed size büyü yaptıysa bütün insanlara büyü yapamaz dediler.

İbn Mes'ûd'dan (radıyallahü anh) anlatılır: Ay, Peygamber Efendimiz aleyhisselâm zamanında ayrılıp iki parça oldu. Herkes gördü. Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) **şâhid olun** buyurdu. Bu hadis-i şerifi Buhârî ve Müslim bildirdi. Bir rivâyette bir parçası bir dağ üzerinde, diğer parçası dağı örtmüş idi. Bu esnâda Peygamber Efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) **şâhid olun** buyurdu.

Hazret-i Enes'den (radıyallahü anh) bildirilir ki, Mekkeliler Resûlullah'dan kendilerine bir mucize göstermesini istediler. Resûlullah da onlara Ay'ı iki parça gösterdi. Hattâ Hirâ dağını o iki parça arasında gördüler.

İbn Abbas'dan (radıyallahü anhümâ) bildirilir: Ay Resûlullah zamanında iki parça oldu. Bu hadis-i şerifi İmâm Buhârî ve Müslim bildirdiler.

Abdullah'dan bildirildi ki, Ay, Resûlullah Efendimiz zamanında iki parça oldu. Müşriklerden bir kısmı, bu büyüdür dediler. Etraftan gelen yolculardan sorun, onlar da sizin gördüğünüz gibi gördülerse Muhammed (aleyhisselâm) doğrudur, yoksa büyücüdür dediler. Uzaklardan gelen yolculara sordular, onlar da, Ay'ın iki parça olduğunu gördük dediler.

Yine Enes'den (radıyallahü anh) bir rivâyet de şöyledir ki, Mekke'liler bir gün Resûlullah'dan (sallallahü aleyhi ve sellem) bir mücize istediler. Resûlullah mübarek şehadet parmağıyla işaret edip, Ay'ı ikiye ayırdı.

Çok mucizeleri görülmüştür. (Hayvanlar), ağaçlar ve taşlar (ona) selâm verip (söylemişlerdir). Peygamber olduğuna şehadet edip (Hak resûlsün demişlerdir). İmâm Tirmizî ve Dâremî ve Hâkim bunun doğru olduğunu bildiriyer. Hazret-i Ali (radıyallahü anh) şöyle buyurdu ki, Resûlullah ile Mekke-i Mükerreme'nin civarında gezmeye çıktık. Bir ağaca ve bir taşa rastladığımızda selâm verip, **«Esselâmü aleyke yâ Resûlallah»** derlerdi.

Hazret-i Âişe (radıyallahü anha) bildirir: Resûlullah buyurdu ki: **«Cebrâil Aleyhisselâm bana Allahü Teâlâ'dan risâlet getirdiğinde, rastladığım ağaç ve taşlar bana, esselâmü aleyke yâ Resûlallah derlerdi.»**

İmâm Buhârî, İbn Mes'ûd'dan (radıyallahü anh) şöyle bildirir: Biz Resûlullah ile beraber yemek yerdik. Yemek tesbih ederdi. Biz de duyardık.

İmâm Beyhakî ve Tirmizî bildirirler: Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) biraz hasta olmuştu. Cebrâil Aleyhisselâm bir tabak içinde nar ve taze üzüm getirdi. Peygamber Efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) onlardan yer, onlar tesbîh ederlerdi.

İbn Ömer (radıyallahü anhümâ) buyurdu ki, bir gün bir köylü, Peygamber Efendimiz'e geldi. Peygamberimiz (aleyhisselâm) o köylüye, **«Nereye gidiyorsun?»** buyurdu. Memleketime, çoluk çocuğuma gidiyorum, dedi. Resûlullah, **sende bir**

İmâm Nesâî, İbn Mâce, İbn Kâ'b'dan bildirdiler. (Rahmetullahi aleyhim).

Dürr-i Mensûr'da şöyle yazar: Hazret-i İsâ'yı annesi kavmine götürürken yolda konuşup buyurdu ki: «Ey anneciğim, sana müjde olsun ki, ben Allahü Teâlâ'nın kuluyum ve Mesîhim.» Kur'ân-ı Kerîm'de Meryem sûresinde Hazret-i İsâ'nın konuşması bildiriliyor.

Bizim Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâm da küçükken konuşmuştur. Bunu Dârekutnî bildiriyor. İmâm Vâkıdî şöyle bildiriyor ki, Peygamberimiz aleyhisselâm daha doğar doğmaz, **«Celâlün rabbi'r-refî»** buyurmuştur. Bunu Şeyh Sebt bildirdi. Şeyh Âzı rivâyetinde, **«Allahü ekber kebîren, velhamdü lillâhi kesîren ve sübhânallahi bükreten ve asîlâ»** buyurmuştur. İmam Menâvî **Feyzü'l-Kadîr** kitabında şöyle der ki, bir rivâyette, doğduğu zaman secdeye gidip **ümmetim, ümmetim** demiştir. Secdeden kalkınca fasîh bir dil ile, **«Eşhedü en lâ ilâhe illallah ve innî resûlullah»** demiştir. Böyle olduğu **Milâkü'ş-Şefâ'a**'da yazılıdır.

Peygamber Efendimiz'in mucizelerinden biri şudur: (Mübarek parmağından) birçok kereler (sular akmıştır). Nitekim **Kitâbü'l-Vefâ**'da ve diğerlerinde bildirildi ki, Katâde, Hazret-i Enes bin Mâlik'den (radıyallahü anhüm) bildiriyor. Peygamber Efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) Medine-i Münevvere'de Zurâ denen yerde iken huzuruna bir su kabı getirdiler. İçinde, parmaklarını örtmeyecek kadar az su vardı. Peygamberimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) ashâb-ı kirâmına abdest almalarını emredip mübârek ellerinin ayalarını o suya koydular. Hemen mübârek parmakları arasından ve uçlarından su akmaya başlayıp ashâb-ı kirâm abdest aldılar. Katâde (radıyallahü anh) der ki, biz Enes'e (radıyallahü anh) o zaman kaç kişi idiniz diye sorduğumuzda, üç yüz kişi idik dedi.

İbn Mes'ûd'dan (radıyallahü anh) bildirilir. Resûlullah'la beraber idik. Yanımızda su yoktu. **Kimin yanında su varsa getirsin** buyurdu. Bize buyurduğunu ashâba bildirdiğimiz zaman, bir miktar su getirdiler. O suyu bir kaba döküp sonra ellerinin ayalarını o suya koydular. Hemen mübarek parmakları arasından su akmaya başladı. Sonra, **«Mübarek ve temizleyici suya gelin, bereket Allahü Teâlâ'dandır»** buyurdu. Bu

mucizeyi anlatan der ki: Ben, kabımı da o sudan doldurdum. Orada bulunanlar da kablarına su koydular. Bu hadîs-i şerîfi İmâm Buhârî bildirdi.

İbn Abbas'dan (radıyallahü anhümâ) bildirdi ki, Peygamberimize (sallallahü aleyhi ve sellem) bir gün askerde su bulunmadığını, içlerinden biri gelip söyledi. Peygamber Efendimiz o kimseye, **yanında bir şey var mıdır?** buyurdu. Vardır dedi. **Onu bana getir** buyurdu. O da içinde çok az su bulunan bir kab getirdi. Resûlullah parmaklarını o kabın ağzında tutup, parmaklarını açtı. Parmaklarından şırıl şırıl sular akmaya başladı. Bilâl'i (radıyallahü anh) çağırıp, **«Askere seslen, mübarek abdest suyuna gelsinler»** buyurdu.

Abdullah (radıyallahü anh) der ki, bir seferde Resûlullah'ın yanında ben de vardım. Su bulamadılar. Hemen bir çanak su getirdiler. Resûlullah mübarek ellerini ona koyup, mübarek parmaklarının arasını açtı. Mübarek parmaklarının arasından su çıktığını gördüm. Peygamber Efendimiz (sallallahü aleyh ve sellem), **«Suya gelin, bereket Allahü Teâlâ'dandır»** buyurdu.

Sâlim bin Ebi'l-Ca'd haber verip dedi ki: Ben, Câbir bin Abdullah'a sorup, o gün orada kaç kişi vardı dediğim zaman bin beş yüz kişi dedi. Bu hadîs-i şerîfi İmâm Buhârî bildirdi.

Sâlim, Câbir'den (radıyallahü anh) bildiriyor ki, Hudeybiye gününde asker susamıştı. Resûlullah'ın önünde bir matra vardı. Ondan abdest alıp sonra ashâb-ı kirâma döndü ve, **«Ne oldunuz, ne istersiniz?»** buyurdu. Yâ Resûlallah abdest almak ve içmek için sizin matranızdaki sudan başka suyumuz yoktur dediler. Resûlullah mübârek ellerini matranın üzerine koyup, mübârek parmakları arasından pınar gibi sular kaynamaya başladı. Biz de o sudan içip, abdest aldık. Bu hadîs-i şerîfi Câbir'den bildiren Sâlim dedi ki: Ben Câbir'e, o gün orada kaç kişi idiniz diye sorduğumda, yüz bin kişi de olsak yine yeterdi, fakat bin beş yüz kişi idik cevabını verdi. Bu hadîs-i şerîfi İmâm Müslim bildirdi.

Bunun gibi nice seferlerde parmaklarından böyle sular aktığı bildirilmiştir. Bütün İslâm askeri görmüş ve bildirmişlerdir. Resûlullah'ın mübârek parmaklarından akan sular,

dedikoduya inanmamalıdır. Peygamberlere ayıp getirecek her şeyden çok kaçınmalıdır.

Peygamberimizin (mûcizeleri çoktur). Hârikulâde acı şeyler şunlardır: Mûcizeler, irhâsat, kerâmet, maûnet, istidrac, ihânet. Bazıları sihir de harikulâde cinsindendir denilir. Fakat Hayalî Çelebi şöyle bildiriyor ki: Sihir harikulâde değildir. Çünkü sihir, sebebler üzerine yapılmış olan işlerdendir. Bir kimse bu sebeblere yapışırsa onu Allahü Teâlâ aklinde meydana getirir.

İrhâsat: Peygamberlerin peygamberliklerini tebliğden önce Allahü Teâlâ'nın onlarda yarattığı olağanüstü şeyler olup peygamber olacağına alâmet olur.

Mûcize: Şuna denir ki, Allahü Teâlâ onu peygamberlerde peygamberlik dâvâsı ettikleri zaman yaratır. Peygamberleri dâvâlarında doğrulamak içindir. İrhâsatla mûcize peygamberlere mahsustur.

Kerâmet: Allahü Teâlâ'nın evliyâ kullarında yarattığı olağanüstü haldir. Onlara ikram için, derecelerinin yüksek olduğuna işâret için, ilimde ve amelde kuvvetleri ve metanetleri artması içindir.

Maûnet: Sâlih amelleri çok olan mü'minlerde Allahü Teâlâ'nın onları mihnetten kurtarmak için yarattığı olağanüstü haldir.

İstidrac: Hak'tan uzak olan düşmanda, düşmanın isteği üzerine, sapıklığını ve azgınlığını arttırmak için Allahü Teâlâ'nın onu yalanlaması, rezil etmesi, hakaret ve ihânet.

İhânet: Düşmanın arzusuna muhâlif olarak, Allahü Teâlâ'nın onu yalanlaması, rezil etmesi, hakaret ve ihânet etmesi için yarattığı olağanüstü haldir.

Mûcizenin şartları:

1 — Allahü Teâlâ yaratır, yani meydana getirir.

2 — Âdete muhâlif olur.

3 — Ona karşı koymak imkânsız olup, insanlar âciz kalır.

4 — İnsanların istemeleri üzerine olur. İstekte açıklık şart değildir. Karine kâfidir.

5 — İsteklerine uygun olur.

6 — Peygamberlik davasından evvel olmaz, çok sonra da olmaz. Biraz geç olması engel teşkil etmez.

7 — Mûcize, peygamberi davasında yalancı etmez.

Kerâmette peygamberlik davası ve velinin kendi kastı yoktur. Mûcizeden bununla ayrılır.

Allahü Teâlâ peygamberlere açık mûcizeler verdi. Ve böylece peygamberler bu mûcizelerle peygamber olduklarını isbat edip, gönderildikleri ümmetler peygamberlerini tanıyıp ona uyarlar. Hakikat sahibleri derler ki, insanlar arasında muteber ve rağbet olunan şeyler ne ise, mûcizeler ona benzeyerek gelir.

Allahü Teâlâ, Sâlih aleyhisselâm'a taş içinde deve yarattı. Hazret-i İbrâhim aleyhisselâm'a Nemrud'un ateşini soğuk ve selâmet kıldı. Güllük, gülistanlık oldu şekli yanlıştır. Mûsâ aleyhisselâm'ın asâsı bir büyük ejderha olurdu. Elini cebine sokup çıkarınca parlar ve nûr saçardı. Allahü Teâlâ, Mûsâ aleyhisselâm'a bir taştan on iki su akıtıp, ümmeti o sulardan içerdi. Hazret-i Dâvûd aleyhisselâm'a Allahü Teâlâ demiri yumuşak edip, ondan zırh yapardı. Allahü Teâlâ dağları ve kuşları Dâvûd aleyhisselâm'ın emrine verip, beraber tesbih ederdi. Allahü Teâlâ cinleri ve kuşları Süleyman aleyhisselâm'ın emrine verip, rüzgârı bile onun emrinde bulundurmuştu. Rüzgâr üzerine pamuktan döşekler döşeyip, üzerine tahtlar kurdurup bir günde bir aylık yol, bir gecede de bir aylık yol giderdi. Kuşlar ve karıncaların dillerini bilirdi.

Hazret-i İsâ aleyhisselâm çamurdan kuş yapıp üfürünce, Allahü Teâlâ ona can verirdi. Anasından kör doğanları ve baras [abraş] hastalığına yakalananları mübârek eliyle okşayınca, Allahü Teâlâ göz yaratır, şifâ verirdi. İsâ aleyhisselâm'ın duası ile ölüleri diriltirdi. Allahü Teâlâ peygamberlere bunlar gibi nice mucizeler vermiştir.

Bizim peygamberlerimizin de bazı mûcizeleri bu fasılda anlatılacaktır. Bazı peygamberler, çocukken, konuşma vaktinden önce konuşmuşlardır, İbrâhim aleyhisselâm gibi. İmâm Begavî bildirdi. **Ahkâmü'd-Delâle** kitabında yazmaktadır. Hazret-i Yahya aleyhisselâm da küçükken konuşmuştur. **Ahkâmü'd-Delâle**'de Kadı Zekeriyya Ensârî bunu bildiriyor. Hazret-i İsâ aleyhisselâm da bebekken konuşmuştur. İmâm Ahmed, Hâkim, İbn Hibban, İbn Ebî Şeybe, Bezzâr, Ebû Yâ'la, Tâberânî, İmâm Beyhakî bunu Sa'd bin Cübeyr'den bildirdiler.

meb'us oldu. [Yani peygamber olduğu bildirildi] Böyle inanmak lâzımdır. Yoksa kırk yaşında peygamber oldu demek yanlıştır. Muhammed aleyhisselâm'ın (ümmeti bütün ümmetlerden hayırlıdır). İyi amelleri ve sevabları çoktur. Ümmeti bütün ümmetlerin sonu olup âhirette bütün ümmetlerden önce bu ümmetin hesapları ve işleri görülecek, diğer ümmetlere şahitlik edeceklerdir. (Cennet'e diğer ümmetlerden önce gireceklerdir. Bizim peygamberimiz) Allahü Teâlâ'nın hükümlerini ve şeriatını bize bildirici (Muhammed aleyhisselâm'dır. Bundan önce gelen peygamberlerin her bi-ri bir tâifeye) doğru yolu göstermek için (gönderilmiştir) O tâifeler onların ümmetleridir. Bu peygamberlerin bazısı kitap ile, bazısı kitap olmadan vahiy ile ve bazısı da sahîf ile gönderilmiştir. Musannaf nebi ile resûlün aynı şey olduğu yolundaki kavli ihtiyar eyledi.

Peygamberler ancak insanlara gönderilmiştir. (Lâkin Muhammed aleyhisselâm bütün insanlara ve cinlere gönderilmiştir). Resûl-i Sakaleyn [insanların ve cinlerin peygamberi] olmak bizim peygamberimize mahsustur. Süleyman aleyhisselâm'ın cinlere hükmetmesi saltanat sebebiyle olup cinlere peygamber olmak yoluyla değildir. Nûh aleyhisselâm'ın tûfanda gemideki hayvanlara hükmetmesi onları zaptetmek sebebiyledir; nübüvvet cihetiyle değildir. Ama bizim peygamberimiz Muhammed aleyhisselâm insanlara, cinlere ve bütün mahlûkata ve peygamberlere dahi peygamber olmuştur. Kâinatın resûlüdür. Hepsinin seyyididir.

(Şeriatı kıyâmete kadar) mahşerde dahi (bâki ve dâimdir).

TENBİH: Halk arasında peygamberlerle alâkalı bazı bâtıl hikâyeler yayılmıştır. Bunların aslı yoktur. Birkaç tanesini sayalım:

1 — Hazret-i Dâvûd aleyhisselâm Urya adında bir kimsenin hanımını görüp âşık oldu. Urya'yı harbe gönderip orada ölünce Dâvûd aleyhisselâm sevinip hanımını aldı, diye anlatılan çirkin hikâyeyi Haşviyye tâifesi uydurdular. Aslı yoktur. Dâvûd aleyhisselâm'a büyük iftirâdır. Hattâ Hazret-i Ali (radıyallahü anh), bu hikâyeyi anlatanlara yüzaltmış değnek vururum, peygamberlere iftirâ edenlerin had cezası bu-

dur, buyurmuştur. Bunu **Ebu's-Suûd** tefsiri ve **Şerh-i Mevâkıf** yazmaktadır.

2 — Bir bozuk hikâye de şöyle anlatılır: Hazret-i Süleyman aleyhisselâm, zamanındaki meliklerden birisi üzerine gazâ etti ve onu öldürdü. Onun güzel bir kızı vardı onu sevdi ve aldı. O kız, babası için ağlardı. Nihayet Süleyman aleyhisselâm cinlere emredip babasının resmini yaptırdı ve kız, çocukları ile beraber o surete taptı. Bu günah sebebiyle Süleyman aleyhisselâm'ın mührü kayboldu. Azlolup mülkünden çıktı. Bir müddet ağlayıp yalvardı, diye anlatılan yalan hikâyenin aslı yoktur. Bunu Haşviler anlatırlar diye **Şerh-i Mevâkıf**'ta yazılıdır.

Bunları dediler ki: Bir dev Süleyman aleyhisselâm'ın mührünü alıp mülküne mâlik oldu. Ve ayâline vâsıl oldu. Bu söz ile Süleyman aleyhisselâm'ın ırzına dil uzatırlar. Allah korusun! Böyle sözlerden Allahü Teâlâ'ya sığınırız. Allahü Teâlâ peygamberlerin ırzlarını ve vücûdlarını korumuştur. Peygamberler ma'sûmdurlar [isteseler de günah işleyemezler] ve mahfûzdurlar. Müslüman olan böyle çirkin hikâyeleri ağzına almaz.

3 — Eyyûb aleyhisselâm'ı kurt yedi. Bütün cismi kuru kemik kaldı, hikâyesi İsrâiliyâttandır [Yahudi hurafelerindendir]. Doğrusu, bir müddet hasta oldu. Vücudunda yaralar çıktı, sonra dua etti. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de, **«Eyyûb rabbine nidâ ve duâ edip: Bana dar geldi; yâ rabbi, sen en merhamet edicisin dedi»** buyuruluyor. Hakikat sahibleri âyet-i kerîmedeki «Dar»dan murâd hastalıktır dediler. Hasta olmak peygamberler için noksanlık sıfatı değildir. Zira hastalık insanın tabiî hallerindendir. Beşerî zarûretler de ayıb olan şeylerden değildir: Yemek, içmek, alışveriş etmek, evlenmek, uyumak ve buna benzer şeyler.

Hangi şeyde kusûr, ayıp, fenâlık ve şeriata uygunsuzluk, mürüvvete ve adâlete uymamazlık varsa bunlar peygamberlerde yoktur. Peygamberler bunlardan münezzehtirler. Peygamberler hakkında uygun olmayan hikâyelerden kaçınmak lâzımdır. Onlara her hâlde tazim etmek vâcibdir. Müslüman olanlar bu hususta dikkatli olup Ehl-i Sünnet itikadını öğrenmeye çalışmalı, gayret etmelidir. Bu muhakkak lâzımdır. Her

dan önce insan gelmemiştir. Şiilerin Âdem'den önce çok
Âdemler geçti sözleri yanlıştır. Allahü Teâlâ, Âdem aley-
hisselâm'a çok ilim öğretti. Eşyanın her lügatta isimlerini
bildirdi. Allahü Teâlâ, Âdem'e bu isimleri meleklere de bil-
dir diye emretti. Bildirince (Allahü Teâlâ meleklere, Âdem'e
secde) ve tevâzu (edin buyurdu). Secde kelimesinde ihtilâf
olundu. Bazı âlimler secdeden murad tevâzu etmektir dedi-
ler. Musannifin sözünden de böyle olduğu anlaşılıyor. Çün-
kü Âdem aleyhisselâm'ın ilmi ve üstünlüğü anlaşılınca Al-
lahü Teâlâ meleklere emredip, Âdem'e tevâzu ve ta'zim edi-
niz buyurdu. Bazı âlimler secdeden murad namazdaki gibi
yüzü yere koymaktır dediler. Bu durumda secde Allahü Te-
âlâ'yadır, Âdem [sadece] kıble olmuştur.

Bazı tefsir âlimleri secde ile emrolunan bütün melekler-
dir dediler. Bazıları yeryüzündeki meleklerdir dediler. Bazı-
ları İblis ile Cin muharebesinde olan meleklerdir dediler.

Kat'î surette biliniz ki, Âdem aleyhisselâm'ın anası ve
babası yoktur. Havva da böyledir. Çünkü Âdem'in kaburga
kemiğinden yaratılmıştır.

İblis cin tâifesinden idi. Melekler arasında bulunup on-
larla beraber ibâdet ederdi. Bu sebebden meleklerle bera-
ber Âdem'e secde etmesi emrolundu. (Bütün melekler ona
secde ettiler. Ancak İblis secde edenlerden olmadı). İblis ken-
dini Âdem aleyhisselâm'dan büyük gördü. Ben ateşten ya-
ratıldım, Âdem ise balçıktan yaratıldı, ateş balçıktan yük-
sektir, ben ondan hayırlıyım deyip Allahü Teâlâ'nın Âdem'e
secde et emrini münâsip görmedi. Bu emri çirkin görüp
(secde etmediği için) Allahü Teâlâ, İblis'e (lânet) dünyada
ve âhirette rahmetinden uzak (edip) meleklerin arasından,
göklerden ve Cennet'ten çıkarıp (kovmuştur). Sonra İblis,
Allahü Teâlâ'dan kıyâmete kadar mühlet istedi. Bir rivâyete
göre, Allahü Teâlâ ona (kıyâmete kadar mühlet vermiştir).
Bazı âlimler bu mühlet Sûr'a ilk üfürme zamanına kadardır,
bazı âlimler Dâbbetü'l-Arz çıktığı zamana kadardır, zira
Dâbbetü'l-Arz İblis'i öldürse gerektir, dediler. Bilmek lâzım-
dır ki, İblis yalnız secdeyi terk ettiği için değil, belki secde
emrini çirkin görüp yapmadığından lânet olundu. Musannifin
sözünde müsâmaha vardır. Allahü Teâlâ (İblis'e çok evlât

vermiştir) evlâtları da babaları gibi şeytandırlar. (Bütün evlâtlarıyla) herbiri musallât olup (Âdem oğullarını iğvâ) ve dalâlete bırakmaya gayret (ederler. her taraftan insanın içine girerler). Suyun, süngerin içine girmesi gibidir. Yâhud vesvelerini ve aldatmalarını insanın gönlüne getirirler.

Her insanın yanında bir şeytan vardır. Kalbin sol kulağından türlü türlü vesveseler ile günahları insanlara güzel gösterirler, dünyayı sevdirirler. Türlü türlü kötülüklere ve fitnelere çağırırlar. Mü'minleri kâfir, sâlihleri âsi etmeye uğraşırlar. (Lâkin bir mü'mini zorla kâfir etmeye) ve sâlih bir kimseyi âsi etmeye ve derecesini düşürmeye (gücü yetmez). Bir kimse kendi irâdesiyle şeytanın aldatmasına uyarsa isyan eder, uymazsa şeytan ona zarar edemez.

(Çok vesvese ederler. Her mü'mine farz ve lâzımdır ki, şeytânı düşman bilsin). Onun vesvesesine hiçbir zaman uymamalıdır. Kur'ân-ı Kerim'de, **«Ey kullar, muhakkak ki şeytan sizin büyük düşmanınızdır. Onu büyük düşman biliniz»** buyuruluyor. Bazı âlimler, nefs-i emmâre yetmiş şeytandan kuvvetlidir demişlerdir. **Dünyaya sarılmak, dünyayı sevmek bütün günahların başıdır,** sözü hadis-i şeriftir.

MUHAMMED (aleyhisselâm): Şöyle itikad etmek farz-ı ayındır ki, (bütün peygamberlerin sonuncusudur. Âdem aleyhisselâm ile onun arasında çok peygamberler gelmiştir). Bazılarının isimlerini bildirdik. Hepsinin (sayısını Allahü Teâlâ bilir. Hazret-i Muhammed aleyhisselâm hepsinden) ve bütün mahlûkattan (üstündür). Sevâbı ve derecesi hepsinden yüksektir. Allahü Teâlâ'nın habîbidir, sevgilisidir. Bütün yaratılanlardan yüksek olmak, Muhammed aleyhisselâm'a mahsustur.

Muhammed aleyhisselâm'ın üstünlükleri çoktur. Allahü Teâlâ onun nûrunu ve rûhunu bütün mahlûkattan önce yaratmıştır. Bir hadis-i şerifte, **«Âdem ruh ile cesed arasında iken ben peygamber idim»** buyuruldu. Bu demektir ki, Âdem aleyhisselâm yaratılmadan önce benim ruhumda peygamberlik sıfatı var idi. Onun peygamberliği diğer peygamberlerin peygamberliklerinin aslıdır. Bununla beraber bütün peygamberlerden sonra dünyaya gelip peygamberlik onunla bitmiştir. Demek ki, dünyaya peygamber olarak gelip kırk yaşında

ve kibriyâsından ötürü kalbe bir korku gelir. Buna mahfe korkusu denir. Peygamberlerdeki korku budur. Çünkü onlar Allahü Teâlâ'nın ulûhiyyetini, azametini, kibriyâsını ve diğer kemâlâtını bilirler. Bunun için ondan korkarlar. Bir âyet-i kerimede, **«Benim katımda peygamberler korkmazlar.»** bu yuruluyor. Yani azâb korkusu onlarda olmaz demektir.

Peygamberler erkekten olur. Erkekten olmaları şartı Ebû'l-Hasan Eş'arî mezhebinde erkeklik şart değildir. Bu nun için dört kadının peygamber olduğunu söyledi. Bunlar da Meryem, Âsiye, Sâre ve Hâcer'dir. Sirâcüddin Mün kin, Hazret-i Mûsâ'nın annesi ve Havva'yı da ilâve etti. İmâm Kurtubî de Eş'arî mezhebindeki gibi söyledi.

Ehl-i Sünnet itikadında insandan olan peygamberlerin hepsi İsrâfil, Cebrâil, Mikâil, Azrâil, Hamele-i Arş ve me leklerin diğer seçilmişlerinden üstündür. Mütezile tâifesinin bu melekler peygamberlerden üstündür sözleri yanlıştır. Ehl-i Sünnete göre bu melekler mü'minlerin seçilmişlerinden üstündür, mü'minlerin seçilmişleri de diğer meleklerden üs tündür. Ve mü'minlerin âmmesi [umumu] sâir melâikeden efdaldır.

Cin tâifesinden peygamber gelmemiştir. İmâm Kurtubî tefsirinde ve Ebussuûd tefsirinde, **«Ya ma'şerel cinni vel ins»** âyet-i kerimesinde peygamberler ancak insandan olur de diler.

Bazı âlimlere göre nebi ile resûl arasında fark vardır. Yanında kitap nâzil olana resûl denir. İster kendisine, ister kendinden önce gelen resûle kitap gelmiş olsun; ama nebi için kitabı olmak lâzım değildir. Ayrıca her resûlün yeni bir şeriat getirmesi lâzımdır. Resûllerin üçyüz onüç olduğu söy lenmiştir.

Bütün peygamberlerin sayısı bilinmiyor. Zayıf bir rivâ yete göre, yüz yirmi dört bin oldukları söylendiği gibi, yine zayıf bir rivâyete göre ikiyüz yirmi dört bin oldukları da söy lenmiştir. En doğrusu adet tâyin etmemektir.

Kur'ân-ı Kerim'de isimleri bildirilen peygamberler şun lardır: **Âdem, Nûh, Hûd, İdris, Sâlih, İbrâhim, İsmâil, İshak, Ya'kub, Yûsuf, Mûsâ, Hârûn, Şuayb, Zekeriyyâ, Yahya, İsâ, Dâvud, Süleyman, İlyas, Elyesa', Zülkifl, Eyyûb, Yûnus, Lût**

ve Muhammed (salâvâtullahi teâlâ aleyhim ecmain). Bunların peygamber oldukları ittifakla sabittir. Amma Zülkarneyn, Üzeyr ve Lokman'ın peygamber olduklarında ihtilâf oldu. Teb' ve Hızır hakkında da böyledir. Bazıları peygamberdir, bazıları evliyâdır dediler.

Bütün peygamberler nübüvvet sıfatında müsâvi olup diğer fazilet ve derecelerde bazısı bazısından üstün olduğundan içlerinde ülü'l-azm olanlar vardır. Bunlar beşdir: Muhammed, Nûh, İbrâhim, Mûsâ ve İsâ (aleyhimüssalâvâtü vesselâm). Âlimlerden bazılarına göre ise Nûh, Ya'kub, Yûsuf, Eyyûb, Mûsâ, Dâvud ve İsmâil'dir. Yâhud, İshak, İsa ve Muhammed'dir (salâvatullahi ve selâmühû alâ resûlinâ ve aleyhim ecmain).

ÂDEM (aleyhisselâm): Bütün peygamberlerin ve bütün insanların (ilki Âdem aleyhisselâm'dır. Allahü Teâlâ onu kuru balçıktan yaratmıştır). Allahü Teâlâ Kur'ân-ı Kerim'de buyurdu ki: **«Biz insanın aslı olan Âdem'i suya karışmış ve üzerinden nice yıllar geçmiş ve kurumuş çamurdan yarattık.»** Diğer bir âyet-i kerimede, **«Muhakkak ki ben çamurdan insan yaratıcıyım.»** buyurmuştur.

Rivâyet olundu ki, Allahü Teâlâ, Âdem aleyhisselâm'ı yaratmayı murad edince dünyanın her yerinden, yükseklerden ve düzlerden birer avuç toprak alıp su ile karıştırıp çamur etti. Toprak her taraftan olduğu için insanlar türlü türlü oldu. Kimi siyah, kimi esmer, kimi beyaz, kimi lâtif, kimi haşin, kimi kötü, kimi iyi oldu.

Âdem aleyhisselâm'ın yaratıldığı yer hususunda ihtilâf olundu. İmâm Süddî dünya göğünde yaratıldı dedi. Münzir bin Saîd Bülâtî ve âlimlerden bir kısmı dünya bahçelerinden bir bahçede yaratıldı dediler. Behçetü'n-Nüfûs kitabını yazan, âlimlerin ekserisinden nakledildiğine göre Adn cennetinde yaratılıp dünyaya geldi, dedi. Bazıları Mekke ile Tâif arasında yaratıldı dediler. Cum'a günü balçığı yoğrulup insan şeklinde oldu denmiştir. Bunun üzerine çok zaman geçti. Bir rivâyette kırk yıldır. Bu kalıp kurudu. Dokununca ses çıkaracak hale geldi. Sonra Allahü Teâlâ ona can verip insan oldu. Boyu altmış arşın [40 metre] idi.

(Bütün insanların evveli ve aslı) ve babası (odur). On-

ta gibi şeyler peygamberlikten önce ve sonra meydana gelmez. Bu icma'-ı ümmettir [İnkârı küfürdür]. Doğruluğa insanı küçük düşüren ve insanların nefret ettikleri şeylerden münezzehtirler.

Adalete uymayan işlerden masumdurlar. Hepsi âlim, âdil ve kâmildirler.

EMNÜ'L-AZL: Peygamberler peygamberlik makamından dünya ve âhirette azl olmazlar. Peygamberlik sıfatı onların zatlarından dünyada ve âhirette ayrılmaz. Önce gelen peygamberlerin şeriatları nesh olmakla peygamberlikten azl lâzım gelmez. Zira peygamberlik onların sıfatlarıdır. Allahü Teâlâ'nın ihsanıdır. Çalışmakla elde edilmez. Evliyâlık ise çalışmakla kazanılır. Her peygamberde evliyâlık vardır. Doğru olan sözlere göre peygamberlikleri evliyâlıklarından üstündür. Çünkü peygamberlikle Cebrâil aleyhisselâm vasıtasıyla vahye kavuşmuş, melekleri görmüş ve diğer üstünlüklere sahip olmuşlardır.

FETÂNET: Peygamberlerin akılları kâmildir. Akılsızlıktan ve aklı az olmaktan, bunamaktan münezzehtirler. Değersiz aileden ve nesebi muteber olmayan aileden peygamber gelmemiştir. Kabasaba, dağlı ve yabani kimselerden ve insanlar arasında aşağı olan kimselerden peygamber olmamıştır. Kusurlu kimselerden, kör, çolak, topal, sağır, diğer ayıp ve noksanları bulunan insanlardan peygamber gelmemiştir.

Bütün peygamberler insanların en kâmilidirler. Soyları temizdir. Güzel ahlâk ve iyi huy sahibidirler. Zühd, takvâ ve salâhta en ileridirler. Yaratılışları ve suretleri güzeldir. Şifâ-i şerifde Enes'in (radıyallahü anh) bildirdiği hadiste, **«Allahü Teâlâ'nın gönderdiği peygamberlerden yüzü ve sesi güzel olmayan yoktur.»** buyuruldu.

Peygamberlerin derecesi bütün derecelerden üstündür. Allahü Teâlâ'nın yakın ve sevgili kullarıdır. Onlarda ayıplı şey bulunmaz. Her şekilde huyları, amelleri ve sözleri güzeldir. Hak üzere gönderilmişlerdir. Âdildirler. İnsanları doğru yola çağırmak için gönderilmişlerdir.

Peygamberan-ı izamın (aleyhimüsselâm) ve bu meyanda Resûl-i Kibriya aleyhi ekmelü't-tehaya efendimiz hazretlerinin vücud-ı mübareklerinin ifraz ettiği maddelerin tâhir olduğu **«Şifâ-i Şerif»** kitabında muharrerdir. Terleri misk gibi kokardı. Kazâ-yı hâcet ettiklerinde yer içinde kaybolurdu. Peygamberler ihtilâm olmaktan beridirler. Hazret-i Âişe radıyallahu anhâ Peygamberimize sual etti ki: **«Sen kazâ-yı hâcet ettiğinde aslâ ezaya ve kazâ-yı hâcete müteallik bir nesne görülmez.»** Cevaben buyurdular ki: **«Yâ Âişe, sen bilmez misin ki, enbiyâ-i kiramdan çıkan fudalâtı, yer yutar, kayb eder.»**

Peygamberler Allahü Teâlâ'dan başka hiç kimseden korkmazlar. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de, **«Allahü Teâlâ'nın risâlâtını ve ahkâmını insanlara bildiren peygamberler Allah'dan korkup ondan başka hiç kimseden korkmazlar.»** buyuruluyor.

Anlaşılmış oldu ki, insanları Allahü Teâlâ'ya çağırmakta kahramanlık gösterip düşmanın çok olmasından korkmadılar. Hele bütün dünyaya sahip olup tanrılık davasında bulunan Nemrud gibi büyük bir düşman zamanında, Hazret-i İbrâhim aleyhisselâm gelip taptıkları putlarını kırıp açıkça onları Allah'ın birliğine davet etti. Onlardan hiç korkmadı. Fir'avn zamanında Mûsâ aleyhisselâm gelip Fir'avn'ı ve diğer insanları açıkça imana davet etti. Hiç korkmadı. Bizim peygamberimiz Muhammed (aleyhisselâtü vesselâm) dünyaya gelip müşrikleri, Hıristiyanları, Yahûdileri, bütün dünyadaki insanları, cinleri, Rûm imparatorunu, İran ve Habeş kralını ve daha nice askeri çok olan milletleri ve kabile başkanlarını açıkça İslâm dinine davet edip aslâ korkmadı. Bir miktar sahâbe ile kalkıp askerleri çok olan düşmanlar üzerine varıp harbetti. Onları yendi, esir etti. Memleketlerini zabt etti. Bütün bunları yaparken korkmadı.

Velhasıl peygamberler Allahü Teâlâ'dan başka kimseden korkmazlar. Allah korkusu da iki kısımdır:

1 — Kişi çok günah işlemekle âhirette kendine azâb edileceğinden korkar. Buna azâb korkusu denir. Böyle korku peygamberlerde olmaz. Başkalarında olur.

2 — Allahü Teâlâ'yı bilmekten, kemâl-i marifetten [Allah'ı kemâliyle bilmekten], Allahü Teâlâ'nın heybet, azamet

dirler demek lâzımdır. Sonra gelen kitâb ve şeriat, [illegible] len kitâb ve şeriatın hüküm ve zamanının tamam olduğunu [illegible] dirmiştir. (Fakat Kur'ân-ı Kerîm hepsinden sonra ve [illegible] zamanda (inmiştir. Hükmü) ve gereği ile amel etmek [illegible] te kadar bâkidir). Hadîs-i şerifler de böyle bâkidir [illegible] den) yani hükmü ve zamanı tamam olup, başka bir kitap [illegible] mekten (ve tebdîlden), çok zaman geçip, bazı hükmü ile [illegible] etmek terk olunmaktan (berîdir). Musannif bu söz ile [illegible] fırkalarından bir rezil tâifeyi reddeyledi. Zira [illegible] bir tâife vardır ki, onların şöyle bozuk düşünceleri [illegible] Bundan sonra Acem'den [yâni Arab'dan olmayan] bir pey[illegible]gamber gelip Muhammed'in (aleyhisselâm) şeriatını değiş[illegible]recektir. Peygamberlik bitmemiştir dediler, küfr [illegible] lahü Teâlâ böyle itikad etmekten bizi korusun!

İcma' ile itikad şöyledir ki, bizim Peygamberimiz [illegible] hammed (sallallahü aleyhi ve sellem) bütün peygamberle[illegible]rin sonuncusudur. (Önce inen kitâbların) amele ait (hü[illegible]kümlerini nesh) ve zamanlarının tamam olduğunu [illegible] miştir. Onlar ile şimdi) Kur'ân-ı Kerîm indiğinden [illegible] kıyâmete kadar (amel etmek câiz değildir). Yalnız [illegible] man da câiz değildir. İtikadla alâkalı hükümlere [illegible] tün kitaplarda birdir. Onlarda değişme ve hükümsüz[illegible] rürlükten kalkma olmaz.

Kur'ân-ı Kerîm gökten inen diğer bütün kitaplardan [illegible] tündür. Allahü Teâlâ onu medhedip, nice mübârek ve gü[illegible] isimlerle ve güzel sıfatlarla övmüştür: Kitâbullah, Ke[illegible]lah, Kur'ân-ı Azîm, Kur'ân-ı Arabî, Furkan-ı Hudâ, [illegible] Kitâb-ı Mübîn, Kitâb-ı Mübârek, Nûr-ı Zikr, [illegible] Rahmet-i Tibyân-ı Beşerî, Kayyım-ı gayrı [illegible] kîm, Tenzîlü'l-azîzi'r-rahîm, Kur'ân-ı Kerîm, Kur'ân [illegible] Zikrün lil-âlemîn, Kavl-i fasl, Ahsenü'l-hadîs, Kitâbun [illegible] şâbihen mesânî ve Kitâbün azîz gibi. Peygamber [illegible] de (sallallahü aleyhi ve sellem) hadîs-i şeriflerinde [illegible] tir: Şâfi', Müşeffâ', Mâhil, Musaddak, Ma'debetullah, [illegible] lullahi'l-metîn, Nûr-ı Mübîn, Şifâ-ı Nâfi', İsmet, [illegible] rü'l-Hakîm, Sırât-ı Müstakîm, Kitâbullah, [illegible] bunun gibi isimlerin çok olması Kur'ân-ı Kerîm'in [illegible] nün çok olmasındandır.

RESÛLLER [PEYGAMBERLER]

Kalbim ve dilimle (şehadet ederim, Allahü Teâlâ'nın yeryüzünde) insandan (peygamberleri) vardır. Her biri bir zamanda dünyaya gelip, ümmetlerini hak dine davet etmişlerdir.

Şeriatta peygamber, Allahü Teâlâ'nın kendisine vahiy ettiği hükümleri halka tebliğ etmesi için gönderdiği insana denir. O insanlar o peygamberin ümmeti olur. İmana gelenlere **ümmet-i icâbet** [kabul eden ümmet] denir. İman etmeyenlere **ümmet-i dâvet** denir. Peygamberlerin sıfatlarını bilmek lâzımdır.

TAFSİLÎ İMÂN: Peygamberlerin imânı tafsilîdir. Din ve şeriatlerinin ilimlerini tafsilen [geniş olarak] bilirler. Bazı hükümlerde ictihâd ederler. Peygamberlere Allahü Teâlâ'dan doğrusu bildirilir. Hata [ictihâdda yanılma] üzere kalmazlar. Diğer müctehidlerin ictihâdda hata etmesi afvolunmuştur.

PEYGAMBERLERİN SIFATLARI

EMANET: Peygamberler emindirler. Bir kimsenin ırzına, malına veya canına hıyanet etmekten münezzehtirler. Allahü Teâlâ onları vahy'e ve peygamberliğe emin etmiştir.

SIDK: Din ve dünya işlerinde sadık olduklarında icma' [söz birliği] vardır. [Yani doğrudurlar, doğru söyleyicidirler.] Asla onlardan yalan duyulmamıştır.

TEBLİĞ: Allahü Teâlâ'nın vahiy ettiği hükümleri tebliğ ederler, bildirirler. Asla saklamazlar. Hakkı söylerler. Bir kimsenin hatırı için müdâhane etmezler. Allahü Teâlâ'nın emrini yerine getirirler.

ADÂLET: Peygamberler âdildirler. Hak üzere gönderilmişlerdir. Onlarda asla zulüm yoktur.

İSMET: Peygamberlerden küfür, yalan, fısk, zinâ, livâ-

rından, bir anda kalkıp, âlemin değiştiğine, kıyâmet hallerine hayran kalıp bakışırlar» buyuruluyor.

Ehl-i Sünnet mezhebinde meleklerin büyükleri **İsrâfil**, Cebrâil, Azrâil ve Mikâil'dir. Bazı hadis âlimleri Rıdvan, Mâlik, Hamele-i Arş, Mukarrebûn, Kerûbiyyûn ve Ruhaniyyûn meleklerini de bildirmişlerdir. Musannif merhûm bu risâlede Mikâil Aleyhisselâm'ı da bildirseydi güzel olurdu. Yağmur ve nebâtât [bitkiler] gibi şeylere Mikâil Aleyhisselâm müekkel olmuştur.

KİTABLAR

Bu bahisde Allahü Teâlâ'nın peygamberlere indirdiği kitablara ait mâlûmât anlatılır:

Allahü Teâlâ'ya ve meleklerine imândan sonra (şehâdet) kalbim ile tasdik, dilim ile ikrâr (ederim ki, Allahü Teâlâ'nın kitabları) ve suhûfları (vardır. Cebrâil Aleyhisselâm ile) gökten indirmiştir. Yeryüzündeki bazı (peygamberlerine vermiştir). Peygamberlerden başkasına gökten kitab inmez. Çünkü şeriat ve kitap sahibi olmak peygamberliğe mahsustur. Cebrâil Aleyhisselâm vahiy ile, peygamberlerden başkasına gelmez. Zira vahiy yalnız peygamberlere mahsûstur. Ama vahiy getirmeyip, bir başka şey için bazı velilere gelmesi câizdir. Nitekim Hazret-i Meryem'e (radıyallahü anha) gelmiştir. Bazı rivâyetlerde mü'minlere ölüm zamanında gelir diye bildirilmiştir.

(Hazret-i Muhammed'e (sallallahü aleyhi ve sellem) Allahü Teâlâ'nın emriyle Cebrâil Aleyhisselâm vâsıtasıyla (**Kur'ân-ı Kerîm** inmiştir). Yeri geldikçe nâzil olarak (az az, yirmi üç yılda tamam olmuştur). Fahr-i Kâinat (aleyhisselâtü vesselâm) ömrü tamam olup, ebedî âleme göçünce vahiy de kesilmiştir.

(Hazret-i **İsâ** Aleyhisselâm'a **İncil** ve Dâvud Aleyhisselâm'a **Zebûr** inmiştir.) Bu kitaplar parça parça değil, hepsi bütün olarak inmiştir.

(Bunlardan başka) bazı suhûfları (da başka peygamberlerine) Cebrâil Aleyhisselâm vâsıtasıyla (indirmiştir). Bir rivâyete göre bütün peygamberlere verdiği kitâblar (yüz dörttür) Âdem Aleyhisselâm'a on sahife, Şît Aleyhisselâm'a elli sahife, İdris Aleyhisselâm'a otuz sahife, İbrâhim Aleyhisselâm'a on sahife inmiştir. Fakat başka bir rivâyette Tevrât'dan önce Mûsâ Aleyhisselâm'a on sahife, İbrâhim Aleyhisselâm'a otuz sahife, Şît Aleyhisselâm'a altmış sahife inmiştir. Bu rivâyete göre kitâblar yüz kırk dört olur. Rivâyetler muhtelif olduğundan kat'î bir rakam söylemek uygun olmaz. Gökten inen kitâbların (hepsi haktır). Hak dini beyan etmek için-

sun (müekkeldir) yani yaptıkları işleri yazarlar. (Onlara Kirâmen Kâtibîn ve Hafaza denir). Bazı âlimler, herkesin yanında beş melek vardır, birisi sağında olup sevâb yazar, biri solunda olup günâh yazar, birisi karşısında iyi şeyleri ona ilhâm eder, birisi arkasında olup ondan zararları giderir ve birisi alnının karşısında durup, salâvat-ı şerîfe okuyunca Resûlullah'a (sallallahü aleyhi ve sellem) götürür dediler. Bazıları da herkesin yanında altmış melek vardır dediler. Başka söyleyenler de oldu. Bazı hadis âlimleri diyor ki, sağ tarafda olan melek, sol tarafda olan meleğin âmiridir. İnsan günâh işleyince, sol taraftaki melek, sağ taraftakine yazayım mı? diye sorar. O da biraz bekle yazma, belki tevbe ve istiğfâr eder der. Tevbe ve istiğfâr etmezse yaz diye emredip Allahü Teâlâ, bizi böyle âsiden kurtarsın der. Sonra da, ne kötü bir kimseye yakın olduk. Ne Allahü Teâlâ'nın azâbını hatırlar, ne utanır. Ne edebsiz kimseymiş derler. Nefislerimizin kötülüğünden ve amellerimizdeki günâhlardan Allahü Teâlâ'ya sığınırız.

CEBRÂİL (aleyhisselâm): Peygamberlere vahiy ve kitab getiren odur. Allahü Teâlâ (bazı meleklerine büyük cüsse) ve cesed (ve kuvvet vermiştir. Cebrâil Aleyhisselâm gibi), altıyüz kanadı vardır. (Bir saatte) Allahü Teâlâ'nın izni ile (yedi kat gökten yere iner ve her bir dağı kanadının bir tüyü ile kaldırır ve dağıtır) ve bir memleketi helâk eder. Yüksek sesiyle binlerce kişiyi öldürür. Zelzeleye ve bir memleketi yere geçirmeye ve buna benzer şeyleri yapmaya me'murdur. Yehûd tâifesi Cebrâil Aleyhisselâm'a düşmanlık eder. Kızılbaşlardan bir tâife de düşmanlık edip derler ki: Allahü Teâlâ Cebrâil'e, peygamberliği Hazret-i Ali'ye götür dedi. Cebrâil yanılıp Hazret-i Muhammed'e (sallallahü aleyhi ve sellem) götürdü. Böyle sözleri söylemekten Allahü Teâlâ'ya sığınırız. Bu rezil tâife Allahü Teâlâ'ya, Cebrâil'e (aleyhisselâm) ve Resûlullah'a (sallallahü aleyhi ve sellem) büyük bühtan ediyorlar.

AZRÂİL (aleyhisselâm): Allahü Teâlâ Azrâil Aleyhisselâm'ı cân almaya müekkel kılmıştır. (Bütün canlıların) insan olsun, cin olsun canlarını o alır. Meleklerin eceli geldiği zaman, Allahü Teâlâ'nın izni ile canlarını (alan yine odur).

İSRÂFİL (aleyhisselâm): Allahü Teâlâ (İsrâfil Aleyhisselâm'ı Sûr'u vurmaya) üfürmeye (müekkel kılmıştır. Sûr, bir büyük boynuz gibi şeydir). Köylünün biri Resûlullah'a (sallallahü aleyhi ve sellem) Sûr nasıl bir şeydir diye sorunca, **«Boynuz gibi bir şeydir, ona üfürülür»** buyurdu. (İsrâfil Aleyhisselâmın şimdi elindedir). Sûr'u yarattığı zaman İsrâfil Aleyhisselâm'a verdi. O da (ağzını Sûr'un deliğine koymuştur). Ağzında lokma tutar gibi tutup, kulağını Allahü Teâlâ'ya verip (Hak Teâlâ'dan) Sûr'u üfürmek için (izin bekler). Kıyâmet günü Allahü Teâlâ İsrâfil'e Sûr'a (üfle diye) emredip (izin verdiği zaman, Sûr'a üfürecektir). Nitekim Allahü Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'de, **«Sûr'a üfürülse gerektir»** ve **«Hemen arkasından göklerde ve yerde olanlar, bulundukları hâlde yıkılıp cân verseler gerektir. Müstesnâ olanlar, Allahü Teâlâ'nın cânlarını almamak istediklerdir. Onlar ölmezler»** buyuruyor. Bunlar Cebrâil, Azrâil ve İsrâfil'dir demişlerdir. Bazı âlimler, Allah yolundaki şehidlerdir, demişlerdir. Bazı âlimler, hûr-i ayn, Cehennem Zebânileri ve Hamele-i Arş ölmez demişlerdir.

Bu üfürmeye nefha-i fez' ve harâb-ı âlem denir. Sûr gâyet büyüktür. Hatta bazı eserlerde bildirildi ki, Sûr yedi kat göklerden ve bütün dünyadan büyüktür. İsrâfil (aleyhisselâm) Sûr'a üfürünce (Sûr'dan büyük bir ses çıkacaktır.) Yedi kat göklere ve yerin her tarafına ulaşır. (İşitenlerin hepsi) yerde olsun, göklerde olsun ölecektir. Vasiyyet bile edemezler. Çarşıda olanlar evlerine gelemezler. İsrâfil Aleyhisselâm, Allahü Teâlâ'nın izni ile (Sûr'a iki kere üfürecek, birincisinde bütün canlılar ölecektir. Kıyâmet kopup), Sahîh-i Müslim'de Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) bildirdiği ve ayrıca İmâm Fahreddin'in İbni Abbâs'dan (radıyallahü anhümâ) bildirdiği hadîs-i şerîfte (kırk yıl bu âlem) harâb olup (ıssız) ve canlılar ölüp, bütün âlem boş (kalacaktır). Ondan sonra yani kırk yıl tamam olduktan sonra (Allahü Teâlâ, İsrâfil Aleyhisselâm'ı diriltip, bir kere daha Sûr'a üfürecekdir). Bütün canlılar Sûr'un içinden çıkıp, her rûh cesedine girip (bütün ölüler) yerde ve gökte (dirilecektir). Bu ikinci üfürmeye, nefhatü'l-ba's denir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de, **«Birinci üfürmeden sonra, Sûr'a bir kere daha üfürülür. Bütün insanlar mezarla-**

MELEKLER

[illegible]

bıraktı. Onlar da dünya azabını istediler. Kıyamete kadar azap olunurlar.

Yehûd tâifesinden anlatılan bu hikâye asılsızdır, meleklere iftirâdır, belki Allahü Teâlâ'ya iftiradır. Ehl-i Sünnet mezhebinde söz birliği şöyledir ki, meleklerden aslâ büyük ve küçük günah ve hata meydana gelmez. Hepsi mü'min ve itaat edicidirler.

(Yemek yemezler, su içmezler, erkeklik ve dişilik onlarda olmaz). Bu söz ile putperestleri reddeyledi. Çünkü onlar, melekler Allahü Teâlâ'nın kızlarıdır dediler. Ehl-i Sünnet mezhebi kat'iyetle şöyle bildiriyor ki, melekler erkek ve dişi değildir. Yemezler, içmezler, uyumazlar, yorulmazlar ve hepsi nûrdan yaratılmıştır. İbn Ömer (radıyallahü anhümâ) rivâyetiyle Ebu Şeyh tahric edip **Kitab-ı Azime**'de şöyle bildirir: **«Allahü Teâlâ melekleri nûrdan yarattı.»** İkrime rivâyetiyle, **«Melekler izzet nûrundan yaratıldı.»** bildirildi. İmâm Müslim'in Hazret-i Âişe'den (radıyallahü anha) tahric ettiği hadîs-i şerifte, **«Melekler nûrdan yaratıldı, cin tâifesi ateşin alevinden yaratıldı. Âdem aleyhisselâm sizlere vasf ve beyân olunan balçıktan yaratıldı»** buyuruluyor.

(Onlar içinde) melâike-i kirâm cinsinden Hak Teâlâ'ya (mukarrebler ve) Hak Teâlâ'nın emrini meleklere ve yeryüzünde olan peygamberlere bildiren (peygamberleri) vardır. Meleklerde de peygamberlik vardır. **«Meleklerden resûl yapar»** âyet-i kerimesiyle bildirilmiştir. Fakat doğrusu şöyledir ki, meleklerin peygamberleri vâsıta ve vesîle mânâsınadır. İnsanlardan olan peygamberler gibi bir kavmi imâna davet, Allahü Teâlâ'nın emrini ve nehyini öğretmek, ibâdet ve tâatın nasıl yapılacağını göstermek mânâsında değildir. Çünkü bütün melekler imânlı yaratılıp emrolundukları tâati edâ ederler. Onlardan zerre kadar isyan meydana gelmez.

Allahü Teâlâ meleklerin (herbirini bir hizmete koymuştur. Kimi yerde, kimi gökte) hizmet eder, (kimi dâima kıyâmda) tâat eder, (kimi dâima rükûda) ibâdet eder. (Kimi dâima secdede) âlemlerin Rabbine tezellül eder. (Kimi) dâima güzel ses ile (tesbih eder). Yedi kat göklerde, Arş-ı Âlâ'da her biri bir başka tâat ederler. Aslâ usanmazlar.

(Kimi yerde insanlara) ister mü'min olsun, ister kâfir ol-

ret, Kelâm, Tekvin kadîmdir. Allahü Teâlâ'nın zatı ile kaimdirler. Zatından ayrılmaları muhaldir. Değişme ve bozulmadan berîdirler. Ara madan münezzehtirler. Mûtezile tâifesi bu sıfatları inkâr ederler.

TENBİH: Mâtüridî mezhebinde sıfatların yekûnu yirmi ikidir. Altısı itibarî sıfatlardır. Bunlar da, Vücud, Kıdem, Beka, Kıyâm binefsihî, Vahdâniyyet ve Muhâlefetün lilhavâdistir.

Sekizi sıfat-ı sübûtiyye, hakikiyye ve meâniyyedir. Bunlar da Hayât, İlim, Semi', Basar, İrâdet, Kudret, Kelâm ve Tekvin sıfatlarıdır.

Sekizi de bunların lâzımıdırlar. Bunlara sıfat-ı lâzıme ve mâneviyye denir. Bunlar da: Hayy, Alîm, Basîr, Mürîd, Kadir, Mütekellim ve Mükevvin olmak sıfatlarıdır.

Sıfât-ı ef'âliyye, Tekvin sıfatının taallûkâtı olup ona râcidir. Meselâ yaratmak, yok etmek, öldürmek, diriltmek, rızık vermek ve gayriler gibi. Bunlar Tekvin sıfatına râcidir.

Ebû'l-Hasan-ı Eş'ari mezhebinde Tekvin, Kudret sıfatına dahildir. Semi' ve Basar İlim sıfatına dahil olup sıfat-ı sübûtiyye beşdir, lâzımları da beş olur. Böylece bütün sıfatlar onaltı olur. Eş'ari mezhebindeki bütün âlimlere göre Semi' ve Basar, İlim sıfatında olmayıp, Tekvin, Kudret sıfatındadır. Böylece sıfât-ı sübûtiyye yedi olur. Lâzımları da yedi olduğundan hepsi yirmi olur. Bunları iyi okumak ve ezberlemek gerekir.

Allahü Teâlâ Tekvin sıfatı ile âlemde dâimâ tasarruf eder. Yaratır. Bazı şeyleri yok eder. Bazı şeyleri bir yerden bir yere iletir. Bazı şeyleri bir zamandan bir zamana nakleder. Bazı şeyleri bir halden başka bir hale çevirir. Allahü Teâlâ akıllara hayret verecek şeyler yaratır. Meselâ bir damla meniden olgun, mükemmel insan yaratır. Küçücük bir anda bal yaratır. Bir tane buğdaydan nice taneler yaratır. Cansız yumurtadan canlı hayvan yaratır. Soğanda güzel kokulu çiçekler yaratır. Kuru ağaçta muhtelif renkde yapraklar, çiçekler ve lezzetli meyveler yaratır. Su içinde mercan ağacı yaratır. Acı su içinde tatlı su ve yağmur damlasından inci yaratır. Yapraktan ipek yaratır. Bunun gibi akıllara durgunluk veren daha nice şeyler yaratır. Ve böylece akıllı olan-

lar, Allahü Teâlâ en güzel yaratıcıdır derler.

Sıfat-ı Sübûtiyyenin zıtları Allahü Teâlâ hakkında muhâldir. Fakat sıfat-ı ef'âliyyenin kendileriyle ve zıtlarıyla Allahü Teâlâ mevsuftur. Meselâ diriltmek ile mevsûf olduğu gibi, öldürmekte de mevsûftur. Nitekim âyet-i kerîmede, **«O diriltir ve öldürür»** buyuruldu.

Allahü Teâlâ'nın Esmâ-i Hüsnâsı vardır. Onlar ile çağrılır ve zikrolunur. Bunlardan başkası ile çağrılmaya ve zikrolunmaya şeriatın izni yoktur. İsimleri tevkîfîdir. [Mânâsı aynı olsa da başka isim kullanılamaz, nerde kaldı ki mânâsı aynı olmadığı halde Allah yerine Tanrı kullanılsın]. Bu hususta âlimlerin sözleri çoktur. Fakat bu kadarı mü'minlere yetişir. Bundan sonra musannif meleklere ait bilgileri anlatmaya başlar.

doğru ve kuvvetli cevabı şöyle oldu ki, sebeb olanlarda aslâ te'sir yoktur. Böyle şeyler sebebtir. Allahü Teâlâ sebebte te'siri yaratmayı âdet etmiştir. Ateşte yakmak yaratmasa aslâ yakmaz. Karda soğukluk yaratmasa aslâ soğuk olmaz. (Bir kimseyi ateşe atsalar onu yaktırmamaya kaadirdir).

Bundan anlaşıldı ki varlıkların kendi zatlarında husûsiyet yoktur, sebeblerden meydana gelen vasıfları ve eserleri Allahü Teâlâ yaratır. Dilemezse yaratmaz. Dilerse karda sıcaklık, ateşte soğukluk yaratır. Kılıncın kesmesini yaratan odur. Suya batan kimsenin boğulmasını yaratan odur. Havadaki kuşlarda uçmayı yaratan odur. Dilerse kuşlarda uçmayı yaratmayıp yere düşürür. Tokluk ve açlığı yaratan odur. Diğerlerini buna benzetebilirsiniz.

(Nitekim İbrâhim Aleyhisselâm, Nemrud'un ateşine atıldı, hiç yakmadı). Ateşin yakması zatının icâbı ve tabîatı olsaydı İbrâhim Aleyhisselâm'ı yakardı. Yaktırmak Allahü Teâlâ'nın işidir, ateşin işi değildir. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle anlatılır: İbrâhim Aleyhisselâm kâfirlerin puthânesine girip bütün putları parçaladı. Fakat büyük puta dokunmadı. Kâfirler bunu görünce, bunu yapan çok zulmetmiş dediler. Sonra İbrâhim Aleyhisselâm'ın yaptığını öğrenince, Hazret-i İbrâhim'i çağırıp, bizim tanrılarımıza bu işi sen mi yaptın dediler. İbrâhim Aleyhisselâm, putlara sorun! Bakalım cevab verecekler mi, verebilecekler mi? dedi. Kâfirler düşünceye dalıp birbirlerine bakıp, siz nefsinize zulüm edicilersiniz dediler. Başlarını önlerine eğip Hazret-i İbrâhim'e, sen biliyorsun ki, bu putlar konuşmazlar dediler. Hazret-i İbrâhim Aleyhisselâm size ve Allahü Teâlâ'dan başka tapdığınız putlara yazıklar olsun buyurup, onları susturdu ve haksız çıkardı. Kâfirler, İbrâhim'i ateşte yakınız ve tanrılarınıza yardım ediniz dediler. O zaman Nemrud-i Merdûd kâfirlerin kralı idi. Kâfirler büyük bir ateş yaktılar, Hazret-i İbrâhim'i ateşe attılar. Allahü Teâlâ ateşe soğuk ol ve İbrâhim'e selâmet ol buyurdu. Ateşte yakmak yaratmadı. İbrâhim Aleyhisselâm ateşte hiç yanmadı ve ondan selâmetle çıktı.

Bundan anlaşıldı ki yaratılanlarda asla onlarda var sandığımız husûsiyetler ve te'sir yoktur. Her şey'i yaratan odur. Tertib ve nizâm veren, tasarruf eden ancak Allahü Teâlâ'dır.

Ortaktan ve vasıtadan beridir.

Şöyle garib bir hikâye daha anlatılır: Nemrud, Hazret-i İbrâhim Aleyhisselâm'ı ateşe attığı zaman Allahü Teâlâ ateşi gülistân eyledi. Bahçeler görünüp ağaçlar meydana geldi, ağaçlarda kuşlar ve bülbüller öttü. Havuzlar peydâ olup içlerinde balıklar yüzdü. Bu garib hikâyede bir hile vardır. Eğer ateş yok olsa yahud gül bahçesine dönse ateş yakmadı demek yalan olur. İşin doğrusu şöyledir ki, kâfirler Hazret-i İbrâhim için ateş yaktılar ve Hazret-i İbrâhim'i ona attılar. Allahü Teâlâ ateşte yakmak yaratmadı. İbrâhim Aleyhisselâm ateşin üzerinde durdu ve yürüdü, asla yakmadı ve hattâ ısıtmadı bile. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de Allahü Teâlâ şöyle buyurur: **«Biz dedik ki, ey ateş, soğuk ol ve İbrâhim üzerine selâmet ol.»**

(Allahü Teâlâ karda oturanı üşütmemeye, belki terletmeye ve yakmaya kaadirdir). Karda soğukluk yaratmak mümkün olduğu gibi, sıcaklık ve yanmak yaratmak da mümkündür. Allahü Teâlâ eşyada ve sebeblerde her ne yaratırsa eşya onu kabul eder. (Fakat Allahü Teâlâ'nın âdeti) yani işi ve yaratması (şöyle cari olmuştur ki, ateşe değince yanmak yaratır ve kara değince üşümek yaratır). Kılınçda kesmek, suda boğulmak yaratır. Diğer şeyleri de çoğu zaman sebebiyle yaratır. Eşyayı birbirine sebeb kılmıştır. Buğday tohumundan buğday, arpadan yine arpa yaratır. İnsandan insan, hayvandan yine cinsini yaratır. Ağaçlarda yemiş yaratır.

(Yakmayı yaratan ateş değildir, üşütmeyi yaratan kar değildir. Bilâkis Allahü Teâlâ'dır. Doymayı yaratan Allahü Teâlâ'dır. Eğer doymak yaratmasa, ev dolusu yemek yesek doymazdık). Muhtelif ilâçlarda şifâ ve âfiyet yaratan odur. Acıkmak da böyledir. Allahü Teâlâ acıkmayı yaratmasa, hiç yemek yemesek karnımız tok olurdu. Su içmekde kanmak yaratmasa, denizleri içsek kanmazdık. Susuzluk yaratmasa hiç su içmesek susamazdık. (Diğerlerini de buna benzetebilirsiniz). Meselâ eğer uyku yaratmasa uyumazdık. (Sözün kısası ondan başka te'sir edici yoktur. Her şey onun mahlûkudur). Felsefecilerin dünyada tasarruf ve te'sir eden akl-ı fa'aldir sözleri yanlıştır.

Bu sekiz sıfat, Hayât, İlim, Semî', Basar, İrâdet, Kud-

ve değişmekten berîdirler. Allahü Teâlâ'nın zatında ve kılı ki sıfatlarında asla değişme ve bozulma olmaz. Sıfatların taallûklarına [bağlanma] değişme olur. Meselâ yok olan bir şey'e yok iken, ilim sıfatı, yoktur diye bağlanır. O şey var olunca vardır diye bağlanır. Bunun gibi irâdet ve kudret sı fatları da olacak şey'in yok olmasına bağlanır. Buraya çok dikkat etmek gerekir.

TEKVÎN SIFATI

Matürîdiyye mezhebinde hakîki sıfat olup, kudret sıfa tında dahil değildir. Ezelî ve ebedîdir. Allahü Teâlâ'nın zâ tı ile kaaimdir. İradet ve kudret sıfatlarının bağlanmalarına uygun olan şey'in var olmasına bağlanır.

(Allahü Teâlâ yaratıcıdır). Yani yaratılanları Tekvin sı fatının bağlanmasıyla var edicidir. (Her şey'i) ne kadar var olmuş şey varsa, yerde ve gökte araz ve cevherden ve dün yada ve âhirette kulların işlerini (yaratan odur. Ondan baş ka yaratıcı yoktur). Nitekim Allahü Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm' de, **«Allahü Teâlâ her şey'i yaratıcıdır»** ve başka bir âyet-i kerîmede, **«Yaratmak ve emir Allahü Teâlâ'ya mahsustur»** bir başka âyet-i kerîmede. **«Ancak Allahü Teâlâ yaratıcıdır ve çok bilicidir.»** buyuruyor.

(Hayvanların) karada ve denizde (ve insanların) melek lerin ve cinlerin (işlerini) durmak, yürümek ve uçmak gibi (hareketlerini) kımıldadıklarını (ve hareketsizliklerini) dur duklarını, (ibâdetlerini ve günahlarını (hayırlarını, şerleri ni, küfürlerini) yani küfre götüren itikadlarını (ve imân larını yaratan odur.)

Bu söz ile musannif Mûtezile'nin bozuk mezhebini red deyledi. Zira onlar, kullar işlerini kendileri yaratır. Allahü Teâlâ kullara çok kudret verip kendi hareketlerini ve işle rini kendileri yaratır, hayvanlar da böyledir dediler. Ehl-i Sünnet şöyle bildiriyor ki, insanlar ve hayvanlar irade-i cüz'iyyeleri ile işlerini kesbedip Allahü Teâlâ yaratır. kul lar yaratamaz. İradelerinde te'sîr yoktur. Te'sîr ve yaratmak ancak Allahü Teâlâ'ya mahsustur. Bu bahis bizim irâde-i cüz'iyye hakkında olan risalemizde genişçe anlatılmıştır.

(Elin kımıldamasını), ayağın yürümesini ve diğer a'zâlarda olan hareketleri (dilin söylemesi), ağzın ve (gözün açılmasını ve kapanmasını) nefes almasını, görmesini ve bunlar gibi işleri (yaratan odur. Sineklerin) ve uçan yaratıkların (uçmasını ve ayağını) ve diğer a'zâlarını (kımıldatmasını ve seslerini yaratan odur). Musannif (Rahimehullah) Allahü Teâlâ'nın yaratmasından ve yapmasından uzun uzun bahsedip tekrar etmekten çekinmedi. Böylece mü'minlerin kalblerinde her şey'in yaratıcısının Allahü Teâlâ olduğunu kuvvetlendirip, kulların iradelerinde ve sebeblerinde te'sîr olmadığını bildirmek istedi.

(Bizi ve işlerimizi) yemek, içmek, oturmak, yatmak, kalkmak, ibâdet ve günah gibi şeyleri (ve bütün hayvanları) melekleri, cinleri ve şeytanları ve her birinin (işlerini ve gökleri) Arşı, Kürsîyi, Levhi, Kalemi, Cenneti, Cehennemi ve bunların (içinde olanları, yerleri ve içinde ve üstünde olanları yaratan odur). Zira bunlar mahlûktur ve Allahü Teâlâ'dan başka yaratıcı yoktur.

(Hepsinin) insan, hayvan ve cinlerin (rızkını) yenecek ve içilecek şeyleri (veren odur). Ehl-i Sünnet mezhebinde helâla ve harama rızık denir. Mûtezile mezhebinde haram rızık değildir. Mezhebleri bozuktur. Allahü Teâlâ buyuruyor ki: **«Muhakkak Allahü Teâlâ rızkları yaratıcıdır.»** Bir başka âyet-i kerîmede. **«Yerde hiçbir canlı yoktur ki rızkını Allahü Teâlâ vermesin.»** Hiçbir canlının rızkı tükenmedikçe eceli gelmez. Birisi diğerinin rızkını yiyemez. Rızık ibâdetle çoğalmaz, günah ile de azalmaz. Allahü Teâlâ herkesin rızkını ve ömrünü taksim ve takdir eylemiştir, artmaz ve eksilmez. (Canlıları öldüren ve dirilten), sağlamları (hasta eden ve) tekrar (iyileştiren odur.) Sıtma ve diğer marazlar hastalığa sebebdir. İlâç yapılan macunlar sıhhate sebebdir. Ve sebeblerde te'sîr yoktur. (Ateş) değdiği zaman elin ve diğer şeylerin (yanmasını), yanmasını ve ateşin yemeği pişirmesini (yaratan odur) ateş zahirî bir sebeb ve şart-ı âdîdir. [Yani ateş değince yakmak Allahü Teâlâ'nın âdetidir].

(Kar değince soğumayı ve üşümeyi yaratan odur.) Kar zahirî sebebdir. Ehl-i Sünnetten ayrılanlar, ateş ve kar gibi şeyler tabiatlarıyla yakar ve üşütür dediler. Ehl-i Sünnetin

2 — Kelâm-ı lâfzî.

Kelâm-ı nefsî hakikî sıfattır. İradet ve kudret sıfatları gibi. Ezelde Allahü Teâlâ ile kaaimdir. Onda ses ve harf yoktur. Allahü Teâlâ kelâm-ı nefsî ile ezelde mütekellimdir [söyleyicidir] ve mevsûfdur.

Kelâm-ı lâfzî ise, peygamberlere (aleyhimüsselâm) Cebrâil (aleyhisselâm) vasıtasıyla indirdiğidir. Sözden ve harflerden her harfi yaratıp uygun olan mertebeye koyucu ve tertib edici ancak Allahü Teâlâ'dır. Kelâm-ı lâfzî mahlûk olup, okuyanların dili ile kaaimdir. Kelâm-ı lâfzî, Tevrat, İncil, Zebûr ve Kur'ân isimleri ile meşhurdur. Bu isimler bazan kelâm-ı nefsî için de kullanılır. [Yani bunların okunması mahlûk, okunan mahlûk değil, dinleme mahlûk, dinlenen mahlûk değildir —İmâm Gazâlî]. Kelâm-ı nefsî Allahü Teâlâ'ya izâfe olunursa, hakikî sıfatı (sıfât-ı sübûtiyyesi) mânâsındadır. Kadîmdir. Kelâm-ı lâfzî izâfe olundukta, Allahü Teâlâ'nın te'lif ve tertib eylediği lâfızlardır, sözlerdir mânâsındadır. Bu yol doğrudur. Sonraki âlimlerin çoğu bunu beğenmişlerdir. Üstâdlarımızdan çoğu böyle öğretip, bu yolu kabul eyle diye tenbih edip, kitablarında da bunu yazmayı uygun görmüşlerdir. Ama Mevâkıf, kitabını yazan Kadı Adudüddin ve şerheden Seyyid Şerif-i Cürcânî'nin yazdıkları şöyledir ki, Allahü Teâlâ'nın Kelâm sıfatı birdir. Kadîmdir. Ses ve harflerden münezzehdir. Ezelî kelâmlardır. Allahü Teâlâ'nın zatı ile kaaimdir. Allahü Teâlâ onunla, emirde, sessiz ve harfsiz söyleyicidir. Nasıl olduğunu bir bilemeyiz. Peygamberlere (aleyhimüsselâm) indirilmiştir. Zatından ayrılmaksızın indirilmiştir. Fakat kullar okuyunca ses ve harflere muhtaç olduklarından, söz ve harflerle okurlar. Allahü Teâlâ söz ve harflere muhtaç olmayıp sessiz ve harfsiz söyler. Bu yol Arabî kaaidelerden hariçdir. Zira kelimeler, söz ve harflerden ibârettir. Her kelime söz ve harflerden meydana gelmemiştir denirse, hususî bir ıstılâh olup kaaideden hariçdir.

İmâm Ahmed bin Hanbel ve mezhebinde olanlar dediler ki, kelâm sıfatı ancak lâfzîdir. Ses ve harflerden mürekkebdir. Kadîmdir.

Kirâmiyye zavallılarına göre kelâm, ses ve harflerden

mürekkebdir ve sonradan olmadır. Ezelde Allahü Teâlâ'nın zatında kelâm sıfatı ve diğer sıfatlar yok idi. Hepsi sonradan oldu dediler. Bu sebebden bu tâifedekilerin kâfir olduklarına hüküm olundu.

Allahü Teâlâ (Mütekellimdir). Yani hakikî sıfat olan kelâm sıfatı ile mevsûftur. (Söyler), kelâm-ı lâfzıyı yaratıp muhâtaba işittirir. (Lâkin) söylemesi (bizim gibi dil ile değil). Zira a'zâdan ve konuşma uzvu olmaktan berîdir. Peygamberlerden (bazı kullarına) kendisi (vâsıtasız söylerdi. Cebrâil vâsıtasıyle olmayıp, Allahü Teâlâ kelâm-ı lâfzıyı yaratıp işittirir. Bazı kullarına, (Mûsa Aleyhisselâm gibi). Mûsa Aleyhisselâm Tûr dağına gelmiş, Allahü Teâlâ bizzat kelâm-ı lâfzî icâd edip, ona söylemiştir. (Bizim peygamberimiz Muhammed'e (aleyhissalâtü vesselâm) Mi'râc gecesi ve başka zaman) vâsıtasız (söylediği gibi). Mi'râc gecesi ve başka zaman Peygamber Efendimiz'e (sallallahü aleyhi ve sellem) söylemesi husûsunu araştırmak arzusuyla birçok kitablara mürâcaat ettik, hadîs-i kudsîden başka müşkülü çözecek bir söz bulamadık. Hadîs-i kudsînin mânâsı bizzat Allahü Teâlâ'dan, söylemesi Peygamberdendir. Allahü Teâlâ söylemiş olur, Peygamber (aleyhisselâm) bildirir. (Ve bazısına Cebrâil (aleyhisselâm) vâsıtasıyla söyler. Peygamberlere çoğu zaman böyle) Cebrâil (aleyhisselâm) vâsıtasıyla vahiy (olmuştur. Kur'ân-ı Kerim Allah'ın kelâmıdır), yani hakikî sıfatıdır. (Kadîmdir) bütün sıfatları kadîmdirler. (Sonradan olma ve mahlûk değildir). Amma kelâm-ı lâfzî, Allahü Teâlâ'nın kelâmıdır, te'lîfi Allah'dandır demek, hakikî sıfatıdır, demek değildir.

Mâtürîdiyye mezhebinde sıfat-ı sübûtiyye sekizdir. Tekvîn hakikî sıfattır. Kudret sıfatına dahil değildir. Eş'arî'ye göre sıfat-ı sübûtiyye beştir. Semi' ve Basar sıfatları, İlim sıfatına dahildir. Tekvîn de Kudret sıfatına dahildir. Böylece, Hayât, İlim, İrâdet, Kudret ve Kelâm sıfatlarıdır. Cumhûr-ı Eş'arî'ye indinde yedidir. Semi' ve Basar, İlim'e dahil değildir. Lâkin Tekvîn Kudret sıfatına girer. Tekvîn sıfatında ihtilâf olduğundan, musannif bunu sona aldı. Allahü Teâlâ'nın Hayât, İlim, Semi', Basar, İrâdet, Kudret ve Kelâm sıfatları kadîmdir. Allahü Teâlâ'nın zatı ile kaaimdirler. Yok olmaktan

—şeriatte saat diye sübhanallah diyecek kadar zamana denir— (doğudan batıya) yürütmeye (batıdan doğuya iletmeye kaadirdir). Çok hızlı yürüterek veya uçurarak (bir kulu bir saatte yeryüzünden yedinci kat göğe) ve Arş'a (iletip geri getirmeye kaadirdir). Mümkünlerden [olabilen şeylerden], hiçbir şey **Kudrete** karşı duramaz. İnsanı ve hayvanları baş aşağı yürütmeye kaadirdir. Deryaları [denizleri] anber, dağları zeberced, toprakları misk, ağaçları altun yapmaya kaadirdir.

(Kudreti) hakikî sıfattır. Kadîmdir. Başlangıcı yoktur (Ezelîdir). Yaratılanların hiçbiri yok iken kudreti var idi (Ebedîdir), sonsuzdur, yok olması imkânsızdır. (Sonradan olma değildir). Kirâmiyye tâifesinin sonradandır demeleri yanlıştır, küfürdür. (Bundan sonra tüketici) zayıflayıcı ve noksan bulucu (da değildir). Allahü Teâlâ'nın zatında ve sıfatlarında, değişme, hareket ve hareketsizlik olmaz. Kemâlâtının hepsinin ezelî ve ebedî olduğunda akıllı kimselerin hepsi söz birliği halindedirler. Böyle inanmak vâcibdir.

KELÂM SIFATI

[Yani, Allahü Teâlâ'nın söyleyici olması] Hakikî sıfattır. Ezelî ve ebedîdir. Allahü Teâlâ'nın zâtı ile kaaimdir.

Kemâl sıfatı hakkında birçok mezhebler [tutulan yollar] vardır. İlim sahibleri diyor ki, bu bahis, bütün bahislerden zordur. İlim sahiblerinin her biri ayrı ayrı yol tutmuşlar, aralarında ayrılık olup her tâife bir şekilde inceleme yapmış ve beyanda bulunmuşdur. Yazdıkları kitablarda birçok delil ve hüccetler bildirmişlerdir. Birçoğu aklın anlayamayacağı sözler söylemişlerdir. Akaaid ilminin bahislerinden olan kelâm bahsi çok zor ve hakkında çok sözler söylenmiş olduğundan, bu bahis diğerlerinden çok meşhur oldu. Bunun için akaaid ilmine kelâm ilmi denildi. Bu yüzden bu bahisde okuyan ve dinleyenler düşüncelerini diğer şeyleri mülâhaza etmekten ayırıp, dikkat ve ihtimâmla bu bahse döndürüp, tam bir teveccüh ile mütalâa etmeleri gerekir. Burada dokuz çeşit kavil [söz] anlatılacaktır.

1 — Kelâmullah, kalblere feyz yoluyla gelen mânâlardır. Bu felsefecilerin mezhebi ve Sâibe'nin [yıldızlara tapanların] sözüdür.

2 — Kelâmullah demek, Allahü Teâlâ lâfızlar yaratıp Cebrâil'e ve bazı konuştuğu peygamberlere işittirir. Zâtında kelâm sıfatı yoktur. Bu, Mûtezile mezhebidir.

3 — Kelâm, Allahü Teâlâ'nın zatında bir sıfattır, zatiyle kaaimdir, ezelîdir, fakat bu sıfat emir, nehiy, haber ve buna benzer şeylerden ibârettir. Arabca olursa Kur'ân, İbrenice olursa Tevrat olur. Bu, Şeyh Eş'arî, İbn Kilâb ve ona uyanların mezhebidir, sözüdür.

4 — Kelâmullah sesler ve harflerdir. Ezelîdir. Zat-ı ilâhî ile kaaimdir. Bu, kelâm âlimlerinin ve hadis sahiblerinden bir tâifenin mezhebidir.

5 — Kelâmullah, harfler ve seslerdir. Sonradan yaratılmadır. Bu Kirâmiyye mezhebidir.

6 — Kelâmullah, ilim ve irade sıfatlarına râcidir. Bu bazı âlimlerin mezhebidir, yani sözüdür.

7 — Kelâmullah, bir hakikî sıfattır. Ezelîdir, ebedîdir, sesden ve harfden münezzehdir. Allahü Teâlâ'nın zatı ile kaaimdir. Bu, Şeyh Ebû Mansûr-ı Mâturîdî mezhebidir.

8 — Kelâmullah iki kısımdır. Birisi hakikî sıfattır. Ezelî ve ebedîdir. Allahü Teâlâ'nın zatı ile kaaimdir. Diğeri, ses ve harfden ibârettir. Allahü Teâlâ onu başkasında yaratır ve o tertib eder. Allahü Teâlâ'nın zatı ile kaaim değildir. Başkası ile kaaimdir. Bu, kelâm âlimlerinden Ebû'l-Meâlî ve diğerlerinin mezhebidir.

9 — Kelâmullah, Allahü Teâlâ dâima mütekellimdir [söyleyicidir]. Ne zaman dilese söyler ve ses ile söyler. Kadîmdir. Zira kelâm [söz] nev'inden kelâmullah [Allahü Teâlâ'nın kelâmı] kadîmdir. Ondan başkasının kelâmları mahlûkdur, sonradan olmadır. Bu, bazı kemâl sahiblerinin mezhebidir.

Bütün bu sözlerden makbûl ve muteber olan Sa'deddin-i Teftazânî ve Molla Hayâlî Çelebi'nin tahkik ve beyan ettikleri sözdür. Âlimlerin çoğu da bunu kabul edip, mezheb edindiler. «Şerh-i Mekaasıd» ve diğer kitablarda şöyle der ki, kelâmullah iki kısımdır:

1 — Kelâm-ı nefsî,

la insanlara teklif ve emr olunmadı. Fakat üçüncü kısımda teklif ve emir vardır. Nitekim Ebû Cehil'e imân etmesi emrolundu, halbuki Allahü Teâlâ'nın ilmi ve iradeti bunun aksine bağlanmış idi. Eş'arî'ye göre bu da, tâkat getirilemeyecek, gücü yetmeyecek bir teklifdir. Fakat Mâtürîdiyyede üçüncü kısım âdetde mümkün ve belki vâki' olduğundan, tâkat getirilemeyecek, lüzumsuz teklifden sayılmadı.

Kısaca Allahü Teâlâ kulları fâil-i muhtar [dilediğini yapan] yarattı. Onların irade-i cüz'iyyelerini kendi yaratmasına şart-ı âdî eyledi. [Yani Allahü Teâlâ'nın âdeti böyledir] Kullar iradelerini iyiye kullanırlarsa, iyiliği yaratır. Kötülüğe kullanırlarsa kötülüğü yaratır. Kimseyi zorla kâfir ve fâsık etmez. Allahü Teâlâ her şey'i sebebleri üzerine tertib eder. İrade-i cüz'iyye iyiliğe, kötülüğe, sevâba ve azâba sebebdir. Kulları iyilik ve sevab tarafına çağırmak için peygamberler ve şeriatler göndermiştir. İmân ve taatle emretmiştir. Küfür ve günahdan men' etmiştir. Kullara akıl verip teklife yer eylemiştir. Herkes, iradesiyle fâil-i muhtârdır [dilediğini yapar]. İradesini neye kullanırsa Allahü Teâlâ onu yaratır.

(Fâil-i muhtârdır. Dilediği ve yaptığı şeylerde nice faydalar ve hikmetler vardır). Yani hayır ve menfaatler vardır. Mâtürîdîde Allahü Teâlâ'nın fiili, yapması kulların iyiliği ve faydası içindir. Eş'arî'de şöyledir ki, kulların faydası için yapmaz, fakat yapmasından faydalar doğar.

(İnsan oğlunun aklı ona erişmez). Zira akıl her şey'i bilmez. Ancak alıştığı şeyleri bilir. (Kâfirleri yaratmasında) ve onlara ömür ve rızık vermesinde (ve küfürlerini dilemesinde) ve putları, diğer küfür ve şirk işlerini yaratmasında (ve yılanları, akrebleri, domuzları ve diğer kötülükleri), insan öldürmek, ateşte yakmak gibi zararları (yaratmasında nice hikmetler ve faydalar vardır). Böyle itikad etmek herkese vâcibdir. (Bizim onları bilmemiz) yani, bizim o fayda ve hikmetleri geniş olarak bilmemiz (lâzım değildir. Bize ancak lâzım olan böylece) kısa olarak her yaratılanda fayda ve yaratılmasında hikmet vardır diye (itikad) ve inanmak ve ikrâr (etmektir). Faydasız şey yapmak sefihlikdir [akılsızlıktır]. Allahü Teâlâ ondan münezzehdir.

(İradeti) hakiki sıfattır. (Kadîmdir), başlangıcı yoktur. (Ezelîdir). Hak Teâlâ'nın ezelde zatı ile kaaimdir. Sonradan olma değildir. Sonradan olsa, Allahü Teâlâ'nın ezelde fâil-i muhtâr olmaması lâzım gelir, mahalli havâdis olması gerekir, ezelde kâmil olmayıp sonradan kâmil olması lâzım gelir. Allahü Teâlâ bunların hepsinden münezzehdir. Bütün sıfatları ezelî ve ebedîdir. Kirâmiyye tâifesi, iradet ve diğerleri sonradandır dediler. Kâfir oldular. İradenin zıddı, gereklilik, cebir ve mecburiyettir. Bunlar ise Allahü Teâlâ için söylenemez.

KUDRET SIFATI

[Yani Allahü Teâlâ'nın gücü yeter olmasıdır]. Hakikî ve sübûtî sıfattır. Ezelî ve ebedîdir. Allahü Teâlâ'nın zatı ile kaaimdir. İradet sıfatının taallûkuna uygun olan mümkinata taallûk edip husule gelmeye yakın kılar.

Allahü Teâlâ **Kaadirdir.** Yani Hak Teâlâ hakiki kudret sahibidir. (Mümkün olan her şey'i) dilerse (yaratır). Kudretiyle var olmaya yaklaştırıp tekvin sıfatı ile yaratır demektir. (Dilerse) imkânsız olanlara, tam eksik olup, kudretin bağlanmasına kaabiliyyeti olmadığından bağlanmaz, (ölüyü diriltmeye, taşı, ağacı konuşturmaya ve yürütmeye) ve uçurmaya (kaadirdir). Zira bunların hepsi olabilir şeylerdir. Kudret bunlara bağlanabilir. Mûcize olarak, birçok peygamberler, zamanlarında nice ölüleri diriltip, nice taş ve ağaçları konuşturup yürütmüştür. Kıyâmet günü bütün ölüleri diriltecektir.

(Gökleri) ve Kürsî'yi ve Arş'ı (ve yeri) ve bütün kâinatı kısa zamanda (yok etmeye ve tekrar yaratmaya kaadirdir). Zira bunların hepsi mümkündür, [olabilen şeylerdir]. (Bu gökler gibi binlerce gökler ve yer gibi) hatta daha güzel (yerler yaratmaya kaadirdir), gücü yeter. (Bütün karaları) ve denizleri (altun ve gümüş) yakut ve zeberced (etmeye kaadirdir.) (Suyu) ve bütün denizleri (yukarı akıtmaya ve akarken altun) ve cevher (ve gümüş yapmaya kaadirdir). Zira bunların hepsi mümkündür. Kudret bunlara bağlanabilir.

(Bir kulunu) —insandan ve diğerlerinden— (bir saatte)

ile yaratılır. İrade-i cüz'iyye şart-ı âdidir. [Yani Allahü Teâlâ'nın bir şey'i yaratmak için kulun irade-i cüz'iyyesini kullanması âdetidir]. Onun sebebiyle olur.

Velhâsıl (mü'minlerin) irade-i cüz'iyyeleri sebebiyle (imânını ve mutîlerin taatini) Hak Teâlâ, dilemiştir. Eğer dilememiş olsaydı bir kimse mü'min ve mutî olmazdı. Kâfirin küfrünü, fâsıkın fıskını dilemiştir. Dilemese hiçbir kimse fâsık ve kâfir olmazdı). Kullar yalnız irade-i cüz'iyyelerini kullanmakla bir şey meydana gelmez. Allahü Teâlâ'nın da dilemesi lâzımdır. Mûtezilenin, Allahü Teâlâ kötülükleri dilemez demeleri yanlıştır. Ehl-i Sünnet itikadı şöyledir ki, Allahü Teâlâ kötülükleri diler ve yaratır, fakat sevmez ve razı olmaz. İyilikleri ve taatleri sever, razı olur ve yaratır. Hiçbir şey onun dilemesinden hâriç değildir. Hatta (Allahü Teâlâ dilemeyince bir sinek kanadını kımıldatamaz). İyilik ve kötülük olarak (yaptıklarımız onun dilemesiyledir). Yani kulların iradeleri ile yaptıkları şeyler, yalnız kulların iradeleri, dilemeleri ile meydana gelmez. Kulların işlerinin meydana gelmesine Allahü Teâlâ'nın iradet'i taallûk eder. Allahü Teâlâ'nın kudret ve yaratması taallûk ederse meydana gelir. Var olmasını, meydana gelmesini (dilemediği şey var olmaz), yoklukta kalır. (Zira var olmasını dilemediği şeyin var olması âcizlik alâmetidir). Bu ise Allahü Teâlâ için söylenemez. Zira mülkündeki bir şey iradesine muhâlif bulunsa ve meydana gelmemesini dilediği şey meydana gelse, Allahü Teâlâ'nın âciz olması gerekir. Allahü Teâlâ acizden berîdir. Meydana gelen her şey, onun dilemesi ile meydana gelir.

(Dilese hepsini) yani insanların ve cinlerin cümlesini (mü'min ve mutî ederdi). Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de buyurur: **«Eğer Hak Teâlâ sizin hidâyetinizi dileseydi, hepinizi hidâyet üzere bulundururdu»**. (Dilese hepsini kâfir ederdi). Zira iradesinin, dilemesinin taallûk ettiği şey aykırı hareket edemez. Bu sözden bir soru çıkıyor: Madem ki her şey Allahü Teâlâ'nın dilemesiyle olur. Ona aykırı ve uymayan bir şey olmaz; kâfirlerin küfrünü, fâsıkların fıskını dilemiştir, onlar iradeye, bu dilemeye karşı koyamazlar, bu takdirde onların mecbur olması lâzım gelir. Onları küfürden ve fısktan menetmek, iman ve itâat ile emretmek, yapama-

yacakları şeyleri onlardan istemekdir. Çünkü irâdeye muhalefet etmeleri imkânsızdır. Onlara imân ve itâati emretti de, niçin imân ve taatlerini irade etmedi, dilemedi? (Niçin herkesin mü'min olmasını dilemedi. Bazısının kâfir olmasını diledi? diye sorulursa):

Cevab: Kısaca (cevab şudur ki, ona) yani Allahü Teâlâ'ya (dilediği ve işlediği) yani yarattığı (şeylerden) itiraz yolu ile (sual olunmaz). Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de buyurur: **«Allahü Teâlâ'ya yaptığından** —itiraz yolu ile— **suâl olunmaz»**. (O herkese sual sorar). Âyet-i Kerîme'de, **«Kullar sual olunurlar»** buyurdu.

Bu suale uzun ve açık cevab vermek, kalblere gelen vehim ve vesveseleri giderip, yerine ilim nuru ve doğruluk ışığı yerleştirmek gerekir. Önce bilmelidir ki, Allahü Teâlâ'nın ilmi, mâlûmata (bilinen şeylere) tâbidir. Yani varlıklar ne şekil ve nasıl olacak ise, öylece taallûk etmiştir. **İlim** sıfatı bilinen şeylerde cebir ve te'sir etmez. Nitekim **iradet** sıfatı da, ilmin taallûkuna muvafık taallûk eder. **Kudret** ve **Tekvin** sıfatları da irâdete muvafık taallûk ederler.

Kullarda irade-i cüz'iyye vardır. Mâtüridî mezhebinde irade-i cüz'iyye hâricde yoktur. Allahü Teâlâ'nın kudreti ona taallûk etmez. Var ile yok arasında vasıtadır. Binaenaleyh bir kimsenin iradesini günaha sarfedeceğini Allahü Teâlâ ezelden biliyordu. O kimse iradesini günaha sarfedince Allahü Teâlâ da iradesini, kudretini ve tekvînini sarfedip günah meydana gelir. İş böyle olunca, kulların irade-i cüz'iyyeleri, Allahü Teâlâ'nın kazâsına, takdirine ve yaratmasına sebeb olur. Kelâm kitabları bunu şöyle açıklar: Kulların gücü yetmediği şeyler üç kısımdır:

1 — Aslında imkânsız olanlardır. İki zıt şeyi, bir anda bir yerde bulundurmak gibi.

2 — Aslında mümkün iken âdette kullara göre mümkün değildir. Bir dağı yerinden kaldırmak gibi. Birinci imkânsızlık zâtîdir, aslîdir. İkincisi âdetîdir.

3 — Aslında ve âdette kullar için olması mümkündür. Fakat Allahü Teâlâ'nın ilmi bulunan aksine taallûk ettiğinden (bağlandığından) kullar onu yapamazlar. İlk iki kısım-

lerde kara) ve küçük (karıncanın, kara taş üzerinde yürüdüğünü) Basar sıfatı ile görür ve ayağını yere koymasını, yaayağı kımıldadığında meydana gelen sesi (işitir. Fakat işitmesi bizim gibi) ve diğer canlılar gibi (kulakla değil, görmesi göz ile değildir). Zira bunlar yaratılanlarda bulunur. Onlar görme ve işitmede âlete ve a'zâya muhtaçdırlar. (Gözden ve kulakdan) ve diğer uzuvlardan (beridir). Semi' sıfatı ile işitir, Basar sıfatı ile görür.

İRÂDE SIFATI

[Yani Allahü Teâlâ'nın dilemesi olmak]. Hakiki sıfatı Ezelî ve ebedîdir. Allahü Teâlâ'nın zâtı ile kaimdir. Mümkinâta [olacak şeylere] taallûk eder, bağlanır. Hudûs vaktinde [olma zamanında] var olacakları, var olmaya, yok olacakları yok olmaya tahsis eder. Bazı tahkik ehline göre ezelde taallûk etti [yani hudûs vaktinde değil de ezelde tahsis etti].

Allahü Teâlâ (**MÜRÎD**'dir). Yani irâde sıfatı vardır. (Dilediğini yapar). Olmasını dilediğini var eder, olmasını (dilemediği var olmaz). Nitekim bildiriliyor ki: **«Allahü Teâlâ'nın dilediği şey olur, dilemediği olmaz».** (Hiçbir şey ona lâzım ve vâcib değildir). Bu söz tekrardır, zira yukarıda geçti. (Hiçbir kimse O'na zorla bir şey yaptırmaya kaadir değildir. Zira o her şey'e galib ve hâkimdir Ona kimse galib olmaz. Âcizlikten beridir.

(Dünyada olan iyilik ve kötülük) yani var olan her şey, imân ve taat gibi iyi şeyler, küfür ve isyan gibi kötü şeyler, Allahü Teâlâ'nın dilemesi ile olmuştur. Musannif bu söz ile Mûtezileyi reddetti. Zira Mûtezilîler, Allahü Teâlâ günah ve kötülükleri dilemez ve yaratmaz, onları şeytan ve kul yaratır dediler. Şübheleri şudur ki, kötülüğü yaratmak kötülük olur. Allahü Teâlâ ise ondan münezzehdir dediler. Ehl-i Sünnetin bunlara cevabı şöyle oldu: Kötülüğü yaratmak kötülük değildir. Şerri [kötülüğü] işlemek kötülüktür. Şübhelerinden biri de şudur ki, Hak Teâlâ kötülüğü ve küfrü takdir ve kazâ edip, murad etse, kulların küfre râzı olmaları lâzım gelir. Zira kazaya rızâ lâzımdır. Ehl-i Sünnet şöy-

le cevap verdi ki, küfrün kendisi kazâ değil, belki makzîdir [yani kul küfrü ihtiyar etmiş, Allah da yaratmıştır]. Kazaya rızâ ona rızâyı gerektirmez.

Şübhelerinden biri de, Allahü Teâlâ kötülükleri dileseydi, kullar küfür ve isyân etmekle taat etmiş olurlardı; zira Allahü Teâlâ'nın dilediğini yapmış oluyorlar, dilediğini yapmak emri yerine getirmektir dediler. Ehl-i Sünnetin buna cevabı şöyledir ki, itaat şeriatın emirlerine uymaktır, İradeye uymak değildir. Bir gün Mûtezile âlimlerinden Kadı Abdülcebbar Hemedânî vezirlerden Sâhib bin Ubbâd'ın yanına gelip, Ehl-i Sünnet âlimlerinden olan Ebû İshak İsferânî'nin meclisinde bulundu ve:

— Allahü Teâlâ kötülükleri ve günahları dilemez ve yaratmaz, bunları şeytân ve âsiler yaratır dedi.

Hemen hazret-i üstâd Ebû İshak cevab verip:

— Bütün iyilikleri ve kötülükleri Allahü Teâlâ yaratır. Eğer yaratmasa onun mülkünde bulunmazdı, buyurdu.

Mûtezile kadısı:

— Rabbimiz kendisine isyan edilmeyi diler mi? dedi.

Ebû İshak cevab verip:

— Günâhı Allahü Teâlâ murad etmese ve yaratmasa, kullar ona zorla ve cebren mi isyan ederler? buyurdu.

İşin doğrusu şöyledir ki, kullar irade-i cüz'iyyelerini günah ve kötülük tarafına sarf ederler ve günah kazanırlar. Allahü Teâlâ da yaratır.

Tekrar Mûtezile kadısı:

— Bir kimsenin hidâyetine Allahü Teâlâ engel olsa, ona dalâlet, sapıklık, takdir ve kazâ edip yaratsa, ona iyilik mi etmiş olur, yoksa kötülük mü? dedi.

Ebû İshak (rahimehullah) cevab verip:

— Eğer senin hakkına engel olur, vermezse kötülük olur. Fakat kendi hakkına engel olur, onu vermezse kötülük olmaz. Zira Allahü Teâlâ ilim ve hikmet sahibidir. Dilediği kulunu rahmetine kavuşturur buyurdu.

Ona hiçbir şey vâcib değildir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de, **«Dilediğini saptırır, dilediğine hidâyet verir.»** buyuruluyor. Bundan cebir anlaşılmasın. Zira dalâlet [sapıklık] ve hidâyet [kurtuluş] kulların iradesi [dilemesi] ve kesbleri

çiçeklerini ve yemişlerini (ve yapraklarının sayısını, bütün buğday arpa ve diğer tanelerin) yağmurların ve denizlerin her bir damlasını (ve kumların sayısını bilir). Yerlerde ve göklerde olanların hepsini zerre zerre [atom atom] bilir. (Asla bilmediği şey yoktur). Yokları yok iken yok bilir, varları var iken var bilir. Kendi zatını bilmez demeleri yanlıştır. Mütezile tâifesinin Allahü Teâlâ yokları bilmez demeleri anlamıdır, yanlıştır. Olabilen ve olmayanları bilir. Bunlardan bir şey asla onun bilmesinin dışında kalmaz. (Cüz'îleri) yani maddesi olan şeyleri ayrı ayrı ve muayyen olarak bilinenleri muayyen olarak; (küllîleri) tayinsiz mülâhaza olunup, belli bir ferde ait olmayıp, belli olmadan her şeye ait olan ma'lûmatı (bilir). Bu söz felsefe mezhebini reddeyledi. Zira onlar, maddenin cüz'lerini [kısımlarını, küçük parçalarını] açıkça bilmeyip, küllî olarak bilir dediler. Eskiden (geçmişleri) hangi şey olursa olsun (ve) şimdiki zamandan sonra (gelecekleri) her ne olursa olsun (bilir). (İnsanın) melek, cin ve diğer canlıların (gönlüne geleni) düşüncelerini, mülâhazalarını, kastlarını [niyyetlerini] (ve dili ile söylediğini) ve seslerini ve (içini) damarlarını ve içinden akan kanlarını ve diğer şeylerini, (dışını) gövdesinde olan kıllarını, a'zâlarını, elbiselerini (bilir). Şimdiki halde (bulunanları ve bulunmayanları [yani gaybları] bilir. Gâibleri ancak o bilir). Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de buyurdu: **«Elbette yerde ve gökte Allahü Teâlâ için gizli bir şey yoktur»**. Ve **«Allahü Teâlâ gaybı ve hazırı bilicidir»** buyuruyor. Allâmü'l-guyûbdur. Peygamberlerden, meleklerden, cinlerden ve insanlardan (Hiçbir kimse gaybı bilmez). Gayb, hislerden [duygulardan] ve akıldan gizli olan şeylere denir. Gaybları bilmek Allahü Teâlâ'ya mahsustur. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de, **«Göklerde ve yerde olanlar gaybı bilmez. Gaybı ancak Allahü Teâlâ bilir»** buyuruyor. (Allahü Teâlâ'nın bildirdiklerini de bilir).

Allahu Teâlâ peygamberlere, istikbâlde [ileride] meydana gelecek şeylerden nicelerini vahy ile bildirmiştir. Kıyâmetin halleri ve âhiret işleri gibi. Ümmetler de peygamberlerden ve kitablardan öğrenmiş-erdir. Fakat Allahü Teâlâ'dan bildirdiği kadar bilinir. Vahy yalnız peygamberlere mahsusdur. İlhâm ve rü'yâ ile yakîn olarak gayb bilinmez.

Bazı evliyâya, keşif yoluyla şimdiki zamanda var olan bazı gâib şeyleri gösterse câizdir. Nitekim Hazret-i Ömer'e (radıyallahü anh) askerini göstermiştir. Gelecek zamanda olacak gâibleri, bazı evliyâya hususî ilhâm ile bildirmesi vâki' midir, değil midir kat'î bir delil bulamadık. İlhâm, sahibine zan getirip yakîn getirmez. Olmayan şey, keşif ile görülmez. Böyle olunca, gelecek zamanda olacak şeyleri yakîn olarak bildirmek vahiy ile olur. Bu da peygamberlere mahsusdur.

Bazı şeyleri (unutmaktan ve) bazı şeylerden (gafletten) yanılmaktan (ve sehiv'den) yanılıp terketmekten (berîdir). Bu söz ile musannif Yahudi tâifesini reddeyledi. Zira onlar dediler ki, Allahü Teâlâ bazı şeylerin hallerini sonradan bilir. Bazılarına gafil olup, sonradan vâkıf olur. Allahü Teâlâ bu dediklerinden yüksek ve münezzehdir.

(Bilmesi) yani ilim sıfatı ve bilinenlere taallûku (ezelîdir). Başlangıcı yoktur. Bu söz Kirâmiye tâifesini reddeder. Zira onlar, ilim sıfatı ve diğer sıfatların hepsi sonradandır dediler. (Kadîmdir), yani (sonradan olma değildir). İlmin zıddı cehildir, bilgisizliktir. Bu ise Allahü Teâlâ için söylenemez.

SEMİ' SIFATI

[Yani Allahü Teâlâ'nın işitmesi olmaktır]. Hakîkî sıfatlardan olup, zatı ile kaaim, ezelî ve ebedîdir. Seslere taallûk eder. Allahü Teâlâ (semî'dir) yani hakîkî işitmesi vardır. (Her sesi duyar. Gizli olsun, sesli olsun). Zira bütün sesleri yaratan odur. (Bir kişinin kulağına fısıldasan, o işitmese, Allahü Teâlâ semi' sıfatı ile işitir.)

BASAR SIFATI

[Yani Allahü Teâlâ'nın görmesi olmaktır]. Hakîkî sıfat olup ezelî ve ebedîdir. Zatı ile kaaimdir. Mâtürîdiyye itikadında bütün renklere, ışıklara, hey'etlere ve mikdarlara müteallikdir. Eş'arî'ye göre **Semi'** ve **Basar** bütün varlıklara taallûk eder [bağlanır]. Her şey'i (Basîrdir). Var olanları görür. Kendi zatını ve diğer mevcûdâtı görür. (Karanlık gece-

(Bütün kâfirler) insan ve cin (mü'min olsalar), bütün fâsıklar (itaat edici olsalar), ibadet etseler, ona bir faydası olmaz. İmân ve taatlerin faydası kullaradır. Mûtezile tâifesi sandılar ki, dünyada mü'minlerin imânı ve yaptıkları ibadetleri âhirette Allahü Teâlâ'nın ihsan edeceği Cennet'e ve derecelere karşılıktır. Kullar sâlih amellerini Allahü Teâlâ'ya Cennetin bedeli olarak verir, dediler. Ehl-i Sünnet der ki: Bu îmân ve sâlih amellerin cümlesi en küçük bir ni'mete karşılık olamaz. Çünkü ameli yaratıp tevfik veren ancak Hak Teâlâ'dır. Sâlih amelleri kabul eden odur. Sâlih amellere itibar edip kabul etmeseydi, onlar da diğer fiiller gibi olurdu. Sâlih ameller az bir şeydir. Âhiret ni'metleri ise büyük ve sonsuzdur. Kulların ibadetlerinin saâdet-i ebediyyeye karşılık olması kâbil değildir. Fakat Allahü Teâlâ imânı ve taati, kendi lütfuyla âhiret ni'metlerine ve saâdet-i ebediyyeye sebep ve şart-ı âdî kılmıştır. [Yani âdeti böyle olmuştur]. Kendi fadlıyla onlara kıymet ve itibâr vermiştir. Az amele karşılık sonsuz büyük mükâfat vermesi fadl ve ihsânıdır. Yoksa karşılık şeklinde değildir.

(Veya bütün halk kâfir olsalar ona hiç zarar gelmez.) Küfür, şirk ve diğer günahların zararı ve cezası kullaradır. Allahü Teâlâ ezel ve ebedde kâmil sıfatlarla mevsûfdur. Kendine sonradan kemâl gelmez. Bütün kemâlâtı ezelîdir. Noksanlardan münezzehdir. Ona kimse zarar veremez. Küfür, şirk ve diğer günahlardan ötürü azâb etmesi, adâlettir, kendisine zararları dokunduğundan değildir.

Allahü Teâlâ'nın kullarına peygamberler gönderip, kitablar ve şeriatlar ile ibadetleri emir, yasaklarından nehiy eylemesi, kulların îmân getirip, amel edip, âhirette Allahü Teâlâ'nın fadlına kavuşmaları ve Cennet'e girmeye elverişli olmamaları içindir. Zira îmân ve taat Cennet'e ve derecelere kavuşmaya sebeb-i âdîdir. Bunları yapmak, sebebe yapışmaktır. Küfür, şirk ve diğer günahlar da azâba sebeptir. Onları yapmak da sebebe yapışmaktır. Yâ Rabbi, bize hayırlı işler ihsân eyle!

Musannif sıfat-ı Selbiyyeyi ve Hak Teâlâ'nın tenzihini bildirip, kemâl sıfatları ile mevsûf olduğunu beyan etmeye başlıyor.

SIFAT-I SÜBÛTİYYE

Bu kısımda bildirilecek sıfatlar Allahü Teâlâ'nın zatının sıfatlarıdır. Allahü Teâlâ bu sıfatlarla mevsûfdur. Bunlara sıfat-ı sübûtiyye denir. Çünkü mânâlarında selb [menfilik] yoktur, sübût vardır. Bunlara sıfat-ı hakikiyye [hakikî sıfatlar] da denir. Çünkü her biri, itibari bir şey değil, Allahü Teâlâ'nın zatıyla kaaimdirler. Bunlara **sıfat-ı meâniyye** de denir. Çünkü her biri Allahü Teâlâ'nın zatının aynı olmayıp, zat-ı celîlinin sıfatlarıdırlar.

HAYAT [DİRİ OLMAK] SIFATI

Diğer sıfatların doğruluğu ve varlığı hayat sıfatına bağlıdır. Meselâ hayat sıfatı bulunanda ilim, kudret, irâdet ve diğer sıfatların bulunması doğrudur. Ama ölüm ile mevsûf olanda, bu sıfatların bulunması doğru olmaz. Bundan ötürü **hayat sıfatı**, diğer sıfatların şartı yerindedir dediler. Hayat hakikî sıfattır. Allahü Teâlâ'nın zatı ile kaaimdir. Ezelî ve ebedîdir [varlığının başlangıcı ve sonu yoktur]. Zattan ayrılması imkânsızdır. Zıddı ölümdür. Allahü Teâlâ için söylenemez, muhaldir.

İLİM SIFATI

Hakikî sıfattır. Ezelî ve ebedîdir. Bütün bilinenlerle alâkalıdır. Allahü Teâlâ (Hayy'dır) yani hakikî hayat ile mevsûftur. (Alîmdir) yani hakikî ilim ile mevsûftur. (Her şey'i bilir). Şey, var olana ve yok olana denir. (Göklerde olanları) göklerin kendilerini ve onlarda olan melekleri, yıldızları ve daha ne varsa hepsini (ve yerde olanları) insanı, hayvanları, yerdeki toprak tanelerini ve yeryüzünde ve içinde bulunan her şey'i (gizlileri, âşikârları bilir). Musannif, Ehl-i Sünnet itikadı üzere ilmin taallukâtını açıkladı ve bazı sapık mezhepleri reddetmeye işaret eyledi. (Ağaçların) kendilerini,

Allahü Teâlâ'nın hükmü ve emri iki kısımdır: Birisi yaratmasıdır, irâdet, kudret ve tekvin sıfatlarının taallûklarından [bu sıfatları ile alâkalı olan emirlerinden] ibârettir. Bu emre hiçbir şey karşı koyamaz. Bütün varlıklar bu hükmün altındadır. Diğerleri teşrî emridir, şeriatın emirlerinden ibârettir. Farz ve vâcibler gibi. Bu emre bazı kullar uyarlar, mü'min ve muttiler gibi. Bazıları uymaz, kâfirler ve âsiler gibi. (Hiçbir şey ona vâcib değildir). Ehl-i Sünnette, kullara faydalı olan şeyleri vermek Allahü Teâlâ üzerine vâcib değildir. Bazı kullarını zengin, bazılarını fakir etmesi kendi hükmü ve dilemesi iledir. Mutîlere helâlden verdiği kerem ve ihsânıdır. Fâsıklara ve zalimlere haramdan verdiği gazâbındandır. İmân sahiblerini Cennet'e koyması fadlından, kâfirleri Cehennem'e, koyması adâletindendir. Ona hiçbir şey vâcib değildir. [Bir şey'i yapmaya mecbur değildir]. Kulların muhtaç oldukları şeyleri yaratır, onlardan bazı zararları giderir. Mezheb-i muhtarda ef'alullah muallelettün bimesâlihi'l-ibâddır [Muhtar olan mezhebe (görüşe) göre Allahü Teâlâ'nın fiilleri halkın yararına ve faydasınadır]. Musannif Mütezile mezheblerini reddetmeye işaret etti. Zira onlar, kulları ibâdet yoluna yaklaştırmak ve isyan yolundan uzaklaştırmak lütfunu vermek Allahü Teâlâ'ya vâcibdir dediler; peygamberler göndermek, kitablar vermek ve âlimler yaratmak gibi.

Bağdad Mûtezilesi, din ve dünya işlerinde kullara faydalı olan şeyler vermek Allahü Teâlâ'ya vâcibdir dediler. Basra Mûtezilesi ise, yalnız din işlerinde faydalı şeyleri vermesi vâcibdir dediler. Ehl-i Sünnet tarafından onlara şöyle cevab verilir ki, faydalı şey'i vermek Allahü Teâlâ'ya vâcib olsaydı, fakir kâfiri ve hastalıklara mübtelâ olan kimseleri yaratmazdı. Günah olan şeyleri yaratmayıp âhirette Cehennem'i, diğer cezaları, şeytanı ve diğer zarar verici şeyleri yaratmazdı. Bunları yaratmasından anlaşılıyor ki kullara faydalı şeyleri yaratması lâzım ve vâcib değildir. Ancak ve ancak hikmet-i ilâhiyyesiyle dilediğini yapar. O herkese şeriatın hükümleri ile hükmeder.

Allahü Teâlâ zulmetmez. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de, **«Allahü Teâlâ hiçbir kimseye zerre kadar zulmetmez», «Allahü Teâlâ mahlûkata zulüm murad etmez», «Elbette Allahü Teâlâ insana hiç zulmetmez», «Lâkin insan isyan etmekle kendine zulmeder»** buyuruyor.

Zulüm üç mânaya gelir.

1 — Başkasının mülkünde izinsiz tasarruf etmektir. Bu mânâ Allahü Teâlâ için söylenemez. Çünkü bütün mülk ve melekût onundur. Ortağı yoktur. Kendi mülkünde dilediği gibi tasarruf eder. Bir kimse ona karışamaz.

2 — Bir şey'i mahalli olmayan yere koymaktır. Bu mânâ da Allahü Teâlâ için söylenemez. Zira her şey'i hikmetli, faydalı ve güzel yapar. Bir şey'i bir yere koysa, o yer o şey için diğer yerlerden uygun ve münasib olur. Çünkü koymasında rabbânî hikmet vardır. Allahü Teâlâ, saçma ve münasebetsiz şey yapmaktan berîdir.

3 — Bir canlıya faydasız azâb ve ezâ etmektir. Bu da Allahü Teâlâ hakkında söylenemez. Zira azâb etmesi, azarlaması ve diğer zararları yaratması faydasız değildir. Fayda olmasa lüzumsuz ve akılsızca olur. Allahü Teâlâ boş ve akılsızca iş yapmaktan berîdir. Fıkıh âlimleri diyorlar ki: Bir kimse, mahlûkattan bir zerre faydasız yaratılmıştır, dese Allahü Teâlâ'ya faydasız ve lüzumsuz şey yapıyor dediği için kâfir olur. Yarattığı her şeyde hikmet ve fayda vardır. Her faydayı akıl anlayamaz. Bir şeyde az bir zarar bulunsa, onda daha büyük fayda bulunur ve faydaya sebeb olur. Meselâ, ateş yakar, zarar verir. Fakat birçok faydalara sebep olur. Yemek pişirmek, çamaşır kurutmak, soğuk zamanlarda onunla ısınmak gibi. Yılan, zehiri ile zarar verir. Fakat ondan ilâç yapılıp, birçok hastalıkları iyi eder. Kısaca şunu diyelim ki, Allahü Teâlâ'nın her yaptığında birçok büyük faydalar ve hikmetler vardır.

(Hiç kimse ona fayda ve zarar edemez). Fayda ve zarar kullar içindir. Nitekim âyet-i kerîmede, **«Eğer iyilik ederseniz kendiniz için iyilik edersiniz, kötülük ederseniz yine kendinize edersiniz»** ve diğer bir âyet-i kerîmede, **«Hidâyet ve İs'lâmı kabul eden, ancak kendisi için kabul eder. Her kim sapıtırsa, kâfir olursa, ancak kendisi için sapıtır ve yoldan çıkar»** azâbı ona olur, buyuruyor.

dan cümle beridir). Bütün kemâlâtı [üstünlükleri] ezelîdir. Acz, kusur, bilememezlik, zaiflik, yok olmak, ayıb ve diğer ulûhiyyete yakışmayan sıfatlardan münezzehdir.

(Cümle âlem yok iken o var idi). Âlem mahlûkata [yaratılmışlara] denir. Alâmet [işâret] mânâsınadır. Yaratılanlar, Allahü Teâlâ'nın varlığına alâmet, işaret olduğu için **âlem** denildi. Musannif bu söz ile felsefeciler yolunu reddeyledi. Zira onlar heyûlâ (1), gökler, ukûl-i aşere (2) ve nüfûs-ı tis'a (3) kadîmdirler dediler. Ehl-i Sünnet ise, Hak Teâlâ'nın zâtından ve hepsi kâmil olan sıfatlarından başkası kadîm değildir, bu kâinat Allahü Teâlâ'nın var etmesiyle sonradan var olmuştur dedi.

(Hiç kimseye muhtaç değildir). Hak Teâlâ zatında ve sıfatlarında kimseye muhtaç değildir. Yaratılanları, muhtaç olduğu için yaratmadı. Bilâkis büyüklüğünü göstermek ve varlığını yaratıklarına bildirmek için yarattı. Mülhidlerin bazısı sandılar ki, Allahü Teâlâ yarattıklarına muhtaçdır. Böylece ona noksanlık sıfatı isnad ettiler. Böyle itikaddan Allah'a sığınırız. Bazı kâfirler de, Allahü Teâlâ muhtaçdır, biz muhtaç değiliz dediler. Musannif bu söz ile onları reddeyledi. Allahü Teâlâ mahlûk olmayan kelâmında [**Kur'ân-ı Kerîm**'de] buyuruyor ki: **«Ey insanlar, sizler her halde Hak Teâlâ'ya muhtaçsınız. O ise kimseye muhtaç değildir. Bütünda kemâl sıfatları ile muttasıfdır. Hamd ve senâ ona mahsûsdur.»** Bir başka âyet-i kerîmede: **«Elbette Allahü Teâlâ'nın âlemlerin hiçbirisine ihtiyacı yoktur.»** Bütün ibâdet edenlerin, ibâdetlerinin sevâbı kendilerine ulaşır. İsyan edenlerin günah ve cezaları da kendilerine gelir.

(Acizden beridir). Allahü Teâlâ kâmil kudret sahibidir. Bütün varlıklara gücü yetişir. Bir şey'i yaratmaktan asla âciz ve zaif değildir. (Dilese bütün bu âlemi bir anda yok eder). Zira bu âlem var olmayı ve yok olmayı kabul edicidir. Allahü Teâlâ tam irade ve kuvvet sahibidir. Var olmasını dilediği şey; elbette var olur. Yok olmasını dilediği elbette yok olur. Hiçbir şey ona muhâlefet edemez. Her şey

(1) Eski felsefede, bütün cisimlerin ilk maddesi farzolunan madde.
(2) Aristo'ya göre aklın on mertebesi.
(3) Eski astronomiye göre göğün dokuz katı.

onun kudreti, kuvveti ve emri altındadır. (Dilese tekrar bir anda var eder). Âlemde var olanların zatları varlığı ve yokluğu kabul edici olduğundan, Hak Teâlâ bunları dilerse var eder, dilerse yok eder. Musannif felsefecileri reddeyledi. Zira felsefeciler, bir şeyin yok olduktan sonra tekrar var olması imkânsızdır deyip, âlemdeki maddelerin külliyen yok olması muhaldir, dediler. Ehl-i Sünnete göre ise, kâinat mümkinü'l-vücud olup, varlığı ve yokluğu kabul edicidir, [olsa da olur, olmasa da olur], zatları ve sıfatları hiç yok iken Allahü Teâlâ'nın yaratmasıyla var olmuşlardır. Allahü Teâlâ dilese, nice kerre bunları var ve yok edebilir.

(Ona hiçbir şey zor gelmez). Ona bir şey zor ve güç gelse, âciz ve zaif olması gerekir, bu ise Allahü Teâlâ hakkında söylenemez. Zira âcizlik, zaiflik ve yorulmak, noksan sıfatlardır. Yaratılmışların sıfatlarıdır. Allahü Teâlâ bunlardan münezzehtir. Mahlûklardan bazısını tedricen yaratması, acizinden ve gücü hemen yetmediğinden değildir. Bu cihan, hikmet âlemidir. Belki hikmet-i ilâhide keyfiyet tedricle olduğundan tedricen yaratır. Âhiret âlemi, kudret âlemi olduğundan âhirette, Cennette, Allahü Teâlâ, Cennet'tekilerin istediklerini hemen yaratır. Kâfirler zannettiler ki, Allahü Teâlâ yeri ve gökleri yaratınca yoruldu. Allahü Teâlâ onları, **«Hak Teâlâ mahlûkatı yaratmakta hiç yorulmadı»**, âciz ve zaif olmadı kelâmiyle reddeyledi. (Bir sinek) belki bir zerre (yaratmakla, yedi kat gökleri ve yeri) ve bunlar gibi nice âlemleri (yaratmak beraberdir). Çünkü Allahü Teâlâ'nın sıfatları noksansızdır, tamdır. Bu kâinat sonradan yaratılmadır. Bir şey büyük ve ağır olursa yaratması güç olmak lâzım gelmez. Zira Allahü Teâlâ'nın kudreti ve yaratması bütün varlıklara aynıdır. Var olanların hepsi yaratılmakta onun emrindedir.

(Kimse ona hüküm) ve emir (edemez). Çünkü her şey'e hâkim odur. Dilediği gibi, mahlûklara hüküm eder. Tasarrufuna geçirip de kimse ona bir şey'i farz ve vâcib edemez [yani şunu yapması muhakkak lâzımdır diyemez]. (O her şey'e hükmeder). Zira hepsinin yaratıcısı ve sahibidir. Kayıtsız şartsız hâkimdir. Kur'ân-ı Kerîm'de, **«Hak Teâlâ dilediğini yapar, dilediğine hüküm ve emreder»** buyuruyor.

sunda açıklama yapıp, Allahü Teâlâ'ya cihet [yön] tayin eden bozuk tâifeleri red etmekte ihtimâm gösterdi ve doğru itikadı bildirmek için izahatta bulundu ve (Sağda, solda, önde, arkada, üstte ve altta değildir) dedi. Bunlara cihet ve taraf denir. Yani Hak Teâlâ bir kimsenin, sağ tarafında, sol tarafında, ön tarafında, arka tarafında, üst tarafında ve alt tarafında değildir. Zira bu taraflar cisimlere ait hususlardır. Allahü Teâlâ cisim ve cismânî olmaktan münezzehdir. Taraf-ta olmaktan da münezzehdir. Zâhiriyyûn tâifesi Allahü Teâlâ için tarafı var dediler. Hattâ İbn Ebî Teymiyye ve yolundakiler, Allahü Teâlâ üst taraftadır deyip, üst taraf duaların kıblesidir, Hak Teâlâ üst tarafta olduğundan dua edilince ona dönülür. Hazret-i Muhammed'in (sallallahü aleyhi ve sellem) şeriatı, Kâbe'nin Beytullah ve ibâdet için kıble olduğunu beyan ve tayin ettiği gibi, Hak Teâlâ da üst tarafta olduğunu beyan ve tayin eylemiştir dediler.

Ehl-i Sünnetle, ibâdetin ve duanın kıblesi Kâbe-i Mükerreme'dir. Allahü Teâlâ taraflarda olmaktan berîdir. (Cihetten münezzehdir). Hak Teâlâ'nın sağı, solu, önü, arkası, üstü ve altı yoktur. Zira bunlar cisimde olur. Allahü Teâlâ için bunlar söylenemez. Musannif, Mücessime, Müşebbihe ve Hulûliyye tâifelerini reddedip dedi ki: (Sûretten, şekilden, renkten, âzadan berîdir). Yani insan ve diğer yaratıklar suretinde olmaktan, uzun, kısa, dört köşeli veya başka bir şekilde bulunmaktan, yeşil, kırmızı veya bir başka renkte olmaktan, başı, beyni, kulağı, yanağı, gözü, kaşı, çenesi, ağzı, dili, dişleri, dudağı, elleri, kolları, parmakları, ayak ve baldır gibi uzuvları bulunmakdan münezzehdir. Bu söz ile Mücessime ve Müşebbihe tâifelerini reddeyledi. Zira onlar sûreti ve uzuvları vardır deyip, kimisi genç oğlan şeklindedir, kimisi ihtiyar adam sûretindedir, kimisi yedi karıştır dediler. Daha önce bunları anlattık.

Kur'ân-ı Kerim'de ve hadis-i şeriflerde geçen müteşâbihleri selef-i sâlihin (rahimehümullahü teâlâ) tefsir etmeyip, kasdedilen mânâlarını Allahü Teâlâ'nın ilmine havale edip, muradını Allah bilir dediler. En sağlam ve doğru yol budur. Nitekim Allahü Teâlâ, **«Müteşâbih olanların kasdolunan mânâlarını ancak Allahü Teâlâ bilir»** buyuruyor. Yirmi dokuz

sûrenin başında bulunan, meselâ **«Yâ sîn, Tâ hâ, Lâm mîm»** gibi kelimeler de müteşâbihdirler. Selef-i salihînden sonra gelen âlimler zamanında dalâlet fırkaları, Mücessime, Müşebbihe gibiler çok olduğundan bu âlimler müteşâbihleri zan yoluyla, uygun mânâlarla te'vil ettiler. Böyle yapmalarının sebebi, dalâlet fırkalarını red ve mü'minlerin itikadlarını korumak idi. Meselâ **yed** kelimesini **kudret** ve **ni'met** mânâsı ile tefsir edip istivâ'ya istilâ ve muhâfaza mânâsı verdiler. Bu yol kuvvetlidir ve sağlamdır. Buraya kadar anlatılanlar **Muhâlefetün lil-havâdis**'in mânâsıdır.

(Varlığının evveli) ve başlangıcı (ve âhiri) sonu (yoktur.) Varlık demek vücud demektir. Bu ise sıfat-ı nefsiyyedir. Evveli olmamak **KIDEM** sıfatının mânâsıdır. Sonu olmamak **BEKA** sıfatının mânâsıdır.

(Varlığı kendindendir, gayriden değildir). Musannif bunu demeseydi iyi olurdu. Yukarıdaki sözünden Hak Teâlâ'nın Kadîm ve Bâkî ve Vâcibü'l-Vücud olduğu anlaşılmıştı. Bu sözden yanlış bir şey anlaşılabilir, —hâşâ— Hak Teâlâ varlığını kendisi peydâ etmiş, vücudu sonradan ârız olmuştur mânâsını hatıra getirebilir. Bu ise yanlıştır. Zira Allahü Teâlâ'nın varlığı ezelîdir ve zatının nefsî sıfatıdır. Varlığı lâzım olandır. Musannif varlığı [vücudu] zatının lâzımıdır, ezelîdir, zatından ayrılması muhaldir deseydi güzel olurdu.

(Zât-ı şerîfi bir hâl üzere sabittir). Bu söz **KIYÂM Bİ-NEFSİHİ** sıfatının mânâsıdır ki, kaaim ve sabit olmakta mekâna muhtaç değildir. Hâl demeyip, zat-ı şerifesi devamlı sabittir deseydi güzel olurdu. Çünkü hâl, ârız olan [gelip geçici] şeye derler. Musannif (rahimehullah) tenzih hususunda ihtimâm edip hatıra gelen vehimleri ve vesveseleri tamamen gidermek için açıklamada bulunup, insana ârız olan şeylerden Allahü Teâlâ'yı tenzih eyledi ve dedi: (Hasta olmadan) ve diğer ağrı, sancı, elem ve hüzün gibi şeylerden (ve gussalanmadan), yani muradına kavuşamayıp gam çekmeden (ve) düşmandan zarar gelmeden (korkmadan ve tegayyurâtdan) ulûhiyyetine zevâl gelmeden, kâmil sıfatlarına eksik ve zaiflik ârız olmadan, fiillerine, emrine ve hükmüne zıt şey meydana gelmeden, bozulmadan berîdir. (Ve eksiklik sıfatlarını

sûretindedir, dedi. Kimisi ihtiyar insan şeklindedir, dedi. Kimisi yukarı tarafta, Arş üzerindedir deyip, bir yerden bir yere hareket etmesi ve geçmesi câizdir dedi. Kimisi, Arş üzerinde olup, Arş'ın her tarafından dört parmak mikdarı büyüktür dedi. Arş onun altında, yeni semerin gıcırdaması gibi gıcırdar dedi. Kimisi, yukarı taraftadır, onun için duanın kıblesi üst taraftır dedi. Ve **Şia** tâifesinin azgınları Hak Teâlâ, Ali'ye (radıyallahü anh) ve evlâdına hulûl eyledi dediler.

Melâhide, İttihadiyye ve **Hulûliyye tâifeleri,** Allahü Teâlâ vücud-ı mutlakdır, eşya ile birleşmiştir dediler. Genç oğlanlara bakıp Allahü Teâlâ'nın cemâlini görürüz derler. Onların dedikleri vücud-ı mutlak sadece bir vehimdir. Aslı yoktur. Çok bozuk bir mezhebdir. Bu vücud-ı mutlak dedikleri, cüzlerden mürekkebdir; sonradan olmadır. Bozuk düşünceli kimseler bu mezhebi ortaya çıkardılar. Şimdi musannif merhûm bu bildirdiğimiz rezil tâifeleri reddedip dedi ki: (Giymeden ve) kuşak (kuşanmadan ve) yemek (yemeden ve) su (içmeden ve) bunların lâzımı olan uyku (uyumadan ve) ve anadan (doğmadan ve) kendisi kız ve erkek evlâd (doğurmadan ve) kendisi (avretten) yani zevcesi olmadan (ve kızdan ve oğlandan münezzehdir). Yani kız ve erkek evlâdı yoktur. Hepsinden münezzehdir. Berî'dir. Musannif bu sözü ile, Yâkubiyye, Melkâniyye ve Mücessime tâifelerini red eyledi. Putlara tapanları da reddeyledi. Zira Hıristiyanlardan Yâkubiyye tâifesi, İsâ Aleyhisselâm Allahü Teâlâ'dır dediler. Elbise giyinir, kuşanır ve yemek yer, su içer, uyku uyur dediler. Zira İsâ Aleyhisselâm'da bu sıfatlar vardır ve anadan doğmuştur. Melkânîleri ve Yehûd tâifesini de reddeyledi. Zira Melkânîler, İsâ Aleyhisselâm Hak Teâlâ'nın oğludur, Meryem hanımıdır dediler. Yehûdiler Üzeyr Aleyhisselâm Hak Teâlâ'nın oğludur dediler. Nitekim **Kur'ân-ı Kerim**'de bildirildi: **«Yehûd tâifesi Üzeyr, Hak Teâlâ'nın oğludur dediler.» «Hıristiyanların —Melkâniyyesi— İsâ Aleyhisselâm, Allahü Teâlâ'nın oğludur dediler.»** Allahü Teâlâ bunları reddedip, **«Allahü Teâlâ hanım edinmedi ve oğul ve kız evlâd edinmedi»** buyuruyor.

Putlara tapanlar, melekler Hak Teâlâ'nın kızlarıdır, de-

diler. Hak Teâlâ bunların cümlesini reddedip, **«Kul hüvallahü ehâd»** buyurdu. Yani, ey habîbim, Hak Teâlâ'nın vasfından sual edenlere de ki, Allahü Teâlâ zatında birdir, bölünme kabul etmez. **«Allahü's-samed»,** Allahü Teâlâ'ya bütün kâinat, her halde muhtaçdır ve cümle halk onun fukarasıdır. **«Lem yelid»** Hak Teâlâ erkek ve kız doğurmadı. **«Ve lem yûled»,** kendisi anadan doğmadı. Bunlar, Hıristiyanlarla putlara tapanları red ediyor. Nitekim biraz önce bozuk yolları anlatıldı. **«Velem yekûn lehû küfüven ehâd»,** hiçbir şey Allahü Teâlâ'ya küfüv [denk] ve şerik [ortak] ve nazir [benzer] olmadı. Bu kelâm müşrikleri, Müşebbihe ve Mücessime tâifesini reddediyor. Ey akıllı kimse, dikkat buyur. Musannif merhûm (rahimehullah) bu birkaç kelime ile, bu kadar çeşitli bozuk fırkaların reddine işaret eyledi ve Hak Teâlâ'yı bunların bozuk itikadlarından tenzih edip, doğru itikadı iman sahiblerine beyan eyledi. Böylece noksan sıfatların Allahü Teâlâ hakkında muhal olduğunu bildirip buyurdu ki (Bu şeyler), yani giyinmek, kuşak kuşanmak, yemek, içmek, uyumak, doğmak, doğurmak, evlenmek, erkek ve kız evlâdı olmak (onda olmaz). Hak Teâlâda bu sıfatlar yoktur. (Ve olması da mümkün değildir.) Çünkü bu sıfatlar, mahlûkların, yaratılmış olanların sıfatlarıdır.

Ehl-i Sünnet itikadında, Allahü Teâlâ'nın zatı ve sıfatları diğer zat ve sıfatlardan tamamen ayrı ve başkadır. Asla bir şeye benzemez. Varlıkların sıfat ve hallerinden münezzehdir. Mûtezile tâifesi, —hâşâ— Allahü Teâlâ'nın zatı, diğer zatlar gibi olup, vâcibü'l-vücud [varlığı lâzım] olmak hayy [diri] olmak, âlim [bilici] olmak ve kaadir [gücü yetici] olmak sıfatlarıyla diğerlerinden ayrılır dediler. Ebû Hâşim Mûtezili, diğer zatlardan farkı, ulûhiyyetledir dedi. Allahü Teâlâ **Kur'ân-ı Kerim**'de, **«Hak Teâlâ'nın misli, benzeri yoktur, olmak da mümkün değildir»** buyurdu.

(Gökte ve yerde değildir, mekândan münezzehdir). Zira mekân diye cismin içinde bulunduğu mevhum mesafelere denir. Allahü Teâlâ ise cisim ve cismânî olmaktan berî'dir. Mekân ve zaman onun şanına muhaldir. Cismin hususiyetlerinden münezzehdir. Musannif, Hak Teâlâ'yı tenzih bu-

kat'i delildir ki, âlemlerin ilâhı birdir. Ortak, benzer ve muâ-
rızdan münezzehdir. Bundan başka akıl delilleri de vardır.
Allahü Teâlâ'nın vahdâniyyeti mes'elesi zaten İslâmın şart-
larına dahil bulunduğundan âlimler (rahimehümullahi teâlâ)
kitablarının çoğunda delil söylemezler.

Nakli delil şöyledir ki, Allahü Teâlâ buyuruyor: **«Bil ki,
elbette Allahü Teâlâ'dan başka ilâh** [mâbûd] **yoktur.» «Ey
kullarım, sizin mâbûdunuz bir ilâhdır.» «Ondan gayri ilâh
yoktur.»** Kur'ân-ı Kerim'de vahdâniyyet hakkında çok âyet-
ler vardır ki, Rabbü'l-âlemin birdir, ortağı ve benzeri olmak-
tan münezzehdir. Âyet-i kerimede, **«Onun gibi bir şey yok-
tur»** buyuruldu. Allahü Teâlâ'nın misli, benzeri yoktur. Ol-
mak da mümkün değildir. Musannif müşrikleri ve Müşebbi-
he tâifesini bu sözü ile reddeyledi.

Müşrikler iki kısımdır: Bir kısmı ulûhiyette müşrikler-
dir. Bir kısmı ibâdette müşriklerdir. Ulûhiyette müşrikler
[şirk, ortak koşanlar] birkaç sınıftır:

Birisi Mecûsilerdir. Onlar şöyle düşündüler ki, hâşâ ya-
ratıcı ikidir. Birisi iyiliği yaratır, ona Yezdân dediler. Biri-
si kötülüğü, yaratır, ona Ehrimen dediler.

Birisi Tabiiyyecilerdir. Onlar eşyayı meydana getiren
müessirler dörttür dediler. Harâret [sıcaklık] bürûdet [so-
ğukluk], rütubet [ıslaklık] ve yübûset [kuruluk]. Eşyayı
bunlar meydana getirir deyip, kudret ve tekvin sıfatlarında
şirke vardılar.

Birisi Eflâkîlerdir. Onlar âlemde te'sir eden yedidir: Zü-
hal, Müşteri, Merih, Zühre, Utarid, Güneş ve Ay'dır dediler.
Bunları, âlemde olan hâdiselere te'sir edici ve mutasarrıf
bildiler.

Bunların bozuk, mezheblerinin bâtıl olduğu, iman sahib-
leri yanında açık ve bellidir.

İbâdette şirk yapanlar, putlara tapanlardır. Cahilikler-
nin çokluğundan ötürü, kendi yaptıkları putlara tapıp, bun-
lar bizi Allahü Teâlâ'ya yaklaştırır. Allah'ın huzurunda bize
şefâat ederler derler. Hıristiyanların tanınmışları üç kısımdır.
Bunlar Allahü Teâlâ'yı üç uknûmlu [üç asıllı] bir cevher
sandılar. Cevherden maksadları, zatı ile kaaim demektir. Uk-
nûmdan muradları, sıfatlardır. Yani vücud, hayat ve ilim sı-

fatlarına uknûmlar dediler. Vücud'a Eb [Baba] dediler. Ha-
yat'a Rûhu'l-Kudüs dediler. İlme İbn [Oğul] dediler.

Bunların bir fırkası, **Melkânilerdir.** Sandılar ki, ilim sı-
fatı İsâ Aleyhisselâm'ın cesedine hulûl edip, süt içindeki yağ
gibi imtizac eylemiştir.

Bir fırkası **Ya'kûbilerdir.** İlim uknûmu, Hazret-i Mer-
yem'in (aleyha esselâm) karnında, et, kan ve diğer âzalarla
insan şekline girip dünyaya gelmiştir, o da İsâ Aleyhisselâm'-
dır ki, ilim uknûmunun aynı olup kendisi Allah'dır dediler.
Allahü Teâlâ kâfirlerin söylediklerinden çok yüksek ve mü-
nezzehdir.

Bir fırkası **Nastûrilerdir.** Güneş billûr üzerine ışık ve-
rip parladığı gibi, Allahü Teâlâ, İsâ Aleyhisselâm'da parla-
mıştır, dediler.

Bazı fırkaları da, melek insan şekline girdiği gibi, Alla-
hü Teâlâ insan şekline girip, dünyada görünmüştür. O da İsâ
Aleyhisselâm'dır dediler.

İncil ehlinin melâhidesi (*), bu bozuk mezhebleri ortaya
atıp, kitablarına yazıp, İsâ Aleyhisselâm'ın ashâbına büyük
isnad ve bühtan ettiler. Bunların hepsinin kâfir olduklarını
Allahü Teâlâ **Kur'ân-ı Kerim'de** bildirmiştir. Nitekim, **«Al-
lahü Teâlâ üç şey'in birisidir diyen Hıristiyanlar elbette kâ-
fir oldular»,** buyuruyor. Bunlar Melkânilerdir ki, vücud uk-
nûmu Allah'dır. Hayat uknûmu Ruhu'l-Kudüs'tür, yani Ceb-
râil'dir. ilim uknûmu İsâ'dır dediler. Allahü Teâlâ bunları
reddedip, **«Allah'dan gayri hiçbir ilâh yoktur»** buyurdu. Bir
âyet-i kerimede, **«Allahü Teâlâ ancak Meryem oğlu Mesih'-
dir diyenler,** yani Yâkubiyye tâifesi ve ona benzer olanlar,
kâfirdir» buyurdu. Zira İsâ'nın kendisi Allah'dır dediler. Ye-
mek yedi, su içti, giyindi, kuşandı, anadan doğdu, sûreti ve
şekli olup insan oldu, insanlık sıfatları onun hakkında bulun-
du dediler.

MÜCESSİME ve **MÜŞEBBİHE** tâifelerine gelince: bun-
lardan rezil bir tâife, Hak Teâlâ etten, deriden ve kandan
yapılmış olup, insan şeklindedir dediler. Kimisi genç oğlan

(*) Melâhide: Hak mezhebden ayrılıp bozuk mezhebe kayanlar, de-
mektir.

ve diğer söz, amel ve mal ile ibâdet olunmaya lâyık, zâtından müstehak (kimse yoktur). Başka hiçbir zât aslâ mâbud olmaya müstehak değildir. (İllâ Allahü Teâlâ vardır.) Bütün ibâdetler ve taatler ona lâyıktır. Zîra hepsini yaratan odur. Bu ise, yaratılanların onun karşısında kendilerini küçük ve aşağı göstermelerini gerektirir. Akıllıların bütün ibâdetlerine müstehak odur. Hak Teâlâ'nın varlığına bütün mahlûkat [yaratılanlar] delildirler. Biliniz ki, Allahü Teâlâ'yı tanımak için yarattıklarına bakmak, onları düşünmek akıllı kimselere şer'an vâcibdir. Nitekim Allahü Teâlâ buyurur: **«Ey Resûlüm, insanlara de ki, bakınız, yüce göklerde ve yerdeki akıllara durgunluk veren şeyleri görünüz ve bunları yaratanın varlığını, kemâlini tasdik ve ikrâr ediniz.»** Bir başka âyet-i kerîmede, **«Elbette göklerin ve yerin, birbiri arkasından gelen gece ve gündüzün yaratılmasında akıl sahibleri için âyetler, işaretler vardır»** buyurulmaktadır. Yani iyi bakınız, gökler akıllara durgunluk veren bir şekilde ve birbiri üzerinde kubbe gibi icâd ve tertib edilip, billûr gibi şeffaf ve berrak olup, nice yıldızlarla süslenip güneş ve ay ile cihân aydınlanmaktadır. Yerde denizler ve ırmaklar icâd olunup, nice memleketler ve şehirler yaratılıp her birinde insan ve diğer canlılar yaşayıp, çok sahrâlar, tarlalar, bahçeler ve bostanlar yaratılıp, bunlardan insan ve hayvanlara rızık meydana gelmektedir. Gece olup, herkes karanlıkta kalıp, gündüz olunca dünya aydınlanıp herkes istediği şey için çalışıp, maksûdlarını elde ederler. Gece bazan uzun, bazan kısa; gündüz de bazan uzun, bazan kısa olup, birbirlerinin arkasınca gelmelerinde aklı olanlar için nice alâmet ve deliller vardır ki, Hak Teâlâ'nın varlığına, kudretine, ilmine, irâdetine ve rezzâk [rızık verici] olduğuna ve vahdâniyyetine, kat'î aklî deliller ile delâlet eder demektir.

Bu âyet-i kerîme nâzil olduğu zaman, Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: **«Bu âyet-i kerîmeyi okuyup da yaratılanlar üzerinde tefekkür etmeyene, düşünmeyene veyl, helâk ve korkular olsun.»** Bu âyet-i kerîmeye ve bunun gibi âyetlere bakmayan ve düşünmeyen kimseler hakkında olan bu hadîs-i şerifteki şiddetli tehdidi; Allahü Teâlâ'yı tanımayı elde etmek için bakmak ve düşünme-

nin şer'an vâcib olduğuna delildir. Mütezileye göre aklın vücubu ile vâcibdir. Allahü Teâlâ'yı tanımaktan murad, Hak Teâlâ'nın vücud [varlık] ve vahdâniyyetini ve kâmil sıfatlarını tasdikdir. Böyle tanıma, doğru bakma ile ele geçer. Bir üstâdın irşâdına lüzûm kalmaz. Nitekim bazı köylülerden Allahü Teâlâ'yı tanımak [Mârifetullah] sorulduğunda: Çok develer kervâna, ayaklarının izleri yürünmüş yola delâlet eder de, gökler ve intizâmlı yeryüzü **lâtif** ve **habîr** olan Allahü Teâlâ'ya delâlet etmez mi? dediler. İsmâiliye tâifesinin, ma'sûm olan imâmın irşâdına muhtaçtır demeleri doğru değildir. Şerîatin sahibinin öğretmesi, bildirmesi ve Kur'ân-ı Kerîm'in beyânı yeter.

İslâm akâidi şeriatten alınırsa muteber olur ve kurtuluşa sebeb olur. Bu ma'rifet [Allahü Teâlâ'yı tanımak] bütün vâcib ve farzlardan önce farzdır. Bununla beraber Allahü Teâlâ'nın zat-ı celîlesinin künhü bilinebilir mi, bilinemez mi hususunda ihtilâf vardır. İmâmü'l-Haremeyn [el-Cüveynî] ve onun gibiler muhaldir, imkânsızdır dediler. Bazıları dünyada vâki' olmaz, Cennet'te olması kuvvetle ümid edilir dediler. İmâm Fahreddin [Râzî] bazı kitablarında şöyle bildirdi ki, Hak Teâlâ'nın varlığı âşikârdır, düşünmeye lüzum göstermez. Nitekim Allahü Teâlâ, **«Yerleri ve gökleri yaratıcı olan Allahü Teâlâ'nın varlığı o kadar âşikârdır ki, şüphe kabul etmez»** buyuruyor.

(Şerîki) yani mülkünde, tasarruf ve fiillerinde ortağı (ve nazîri) yani zatında ve sıfatlarında eşi benzeri, onun gibi bir zat (yoktur). Olması da mümkün değildir. Bu söz vahdâniyyet mânâsını ifade eder.

Vahdâniyyeti isbat etmekte **aklî** ve **naklî** delilleri söyleriz.

Aklî delil şöyledir ki, eğer iki ilâh olsaydı, aralarında birbirine mâni olma ve muhâlif iş yapma mümkün olurdu. Bu takdirde birisi bir şeyin olmasını, diğeri olmamasını murad eylese, iki zıt şey bir anda bulunmak gerekir. Bu ise olamaz. Veya ikisinin de istediği olmazsa, ikisi de âciz olmak lâzım gelir. Acz ise ilâhlıkda bulunmaz. Bu da olmaz. Allahü Teâlâ'nın bütün fiilleri ve yarattıkları bir nizam ve intizam üzere olup, bozukluktan, intizamsızlıktan uzak olduğu

âciz olduğunu ve Allahü Teâlâ'nın verdiği sayısız ni'metlere karşılık şükretmekten âciz olduğunu ikrâr ediyor. Allahü Teâlâ'ya şükretmekten âciz ve kusurlu olduğunu bildirmenin büyük şükür olduğunu bildirmek için musannif merhûm, kendinin âciz ve kusurlu olduğunu itirâf ediyor. Böylece şükredenlerden olmak istedi. Musannifin ismi Muhammed'dir. Babasının adı Ali'dir. Kendisi ve babası için afv ve uluvv sıfatlarıyla mevsûf olan Allahü Teâlâ'dan af diliyor. Bu seçkin vasiyet kendisi için ve diğer âkıl ve bâliğ olmuş mü'minler içindir. Musannif bu risaleyi, bütün mü'minlere faydalı olması için, Türkçe yazdı. Arabça olsa, yalnız âlimler anlardı. Türkçe olunca, bütün Türkçe bilenler anlar ve istifâde eder. Gerçekten, Birgivi Hazretleri, bu risaleyi öyle güzel yazmıştır ki, bütün İslâm ülkelerinde meşhur olup büyükler ve küçükler okur, faydalanır, din ve ameli öğrenirler. Allah ona rahmet eylesin.

SIFAT-I SELBİYYE

Musannif, sıfat-ı selbiyyeyi bildirmeyi, sıfat-ı sübûtiyyeden öne aldı. Zira noksanlıklardan tenzih eylemek, kâmil sıfatları bildirmekten önce olur.

İtibâri sıfatlar altıdır:

Vücud: Var olmak mânâsındadır. Buna sıfat-ı nefsiyye denir. Çünkü zat-ı celîle, onsuz tasavvur olunamaz. Diğer beşine **sıfat-ı selbiyye** denir. Bunlar, **Kıdem, Bekâ, Kıyâm binefsihi, vahdâniyyet** ve **muhâlefetün lilhavâdis**'dir. Bunların mânâlarında celb ve menfîlik bulunduğundan **sıfat-ı selbiyye** denir. Zira **kıdemin** mânâsı, varlığının başlangıcı olmamak demektir. **Bekâ**, varlığının sonu olmamak demektir. **Kıyâm binefsihi**, zatı, kıyâm için bir yere muhtaç olmamak demektir. **Vahdâniyyetin** mânâsı iki kısımdır. Birisi **Vahdet-i Zatiyye-i Âmme**'dir ki, o bir zatın eczası, parçası olmamak demektir. Diğeri, **Vahdet-i Vasfiyye-i Hasse**'dir ki, zatında, sıfatlarından ve fiillerinde benzeri ve ortağı olmamak, üstün sıfatlar ona mahsus olup, bir başka zatta böyle sıfatlar bulunmamak demektir. Meselâ bizzat vâcibü'l-vücud olmak ve onun hayatı, ilmi, kudreti ve diğer sıfat-ı sübûtiyyesi gibi. Bu sıfatlar bir başka zatta bulunmayıp, ancak Allahü Teâlâ'ya mahsûs olmak Vahdet-i Vasfiyye'nin mânâsıdır. Allah vâhid [bir] demenin, ortağı ve benzeri yoktur demenin mânâsı budur. Şeriatta tevhid, bu vahdete böylece inanmaktır. **Muhâlefetün li'l-havâdis**, yaratılanlara benzememektir. Hak Teâlâ'nın zatı ve sıfatları yaratılmışlardan birinin zatına ve sıfatlarına benzemez. Onun sıfatları mahlûkatta bulunmaktan münezzehdir. Musannif yeni başlayanlara kolaylık olsun diye ifade ve ibareyi hafif eyledi ve buyurdu ki, (din kardeşlerime bütün vasiyyetlerden önce vasiyyetim), emrim ve nasihatım (budur ki, şehâdet eder) yani kalbleriyle tasdik, dilleri ile ikrâr etsinler ve desinler ki, ben (şehâdet ederim ki) tasdik ve ikrâr ederim ki, (ibâdete lâyık ve müstehak) yani kendine tezellül ve hudû olunmaya

Şeriatte İslâm, imân mânâsındadır. Ama İslâm dini, Muhammed Mustafa'nın (sallallahü aleyhi ve sellem) Allahü Teâlâ'dan bildirdiği hükümlerin adı tarifi şöyledir: Vaz'ı ilâhi sâik li-zevi'l-ukûl bihtiyarihüm el-mahmud ile'l-hayr bi'z-zât.

Vaz'ı ilâhi: Yani din Hak Teâlâ tarafından vaz' olunmuştur. —Bundan âdetler ve kanunlar çıktı— Sâik li-zevi'l-ukûl: Yani akıl sahiblerini sevk edicidir —Bundan Hak Teâlâ'nın diğer fiilleri çıktı. Nebatları, yaz ve kışı yaratmak v.b. gibi... —Bihtiyarihüm el-mahmud: Yani, akıl sahiblerini irade-i cüz'iyeleri sebebiyle sevk edicidir. İle'l-hayr bi'z-zât: Yani maksûd-ı bizzât olan [asl istenilen] hayra sevk edicidir, demektir.

Büyük imâmımız, İmâm A'zam'a göre (rahimehullah) din, yalnız itikadla alâkalı hükümlerdir. Buna usûl veya ahkâm-ı asliyye denir. Değişme kabul etmez. Bütün peygamberler (aleyhimüsselâm) dinde aynı şeyi söylemişlerdir. Amele aid olan hükümlere ahkâm-ı şer' [Şer'î hükümler], fürû, veya ahkâm-ı fer'iyye denir. Peygamberlerin (aleyhimüsselâm) şeriatleri ayrı ayrı olmuştur. Eş'ari'ye göre ise din ve şeriat aynı mânâya gelir.

(Ve ce'alnâ min ümmeti Muhammedin aleyhissalâtü vesselâm) Allahü Teâlâ bizi Muhammed Aleyhisselâm'ın ümmetinden kıldı. Allahü Teâlâ'nın büyük rahmeti, meleklerin çeşitli ta'zimlerle istiğfarı ve mü'minlerin hayırlı duaları ve senaları, lâyık olmayan bütün şeylerden selâmet bulmak Muhammed Aleyhisselâm üzerinedir.

Bir kavme bir peygamber geldiği zaman o kavim onun ümmeti olur; cemâati olur. İmân edenlere ümmet-i icâbet denir. İman etmeyenlere ümmet-i dâvet denir. Muhammed Mustafa (sallallahü aleyhi ve sellem) âhir zaman peygamberi olup, bütün insanlara ve cinlere gönderilmiştir. Bütün insanlar ve cinler onun ümmetidir. İmân edenler, ümmet-i icâbettir. İmân getirmeyenler, ümmet-i davettir. Ümmet-i icâbet itikadda yetmiş üç fırka olmuşdur. Bir fırkası kurtuluş fırkası olup, buna «Ehl-i Sünnet» ve «Fırka-i Nâciyye» denir. Bundan başkasına dalâlet sahibleri [yani sapık fırkalar] denir..

(Vessalâtü vesselâmü alâ cemî'il enbiyâi ve'l mürselin,

husûsan minhüm alâ efdalı mahlûkine Muhammedin ve âlihi ve sahbihi ecmaîn. Emmâ ba'dü, fehâzihi vasiyyetü'l-fakiri'l-hakir, el mu'terif bi'l-aczi ve't-taksır Muhammed bin Pir Ali afâ anhüme'l-afve'l-âlî linefsihî ve licemî'il-mükellefin, ketebehâ bittürkiyyeti liyeumm nef'uha). Allahü Teâlâ'nın rahmeti, meleklerin çeşitli ta'zim ile istiğfârları, mü'minlerin hayır duaları ve büyük selâmet bütün peygamberler ve resûller üzerine olsun. Nebi ve mürsel'in [resûl] ne demek oldukları ileride yeri gelince anlatılacaktır. Salât ü selâm, enbiyâ ve resûllerden bilhassa bütün yaratılmışların efdali üzerinedir ki, o, Muhammed aleyhisselâmdır. Cümleden efdal olmak Muhammed aleyhissalatü vesselâm'ın sadece kendisine mahsus olan sıfatlardandır ki, inşallah yeri gelince bahsedeceğiz. Yine salat ü selâm Muhammed aleyhisselâm'ın âl'i üzerinedir. Âl demek, akrabalar, yakınlar demektir. Âl-i Abbâs, Âl-i Ali, Âl-i Ca'fer, Âl-i Ukayl ve Âl-i Hâris bin Muttalib gibi... Bir mânâsı dahi Muhammed milletine tâbi olanlar demektir. Ve ashâbı üzerinedir. Ashâb, Resûlullah'ın zamanında bulunup, Peygamber Efendimizi (sallallahü aleyhi ve sellem) gören, yahut Peygamber Efendimizin gördüğü mü'minlerdir. Zamanında bulunup da O'nunla görüşmek saadetine nâil olamayan mü'minlere «Mahdarem» denir. Bazı âlimlere göre Mahdaremler de ashâbdandır. Bazı âlimlere göre ise tâbiînin büyüklerinden sayılırlar. Doğrusu da budur. İbn Hacer Askalâni Usûl-i Hadis'de bunu doğruladı.

Besmele, hamdele ve salveleden sonra, Hak Teâlâ'nın mağfiretine ve rahmetine çok muhtaç olan musannif merhûmun vasıyyeti budur ki, ömrünün sonunda dinde en mühim mes'eleleri toplayıp kendine ve din kardeşlerine amel etmeleri için bu risaleyi yazmıştır. Ebû Hanife mezhebinde fakir, nisâbdan en az nesneye mâlik olan kimseye denir. İmâm Mâlik mezhebinde de böyledir. İmâm Şâfii ve İmâm Ahmed mezheblerinde bunun aksidir. Ebû Hanife'den bir rivâyet de böyledir. Hakir ise öyle bir fakirdir ki, aynı zamanda zelildir. Musannif merhûm kendi nefsini kötülemek ve Hak Teâlâ'dan ziyâde mağfiret ve rahmet istemek için kendini fakir ve hakir olarak vasfeyledi. Nitekim kâmillerin âdeti böyledir. Öyle fakir ve hakirdir ki, kulluk makamında

rica ettiler, gayet açık, dili sade bir şerh yazmamı söylediler. Bu fakir de, din kardeşlerime hizmet ve Allahü Teâlâ'dan rahmet ve mağfiret istemek için bu şerhi yaptım. Bitirdikten sonra adını Cevhere-i Behiyye-i Ahmediyye fî Şerhi'l-Vasiyyeti'l-Muhammediyye koydum.

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

Kitab yazanlara önce şunu bildireyim ki, kitablarının başında Besmele söyleyip, kitablarının makbûl bir taat olması için Allahü Teâlâ'nın ismi sebebiyle ondan yardım istemeleri lâzımdır. Kitabı bitirdikten sonra, büyük bir ni'met olan kitabı bitirdikleri için Allahü Teâlâ'ya hamd ü senâ ederler. Peygamber Efendimiz'e (sallallahü aleyhi ve sellem) İslâm dinini bildirmekte, Allahü Teâlâ ile kulları arasında büyük bir vasıta olup, küfür ve cahillik karanlıklarından kurtarmaya vesile olduğundan, ona da salât ü selâm ederler. Âline ve ashâbına (radıyallahü anhüm) Resûlullah ile diğer Müslümanlar arasında İslâm dinini bildirmekte vasıta ve vesile oldukları için selâm edip, hayır dua ederler.

Nitekim musannif merhum [İmâm-ı Birgivî], kitabının makbul bir taat olup eksik kalmaması, Kur'an-ı Azimüşşan'ın hakimâne üslûbuna ve selef-i sâlihinin teliflerine uygun olması ve böyle kıymetli bir eser telifine muvaffak olabildiğinden dolayı hamd ü senâ etmiş olması için kitabının başında Besmele ve Hamdeleyi zikretti. Sonra da Resûlullah'ın (sallallahü aleyhi ve sellem) bazı haklarını eda etmek ve kıyâmet gününde şefaatına nâil olabilmek için salât ve selâmı zikretti.

Musannif önce (Bismillahirrahmanirrahim) dedi. (Bismillah): Yani, ben bu kitabı makbûl bir taat olması için Allahü Teâlâ'nın bütün isimlerinden yardım dileyerek yazmaya başlıyorum dedi.

(Errahman): Allahü Teâlâ tam bir rahmet sâhibidir. Rahmet, lügatta kalb inceliği mânâsındadır. Bu mânâ Allahü Teâlâ hakkında kullanılmaz; câiz değildir. Selef-i sâlihin «Aslı malûmdur, vasfını Allahü Teâlâ bilir» deyip tefsir etmediler. Bunun gibi gerçek mânâsı anlaşılmayan müteşâbih

âyet ve hadislerin hepsinin, murâd olunan mânâsını Allahü Teâlâ bilir deyip tefsir ve te'vil etmediler. Daha sonra, Müşebbihe ve Mücessime gibi sapık fırkalar ortaya çıkınca, halef ulemâsı (*) Müslümanları bu sapıklıktan korumak için her bir müteşâbihi uygun bir mânâ ile tefsir ve te'vil eylediler. Rahmet'e de, in'am ve ihsân deyip, Rahman in'am ve ihsân edici demektir, dediler. Bu dünya için kullanılmak istenirse, mü'minlere ve kâfirlere ni'met verici, demek olur.

(Errahim): Âhirette yalnız mü'minlere ni'met verici, demektir. Yahut Rahman iki dünya için düşünülürse, iki cihânın büyük ni'metlerini verici demek olur. Rahim bunun tamamlayıcısı gibi olup, iki cihânın küçük ni'metlerini verici demek olur. Bu hususta mânâ çoktur.

(Elhamdü lillâhi): Bütün hamdler Allahü Teâlâ'ya mahsustur demektir. Hamd, dil ile, ta'zim kasdiyle medh etmeye, övmeye derler. Güzel görülen bir şey için olup, ni'met karşılığı olmak şart değildir.

(Ellezî hedânâ lil islâmi): O Allahü Teâlâ ki, biz mü'minleri İslâm dinine hidâyet ve irşâd eyledi. Hidâyet iki kısımdır: Biri umûmî hidâyettir. İnsanlara akıl, temyiz, peygamber ve kitab vermek ve göndermek yoluyladır. Bütün akıl-bâliğ olanlara bu hidâyet olunmuştur. Diğeri husûsî hidâyet olup, Cenab-ı Hakk'ın faydalı ilme, sâlih ameller işlemeye yöneltmesi ile olur. Hidâyetin mutlak [kayıtsız şartsız] mânâsı, Ehl-i Sünnet'e göre, matlûbun [aranının] yoluna lütf ile delâlet etmektir. İdlâl bunun zıddıdır. Bu mânâda hidâyet Allahü Teâlâ'ya isnad olunur. El-hâdî [Hidâyet edici] gibi. Peygambere de isnad olunur. Âyet-i Kerimede, «Ey Resûlüm, elbette sen doğru yola hidâyet edersin» buyuruluyor. Kur'ân-ı Kerim'e isnad olunur. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de «Elbette bu Kur'ân-ı Kerim en doğru olan yola hidâyet edicidir» buyuruluyor.

İmâm Eş'ari hazretlerine göre hidâyet, kullarda ihtidâyı ve rüşdü yaratmak mânâsındadır. Bu mânâda gerçek hidâyet edici ancak Allahü Teâlâ'dır. Resûl [Peygamber] ve kitab sebeb olur.

(*) Selef-i sâlihinden sonra gelen din büyükleri, din âlimleri.

yoktur. Doğru sözler arasına, birkaç yanlış mânâ ilâve edip, böylece maksatlarına kavuşan din ve imân hırsızları, âlim taslakları ve pervasız reformcuların kitablarını değil, bu din-i mübîni bize ulaştıran ve bunu korumak için, kanlarını, canlarını, rahatlarını seve seve fedâ eden yüksek atalarımızın, aziz ceddimizin yazdıkları ilmihâl kitablarını okumalıdır.

Bu kıymetli kitabın sadeleştirilmesini, bu günahı çok, ilmi ve aklı az kuluna nasîb ettiği için Allahü Teâlâ'ya sayısız hamd ü senâlar olsun.

Risalenin musannifi Muhammed bin Ali Birgivi'nin sözleri parantez içerisinde (......), şerheden Kadızâde'nin sözleri ise düz harflerle yazılmıştır. Az da olsa, gerektiği zaman, Osmanlıcadan sadeleştiren bu fakir tarafından açıklama olarak, köşeli parantez içinde [......] birkaç kelime yazılmıştır.

Sık sık geçen musannif sözü ile, risalenin müellifi Muhammed bin Ali Birgivî kasdedilmektedir.

Kitabın ifâdesine hemen hiç dokunulmamış, ancak sadeleştirme yapılmıştır. Bu bakımdan halkımızın anlayacağı ve çok istifâde edecekleri bir ilmihâl kitabı olacaktır.

Allahü Teâlâ kusurlarımızı afv eylesin! İbâdetlerimizi kabul eylesin! Her iki dünyada sevdikleri ile bulundursun. Kalblerimizi ehl-i sünnet îtikadı ile, azalarımızı şeriate uygun amel ile zinetlendirsin. Kendi sevgisini, Habîbinin (sallallahü aleyhi ve sellem) sevgisini, Ehl-i beytin ve her biri birer hidâyet yıldızı olan Ashâb-ı kirâmın (aleyhimürrıdvan), âlim ve evliyâ kullarının sevgisini kalblerimizde arttırsın. Hakkı hak, bâtılı bâtıl olarak tanıtsın. Âmin!

A. Fârûk Meyân

ŞERH EDENİN ÖNSÖZÜ

Bismillahirrahmanirrahim

Muhammed Aleyhisselâm'ın ümmetini, dinin usûl ve şeriatin fürû' bilgileri bakımından, diğer ümmetlerden üstün kılan, Ehl-i Sünnet ve Cemâat mezhebini doğru yolda bulundurup taşkınlık ve sapıklıktan muhafaza eyleyen, ihsân ve ikrâm sâhibi olup varlığı lâzım olan Allahü Teâlâ'ya hamd ü senâlar olsun!

Yaratılmışların en üstünü, kâinatın kendisiyle iftihâr ettiği, nübüvvet ve risalet semasının güneşi, saadet ve yücelik âleminin nûru, peygamberlerin ve resûllerin sonuncusu, öncekilerin ve sonrakilerin efendisi Muhammed Mustafa'ya (sallallahü aleyhi ve sellem) sayısız ve dâimî salât ü selâm olsun. Metin olan İslâm dininin güneşi ve ışığı ile cihândan küfür ve cahillik karanlıklarını kaldırıp, ümmetini ihyâ eyledi ve nurlandırdı.

Yine selâm ve en iyi dualar O'nun (aleyhisselâm) âli ve ashâbı üzerine olsun. Muhammed Aleyhisselâm'ın dinini ve şeriatini onlar yaydılar ve bildirdiler.

Din âlimlerine de selâm ve iyi dualar olsun. Bu temiz şeriati, yani İslâm dinini Müslümanlara onlar öğrettiler.

Allahü Teâlâ'ya hamd ü senâdan, Resûlüne salât ü selâmdan, âline, ashabına ve din âlimlerine selâm ve iyi duadan sonra, bu fakir Kadizâde-i İslâmbolî Ahmed bin Muhammed Emin derim ki: Din âlimlerinden olan Şeyh Takiyyüddîn Muhammed bin Pir Ali Birgivi'nin (rahmetullahi aleyh) yazdığı Vasiyyetnâme, aslında seçkin, güzel bir risale olup, İslâm dininin usûl bilgilerinden Ehl-i Sünnet itikadını beyân ettikten başka, ahlâkâ ait bilgilerden çoğunu ve fıkıh bilgilerinden en çok lâzım olanları bildirir. Böylece kurtuluşu ve âhireti isteyen din kardeşlerimiz için saadete kavuşma vesilesi olup, ilim ve salâh sâhibleri tarafından beğenilmiş ve muteber tutulmuştur. İlmini arttırmak isteyenlerin bundan istifade edip doğru yolda yürümeye büyük bir gayret ve rağbetle çalıştıklarını görünce, bazı yerlerini, zor anlaşılan kısımlarını açıklamam ve şerhetmem için din kardeşlerim

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla...

ÖNSÖZ

E'ûzü ve Besmele okuyarak başlıyorum.

Devamlı var olan, ondan başkası onunla varlıkta duran, varlığının başlangıcı ve sonu olmayan, zâtında sıfatlarında ve işlerinde ortağı ve eşi bulunmayan, yaratılmışlardan hiçbirine benzemeyen, diri, bilici, işitici, görücü, dileyici, gücü yetici, söyleyici ve yaratıcı olmak sıfatlarına sahib olan Allahü Teâlâ'ya, **«OL»** emri ile yarattıklarının sayısı kadar, sevdiği ve beğendiği şekilde hamd ü senâlar olsun!

Bütün dualar, iyilikler onun peygamberi ve en sevgili kulu, insanların her bakımından en üstünü, en güzeli olan Muhammed Mustafa'ya (sallallahü aleyhi ve sellem) ve Ehl-i beytine ve Ashâbının hepsine (rıdvanullahi teâlâ aleyhim ecmain) ve bunları sevenlere ve izlerinde gidenlere olsun!

Cenâb-ı Hak, bütün insanlara, sayılamayacak kadar çok ni'met, iyilik vermiştir. Bunların en büyüğü, en kıymetlisi olarak da, Resûller ve Nebîler (aleyhimüsselâm) göndererek ebedî saâdet yolunu göstermiştir ve, **«Ni'metlerimin kıymetini bilir, emrettiğim gibi kullanırsanız, onları arttırırım. Kıymetlerini bilmezseniz, bunları beğenmezseniz, elinizden alır, şiddetli azab ederim»** buyurmuştur.

Asırlar boyunca İslâm dininin hâmisi olan Osmanlı Türklerinin yetiştirdiği en büyük âlimlerden İmâm Birgivî (Muhammed bin Ali Birgivî)'nin eserlerinden biri olan **Vasiyyetnâmesini**, yine Osmanlı âlimlerinin büyüklerinden Kadızâde İslâmbolî (Ahmed bin Muhammed Emin Efendi) şerhetmiştir. Ehl-i Sünnet itikadını ve lüzûmlu amel, ahlâk, edeb ve insanlık bilgilerini içine alan bu kitab pek lâtif, çok kıymetlidir. **Ebedî saâdete kavuşma anahtarıdır** dense yeridir.

Muhammed bin Ali Birgivî hicrî 928 yılında Balıkesir'de doğmuştur. Babası Ali Efendi müderris idi. İlk ilimleri

orada öğrendikten sonra, İstanbul'a gelerek asrının âlimlerinin tedris halkasına devam etmiştir. Sonra bazı medreselerde ders okutmuş olmakla beraber tarîk-ı Bayrâmî meşâyihinden Şeyh Abdurrahman Karamanîye intisâb etmiş, zühd ve takvâ yolunu seçmiştir. Padişahın hocası Mevlânâ Atâullah efendi tarafından Aydın vilâyetine bağlı Birgi kasabasında yapılan medresenin müderrisliğine tâyin olunarak, oraya gitmiş ve orada kalmıştır. Bunun için Birgivî denmiştir.

Ömrünü va'z, tedris ve kitab yazmakla geçirip, diyânet, zühd ve takvâ hakkında ilmini açıkça söylerdi. Bu hususta tâviz vermedi. Birçok kitablar yazdı. En meşhurları **Tarîkat-ı Muhammediyye, Ma'delü's-Salât, Nûrü'l-İhyâ** adlı eserleri ile, nahivde **İzhar** ve **Avâmil** kitabları olup, başka birçok kitabları da vardır.

Tarikat-i Muhammediyye'nin **Hadîka-i Nedviyye** şerhi iki cild olup çok güzeldir. Abdülganî Nablüsî (rahmetullahi aleyh) yazmıştır. İmam Birgivî 981 yılında elli üç yaşında iken tâundan vefat etmiştir. Türbesi Birgi kasabası dışında bir tepe üzerindedir.

Kadızâde (Ahmed bin Muhammed Emin Efendi) 1123'de doğup, 1197'de vefat etti. Birgivî Vasiyyetnâmesi'nin şerhinden başka **Âmentü Şerhi** olan **Ferâidü'l-Fevâid** kitabını yazdı. İkisi de çok kıymetli birer hazinedir. İlminin çokluğunu, kitablarını okuyanlar açıkça görürler.

İslâm dini ilim dinidir. İlim olan yerde İslâm da vardır. İlim olmayan yerde din de yoktur.

Dinimizin bilgilerini, İslâm âlimlerinin, Allahü Teâlâ'nın seçkin kullarının kitablarından okumak, öğrenmek lâzımdır. Her gazete ve din perdesi altında yazılmış kitabdan din öğrenilmez. Din kitabı okumak için önce, yazarının kim olduğunu ve dinimizdeki âlimler arasındaki yerini bilmek gerekiyor. Hele bu zamanda, piyasada binlerce kitab bulunurken bu bir zarûret oluyor. Dini hiçbir mes'ûliyet duymadan, doğru-yanlış sayısız din kitabı çıkarılıyor. Din kitabı yazmak için, korkmak, titremek ve büyük mes'ûliyet altına girdiğini düşünmek lâzımdır. Bunun için de, ilmi çok, edebi çok, mes'ûliyet duygusu ve Allah korkusu çok Allah adamlarının, gerçek âlimlerin kitablarını okumaktan başka çare

Kendisine «Birgivi = Birgili» denmesinin sebebi bundan ileri gelmektedir.

İmam Birgivi, hayatının son devresinde, din ve devlet idaresinde gördüğü bazı yolsuzluklar hakkında devlet büyüklerine nasihat etmek için İstanbul'a gelmiş ve Sadrıâzam Mehmed Paşa ile görüşmüştür. Bu görüşmesinde mevki hâtırı için şeriata karşı yapılan saygısızlıkları, ortaya çıkan bid'atleri ve türlü yolsuzlukları bir bir anlatarak Sadrıâzama bunları düzeltmesini öğüt vermiştir.

1573 senesinde Birgi'de tedris, te'lif, irşâd ve vaaz ile meşgülken veba (tâun) hastalığından vefat etmiştir (Allah rahmet eylesin!).

İmâm Birgivî İslâm Şeriatinin asliyetini muhafaza ederek korunmasını te'min makasdiyle her türlü bid'atin şiddetle aleyhinde bulunmuştur. Bu sebebden mütekaddiminin ve selef-i sâlihinin yolunu takib etmiş, dinin ilâhî esaslarında yapılmak istenen değişikliklere muâriz bulunmuştur.

İmâm Birgivi'nin en çok okunan eserleri, Vasiyetnâme, Tarikat-i Muhammediye isimli ilmihâl, ahlâk ve vaaz kitablarıyla; İzhâr ve Avâmil adlı Arab gramerine dair eserleridir. Bu son iki eser, Anadolu'da hâlâ, husûsî yollarla Arabça öğrenen talebelerin en fazla istifade ettikleri kitablardandır.

ESERLERİ

(1) Vasiyetnâme-i Birgivî: İmâm Birgivî'nin en tanınmış ve en çok okunan eseri budur. Esas itibariyle bir akaid ve ahlâk kitabıdır. Gayet muhtasar olarak namazdan ve temizlikten de bahsetmektedir. Sade Türkçe ile halk için yazılmıştır. Konyalı Şeyh Ali Efendi tarafından şerh edilmiş, Osmânpazarı müftisi İsmâil Niyâzi Efendi de bu şerhe ayrı bir şerh yazmıştır (Şerh-i Niyazi alâ şerhi'l-Birgivi li'l-Kunevî). Kadızâde İslâmbolî Ahmed bin Muhammed Emin Efendi'nin yazdığı şerh «Cevhere-i Behiyye-i Ahmediyye fî şerhi'l-vasiyyeti'l-Muhammediyye» ismini taşımaktadır. Bunlardan başka Beğzâde Muhammed bin Muharrem Çelebi'nin de bir şerhi vardır. Vasiyetnâme Toktamışoğlu tarafından manzûm olarak şimâl Türkçe'sine de çevrilmiştir. Bu eserin garb dillerine de tercümeleri vardır. Fransızcası Garcin de Tassy tarafından yapılmış olup «Exposition de la Foi Musulmane» başlığını taşımaktadır (Paris, 1822). Bu tercüme eksik olup bazı yanlışları da ihtivâ etmektedir. Şerhleri arasında en iyisi, Kadızâde'nin şerhidir.

(2) Tarikat-i Muhammediyye: Vaaz ve irşâdları hâvidir. Arabça olan bu eserin müteaddit şerhleri, Türkçe tercümeleri ve bir de hülâsası vardır.

(3) Tefsîr-i Sûre-i Bakara.

(4) Ravzatü'l-Cennât: Bu eser son asır âlimlerinden Mahmud Esad Efendi tarafından tercüme olunmuştur.

(5) Risaletün fî beyâni rüsûmi'l-mesâfihi'l-Osmâniyye.

(6) Şerh-i hadis-i erbain: Sekizinci hadisten sonraki kısmı, Mehmed Akkirmani tamamlamıştır.

(7) Cilâü'l-Kulûb.

(8) Ma'delü's-Salât.

(9) İkazü'n-Nâimin.

(10) Metnün ve şerhün mine'l-ferâiz.

(11) Şerhü'l-maksudü'l-müs...ma bi im'âni'l-enzar.

(12) İnkâzü'l-hâlikin.

(13) Avâmil: Arabça öğrenmek için nahiv kitabıdır. Müteaddit şerhleri vardır.

(14) Ahvâlü etfâli'l-Müslimin.

(15) Zehrü'l-Müteehhilin.

(16) İzhâr: Bu eser de Arab nahvine dair olup çok sayıda şerhleri mevcuttur.

(17) Nûrü'l-İhyâ.

(18) Ed-dürrü'l-yetim.

(19) Hâşiye-i Hidâye.

(20) İmtihânü'l-ezkiyâ şerhü'l-lüb mine'n-nahv.

(21) Kifâyetü'l-mübteda fi's-sarf.

(22) Risâletün fî usûli'l-hadis.

(23) Ta'likatün alâ sadri'ş-şeria.

(24) Emsil tarzında fünûn-i âliyeden bâhis risâle.

(25) Seyf-i sarim.

(26) Risâletün mine'l-âdâb.

(27) Emsile-i Fazliye.

Ubeydullah Küçük

Dikkat: Kitabın en sonunda, 307 ile 310'uncu sahifelerindeki **«Müslümanların Dikkatlerine»** başlıklı dört sahifelik yazıyı mutlaka okumanızı rica ederiz.

■

BU ESER, Muhammed bin Ali Birgivî hazretlerinin **«Vasiyyetnâme»** adlı muhtasar kitabına, meşhur din alimi Kadızâde İslambolî Ahmed bin Muhammed Emin Efendi tarafından yazılan ve hicrî 1215'de Üsküdar'da «Daru't-Tıbaatü'l-Ma'mûre» adlı matbaada, müderris Abdurrahman Efendi marifetiyle bastırılan **«Cevhere-i Behiyye-i Ahmediyye fî Şerhi'l-Vasıyyeti'l-Muhammediyye»** adlı şerhin Osmanlıcadan sadeleştirilmiş şeklidir.

■

Satış yeri:

BEDİR YAYINEVİ, Ankara Cad. No. 7 İSTANBUL
(Vilâyet Karşısında. **Telefon: 519 36 18**)

■

Dizgi: **Metin Dizimevi**
Renk baskı: **Öz Ofset**
Tipo siyah baskı: **Gümüş Basımevi**
Kapak baskısı: **Bakoğlu Matbaası**
Kapak kompozisyonu: **Hadi Karakaya**
Kapak ebruları: **Mehmed Şevket Eygi**
Mücellit: **Alibaba Mücellithânesi**
Tashih: **Celâlettin Bilginer**

KİTABIN MÜELLİFİ
İMÂM BİRGİVÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

Besmele, hamdele ve salveleden sonra:

Bu eserin müellifi olan İmâm Birgivî 16'ncı asırda yaşamış büyük bir Türk-İslâm âlimidir. İsmi Muhammed bin Pir Ali'dir. 1522 senesinde Balıkesir'de doğmuştur. Babası müderris Ali Efendi isminde âlim ve fâdıl bir zâttır. İlk tahsilini babasının yanında yaptıktan sonra, İstanbul'a gelerek, önce zamanın tanınmış âlimlerinden Ahîzâde Mehmed Efendi'nin derslerine devam etmiş, bilâhare Kazasker Abdurrahman Efendi'ye intisâb etmiştir. Tahsilini ikmâl ettikten sonra, bazı medreselerde hocalık vazifesinde bulunmuştur. Bu arada Bayramiye şeyhlerinden Abdurrahman Karamani Hazretleri'nden inâbe alarak [bir mürşide müracaat ederek tarikata dahil olmak] **tasavvuf yoluna girmiştir. Hocası Kazasker Abdurrahman Efendi'nin delâleti ile Edirne'ye «kassam-ı askeri»** [vârisler arasında terekeyi taksim ve yetimlerin mirasını muhafaza ve idare eden şer'î mahkeme me'mûru, tereke hâkimi] **olmuştur. Kısa bir müddet sonra, me'mûriyet ve tedris hayatından çekilmek ve kendini tamamen tasavvuf hayatına vermek istemiş, fakat onda din ve şeriat ilimleri sahasında büyük kaabiliyet ve istidat gören şeyhi, vaaz ve tedristen tamamiyle el çekmesine razı olmamıştır. Rivayet olunur ki, Edirne'deki me'mûriyetten ayrıldıktan sonra «mahsûl-i kısmet»ten** [terekenin gelirinden] **me'mûriyetinin meşrû ücreti olarak aldığı paraları sahiblerine iade için tekrar oraya dönmüş ve defter mûcibinde paraları sahiblerine teker teker geri vermiştir.**

Padişah İkinci Selim'in hocası Atâullah Efendi ile aralarında münasebet ve samimiyet vardı. Atâullah Efendi, şimdi İzmir vilâyetine bağlı Ödemiş kazası dahilinde bir nâhiye olan Birgi kasabasında büyük bir medrese yaptırmıştı. Bu medresenin müderrisliğini Mehmed Efendi'ye vermiş ve o da ömrünün sonuna kadar burada İslâmî ilimleri yaymıştır.

BU ESERİN ÖZELLİĞİ

ELİNİZDEKİ kitabın müellifi İmam Birgivî hazretleri, Anadolu'da yetişmiş İslâm âlimlerinin en başta gelenlerinden olup, imam (önder) unvanını haklı olarak kazanmış rabbânî bir din bilginidir.

ONUN Vasiyetnâme (Öğütler Kitabı) adlı eseri, asırlar boyunca saraydaki padişahtan, dağdaki çobana kadar milyonlarca Müslümanın elkitabı olmuş, temel din bilgilerinin Müslümanlara en sağlıklı şekilde öğretilmesinde büyük hizmetler görmüştür. Adı geçen eserin şerhlerinden (genişletilmiş açıklamalarından) birini teşkil eden bu «Kadızâde Şerhi», Türkçe telif edilmiş muteber ve güvenilir bir din klasiğimizdir.

İMAM Birgivî hazretlerinin «et-Tarikatü'l-Muhammediyye» adlı Arapça eserine, çoğu Arapça olmak üzere 20'den fazla şerh yazıldığını söylersek, bütün İslâm dünyasında onun kazanmış olduğu haklı şöhret ve itibar hakkında başka delil getirmeğe lüzum kalmaz. (Brockelmann, bu şerhlerin 22'sinin listesini Geschichte der Arabischen Litteratur'ünde vermiştir). **BİRGİVÎ** Vasiyetnâmesi Garcin de Tassy tarafından Fransızcaya tercüme edilmiş ve 1822'de Paris'te basılmıştır.

ESERİN bu yeni baskısı, her sahifesinde renkli zemin ve çerçeveyle itinalı bir şekilde bastırılmıştır. (Leningrad Devlet Kütüphânesi'nde (Dorn 564) bulunan Ali Şir Nevâî'nin yazma bir divanındaki süslemeden ilham alınmıştır).

GEREK muhtevâ, gerekse şekil yönünden mükemmel olması için gayret ettiğimiz bu çağlar üstü klâsik eseri imanlı halkımıza ve gençliğimize iftiharla sunuyor ve bu vesile ile müellifi ve şârihi rahmet ve minnetle anıyoruz.

BEDİR YAYINEVİ

İSLÂM KLASİKLERİ No: 1

Birgivî Vasiyetnâmesi Kadızâde Şerhi

Metin:
İmam Birgivî

Şerh:
Ahmed Kadızâde

Bu eser iman, ibadet, ahlâk; Şeriat ve tasavvuf hakikatlerinden bahseden, ehl-i sünnet mezhebine ve sâlih seleflerin metoduna uygun bir ilmihal ve öğüt kitabıdır.

Dilini sadeleştiren:
Faruk Meyan

BEDİR YAYINEVİ
Ankara Cad. 7
İstanbul

1400 - 1980

بسم الله الرحمن الرحيم

BİRGİVÎ VASİYETNÂMESİ
KADIZÂDE ŞERHİ

■

Cevhere-i Behiyye-i Ahmediyye fi
Şerhi'l-Vasiyyeti'l-Muhammediyye

İSLÂM KLASİKLERİ: 1

Birgivî Vasiyetnâmesi
Kâdızâde Şerhi

BEDİR